el-İnsânu'l Kâmil

Abdulkerîm Cîlî

1.Kitap

İnci & Mercan

İçindekiler

Bismillâhirrahmânirrahîm

GİRİŞ

Hamd ve senâ, Allah ismiyle kâim olan ecel ve a'lâ Zât'a mahsûstur. O Allah, Zât'ının hakkına ve hükmüne göre her kemâl ile tecellî edicidir. O Allah, celâl beni noktasını cemâl harfleri noktasına yerleştirdi. Hem de noksansız olarak.

O ma'bûd, kendinin hamd ve senâsını kendi işiticidir. Hamd eden de, hamd da, hamd edilen de O'dur. O ma'bûd, mutlak vücûdun hakîkati ve hálk ve Hak olarak isimlendirilen hüviyyetin aynıdır.

Âdem sûreti üzerine zâhir olan âlemin aslıdır. Kâinât kelimesinin ma'nâsıdır. Eşsiz ve benzersiz san'at eserlerinin rûhudur. Her zerrede hulûl olmaksızın kemâliyle mevcûddur. Her âşikârda Cemâl yüzünün nûru parlar. Lâyık olduğu şekilde celâl sâhibi ve lâyık olduğu kemâle hâizdir. Cevherlerin ve arazların hakîkatlerinin zâtıdır. Varlığın ve yokluğun hüviyyeti, her doğurtanın-babanın ve doğanın-çocuğun benliğinin ayn'ıdır.

Sıfatlarıyla cemâlin cemâli zuhûr etmiş, Zât'ıyla kemâlin kemâli tamam olmuştur. Sıfatlarının vecihleri sayfalarında güzellikleri âşikârdır. Ahadiyyetinin ya'nî tekliğinin kayyûm oluşu ile Zât'ın kâmetlerine istikâmet çizdi. Sessizlerin lisânları O'nun ayn'ı olduğunu ifâde eder. İyi hallerin ve kötü hallerin ayn'ları, O'nun ziyneti olduğuna şehâdet eder.

Sayılarda bir olup, ezellerde ve ebedlerde azâmetiyle ferdiyyeti almıştır. Tenzîh edilmekten yana münezzeh, teşbîh ve temsilden yana mukaddestir.

Ahadiyyetinde ya'nî tekliğinde sayıdan yücedir, azametinde sınırların kendisini ihâta etmesinden daha âlîdir. Ne kadar, nasıl, nerede gibi ta'rîfler kendi üzerine olacak bir şey değildir.

O ma'bûd ki; İlim kendisini ihâta edemez, göz kendisini idrâk edemez. Hayâtı, hayâtın vücûdunun nefsidir. Zât'ı, sıfatlarının ötesinde kâim oluşunun aynıdır. En yüksekler ve en altlar tecellî ettiği mânevî bir aynası, evvellerin ve âhirlerin ayn'ıdır.

Yüce kemâlin heyûlâsı, sonsuz azametinin menşeidir. İlmî vücûd dâiresinin ma'deni, eşyâdaki hayâtının sirâyet etmesidir. Eşyâyı bilmesi, her gizliyi ve âşikâr olanı idrâk edici olan görme mahallinde olmasıdır. Eşyâyı görmesi, eşyâdaki kelâmı işitmeye tecellî yeridir. Mevcûtları işitmesi ise onlarda zâtının gerektirdiği nizâmın ayn'ıdır.

İrâdesi, apaçık kelâmının merkezi; apaçık kelâmı, kādir sıfatının menşeidir. Bakâsı, yokluğun bâtın oluşu ile varlığın zâhir oluşundaki hüviyyettir.

Ulûhiyyeti ya'nî ilâhlığı, ibâdet edenin zilletiyle, Ma'bûd'un ya'nî İbâdet Edilen'in izzetini toplamıştır.

İhâta edici vasfı ile ferd olan ve vâhid ya'nî bir olandır. Bundan dolayı arada ne doğuran-doğurtan, ne doğan, ne ortak vardır. Ridâsı (elbisesi) azamet ve kibriyâ; gömleği büyüklük ve izzettir.

Her hareket edenle her türlü hareket ile hareket eden; her sâkinle, her türlü sükûn ile sâkindir. Bu hareket ve sükûnda, zâtî üst irâdesinin gereği olarak hulûl ya'nî dışarıdan bir dâhil olma-girme yoktur.

Her zâtta her türlü hálk ile zâhir; Hak ve hálk olarak her türlü ma'nâ ile vasıflanmıştır. Zâtıyla bütün zıtları topladı ve vahidiyyetiyle ya'nî birliğiyle bütün sayılara kapsamdır. Bundan dolayı ferdâniyyetinde çiftlerden ve fertlerden yüce ve mukaddestir.

Ahadiyyeti, türlü çoklukların tekliği, müteşeffia izdivâcların aynıdır. Münezzeh oluşundaki sâdelik, teşbîhdeki terkîbin kendisi, zâtındaki yüceliği hürmetteki izzetin hüviyyetidir.

Azametini ilimler, celâlinin özünü anlayışlar idrâk edemez. Âlim O'nu idrâkten aciz olduğunu i'tirâf etmiş; kâmil akıl, O'nu bitişme ve bölünmekten yana eli boş olarak idrâkten geri kalmıştır.

Varlığı zorunlu olan ve olmayan dâiresi, açık sözlerin ve yapılan beyanların noktasıdır, imkân taraflarının (haricî imkân ve aklî imkân) hüviyyetidir. Cevher ve arazın, bitki ve hayvanın benliğidir.

Ulvî rûhâniyyetler inişinin denizi, melekût ve mülk zirvesinin son noktası, şeytan ve hevâ düşüş yerinin hakîkati, küfür ve şirk karanlıklarının def' edicisi ve yok edicisi, îmân ve idrâk beyazının nûru, hidâyet cebininin sâhibi, uzaklık ve amâ karanlıklarının gecesi, sonradan olmuşun ve kadîmin aynası, azâbın ve ni'metin hüviyyetinin tecelligâhıdır.

Eşyâyı ihâtası, eşyânın "ayn"ı olmasıyladır. Zât'ının künhünü ihâtadan, Zât'ı, sıfatlarını men' etmiştir.

Evvelliğinin evveli, âhirliğinin âhiri yoktur. Ezelî Kayyûm'dur, ebedî Bâkî'dir. Onun kuvvet, kudret ve irâdesi bağlanmadıkça, vücûtta bir zerrenin hareketine imkân yoktur.

Vücûdun evvelsiz başlangıcı ve nihâyetsiz sonuna nazaran, olmuş ve olacak ne varsa, hepsi kendisinin bilinenidir.

Ve şehâdet ederim ki, bu ibarelerden yüce ve Zât'ı ibârelerle ve işaretle bilinmekten mukaddes olan Allah'dan başka ilâh yoktur.

Burada O'na delîl olsun diye yapılan her işâreti O'nun hakîkatinden bir perdeyi açsın diye yazdım. Bu da ancak temsil yollu oldu.

O'na delîl olarak gösterilen her işâret O'nun hakikatinden uzak düşmüş ve O'na hidâyet eden her ibare O'na ulaşmaktan yolunu şaşırmıştır. O, zâtî gerekliliği dolayısıyla nefsini bilir ve zât'ı ile kemâli ihâta etmiştir. Hem de yeteri kadar; varlığına ne kadar kemâl vasfı gerekirse o kadar.

Yine şehâdet ederim ki, Âdemoğlu fertlerinden bir fert olmak üzere ismi çağırılan Hz. Muhammed (s.a.v.) O Allah'ın kulu ve muazzam Resûl'ü ve mükerrem Nebî'si ve Hakk'ın müzeyyen ridâsı, üstün bir nişânı, önde olanların öne geçeni, en doğru yoludur.

Sonra o Hz. Muhammed (s.a.v),

Zât aynasının tecellîgâhı, isimlerinin ve sıfatlarının müsemmâsı;

Ceberût nûrlarının iniş yeri,

Melekût sırlarının menzili,

Lâhût hakîkatlerinin toplanma yeri,

Nâsût inceliklerinin kaynağıdır.

Sonra odur;

Cibril'in rûhu ile üfleyen,

Mîkâil'in sırrıyla lütuflar indiren,

Azrâil'in kahrı ile yürüyen,

İsrâfil'in cem'iyyetiyle feyizler neşreden.

Yine odur;

Zât'taki rahmâniyyetin arşı;

İsimlerin ve sıfatların kürsîsi;

Sidrelerin müntehâsı;

İlâhî aşîretler tahtının saçağı, ya'nî enbiyâ ve evliyâ cemâatlerine mahsûs nübüvvet kürsîsinin son noktası;

Tabîiyyâtın heyûlâsı;

Ulûhiyyet atlasının feleği;

Rubûbiyyet ulviyyeti burçlarının mıntıkası;

Teâlî ve terakkiler iftihar vesîlelerinin semâları;

İlim ve kavrayışın nur veren güneşi;

Sonsuz kemâlât ve feyizlerin tâm dolunayı;

Seçilme ve hidâyetin âlî yıldızı;

İrâde harâretinin âteşi;

Gayb ve şehâdetin âb-ı hayâtı;

Rahmet ve rubûbiyyet nefesinin sabâ rüzgârı;

Zillet ve ubûdiyyet ya'nî kulluk arzının bol feyizli toprağı;

Seb'-ı mesânînin ya'nî birinci derecedeki feyizler fâtihasının ve ikinci derecedeki anahtarların sâhibi;

Kemâlin tâm mazharı, cemâlin ve celâlin en mükemmel gereğidir;

* * *

(Şiirin Tercümesi)

Güzelliğin hakîkî ma'nâsının aynası, ulvîliklerin mazharı, kemâlin tecelligâhı olan âb-ı hayât pınarıdır.

Ezelî doğuşundan beri hiç batmayan bir güneş olup, güzellik feleğinin kutbudur.

Kemâl ta'bîri altında bulunan ne kadar fazîletler varsa, onun bütün güzelliğinden dağılmış hardal tâneleridir.

* * *

Cenâb-ı Hak, onu ve âilesini salât ve selâmıyla dâim nurlandırılmış eylesin ve hallerini tâkip ile kâim olan ve fiilerinde ve sözlerinde onun mesleğinin vekîli olan ashâbını da bu feyze mazhar eylesin.

Yine şehâdet ederim ki, Kur'ân, Allah'ın kelâmı olup, hak ve hakikat O'nun barındırdığı ma'nâlardadır. Rûh-ı Emîn o Kur'ân- ı mübîni nebîlerin ve resûllerin Sonuncusunun kalbi üzerine inzâl eylemiştir ya'nî indirmiştir.

Yine şehâdet ederim ki, nebîler haktır, o nebîlere inmiş olan kitaplarla, şerefli sayfalar çoktur. Bunların hepsine îmân, kat'î vücûd ile zorunludur.

Kader hak, haşır ve neşir ile kabir arasındaki berzah aynı şekilde hak ve kabir azâbı vardır.

Ve hiç şüphe yoktur ki, bir gün kıyâmet kopacak ve Cenâb-ı Hak kabirlerdeki insanları yeniden diriltecektir.

Yine şehâdet ederim ki, cennet hak, cehennem hak, sırat hak, neşirler günü hak ve hesâp haktır.

Yine şehâdet ederim ki, hayrı ve şerri irâde eden Allah'dır.

Bozmak ve doğrultmak O'nun kudret elindedir.

Hayr olan işler O'nun irâdesiyle, kudretiyle, takdîriyledir.

Şer olan işleri yine O'nun irâdesiyle, kudretiyle, takdîriyle olup (lâkin rızâsıyla değildir.)

Güzel fiiller O'nun te'yîdi ve hidâyetiyle, fenâ ameller O'nun kazâsıyla ise de, bunda kulun azgınlığı dâhildir.

Sana isâbet eden güzellikler Hak'dan, fenâlıklar nefsindendir. Böyle ise de sen "Hepsi, Hak'tandır" de!

"Ulu varlığın başlangıçsız başlangıcı O'ndan olduğu gibi, nihâyeti de, bütünüyle dönüş de O'nadır."

Besmele ve Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ ve Resûl'üne ve ashâbına tahiyyâttan sonra, anlatacaklarımıza başlayarak derim ki:

Ma'rifetullah ta'bîriyle şöhret alan "Allâh'a ilim"de ve o ilimde insanın kendisiyle aynı cinsten olanlara karşı üstünlüğünde derecesi, bu husûstaki bilgisiyle doğru orantılıdır.

İlâhî ilhâm ve yardıma bağlı olan hakîkî ma'rifetler ya'nî ilâhî bilgiler, **"emîn harem"**dir (Ankebût, 29/67). İnsanlar, bunun etrâfında engellerle ve oyalayıcı şeylerle dolaşıp durur.

Bu ilmin sahrâları her an hatâ yapma ihtimâlleri ve ayakların kayması ile, denizleri helâk ediciler ile doludur. Bunun yolu ince kıldan daha ince ve keskin kılıcın yüzünden daha keskindir. Bu yolda sefer edenin, maksâdına ulaşabilmesi için zorlukların îcâbı olarak kavuşmaya nâil olamaması da muhtemeldir.

İşte bu zorlukları düşünerek tahkîkleri açık, yakînliği ve tetkîkleri zâhir bir kitâp yazıp, bu yola sâlik olanlara, refîk-i a'lâya ulaşmak için refîkin refîki ve bu talep edilen şeylere tâlib olanlara şefîkin şefîki olmasını düşünmüş idim ve demiştim ki; sâlik bunun ucu bucağı olmayan sahrâlarında ve karanlık olan menzillerinde, o kitâptaki ilâhî bilgilerin ışığıyla aydınlanarak, zorlukları kolaylaştırsın.

Oysa öyle bir zamandayız ki, hakîkate cezbelenme güneşleri, mürîdlerin kalbleri semâsından kaybolmuş ve sâliklerin semâvât tasavvurlarından ayın keşfi gözden kaybolmuş; sâliklerin himmetleri zaafa uğrayarak, azîmet yıldızları batmıştır.

Onun için bu denizde yüzenlerin selâmete nâil olanları çok az olduğu gibi, sonsuz sahrâlarının helâk edicilerinden kurtuluş bulanlar da nâdirdir.

(Üç Beytin Tercümesi):

"**Bu yüce maksaddaki menzil o kadar yücedir ki, bunun yolu dehşetler ve haller ile örtülüp; o yolda siyâh mızraklar dikilmiş, yeşil süngüler ve kesici kılıçlar dizilmiştir. Ve o yolun, ba'zı yerlerinde kapıp götüren şimşek alevlendiği gibi, şiddetle esen i'tirâz kasırgaları kopmaktadır.**"

Oysa ben yazdığım bu kitabı, doğru keşif üzerine te'sîs ettiğim gibi, içindeki mes'elelerini de doğru haber ile te'yîd etmiştim. O kitâbın ismini **"El-İnsânü'l-Kâmil fî Ma'rifeti'l-Evâhiri ve'l-Evâil"** olarak isimlendirdim.

O kitâptaki tebliğleri tamamlamaya ve gerekli düzeltmeleri yapmaya başladığım zaman, hâtırıma bu mes'elenin tehlikeli bir iş olduğu ve tahkîkî meselelerin önemi ve benim bu konudaki bilgimin azlığı geldi.

Bu hâtıra sebebiyle o yazdığım kitâbı parçalayarak, perîşân bir halde ve âdetâ yok denecek bir derecede, bir tarafa attım.

O güneş battı, güzel yüzüne perde çekildi. Bu şekilde kitâb son derecede unutulmuş bir hâle gelerek, eser yazıldıktan sonra, haber örtülmüş oldu.

Böyle bir acâip iş meydana getirdiğim için **"Hel etâ alel insâni hînun mined dehri lem yekun şey'en mezkûrâ"** ya'nî **"İnsanın üzerine dehirden ya'nî zamandan âdetâ zikredilemeyecek zamân gelmiş ve geçmiştir"** ma'nâsına olan (İnsân, 76/1) âyetini okudum.

Hâl lisânı, sözün latîfliği ile "Cahûn" denilen Mekke tepesiyle Safâ denilen mahalle kadar gûyâ hiç ünsiyet edecek kimse olmadığı gibi, Mekke-i Mükerreme'de de hiç bir müsâmere vukû bulmamıştır" ma'nâsına olan

Sanki yoktur "Cahûn" ile "Safâ" arası

Ne Mekke'de yoldaşı ne seyir sefâsı

Arapça beytini söyledim.

İşte bu şekilde kitâb ortada kalkmış ve eseri gayr-i mevcûd olduktan sonra, ilâhî ilhâm ile Hak bana kitâbın meydana çıkmasını ve beyânâtların açık ve gizli arasında olmasını emrettiği gibi, bu kitâptan genel bir fayda sağlanacağını da vaad etti.

Kendisine itaât olunanın emrine uyarak, kitâbın tekrâr yazılıp düzenlenmesine başlayarak, îzâhlarda Hakk'a tevekkül edici oldum.

Ey tâlib, dikkatle dinle! Alîm ismi kâsesiyle kadîm küpten, îmân ve teslîm ehlinin kābiliyetlerine öyle bir ilâhî şarâb döküyorum ki, kerîm olan Hayy'dan olduğu için, mevcûd olanı ve yok olanı sarhoş etmeye kâfîdir.

* * *

(Bu bâbtaki kasîdenin tercümesi)

"İlâhî aşk öyle bir şarâbdır ki, sana gecenin en karanlık zamânında güneşi gösterir. Sabâhın ışıklarıyla, yıldızlar kaybolduğu zaman, en küçük olan Sühâ yıldızını gösterir.

Bu şarâbın vasıflarındaki ve mâhiyetindeki meziyyetleri, ifâdeden çok daha ötedir. Faydalı, kapsamlı öyle bir şarâbdır ki, insanın ömrünü kemiren zaman, bununla safâ kazanır.

Bu şarâb berrâk kabarcıklarından kâselere doldurup da döndürülse, zaman onunla beraber nağmeler söyleyerek devrân eder. Bu şarâbın verdiği kalbe âit ziynetler ile ziynetlenen bir çok kadeh dostları, en büyük iş olan Allâh'ın mülkünün anahtarlarını elde etmişlerdir.

Nice fakîr kimseler vardır ki, bunun izzet kuşağına sâhip olmakla, vücûdda ve yoklukta servet sâhibi olarak meydana gelmişlerdir.

Nice câhiller vardır ki, bu şarâbın safâ esintisini koklamakla, ilim ve hakîkate nâil olarak Îblîs'in ile Âdem'in mâhiyyetinden haber vermeye başlamışlardır.

Nice ismi işitilmemiş kimseler vardır ki, bu şarâbın vasıflarını işitmekle, izzet ve ikrâm arşı üzerinde, şöhrete nâil olarak yükselmişlerdir.

Bu şarâbın kadehlerinin sırçalarının ışığında oluşan göz, bir kimseye bakarsa, o kimsenin ömrü boyunca gaflet sürmesini gözüne çekmeyeceği muhakkaktır.

Bu şarâb, salt nûr olan güneştir. Güneş değil, karanlık gecedir. Bu şarâb, çok büyük bir hayrettir ki, insana teennî ve ileriyi görme yüce usûlünü öğretir. Bu şarâb, ışığıyla her dehşetliyi altında bırakmıştır.

Bu şarâb, sır olarak saklanması mümkün olmayan bir tâm dolunaydır, nûrun aynıdır. Güneşin aynı değil, güneş ayn'ıdır. Işığın aynı değil, yüz değildir. Salt güzelliktir, salt güzellik değil, öperken dudakları parlatıcı olan yüzdür.

Kokudur, ıtır değil; ıtırdır, koku değil; şarâptır kadehi yok. Şarâb değil, kadehin ayn'ıdır. Ey kadeh dostlarım, bu kadîm küpün şarâbından içiniz, celîlü'l-kadr ve azîmü'ş-şân olan emelleri elde edersiniz.

Yemîn ile ricâ ediyorum, bunun kadrinin yüceliğini ihmâl etmeyin! Bunu yitirenin nasîbi, pişmanlıktan başka bir şey değildir.

Bu şarâbı içmek devletine nâil olan dostlarıma o şarâb mübârek olsun ve bu tür dostlarıma, selâmeti îcâb ettiren selâmımı gönderirim."

Mukaddime

Hamd ü senâ Cenâb-ı Hakk'a mahsûs, salât ve selâm, kendisinden sonra peygamber olmayan Peygamber'e yöneliktir. Bu kitâbın yazılmasından hedeflenen maksad, Cenâb-ı Hak Teâlâ olduğu için, sırf Cenâb-ı Hak hakkında söz söyleyeceğimiz zarûrîdir.

Evvelâ Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden bahsedeceğiz. Çünkü Cenâb-ı Hakk'a delîl olan, isimlerdir.

İlâhî isimlerden sonra, ilâhî sıfatlardan bahsedeceğiz. İlâhî sıfatlarda Zât'ın kemâli çeşitlenmiştir ve Hakk'ın aynalarından ilk zâhir olan ilâhî sıfatlardır.

Sıfatlardan sonra zuhûrdâ ancak Zât vardır. Şu îzâha göre sıfât mertebesi, ilâhî isimler mertebesinden a'lâdır.

İlâhî sıfatlardan sonra, ilâhî Zât'tan bahsedeceğiz. Ancak îzâhlarımız ibârelerin imkân verebildiği ölçüde olacağı gibi, îzâhlarda, sûfiyye indinde kullanılmakta olan îzâh şekline inmek zarûrî görülmüştür.

Şu kadar var ki, kitâbı okuyanların, maksadı kolay anlamaları için sözdeki önemli noktayı, söz arasında süslenmiş bir şekilde söyleyeceğiz.

Bu kitâpta öyle sırlara dikkât çekeceğim ki, hakîkat ilmini koyan o sırları hiç bir kitâba koymamıştır.

Tabiî bu sırlar, Hakk'a ârif olmaya ve mülk ve melekût âlemine ârif olmaya bağlıdır.

Mevcûd olan üstü kapalı ifâdeleri îzâh etmek, kastedilen remizleri keşfetmek mesleğimiz ise de, gerek düz yazılarımızda, gerek şiirde saklamak ile açmak arası bir beyân yolunu tutacağız.

Bundan dolayı kitâbımızı okuyanların son derecede önem vererek derin düşünmeleri ve tefekkür etmeleri şarttır. Çünkü ba'zen öyle ma'nâlar vardır ki, işâret ile veyâ üstü kapalı bir şekilde söylenmedikçe anlaşılmaz.

Bu gibi ma'nâlarda açık olarak maksad beyân edilse, insânî anlayış maksâdın tersine doğru kayacağından, istenenin gerçekleşmesi imkânsız olur. Bu tür beyân yolu, çok sık yapılan ince bir iştir.

Meselâ **"Onu gemiye yüklettik"** ma'nâsına olan **"Ve hamelnâhu alâ zâti elvâhın ve dusur"** ya'nî **"Ve onu levhâlar ve çiviler ile yapılmışa yükledik"**(Kamer, 54/13) âyetinde bu incelik vardır.

Ve "Onu bir gemiye yükledik" demeyip de **"zâti elvâhın ve dusur"** ya'nî **"levhâlar ve çiviler ile yapılmışa"** denilmiştir.

Bu âyette **"Ve onu levhâlar ve çiviler ile yapılmış gemiye yükledik"**denilmiş olsa, levhâlardan yapılmayan başka gemi varmış gibi bir düşünce meydana gelir.

Ben, bu kitâbımı okuyanlardan şunu istirhâm ve ricâ ederim ki, benim bu kitâbımda belirttiğim ne kadar bahisler var ise, o bahisler Kur'ân-ı Kerîm ve hâdîs-i şerîfler ile te'yid edilmiştir.

Şâyet kitâbımı okuyanın anlayışına göre Kur'ân'a veyâhud hâdîslere aykırı bir şey ortaya çıkarsa, okuyan

bilsin ki, anladığı ma'nâ, kendi anlaması yönündendir; yoksa benim îzâh için kastettiğim murâdım yönünden değildir.

Bu gibi husûslarda, okuyan zâtın hakikatin anlaşılmasına kendisi için açılım hâsıl oluncaya kadar, yâhud Allâh'ın kitabından veyâ te'yid edilmiş hadîslerden delîlini buluncaya kadar, o ma'nâ ile amel etmeyerek, teslîmiyeti de elden bırakmamalıdır.

Bu gibi husûslarda inkârı terk edip teslîm olmanın faydası, hakîkati bilmeye ulaşmaktan mahrûm olmamak içindir.

Bu bir kesin husûstur ki, bizim ilmimizden bir şey inkâr eden kimse, inkârı devâm ettikçe, ilmimize ulaşmaktan mahrûmdur. Ve bu konuda idrâk için başka bir yol yoktur.

Hattâ, ilk anda inkâra sapmakta mutlak mahrûmluğa uğramasından bile korkulur. Onun için îmân ve teslîmden başka ma'rifet yolu yoktur.

Ve kitâbımızı okumaya rağbet eden kimse bilmelidir ki, Kur'ân ile, hâdîsler ile te'yîd edilmeyen her ilim dalâlettir; fakat onun te'yîdini ve delîlini okuyanın bulamaması noktasından değil.

Bu ilimde öyle mühim bahis vardır ki, Allah'ın kitâbı ile hâdîsler ile te'yîdlidir; fakat senin isti'dâd kudretin onu anlamaktan, seni engellemiştir. Onu kendi himmetinle idrâk etmeye gücün yetmez.

Bu nedenle, Allâh'ın kitâbı ile yâhud hadîs ile o bahis te'yîd edilmemiştir zannedersin.

Bunun için yukarıda belirttiğimiz şekilde selâmet yolu, teslîmiyet ve inkâr yoluna sapmamaktır. İlâhî lütuf sana yardımcı oluncaya kadar sabredersin.

Şurası da sâbit bir hakîkattir ki, senin kalbine gelen ilim, üç yönden dışarı değildir.

İlk yön: İlâhî söyleşmedendir. Rabbânî hâtıra, yâhud melekî hâtırdan kalbine gelen, o söyleşme türündendir. Bu söyleşme o şekilde olur ki, ne reddine, ne de inkârına imkân olamaz. Çünkü, Hak Teâlâ hazretlerinin kullarına söyleşmeleri ve ihbârları bilhassa makbûl olup, mahlûk için onu def' etmeye imkân yoktur.

Hak Teâlânın kullarına söyleşmesinin alâmeti, işitenin kalbî söyleşmesinin zarûrî olarak Allâh'ın kelâmı olduğunu bilmesi ve onu işitmesinin, bütün vücûduyla olması ve bir yönle kayıtlanamamasıdır.

Hattâ bir yönden işitse, dîğer yönlerden alâkayı kesmekle onu bir yöne tahsîsine de imkân olmaz.

Görmezmisin ki, Mûsâ (a.s.), ilâhî hitâbı ağaçtan işitti, fakat bu işitmesini, yönle kayıtlamadı; oysa ağaç yöndür. Melekî hâtır zarûrî kabûlde, rabbânî hâtıra yakındır; fakat o kuvvette değildir. Şu kadar var ki, zarûretle kabûlde rabbânî hâtır gibi mu'teberdir.

Söyleşme yoluyla Cenâb-ı Hak'dan gelen sırların önemi yalnız söyleşmeye mahsûs olmayıp, tecellîleri de böyledir. Ne zaman kuluna Hakk'ın nurlarından bir şey tecellî ederse, kulu ilk anda onun Hakk'ın nûru olduğunu zarûrî bir şekilde bilir.

Bu tecellînin sıfâtî, yâhud zâtî, yâhud ilmî, yâhud aynî olmasında fark yoktur. Ne vakit senin üzerine böyle bir tecellî olur da, ilk anda onun Hakk'ın nûru, yâhud Hakk'ın sıfâtı, yâhud Hakk'ın zâtı olduğunu bilirsen, tecellî olduğunda şüphe etme. Bu mes'eleyi anlamak için iyi düşün! Bu bir denizdir ki, sâhili yoktur.

İlâhî ilhâma gelince: Sâlik, hakîkat yolunun başında ise, ilhâm ile amel etmesi için o ilhâmı Allâh'ın kitâbına yâhud nebevî hâdîslere arz etmesi lâzımdır.

Eğer bu ikisinden şâhidini bulursa, şüphesiz ilhâmdır; şâhidini bulamazsa inkâr etmeden o ilhâm ile amelden durması lâzımdır. Bu durmanın sebebi, yukarıda geçmiştir.

Durmanın faydası, ba'zen şeytan, yolun başında olan sâlike ilhâm şeklinde göstererek ba'zı şeyler nakleder.

Yolun başında olan sâlikin ilhâmının bu türden olması muhtemel olduğu için, durması ve Hz. Allah'a teveccüh ve usûle sarılması lâzımdır. O hâtırın ma'nâsına, o ilhâmın hakikatine dâir ilâhî açılım oluncaya kadar sabır lâzımdır.

İkinci yön: İnsana gelen ilim, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat'e nispet olunan bir zâtın dilinden kalbine ulaşır. Bu şekilde o ilmin şâhidini veyâ geçerli dayanağını bulursan, o ilim makbûl ve mu'teberdir, onunla amel edersin.

Bulamazsan, akıl nûrunun, îmân nûruna üstün gelmesiyle zayıf îmâna düşenlerden olmayarak, o ilme tâbi' olmazsın. Bu tür ilimde doğru yol, duraksama ve teslîm arasında hareketi gerektiren ilhâm mes'elesinde olduğu gibidir.

Üçüncü Yön: Kalbine ulaşan ilim, Hak mezhebinden ayrılarak, sonradan bir takım âdetler çıkaranlara katılan bir şahsın dilinden gelirse, bu tür ilim reddedilmiştir.

Bununla birlikte, akıllı kişi bu tür ilmi de mutlaka inkâr etmeyip, her yönle Allâh'ın kitâbına ve hâdîslere uygun olanı kabûl eder ve Allâh'ın kitâbının ve hâdîslerin reddettiğini reddeder.

Bu böyle olmakla berâber kıble ehli mes'elelerinde bu tür ilim pek nâdir gerçekleşmiştir. Bu türden olan ilmi, Allâh'ın kitâbı ve hadîs-i şerîfler hangi yönden kabûl ve hangi yönden reddetmiş ise, akıllı kimse o şekilde hareket eder.

Burada îzâhı gerektiren bir mesele daha olup, o da Allâh'ın kitâbında ve hâdîs-i şerîflerde ulaşan birbirine karşı gibi görünen mes'elelerdir. Örnekleri:

"Sen sevdiğini hidâyet edemezsin; fakat Cenâb-ı Hak istediğini hidâyet eder" ma'nâsına olan **"İnneke lâ tehdî men ahbebte ve lâkinnallâhe yehdî men yeşâ'"** (Kasas, 28/56) âyeti ile; **"Sen, elbette sırât-ı müstakime hidâyet edersin"** ma'nâsında olan **"ve inneke le tehdî ilâ sırâtın mustekîm"** (Şûrâ, 42/52) âyeti.

Aynı şekilde **"Allah'ın ilk olarak hálk ettiği akıldır; Allah'ın ilk olarak hálk ettiği kalemdir; Allah'ın ilk olarak hálk ettiği, yâ Câbir Peygamber'inin nûrudur"** hadîsleri gibi.

Bunlar, birdiğerlerine karşı gibi gelmiştir. Bu gibi birbirine karşı gibi gözüken mes'elelerde en güzel yön, en mükemmel yön ne ise, oraya yüklemekle te'vîl ederiz.

"Peygamberimiz için olmayıp da, Allah için olan hidâyet, Allâh'ın zâtına hidâyettir. Peygamberimiz için olan hidâyet, Hakk'a ulaştıcı olan yola hidâyettir" deriz.

Geçen üç hadîste de deriz ki: Bunlardan murâd, bir şeydir; aradaki çoğalma, nispet i'tibârındandır. Baksana "Esved, Burak, Lâmi', Refref" çeşitli kelimeler olduğu halde, hepsi "binek"ten ibârettir. Nispetin ihtilâfı, kullanılan kelimelerde ihtilâfı îcâb etmiştir.

Mukaddime burada son bulmuştur.

Bu önbilgide maksadım:

Ey kitabımı okuyan zât!

Seni bir yöne bakışını dikerek diğer yönlerden perdelenenlerin düştüğü çukurdan çıkarmak ve bu kitapta benim lisânım üzerine, Cenâb-ı Hakk'ın icrâ ettiği sözleri, güzel bir şekilde idrâk ederek doğru yolu bulup, olgun bir hâle erişmekliğini kolaylaştırmak içindir.

Ve minellahi't-tevfîk.

İşaret

Bir zaman doğu tarafı gariplerinden bir garîb ile Cenâb-ı Hak bana mülâkât nasîb etti. O zât, samedâniyyet yaşmağıyla ağzını kapamış, ahadiyyet gömleğine bürünmüş, celâl örtüsünü giyinmiş, cemâl güzelliği tâcıyla taclanmış bir zât idi.

Kemâl lisânı ile selâm verdi; selâmına güzel selâmlar ile karşılık verdim. Selâmdan sonra kemâle ermiş dolunay olan yüzündeki perdeyi açtı.

Onu mükemmel yüce bir numûne gördüm; bu zât, zâhiri ve bâtını hükümlere vâkıf; usûlde farz olan yolun îcâbına göre çizilmiş bir program.

Hakîkaten bu şekilde hareket etmeyen her husûsta zimmetindekilerden beraâte nâil olamaz.

Onu kantarımla ölçmek ve onunla inci gerdanlıklarını dizmek istedim. Fakat ilk anda, kendisini kantarımla tarttırmak istemedi. "Sizi tartacak kantarı koymak için kefem, yeterli değildir, kırıktır" diyerek arayı düzelttim.

Karşılıklı konuşma sûretiyle kantarımın husûsi âleti tam ayarını bulup, kürsî sâhibi odada kendini gösterince, ben de iktidâr kürsîmi dikerek i'tibâr mîzânını ele aldım.

Bu yoldaki kânûnların usûlünce hareket ederek, ilmî kudretim ile söze giriştim. Benim dâimâ mesleğim, kendimdeki ilmi gizleyerek hareket etmektir.

Bahsettiğim zâtı tartarken dirhemler, miskâller gibi ağırlık ölçüleri bitti. Tetkîki en hassas ayar yapmakla muzaffer olarak tahkîk ölçüsünü ayarladım.

Ellerimi kına ile boyadım, gözlerime hafîf gaflet sürmesini çektim; netîcede kilitleri kırıp, iki gözümü açınca, bana "o mahbûbe nerededir?" dedi. İftirâk lisânıyla cevâp verdim. Kaldırma ve isbât arasında olan aşağıdaki beyitleri söyledim:

(Nazmın Tercümesi)

"O mahbûbe vücûd ile teşhir edilir olduğu günden beri, benim indimde yoklukla vasıflanmıştır.

Hayâl onu uzaktan varlıkta bir kudret olmak üzere görür.

Oysa o, içinde defîneler saklayan ve senin için dikilmiş olan bir duvardan başka bir şey değildir.

İşte o duvar benim! O mahbûbe, beni kazıp çıkarsınlar diye varlığım duvarında gizlenmiş defînedir.

Sen onu sûrette bir cisim saysan da, o arada ibret-i rûhu îcâb ettiricidir.

Cenâb-ı Hak onun güzelliğini tamamladığı için, ilâhî cemâl ile yayılmıştır.

O, senden başkasında kâim değildir. Onun sûretlerini görmek için sırrı iyi anla."

Sözümü işitip söylediklerimle ve hâlimle hallenince, dolunayını benim çevremde döndürerek, aşağıdaki beyitleri söylemiş ise de, ifşâ etmedi:

(Beyitlerin Tercümesi)

O bir güzeldir ki, sırlar örtüsü ile yüzü örtülür. Sallanan saçları kalbin belâsı, gözleri insanın belâya düşme sihridir.

Aşk şarâbını sarhoş olanla berâber tatmış ve sarhoş olmuştur. Sarhoşluğu sâyesinde örtülerinin gizlediği sırlar âşikâr olmuştur.

O mahbûbe, her tâm dolunayı hayâl ederek o dolunaylardan kendisine hil'atlar yapmış. O mahbûbenin en nâdir hil'atlere varıncaya kadar, hil'atleri tam olan dolunaylardandır.

Ellerinde ve bileklerindeki süslü kınaların nakışlarının rengini görerek omuzunun ziyneti olan saçları da, bu rengi kazanmıştır. İskender'e izzet tâcı giydiren ve Darâ'nın saltanat dâiresinde hüküm yürüten, odur.

O bir mahbûbedir ki, halkın hepsinin mülküne sâhiptir. Yeşille karışık beyaz örtüleriyle ve kırmızı dudaklarıyla bu kudrete nâildir.

Güzellik nâmına ne varsa, onu kemâle ermiştir. Benî Âmir kabîlesinin Leylâ'da güzel zannettikleri, onun güzel cemâlinden bir parçadır. Bâtınının gizlediği güzellik, izzetinin zâhiri; güzelliğinin bâtını, zâtının güzellikleridir."

Bunun parlak hitâbını, yüksek ifâdesini işitip anlayınca; Mevcûda ve mevcûd olmayana ve ahdine vefâ edene ve ahde hıyânet edene; örtüleriyle örtünene ve örtülerinden soyunmuş olana; âfâkda cemâlini yayana ve cemâlini yaymayana; beyânın güzelliğiyle fikirleri ve akılları esîr edene; ve kalb sırlarıyla rûhları ve sırları kendine yaklaştırana; küllî ihâtasıyla aklı olana dehşet verene ve ilim noktasındaki kemâlâtı toplayana ve örttüklerini açıktan gösterene; ilmî ihâtası dâiresinde herkese üstün olana, ya'nî şu saydığım şeylere yemîn ederek, hakîkat perdelerinin kaldırılmasını ve ifâdeyi açık tarzda söylemesini ricâ ettim.

Yüce makâmında durmakla berâber, o makâmdan indi ve aşağıdaki beyitleri söyledi:

(Beyitlerin Tercümesi)

"Mevcûd olan, yok olan, nefyedilmiş, bâkî hep benim. Algılanan, vehmedilen ve zararlı yılan ve onu tedâvî eden benim. Çözülen, düğümlenen, içilen şarâb ve şarâbı veren yine benim. Servet defînesi, fakr u zarûret ben olduğum gibi, hilkat de, halk da, Hallâk da yine benim.

Benim kadehlerimden içmeye heves etme! Panzehrimin zehri ondadır. Benim hakîkatime doğru girmeye heves etme, o settimle kapatılmıştır. Benim zimâmımı muhafaza etmeye çalışma, bununla berâber mîsâkımı da talep etme; bana vücûd isbât etme!

Ey Bâkî, vücûdumu da kaldırma, kendini benden başka sanma. Aynımdaki görüş keskinliğiyle söylüyorum; kendini benim aynımda sanma! Şu kadar var ki, bu sözle kastettiğim ma'nâyı, şevklerim ve zevklerim gayb ve örtülü eylemiştir.

Beni gördüğün mertebede, sen de ol! O vakit doldurduğum kadehlerimden iç. Belimden kuşağımı çözme! Aynı zamanda kaftanımı da giyme.

De ki: "Ben buyum"; ve de ki: "Ben bu değilim." Vasıflarımı ve ahlâkımı derin düşün, soğukluk benimledir; Fakat kalbim harâretle yanmaktadır. Ceyhûn'a gark olduğum halde susuzluk içindeyim.

Sırtımda hiçbir şey olmadığı halde, yüküm beni yormuştur. Ağırlıklarımı hem azalt, hem çoğalt. Bana sâkî olan kalbimdeki ilâhî muhabbettir.

Benim hâlimi deve kuşu sana tamâmiyle tasvir eder. Kanatlarıyla kuş, boynu ile devedir. Oysa bu sözden maksadım ne devedir, ne kuştur; benim önde çıkmış bir remz ve işâretimdir.

Ne gözdür, ne gözdeki görmedir. Kirpiklerimin sırrından ileri gelen bir sırdır. Ecel de değil, fânî de değil, bâkî de değildir."

Yukarıda söz konusu olan bu sır, bir cevherdir ki, onun iki arazı vardır.

Bir zâttır ki, onun iki vasfı vardır. O cevherin hüviyeti ilim ve kuvvetlerdir. Ya, alîm ve hakîmden ibâret olup süzgecinden sızarak üç katlı şekilde meydana gelmiştir.

Ya'nî soyut olarak zuhûr eden zâtî ilim, sıfâtî ilim, fiillere âit ilimdir. Yâhud hâkimî ilimleriyle sızan kuvvetler olup, hüviyetinin üçte biri üstünde, basîti terkîpli kılmıştır. Hüviyetinin üçte biri zâttır.

Eğer ilim asıldır dersen, kuvvetler fer'dir. Kuvvetler arazdır dersen, ilim fer'dir. Bu ilim iki türlüdür. Biri sözlere âit olan ilim, biri amele âit olan ilimdir.

Sözlere âit olan ilim: Senin sûretinin bütünü üzerine oluşan ve derecendeki "benlik"ten pâk olan örnektir.

Amele âit olan ilim: Hakîmin ilmiyle faydalanmada hidâyete erme vesîlesi ve emîrin verdiği fermânın hükümlerinde tebliğ vâsıtası olan hikmettir.

Aynı şekilde, kuvvetler de iki kısımdır: Biri, ayrıntısal cümlelere âit kuvvetler; birisi de hayâlî cümlelere âit kuvvetlerdir.

İlkinin şartı güzel mizâcdan ve usûlün tam olarak tutulmasından ve fer'lerde nakledilenin sıhhati ile beraber akılda kemâlden hâsıl olan isti'dâddır.

İkincisinden ibâret olan hayâlî cümlelere âit kuvvetlerin şartı, cevherin maddî bir yer kaplama sâhibi ikilik arasında kuvvetli bir ayırt edicilik olmasından ileri gelen kābiliyettir.

Yukarıda "iki vasfı vardır" dediğimiz zâta gelince: O, sen ile benden ibârettir. İlâhımız, seninle benim için; benimle, senin içindir. Sen aklının kabûl ettiği yönden değil, belki hüviyetin i'tibârı ile kulluksal vasıflardansın.

Ben aklımın kabûl ettiği bakış açısından değil, belki hakîkatim i'tibârı ile rütbelere âit vasıflardanım. Bizzât kendisine işâret edilen odur.

Ben, benliğime bakarak "ben"; aklının kabûl ettiği haysiyyet i'tibârı ile "O Allah" hükümlerindenim. Sen de hilkatin i'tibâriyle "o kul"sun.

Zâtına bak, istersen "ben" i'tibârı ile, istersen "sen" i'tibârı ile; orada bütünsel hakîkatten başka bir şey yoktur.**Vahdehû lâ şerîke leh** olan Allah'ı tesbîh ederim.

(Manzûme tercümesi)

"Zâtın nefsinde iki vechi vardır. Biri süflî olanlara, biri ulvî olanlara dönüktür. Her vechinde ibârede ve kelâmın ifâdesinde zâtı, sıfatları ve fiilleri vardır.

"O birdir", dersen, doğru söyledin. "İkidir" dersen, yine doğru söyledin. "Hakkıyla o ikidir, hayır iki değil üçtür" dersen, yine doğrudur.

İnsanın hakîkati işte budur. Hakîkati zâtından ibâret olan ahadiyyet'e bak! "Vâhid'dir, Ahad'dır, Samed'dir" de!

Zâtı iki görürsen, "o zât, kul ve rab olduğu için ikidir" dersin. Ammâ benim zıtları topladığım hakîkati düşünmekle yükselirsen, hayrette kalırsın, en sefiline âlî, âlîsine en sefil diyemezsin. Belki "zâtının hakîkatlerine iki vasıf katılan üçüncü hakîkattir," dersin.

İşte o hakîkat, "Ahmed" olarak isimlendirilen ve var edilmişlerin hakîkati için "Muhammed" olan yüce zâttır. Azîz ile, Hâdî ile târif edilmiş olan odur. Rab olduğu için rûhum ona fedâ olsun.

Ey hidâyetin sırrı, ey zorunlu olanın ve imkân dâhilinde olanın ekseni, ey pergel azametinin merkezi, ey vücûdun bütünsel dâiresinin ayn'ı!

Ey Kur'ân ve Furkân'ın hakîkat noktası! Ey kâmil, ey rahmânî celâleti ile ziynetlenen ve mükemmelleri kâmil kılan kâmil kılıcı!

Vücûd dâiresinin ortasında, acâiplerin kutbu sensin; sonsuz kemâlât, senin üzerinde döner. Seni tenzîh ettim, belki teşbîh ettim, belki "bâkî ve fânî olarak bilinen ve bilinmeyenlerin hepsi senindir," dedim.

Varlık ve yokluk hakîkaten senindir. Ulvî olmaklık ve süflî olmaklık senin iki örtündür. Işık ve onun zıddı sensin; belki hayran olan ârif için karanlık gecesin.

Kur'ân'da mişkât, zeyt, mısbâh (Nûr, 24/35) bunlarla murâd insan olan sensin. Vücûdun ezelî olduğu için "zeyt"sin; mahlûk olduğun için nûrlandıran "mişkât" yine sensin.

Vasfın, rabbin vasfının ayn'ı olduğu için de "nûrlandıran misbâh" yine sensin. Zulmetlerinin karanlıklarında lütuf ışığın ve merhametinin kemâliyle bana hâdî ol!

Ey kerem sâhibi resûllerin efendisi! Ve ey imkân dâhilinde olanların mekâneti üstünde mekânı olan yüce zât! Kerîm sıfatıyla vasıflanan sensin, benim elimi tut! "Abdülkerîm" denilen fânî muhabbetlinin nispeti sanadır.

Bu kulun yuları, kudret elindedir; yularımı tut! İcâbına göre kemâlât vâdîlerinde gevşet ve salıver.

Ey ricâlara ilticâ yeri olan ma'şûkum! kalbim seninle kayıtlıdır. Sana karşı lisânımın bu feryâdları da muhabbetimdendir.

Ma'nâ vâdîleri üzerinde ma'nâ taşıyıcı olarak tegannî eden sûret kuşları tegannî ettikçe, Cenâb-ı Hak sana salât etsin. Âline, ashâbına, dîn binâsının rükûnlarına ve ilmine vâris olanlara az çok ilim ve îmân ile senden haberi olanlara salât etsin. Ey hayâtın "hâ"sı, ey insandaki sırrullahın "sîn"i, salât ve ta'zîmler sana mahsûstur."

Karşılıklı konuştuğum bu zâtın sözünü işitip, kemâl kadehinin fazlasını içince, o zâta "senin terkîplerindeki vukûâtı ihtivâ eden acâip şeylerden bana haber ver" dedim. Cevâben dedi ki:

"Ben, Tûr Dağına çıktım, Firavun'un boğulduğu denizi içtim, kitâb-ı mestûru (Tûr, 52, 2) okudum; anladım ki, bunlar hakîkat kanunlarını terkîb eden birer simge ve işâretten ibârettir.

Onlar kendisi için değil, senin içindir. Sözdeki alâmetlerden, delîllerden indinde doğru olan şeyleri işitmek, seni, kendi varlığından dışarı atmasın.

Şaşırıp da, "bu onun, şu benim; onun hâli benim hâlime benzer değil" deme!

Bu zikredilen şeyleri Cenâb-ı Hak senin için bir hakîkat fihristi yaptı. Bunlar lisâna âit aynalardır. Onlar için hakîkat yoktur.

Bunların hepsi, bunlarda sana âit olan hakîkati muâyene etmekliğin içindir. O muâyene sâyesinde, o muhitten kendine hâs bir muhît edinirsin.

Bunun için bahsettiğim şeyleri ne görürsün, ne anlarsın, ne bulursun, ne de elinle tutabilirsin.

Eğer orada bir şey bulunması lâzım gelirse, onu Hak Teâlâ ile bulabilirsin.

Çünkü ârif **"Onun işiteni ve göreni olurum"** hakîkatiyle tahakkuk edince, mevcûtlardan hiç bir şey ona gizlı kalmaz.

O zaman o ârif, Halik-ı kibriyânın ayn'ıdır.

Bundan sonra şunu da bil ki, onu mutlaka kaldırmak da doğru değildir. Çünkü o kalkarsa, arada sen de kalkmış olursun; çünkü o senin numûnendir.

Sen mevcûd ve sıfatlarının eseri yok olmamış olduğu halde, senin yok olman nasıl doğru olur?

Onun isbâtı da doğru olmaz; çünkü onu isbât ettiğin vakitte, put edinmiş olursun, ganîmeti kaybedersin.

Elle tutulmayan, belli ve ayrıntılı olmayan bir şeyi isbât nasıl doğru olur?

Yâhud sen mevcûd olduğun halde, kaldırılmasına nasıl imkân bulunur?

Oysa Hak Teâlâ hazretleri seni kendi sûreti üzerine hayât sâhibi, ilim sâhibi, kudret sâhibi, irâde sâhibi, işitici, görücü, kelâm edici olarak hálk etti.

Bu hakîkatlerden hiç bir şeyi kendinden def' etmeye kādir değilsin; çünkü o seni kendi sûreti üzerine hálk etti ve sıfatlarıyla ziynetlendirdi ve isimleriyle seni isimlendirdi.

O Hayy'dır, sen de hayât sâhibisin;

O Alîm'dir, sen de ilim sâhibisin;

O Mürîd'dir, sen de irâde sâhibisin;

O Kâdir'dir, sen de kudret sâhibisin;

O Semî'dir, sen de işiticisin;

O Basîr'dir, sen de görücüsün;

O Mütekellim'dir, sen de kelâm edicisin;

O Zât'dır, sen de zâtsın;

O Câmi'dir, sen de toplayıcısın;

O Mevcûd'dur, sen de mevcûdsun.

O'nun rabblığı vardır, **"Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden mes'ulsünüz"** hükmüne göre, senin de rabblığın vardır.

O'nun Kıdem'i var; sen de O'nun ezelî olup, kendisinden ayrılmayan ilminde ezelî mevcûd olduğun için, sen de kadîmsin.

Önceki îzâh yönüyle olan müşâhedeye göre ona izâfe edilen her şey, sana da izâfe edilmiştir.

Fakat O kibriyâ ve izzetle mutlak ferd, sen zillet ve acz ile nispî ferdsin.

Evvelâ aranızda mevcûd olan nispetlerin hepsi geçerli olduğu gibi, bu noktada, seninle onun arasındaki nispet kesildi."

Dedim ki: "Efendim! İlk önce yaklaştırdın, sonra uzaklaştırdın. İlk önce özünü, hakîkatini saçtığın halde, sonra üzerine kabuk geçirdin."

Cevâben dedi ki:

"İlâhî hikmetteki kânun üzerine söz söyledim, beşer idrâkinin tartabileceği üslûb ile yazdım. Hakîkate yakın ve uzak olanlara ve bu mes'elede garîb olanlara mes'eleyi güzel bir şekilde idrâk etmek kolay olsun diye bu şekilde yaptım."

Dedim ki: "Hakîkat şarâbından ve o şarâbın ağzında kalanlardan bana tekrâr daha fazlasını içir."

Cevâben dedi ki:

"Mâvi bir kubbe altında Ankâ'nın vasfından haber veren bir âlem işittim. O âlemi görmeye heves ettim; işte o âleme girdim."

Yine dedim ki: Oraya dâir olan haberini açık anlat ve oraya âit olan eserini sağlıklı kıl, sıhhatini söyle!"

Yine cevâben dedi ki:

"İnsanı hakîkatte hayrette bırakan ve kimsenin görmediği büyük beyaz bir kuştan ibâret olan o Ankâ'nın, altıyüz kanadı ve yukarıya yükselmek için, bin adet uçma âleti vardır. Harâm onun yanında mübâhtır.

İsmi, Seffâh ibn Seffâh'dır. Kanatları üzerine güzel isimler yazılmıştır. "Bâ" harfi başında, "elif" harfi göğsünde, "cim" harfi alnında, "ha" harfi gerdânında; kalan harfler, iki gözü arasında saf şeklinde yer tutmuştur. Bu kuşun alâmeti, elinde mühür vardır. Pençelerinde kesin emirlerin fermânı mevcûttur. Bu kuşta bir nokta vardır, bilmece oradadır. Refref'in üstünde, kendisinin Burâk'ı vardır."

Yine dedim ki: "Bu kuşun mahalli neresidir?"

Cevâben dedi ki:

"Vüs'at ve kudret ma'deniyle hayret mekânındadır."

Böyle deyince ibâreyi bildim, işâreti anladım, mülkten ve melekten daha ileri geçerek, feleğin boşluğunda uçmaya başladım. "Batı Ankâsı" olarak isimlendirilen o kuşun âleminde dönerken, o kuştan ne haber, ne de eser buldum. İsminin işâret oluşuyla, sıfatlar ve kayıtlar merâsiminden hârice çıktım.

Bu şekilde sıfâttan soyutlanınca, zât feleğine girmek kolaylaştı. İşte o sırada hayret denilen deryâya daldım. O denizde iken kanatlarımı balık-(nûn) yuttu ve beni inci hazînesinin üstünde dolaştırmaya başladı.

O sırada balığın dalgası beni bir boşluğa attı; ve o boşlukta ne işitir, ne de görür olarak bir müddet kaldım.

Ne zaman ki gözümü açtım ve mekân ve imkân kaydından kurtuldum; anladım ki, o ibâreler ve işâretler hep bana imiş. İşte o zaman baktım ki, kanatlar benim ve kanatlarımda dolaşma alâmetleri işlenmiş!

Yine gördüm ki, "elif" göğsümde, "cim" alnımda, "ha" gerdanımda. Yukarıda bahsedilenlerden bir zerre yoktur ki, o, bende mevcûd olmasın.

Bu mertebeyi idrâk edince anladım ki, o yüce zâtın bu simge ve işâret sözlerinden maksad, ben imişim.

Noktalar meydana çıktı, bilmece de bilindi, ben de ölüyü dirilterek kudret ibraz etmeye başladım.

Bu karşılıklı konuşmayı rivâyet eden Abdülkerîm der ki: "O yüce zâta emr-i mahtûm (farz olan) ve ke's-i mahtûm (mühürlenmiş kâse) nedir?" diye sordum.

Bu soruya karşı, arap lisânından başka bir lisân ile konuşarak, sert söz söyledi. Sonra birtakım tenbîhler ile korkutup ifâdede dolaylı anlatım şeklini tercih etti. Sonra tekrâr yaklaştı ve söylediği sözleri tercüme ederek dedi ki:

"Ma'kûl olan âlî numûne, kelâma yüklenen bir ma'nâdır ki, kendisi için gâye değildir; belki kendisine yüklenilen için gâyedir. Ve o yüklenen ma'nâda nakş olunan kendisi için değil, belki, en aşağıya nakletilmiş içindir.

En aşağı dediğimiz de, kendisine işâret edilendir. Sözlerin hepsi ona dönücü ve hepsi ona dâirdir.

Numûnede bulunan kendisine işâret edilene nakş olunup da, bu yüklenen ma'nâda bulunanlar bu bineğe yükletilirse, o zaman en aşağı, en yükseğin aynı olarak yüksek olan, düşük olanda mevcûd olur.

Bunun için "numûne ile nakışlanmış kendisine işâret edilen arasında nispet yoktur" diyenler de vardır. Bunu diyenler, "numûne ile kasıt, kendisine işâret edilende nakışlanmış olanın aynıdır" demekte hatâ etmiştir.

Bunun için "kendisine işâret edilen, numûnenin aynıdır" diyen de vardır. Bu sözü söyleyen de: "numûne, kuşkusuz ulvîlik sâhibidir, kendisine işâret edilen ise ıstılâhda yalnız süflîlik sâhibidir" sözünde hatâ etmiştir.

Bunun için "numûne toplayıcıdır" diyen vardır. Bu sözde de, numûnenin yalnız kemâl sıfatlara isim olup, noksan sıfatlara isim olması boşta kaldığı için hatâ vardır.

Bunun için "kendisine işâret edilen nakışlanmış olan, nakışlanmış numûneyi toplamıştır" diyen de vardır. Nakışlanmış olan kendisine işâret edilen, noksan sıfatların mahallinin ismi olduğunu üstü kapalı olarak belirttiğinden, bu söz de hatâdır.

İşâretteki ta'yîn mahallini ve ibârelerdeki darlığı görmüyor musun? İşte zâtı idrâke erişmekten âciz olduğunu söyleyen de, bunların hepsini düşünerek söylemiştir; fakat bu söylem dahi hatâ etmiştir. Çünkü kendisine işâret edilenin şartı, numûnede olan şeyin, kendisine işâret edilende nakışlanmasıdır. Bu durumda numûne sırlarındaki gizliliklere hemcins oluşu sebebiyle kendisi için bir tür idrâk oluşması gerekir. Bu durumda âciz demek değildir.

Yine bu durumda idrâkten aczin, âriflerin vasfı olması geçerli olmaz. Bunun delîli, ârîf-i billah bir şeyi idrâkten âczini i'tirâf ederse, bu i'tirâf o şeyin sıfâtına vâkıf oluşunun olmayışındandır. Çünkü, sıfât idrâk olunamaz. İdrâk olunamaması, ya sonunun olmayışından dolayıdır veyâhud idrâk kābiliyeti olmamasından dolayıdır. Bu idrâk miktârı, o şeyi lâyık olduğu şekilde bilmek için yeterlidir. İşte bu şekilde bu miktârda ma'rifet sende hâsıl olunca, idrâk dahi hâsıl oldu demektir. Sıddîk-ı Ekber'in: **"İdrâkden aczi idrâk, bir nevi' idrâktir"**, demesi yerindedir. Dîğer bir rivâyette Hz. Ebû Bekir **"İdrâke ulaşmaktan acz, idrâktir"** demiştir.

İdrâkin hâsıl olmasıyla idrâkten acz olmaz. Burada kul, izzetle vasıflanmıştır ve acz, kendinden kalkmıştır. Kur'ân'da **"Lâ tudrikuhül ebsâru"** (En'âm, 6/103) ya'nî **"Gözler onu idrâk edemez"** buyrulması "mahlûkların gözleri, onu idrâk edemez" ma'nâsınadır.

Ammâ ezelî gizli göz ki -kul onunla görür- o göz mahlûk değildir; çünkü o göz, **"Ben kulumun işiteni, göreni.... olurum"** hadisinin hakîkatidir. Bu sırrı iyi anla!

(Manzumenin Tercümesi)

"Bana ve acâib sâhibi olan Rabb'ine yemîn ederim. Benim aşkta, ya'nî ilâhî aşkta çok acâib şeylerim vardır.

Garâib üstünde dönen feleğin değirmeni üzerinde benim kutbum döner. Benim ilâhî aşktaki işâretli sözlerim, her kâtibin kırâatini yormuştur.

Ben o aşkı bir ibâre ile açıkladım ki, idrâkinde isâbet olanlar dahi, bu ince olan ibârelerimi anlamadı. O aşkı uzattım, ziynetledim, gizli yollar içinde tasvîr ettim. O aşktan, aşka tâlip olanların gözlerini doldurdum. O aşk şarâbını içmek isteyenleri, şarâba kandırdım.

Bu bahçenin ağaçlarını ben diktim. Meyvesini de ben devşirdim. Ve bu sırrı göğüs kemiklerimde gizledim. Bir taraftan maksadı ortaya koydum, dîğer bakış noktasından bu sırrı bu işe mahrem olmayanlardan -yemîn ile söylüyorum- sakladım.

Bu sır, açığa çıkıp, gevezelerin diline düşerse, melâmetin hakîkat sâhipleri insanı paylar ve ayıplar. Bu mes'eleye yabancı olduğu halde, muhabbetle bana sâhib olanlar, benden bu gıdayı aldılar.

Nasîhat edenin sözünü anla. Sana altın külçesini, eritmek usûlüyle berâber hediye ediyorum. Yüce mertebelere yükselen işâretleri bil! Ve bu ilâhî bilgi tahakkuk edince teşekkür et. Çünkü, teşekkür en hayırlı yollardandır."

Ey kitabımı okuyan zât! Aşağıdaki bilgileri iyi kavrayarak, iyi öğren ve iyi bil! Kendisinin felek ekseni numûne olan ve tasarruf makinalarının kutbu bulunan tılsım kutbu, tılsımlardan **birinci tılsım**dır.

- [Tılsım, gizli sır üstüne yapılan özel işâret demektir]

Nakış sûretleri kutupsal tılsımla kâimdir. Böyle olmasa, onun hükümlerinin gerçekleşmesine ve sâbitliğine çâre olamazdı. Kutupsal tılsımın açığa çıkanları, muhakkak şekline koyması olmasa, nakışlanmışların hiçbirinin açığa çıkmasına imkân olamazdı.

O tılsım, bir aynadır ki, onun çevresine karşısına gelecek bir heykel tasavvur etmesen, aynaya yansımasını veremezdi. Karşısında bir sûret olmadıkça, aynada yansımanın gözükmesine nereden imkân olurdu.

Aynada karşılık durmayan sûretin vücûduna imkân olmadığı gibi, öyle bir sûretin, aynanın dışında hâsıl olmasına yol yoktur.

Karşılık durma anında olsa bile aynada fazladan bir şey olarak vücûd bulan şeyin aynadan başka bir şey olduğuna da imkân yoktur. Çünkü ayna, başka bir şey ile karışmamıştır ki, onda başkası bulunabilsin. Oysa sen, "o aynada, başka bir şey olarak isimlendirilen şeyi gördüm" dersen, bu nasıl mümkün olur?

Bizim **Kutbü'l-Acâib Felekü'l-Garâib** isimli kitabımız, otuz tılsımdan ibâret olan diğer tılsımları da içinde bulundurmaktadır. Bu tılsımların hepsi vücûd sırrında işâret yolludur ve örtülüdür.

Bu tılsımları bahsettiğimiz kitâpta açık bir şekilde yazdığımız gibi, bu kitâpta da hepsinin üzerine gerekli tenbîhlerde bulunduk. Bu kitâb dediğim **İnsân-ı Kâmil** adlı olan kitâbdır.

Kutbu'l-Acâib kitâbını iyi bir şekilde okuyup incelemeyen, **İnsân-ı Kâmil**'i hakkıyla anlayamaz. Bahsedilen kitâbı okuyup iyice inceledikten sonra **İnsân-ı Kâmil**'i okuyup incelerse, evvelkinin içeriğini **İnsân-ı Kâmil**'de tamâmı ile bulur.

Çünkü bu **İnsân-ı Kâmil**, o bahsedilen kitâbın anası, belki memesi gibidir. O kitâb da, bu kitâbın aslı, belki fer'i gibidir. Bu iki kitâb ile kastedileni, iki hitâb ile muhâtap olanı anlarsan, simgeleri, işâretleri çözerek definelere sâhip olursun.

Kutbu'l-Acâib'den kasıt, kendisine işaret etmek istediğimiz sırdan başka bir şey değildir. **Felek-i Garâib**'den de gâyem, önünde mevcûd olandan, ya'nî o sırdan başka bir şey değildir.

İnsân-ı Kâmil'in îzâhları olmadıkça kendisine işâret edileni çözmek mümkün olmadığı gibi, Hak Teâlâ ve tekaddes hazretlerini de isimleri ve sıfatları yönünden, başka şekilde ma'rifete yol yoktur.

Kul önce Hakk'ı, mutlak sûrette, isimlerinde ve sıfatlarında görüp, daha sonra muhakkak sûrette olarak zâta ma'rifete yükselir. Bu geçen beyânlar ile neye işâret etmek istediğimizi iyi anla; çünkü bunların hepsi sana işâret için "bilmece"dir.

(Manzûmenin Tercümesi)

"Yâ Rabbi! seni idrâkde hayretteyim! Aşkın yolunda yollarım daraldı. Aklın idâresinin emelimin hâsıl olmasına yardımı yoktur.

Yâ Rabbi! Kalbim seni nasıl tahammüle kuvvet bulabilsin? Sen, benim kalbimi işgal ve aşkı bana çok büyük bir meşgûliyyet yaptın.

Lübbüm, ya'nî kalbim tasalı; göz yaşlarım akıcı; ciğerimde ateş yanıcı; gözbebeğimin suyu akıcıdır.

"Ben mevcûd değilim" desem, ruhumun yok olması lâzım gelir. Oysa rûhum, sözümde ve amelimde mevcûttur.

"Mevcûdum" desem, yine yalan söylemiş olurum. İnsanlarda îcâb ettirici illetsiz hiçbir mevcûd görmedim."

Bir yere mühür basılınca, basıldığı yerin daire, dörtgen, üçgen olması mühre uygun olmasına ve o mühründe tab′ edilmişten ve nakışlanmıştan karşılık olduğu sûrete uygun olması zarûrîdir.

Fakat sertliğinde ve büyüklükte aynı olması, zarûrî değildir. Çünkü tab′ edilmiş, ba'zen büyüklük olarak tâb' edenden büyük olur; ba'zı kere de aksi olup, tâb′ eden tâb′ edilmişten daha büyük olur.

Bu bir sırdır ki, kemâlden ve cemâl ve celâlin birbirine yaklaşmasından sonra ehlullahdan kâmil olan tahkîk ehlinin karışıklığa düştüğü mevzu'dur.

Bundan başka tab′ edilmiş ba'zan tâb′ edenin aksine olur. Bu durumda tâb′ edende sağından sola doğru gözüken, tab′ edilmişte soldan sağa doğru gözükür.

Bu da tâb′ eden ile tab′ edilmiş arasındaki tezâd mevziidir ve rabblıkta kulluk sırrının mazharıdır.

Peygamber zî-şân (aleyhi salavâtü'r-rahmân) Efendimiz'den aşağıda rivâyet edilen hadîsin sırrının ma'nâsı da budur.

"Risâlet-meâb Mi'râc'a çıkıp da, bütün perdeleri yırtarak tek bir perdenin kaldığı yere ulaşınca, onu da yırtmak istemişti. Kendisine: "Dur, Rabb'in salatta", denilmiştir."

Bu çok büyük bir sırdır ki, kâmil ismi bakış açısından bunu kâmil olanlardan başkası idrâk edemez.

Bu sırra, ârifler içinde hakîkî olmayıp da ilmî olarak vâkıf olan da vardır. Fakat bu vâkıf olma, cemâl bakış açısındandır. O cemâl, cemâlin kemâlidir, mutlak cemâl değildir; kemâlin cemâli de değildir.

Bazısı da bu sırrı, celâlî tecellîde idrâk eder. Bu da celâlin kemâlidir. Mutlak celâl değildir; kemâlin celâli de değildir.

Fasıl:

Mevcûd ma'nâsına olan şey, toplayıcılığı gerektirir; numûne, izzeti îcâb eder; işâretin işlendiği yer, zilleti gerektirir. Bunlardan her biri, kendi âleminde kendi başına olup kendi feleğinde yüzmektedir. İşâretin işlendiği yerin sıfatlarından bir şeyi numûneye giydirirsen, numûne kânûnu üstünde yırtılır.

Numûnenin giysilerinden bir şeyi işâretin işlendiği yere giydirirsen, o giydirdiğin şeyi, kendine uygun olmayan şeyin ortaya çıkışından dolayı işâretin işlendiği yeri onda göremezsin. Ne zaman bu ikisinden birisine zâtı nispet eder, öbürüsüne nispet etmezsen, ikinci bir zâta muhtâc olmuş olursun, şirke düşersin.

Numûneden bir şeyde işâretin işlendiği yer kuvvetiyle zât tasarruf ederse buna "urûcun ya'nî yükselmenin zâtı" dersin.

İşâretin işlendiği yerden bir şeyde numûne kudretiyle, zât tasarruf ederse, buna "tenezzülün ya'nî inişin zâtı" dersin. İşâretin işlendiği yerin kudretiyle, bir kısım için zât tasarruf ederse, "işâretin işlendiği yer" dersin.

Numûne için, numûne kudretiyle zât tasarruf ederse "numûne" dersin. Zât, sırf zât üzerine olursa, orada ne resim, ne isim vardır.

Bu ibârelerdeki "işâretin işlendiği yer" ile kulu; "numûne" ile **Kutbü'l-Acâib Felekü'l-Garâib** isimli kitâbı (ya'nî kitapta anlatılan gizli sırlara işâret olan tılsımları); "zât" ile **İnsân-ı Kâmil** olarak isimlendirilen bu kitâbımızı kastediyoruz.

(Manzûmenin Tercümesi)

"Bu güzelliğin renklenmeleri, yanaklarında, ya'nî görünme yerlerinde zahirdir. Ezelî vechinde renklenme yoktur. Toz rengi içinde kırmızı ve beyaz olarak sana ulaşır. Onun beyazı yeşilliklerinin siyahlıklarındadır.

Sîmâsı böyle renklenenin bu renklenmeleri icra ettiği zaman, zâtında renklenmesi yoktur. Her güzellikten ganî olan vechinin güzelliği zuhûr edince, o zaman Vâhid-i Zât O'dur.

Ey benzetmeler arasında münezzeh oluşu ve güzelliği ni'metleri içinde büyüyen büyük ceylân yavrusu! Sen ceylânlarının güzelliği ile meşhûr olan "Lu'lu'" isimli yerin ceylânlarından mısın? Yoksa eşsiz güzellik sahibi olan Zeyneb misin?

Âşıkın senin güzelliğinde hayret içinde hayrete düşmüştür. Allah'a yemîn ediyorum bana haber ver!

Yüzündeki benin ihtivâ ettiği garîb nüktelerin hepsini ihâta edebildim mi? Düğümleri omuzlarının üstünde çözülen ve yüzünden salınan saçların düğümlerinin sayısını îzâh edebildim mi?

Yanağındaki "kapan" ve üstündeki "ben" tânesi, gönül kuşunu aşk ile sıkı tutarak hayrette bırakmıştır.

Sıfatlarının toplandığı tepeler üzerinde sallanan "Ahadiyyet ağacı"nın üstünde durana yemîn ederek söylüyorum:

Bu diyarda benden başka başına miğfer giyen yoktur. Bekçi benim! Kabîle sahralarında gezmektedir."

Fasıl:

Ahadiyyet, isimlerin ve sıfatların eserleriyle ve eser sâhibi olanlarla berâber yok hükmünde olmasını taleb eder.

Vâhidiyyet, Hakk'ın isimlerinin ve sıfatlarının açığa çıkışıyla bu âlemin fenâsını taleb eder.

Rubûbiyyet, âlemin bakâsını taleb eder.

Ulûhiyyet, âlemin bakâ ayn'ında fenâsını, fenâ ayn'ında bakâsını gerektirir.

İzzet, Hak ile halk arasında münâsebetin kalkmasını gerektirir.

Kayyûmiyyet, Cenâb-ı Hak ile kulu arasında olan nispetin sıhhatini taleb eder; çünkü Kayyûm, zâtı ile kâim ve başkasının vücûdunun kâim oluşunda te'sîr edici demektir.

Bu ibârelerin neyi gerektirdiklerinin bilinmesi de lâzımdır. Bundan dolayı deriz ki:

Ahadiyyet tecellîsi bakışı noktasından, arada halk edilmiş yoktur; çünkü vücûdun her türlü sûretlerinde vâhidiyyet'in saltanatı zâhirdir.

Rubûbiyyet tecellîsinde, halk ve Hak mevcûd olduğu için, Hak ve halk tasavvuru âşikârdır.

Ulûhiyyet tecellîsinde, sûreti halk olan ve ma'nâsı Hak olan halktan başka bir şey yoktur. Halk, Hakk'ın sûretidir; halkın ma'nâsı da Hak'dan başka bir şey değildir.

İzzet tecellîsinde Allah ile kul arasında nispet yoktur.

Kayyûmiyyet tecellîsinde, rabblık sıfâtının vücûdundan dolayı, rabbı olanın vücûdu da gereklidir.

Rabbı olanın sıfâtının vücûdundan dolayı rabbın sıfâtının vücûdu da zarûrîdir.

Özetle deriz ki: Zâhir ismi bakışı noktasından Hak eşyânın aynıdır; Bâtın ismi bakışı noktasından eşyanın gayrıdır.

(Manzûmenin Tercümesi)

"Hakk'ı tenzîh et; tenzîh Hak için vâcibdir, zât i'tibâriyle.

O'nun hakikatini ne hâzır, ne gâib, ne akıllı ne gâfil anlamıştır.

Onların bildikleri, zâta ve sıfâta âit kokulardan bir kokudur, onun hakikati değildir.

Onlar güzellik görürken arada birleşme var zannederlerse de, ben Hakk'ı benzerlerden tenzîh ederim.

İlâh, hiçbir zaman "kul" değildir.

Sonsuz Zât'ın gayrı olan ilâhi Zât'ta son bulma yoktur.

Zât, birdir; ulvîlik vasıfları Allah içindir, süflîlik zayıf kul içindir.

Zât Hakkındadır

Ey hakîkat tâlibi bil! Mutlak zât, isimlerin ve sıfatların vücûdda değil, belki taayyünde aslı ve kendisine dayandığı şeydir.

Her isim yâhud sıfat ki, bir şeye istinâd etmiştir, işte o şey Zât'tır. İsterse Ankâ gibi yok, isterse mevcûd olsun.

Mevcûd iki türlüdür:

Biri salt mevcûddur, o da Zât-ı Bârî'den ibârettir; diğeri yokluğa karışık olan mevcûddur, bu da mahlûk olan zâttan ibârettir.

Mukaddes ve yüce olan Hakk'ın Zâtına gelince: O, kendinin ulu varlığı olan nefsinden ibârettir. Çünkü Allâh'ın zâtı, kendi nefsi ile kâimdir. Hüviyetiyle isimlere ve sıfatlara hak kazanan o Zât'tır. Kendindeki her bir kudsî ma'nâ ile gereken her sûretle sûretlenir.

Demek istiyorum ki, her niteliğinin gerektirdiği her vasıf ile vasıflanmıştır. Kemâlinin gerektirdiği her mefhûma işâret eden her isim, O'nun varlığı için istihkâk arz etmiştir.

Son bulmaktan berî olması ve idrâki kaldırmakla vasıflanmak, hep kemâlâtındandır. Bundan dolayı bu kemâlâtın idrâk olunamaması ile hükmedilmiştir.

O kemâlâtı idrâk eden, kendi zât'ıdır; çünkü kendisinde cehâletin varlığı mümkün değildir. Bu ma'nâda, aşağıdaki beyitleri söyledim:

(Manzûmenin Tercümesi)

"Ey sıfatlarının hepsini toplamış olan Allah'ım! haber ver. Zât'ının hepsini, toplu veyâ ayrıntılı olarak ihâta ettin mi?

Yoksa Zât'ının özü ihâta olunmaktan yüce olduğu için Zât'ının Zât'ının özünü ihâta edemediğini mi ihâta ettin?

Senin sonunun olmasından seni tenzîh ederim ve senin kendine câhil olmaktan da seni tenzîh ederim. Âh bu hayret tecellîlerindeki hayretten âh!"

Ey hakîkat tâlibi yine bil! Allah Teâlâ hazretlerinin Zât'ı, ahadiyyet'in gaybıdır.

O ahadiyyet bir şeydir ki, onun üstünde olan ibârelerin hepsinin oluşu bir yöndendir. O ibârelerin ahadiyyet ma'nâsını tam anlamıyla ifâde edememesi ise, çoklukları yönündendir.

Birçok noktalardan ma'nâsını tam olarak ifâde etmek mümkün olmadığından, ahadiyyeti îzâha âit ibârelerin hepsi tam olarak ifâde etmenin dışında bir şekilde olmuştur. Bundan dolayı zâtî ahadiyyet ne bir ibârenin ifâde tarzıyla, ne de bir işâretin bilinmesiyle idrâk olunabilir; çünkü bir şeyi bilmek, ya ona uygun olan bir münâsibi veyâhud ona aykırı olan bir zıddı sebebiyle olur.

Oysa ilâhî Zât'ın vücûdda ne münâsibi, ne uygunu, ne aykırısı, ne de zıddı vardır.

Bundan dolayı, terimler ile ifâde bakış açısından onun ma'nâsı için söz ve ifâde yoktur. Bunun içindir ki, halk için onu idrâk etmek zarûrî olarak kalkmıştır.

Allâh'ın zâtı hakkında söyleyici olan sessiz;

Harekete geçen, sâkin;

Bakan, hayrettedir.

Akılların ve anlayışların onu idrâke kudreti pek azdır ve idrâk ve fikirlerin Allâh'ın zâtında dolaşması celîlin en celîlidir. Özüne sonradan olan ilim ve kadîm ilim bağlanamaz. En küçük ve en büyük ta'rifler onu toplayıcı olamaz.

Kudsî kuş, bu bomboş boşluğun fezâsında uçtu ve bu yüce feleğin hevâsında bütün varlığı ile yüzdü. Onun için var edilmişlerden gâib oldu. Tahkîk ve ayân olmakla, isimler ve sıfatları yırttı.

Sonra yokluk avucunda o kudsî kuş uçarak halkalar oluşturdu. Sonradan olma ve kadîm olma mesâfelerini kat' etti. Allâh'ın vücûdunun zorunlu olup, vücûdunun câiz olmadığını ve gâib olanın gâib olmadığını da anladı.

Bahsedilen bu kuş, san'at eseri âleme dönmeyi murâd edince, kendisinde bir alâmetin hâsıl olmasını istedi. O güvercinin kanadı üzerine şu şekilde yazıldı:

"Ey zât ve isim ve gölge ve resim ve rûh ve cisim ve vasıf ve nitelik ve alâmet olmayan tılsım!

Varlık ve yokluk senin içindir. Sonradan olmaklık ve kadîm olmaklık da senindir. Zâtın için yoksun, nefsinde mevcûdsun; niteliğinle bilinen, cinsinle gâipsin.

Sanki sen, ancak ayar, ölçü olarak hálk edildin; gûyâ sen haberlerden ibâretsin. Açık bir söz ile zâtından delîl göster!

Ben seni Hayy, Âlim, Mürîd, Kâdir, Mütekellim, Semî', Basîr olarak buldum.

Sen cemâli ihtivâ edicisin, celâli hâizsin. Nefsinle türlü kemâli içine almışsın. Senden başka mevcûdu isbât etmeyi düşündüğüm zaman, başka hiçbir mevcûd bulmuyorum.

Senin her güzelliğin üzerinde olan güzelliğin, en mükemmelin en mükemmelidir.

Bu ayrıntıdan sonra bu sözlerle muhâtab olan o tılsımdır. Belki benim, belki sensin. Ey tılsım! Seni, yok olduğun yerde mevcûd bulduk.

Kasîde (Tercüme)

"Bu tılsımı idrâk noktaları pek incedir; Âlemleri gaybdadır, tehlikeleri çok büyüktür, kılıçları insanı kımıldatmadan öldürür.

Göz onu görmez, hudûd onu ihâta edemez; Vasıf o vasıflananı hâzır edemez. Böyle olan şeye kim arkadaş olabilir?

İbâreler kusurlu, işâretler kayıp; Bununla çarpışan kalbin rükûnları yıkılmıştır. Âlîdir, felek değil; rûhdur, melek değil; Melikdir, mülkü vardır; Buna mahrem olanlar pek nâdir varlıktır.

Gözdür, görme değil; ilimdir, haber değil; fiildir, eser değil. Âlemleri gaybdadır, Felek üzerinde kutubdur; Yıldızların yollarını nurlandıran güneştir.

Sokaklarda tâvûsdur; ziynetlerinin intizâmı aşikârdır. Yazılmış numûnedir; terimler ile sirâyet etmiştir. Varlıksal vücûddan pâktır. Rûhum onun âlemleridir. Renkli bûkalemûndur.

Var edilmiş ve ziynetlenmiş san'at eseri incidir. Derlenip toparlanmış nefes, ya'nî hayâttır. Kanı, dâima akmakta olan ölüdür.

Zâtı, tekildir, nitelikleri müferreddir. Ya'nî latîf sesler ile terennüm edilmiştir. Alâmetleri güzel bir edâ ile söylenmiştir. Onu yazan okuyabilir; salt vücûd onundur. Kaldırma da, kendine şâmildir.

Sıfatlarının açığa çıktığı günden beri bilinir ve bilinmez. Kaldırmadır, aynı zamanda isbâttır. Gereksizliktir, aynı zamanda îcâbdır. İşârettir, aynı zamanda perdelenmiştir.

Güzel kokuyu toplayan ve yayan odur. Onu idrâki arzûlama! Harem dâiresine ulaşamazsın. Emînlik bulmak istiyorsan, söylediklerim ganimettir.

Batı Ankâ'sıdır. Bununla murâd sensin! Kendine mülâyim olan şeylerden teşbîhli tenzîhdir. Coşup taşması fazla olan dalgalardır. Tehlikeli olan denizdir.

Ateştir; alevi çok, alevi arttıran aşkındır. Mechûldür, fakat vasıfları söylendi. Belirli olan belirsizdir. Ülfet etmiş vahşîdir, kalb ile barışı vardır.

Eğer "biliyorsun" desem, ma'rifette i'tidâle riâyet edemezsin. "Bilmiyorsun" desem, oysa sen onu biliyorsun. Benim sırrım, onun hüviyetidir. Rûhum benliğidir. Kalbim onun ziynet kürsîsidir. Cismim onun hizmetkârıdır.

Ben onu aklediyorum. Bununla beraber ona karşı câhilim. Onu kim elde edebilir? Meâliyâtı, ganimetleri insanı men' etmiştir.

Âlî olur, onu gizlerim. Yaklaşır, onu anlarım. O kalbimi doldurur, ben onu yazarım. Bunu idrâk eden, senin fikrine azamet nakleder.

Onu tenzîh ettim, soyutlandı; teşbih ettim, eşyâya sirâyet etti. Cisimlendirdim, mukâvemet edemediğim eşya ârız oldu. Yaklaştırmak istedim imtinâ etti. Güzel tavırları yağmaladı.

Ona ancak intisâb etmekle kavuşabilirsin. Rûhu sarsan şeyler kirpiklerindedir. Sicili yanaklarındadır, ateşi alevlidir. Sürmesi göz kapaklarındadır. Kapaklarının kirpiği te'sîr mızrağıdır.

Tükrüğünde bal vardır. Boyu fidan şeklindedir. Kıvırcık saçları salınmıştır; Dişlerinin parlaklığı zâlimdir. Bilekleri nakış ile esmerdir. Saçları siyâhdır.

Bedenin latîfliğindeki çirkinlikleri beyâzdır. İçine çekilesi dudakları, kırmızıdır. Bakışlarını atfetmesi sihirdir. Lâtîfeleri vehimdir.

Bu hallerine hayret zarûrîdir.

Mechûldür, vasf edildi; inkâr olunmuştur, bilindi; vahşîdir, ülfet edildi. Kalbim onunla söyleşir.

Yırtmak san'atıdır; öldürmek hasletidir; hicrân ziynetidir. Lezzetleri acılıkla doludur. Birleşiktir, basît oldu; kayıtlıdır, çözüldü; Sûrettir, bilmeceli; Zulmetleri salt nûrdur.

Arazın cevheri değil, hastalığın sıhhati değil. Oktur, hedefi de odur. Bu okla taksîm yapanlar hayrette kalmıştır.

Ferddir, adedi çok; cem'dir, neferi yok. Önümüz ve arkamız hepsi onun âlemidir. Cehildir, ilim de o; Harbdir, sulh da o; Adalettir, zulüm de o.

Helâk edicileri kabarmıştır. Ağlatır, ferah verir; sarhoş eder, ayıklık verir; Sudan kurtarır, suya gark eder.

Onunla muhâkeme olmak isterim. Ba'zen benimle eğlenir, ba'zen sohbet eder.

Ba'zen yabancı olur, ba'zen benimle söyleşir. Ba'zen dostluk gösterir, ba'zen vuslat gösterir.

Ba'zen benimle muhâlif ve muhâkeme olmak için karşıma geçer.

Eğer ferahlandı desem, gazablı olarak görünür; Iztırâblı oldu desem, metânetleri buna aykırıdır.

Vahşîdir, ülfet etmedi; mechûldür, bilinmedi; zâttır, vasfedilmedi.

Düstûrları gayet ulvîdir.

Güneştir parladı; şimşektir çaktı; güvercindir, terennüm etti. O hammâmeler benim üstümdedir.

İki zıd kendisinde bir araya geldi. Bununla berâber bu bir arada oluşta mümkün olmadı.

Kaynaktır kaynadı; dalgaları heyecanlandı.

Tadan için zehirdir; koklayan için miskdir. İçinde gark olanların alâmetini de gâib eden denizdir."

Sonra o yeşil kuşun kanatları üzerine kibrît-i ahmer mürekkebi kalemiyle aşağıdaki sözler yazıldı:

"Azamet ateştir; ilim sudur; kuvvetler havâdır; hikmet topraktır. Bunlar öyle unsurlardır ki, ferd ya'nî tek olan cevherimiz bunlarla tahakkuk eder ve o cevherin iki arazı vardır:

Biri ezel, biri ebed.

İki sıfatı vardır: Biri Hak, biri halk.

İki niteliği vardır: Biri kadîm oluş, biri sonradan oluş.

İki ismi vardır: Biri Rab, biri kul.

İki yönü vardır: Biri zâhir, ya'nî dünyâ, biri bâtın, ya'nî âhiret.

İki hükmü vardır: Biri zorunlu oluş, biri imkân dâhilinde oluş.

İki i'tibârı vardır: Birincisi nefsi için gayr-ı mevcûd, gayrı için mevcûd olmak; İkincisi gayrı için gayr-ı mevcûd, nefsi için mevcûd olmak.

O cevher, ma'rifette ya'nî kendisine ârif olunmaklıkta iki türlüdür: Biri önce zorunlu oluşu, sonra selbiyeti; İkincisi önce selbiyeti, sonra zorunlu oluşu. O cevher için bir nokta vardır: o anlayış noktasının hatâları, ibârelerin o noktadan sapması, işâretlerin o noktanın ma'nâsından başka yönlere dağılması vardır. Ya'nî gerek ibâre, gerek işâret, o noktayı îzâha yeterli değildir.

Ey kuş! Başkasının okuması câiz olmayan bu kitâbı muhâfazada son derecede tedbîrli ol.

Bahsedilen kuş o feleklerde, ölümde hayât içinde, helakte bakâ içinde olarak uçtu. Nihâyette topladığı kanatlarını açtı; yumduğu gözünü açtı.

Bu hâlet içinde nefsinden çıkmadığını, cinsinin gayrısına gitmediğini buldu, bildi. Denizden hâriç olarak denize dâhil oldu. O denizin hem "suya kanan"ı, hem "susamış"ı oldu.

Hiçbir şey söylemedi ve o denizden hiçbir şey gâib etmedi. Mutlak kemâli, nefsinden ve zâtından ibâret olduğunu muhakkak sûrette buldu. Bununla berâber, onun sıfatlarından hiç bir sıfatın tamâmına da sâhip olmadı.

İsimler, zât ve sıfatlara hakkıyla vasıflanmış olduğu halde, ittifâk ve ihtilâf hükümlerinde kendisini zabtedecek bir yuları da bulunmadı. Sıfatlarıyla temkînin ya'nî mekân tutmanın kemâli üzerine tasarrufa kâdir olduğu halde, kemâlini ta'yînde bir şeye de sâhip olamadı.

Bahsedilen kuşun mahallinde ve âleminde uçmasının kemâli vardır. Bununla berâber uçuşu da, menzillere ve âlemlere sınırlıdır. Dolunayın kemâlini nefsinde muhakkak olarak görür; bununla berâber güneşinin tutulmasını engellemeye gücü yetemez.

Ârifi olduğu şeyin hem ârifi, hem câhilidir. Mahallinden başka yere göç eder, oysa mahallinde vâkıftır. Lisansız kelâm kendisi için hem câiz, hem câiz değildir. İrfânında istikâmet vardır; bozukluk ve eksiklik yoktur. Âlem içinde irfâna en önce dâhil olan odur. Beyân i'tibârı ile o irfândan en uzak olan yine odur.

Sâhasında insanlara nispetle en uzak olan o olduğu gibi, o sâhaya en yakın olan da odur.

Kelâmı okunmaz, ma'nâsı anlaşılmaz ve bilinmez; kelâmındaki harf üstünde bir vehmî nokta vardır.

Dâire onun üstünde döner. O noktanın kendi zâtında bir âlemi vardır. O âlem, yuvarlak dâirenin tamâmı üzerindedir.

Bahsedilen noktanın üstü yine o dâireden bir noktadır. O dâire de o noktanın bütün parçalarından bir parçadır. Dâirenin hepsi, o noktanın basîtlikleri etrâfından bir taraftadır. O nokta nefsi i'tibâriyle basît, tamâmı i'tibârı ile birleşiktir.

Zâtı yönünden ferddir; vasfı i'tibârı ile nûrdur. İlmin onun üzerine gerçekleşmesi tamâm olmadığından, zulmettir.

Bu yukarıdaki sözlerin hiç birisi, yüce Zât'ın hakîkatı üzerine vâki' değildir.

Yüce Zât'ta lisanlar suskun; zamân onu ihâtadan mahsûrdur. Allah azîmü'ş-şân, âlî, refî'us-sultân ve azîzü'd-deyyândır.

(Beyitler)

"Hind'in mahallesindeki hânelerin eşikleri ölümle döşeli olduğundan, kimse yanaşamaz.

O mahallenin mekâneti, şan ve şerefi âlî, kapılarının derecesi yüksektir.

O mahallenin alt tarafında boyunlar vurulur ve halkın kâdir olamadığı şeyler yapılır.

O mahalle yönünden bir rüzgâr eserse, ya'nî saldırı gerçekleşirse, akılları götürür ve kalbleri dehşete salar."

Mutlaklık üzere İsim Beyânındadır

İsim, isimlendirileni anlayışta ta'yîn eden, hayâlde sûretlendiren, nefsde hâzır eden, fikirde tedbîr eden, zikirde muhâfaza eden, akılda vücûda getiren şeydir.

İsimlendirilenin mevcûd olması, olmaması, hâzır, gâib olması farketmez. İsimlendirilenin kendisini bilmeyene ta'rîf edilmesi kemâlli olarak, ilk önce isim ile olur. Bundan dolayı ismin isimlendirilene nispeti, zâhirin, bâtına nispeti gibidir. Bu i'tibârla isim, isimlendirilenin aynıdır.

İsimlendirilenlerden aslında yok olup, yalnız isimde mevcûd olan isimlendirilen de vardır; Batı Ankâsı gibi. Çünkü batı Ankâsı, yalnız isimde mevcûd olan şeyin adıdır. O Ankâ ismi, Ankâya vücûd kazandıran isimdir. O isim sâyesinde Ankâya lâzım gelen sıfatlar bilinmiştir.

Bu îzâh edilen şekildeki isim, isimlendirilenin gayrıdır. O i'tibâr ile ki, terim olarak batı Ankâ'sı kavramı, akıllara ve fikirlere gariplik bahşeden ve büyüklüğünden dolayı benzeri olmayan kendine has bir yapı üzerine işlenmiş bir şekilde bulunan şeyden ibârettir.

Terimlerin dışında bu isim, bu hükme işâret edemez. Gûyâ bu isim, idrâk edilebilir ma'nâ üzerine küllî bir şekilde konulmuş olup, vücûdda bu ismin de bir mertebesi olduğunu ve yok olmadığını ve vücûdun işin aslında bu hükmü ihtivâ etmediğinin zannedilmemesini bildirir. Bu şekilde Ankâ, isimlendirilenine ârif olmaya bir yol türü olup fikir, ma'nâsını akletmeye bu yol ile ulaşır.

Bu sözlerin içinden kabuğunu at, goncalarından gülü çıkar. "Cidden iyi anla!"

Halk edilmişler yönünden batı Ankâsı, Hak yönünden Allah Teâlâ'nın isminin zıddıdır. Ankâ'nın isimlendirileni zâtında salt yokluk olduğu gibi, Allah Teâlâ'nın zâtında isimlendirileni, salt vücûddur.

Şu halde Ankâ, isimlendirilene ulaşmanın ancak isim ile olabileceğini bildirmek husûsunda Allah ismine karşılıktır. İşte bu durumda batı Ankâsı, bu i'tibâr ile mevcûddur.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerine ârif olmanın yolu, isimlerinden ve sıfatlarındandır. Çünkü isimlerin ve sıfatların hepsi bu Allah isminin altına dâhildir.

Bundan dolayı isimlerin ve sıfatların aracılığı olmadıkça Hakk'a ulaşmanın mümkün olmadığı âşikârdır. Bu îzâhdan Allah Teâlâ'ya bu isim, ya'nî Allah ismi yolundan başka yol ile ulaşma yolu yoktur. Hakîkatle tahakkuk etmesi i'tibârı ile vücûda vücûd kazandıran, bu Allah ismidir. Bu konudaki yol, bununla açıklık kazanmıştır.

Bu isim, insanda kâmil olan ma'nânın mührüdür.

Ve bu isim ile kendisine rahmet edilen, Rahmân'a ulaşmıştır.

Sâdece mühürün nakışına bakan, sâdece isim yönünden Allah ile berâberdir.

Mühürün nakışlanmış yerlerinden geçip yükselmiş ise, sıfatlar yönünden Allah ile berâberdir.

Mühürü açarak vasfı ve ismi geçmiş ise, o geçen kimse, zâtı ile Allah'la berâberdir; sıfatlarından da perdeli değildir.

Bu zât, yıkılmak isteyen duvarı yerine oturtur ve kopmak isteyen mühürü de sağlamlaştırırsa, Hak ve halk denilen iki yetîmi kemâl derecesine eriştirir. Bu sûretle o iki yetîm duvardaki defîneyi çıkarırlar.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri bu Allah ismini, insan için ayna yaptı. İnsan vechi ile o aynaya bakarsa **"Allah var idi, O'nunla berâber hiçbir şey yok idi"** sözlerinin hakîkatini bilir ve işitmesinin, Allâh'ın işitmesi olduğu; görmesinin, Allâh'ın görmesi olduğu; kelâmının, Allâh'ın kelâmı olduğu; hayâtının, Allâh'ın hayâtı olduğu; ilminin, Allâh'ın ilmi olduğu; irâdesinin, Allâh'ın irâdesi olduğu; kudretinin Allâh'ın kudreti olduğu kendisi için açılır; ve bu açılım, asâlet yolu iledir.

Yine o şekilde bunların hepsinin kendisine nispetinin âriyet ve mecâz yoluyla olduğunu ve Cenâb-ı Hak için sâhiplik ve hakikat yoluyla olduğu kendisinin bilineni olur.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da: **"Vallâhu halakaküm ve mâ ta'melûn"** ya'nî **"Allah sizi ve sizin yaptıklarınızı hálk etmiştir"** (Saffât, 37/96) buyurmuştur.

Yine Kur'ân'da **"İnnemâ ta'budûne min dûnillâhi evsânen ve tahlukûne ifkâ"** **"Allah'dan başkasına ibâdet ediyorsunuz ki, onlar putlardır ve iftirâ hálk ediyorsunuz"** (Ankebût, 29/17) buyurmuştur.

Burada onların hálk ettiği şey, Allah'ın hálk ettiği şeydir. Onlara bağlanan hálk etme, âriyet ve mecâz yoluyla, Cenâb-ı Hak için, sâhiplik yoluyladır.

Bu isim aynasına bir kimsenin vechi bakarsa, bu ilmi zevken ya'nî bizzat hakîkatini yaşayarak kazanır ve onun indinde ilimler, tevhîdden sâbit olan"vâhidiyyet" ilmidir.

Ve bu makâm kimin için oluşursa, Allah'a duâ eden kimseye icâbet edici olur. O kimse Allah isminin görünme yeri olmuş olur. Bu mertebeden ilerleyip yükselir ve yokluk bulanıklığından, zorunlu olan vücûda ilim şekliyle sâflaşır ve yükselir.

Ve Cenâb-ı Hak o kimseyi sonradan olmaklık kirinden, kadîm olmanın zuhûruyla temizlerse, o kimse Allah isminin aynası olur.

Bu şekilde Allah ismi ile berâber karşılıklı iki ayna gibi olur. Bu iki aynadan birisinde olan, öbüründe de bulunur.

Bu mertebeye nâil olan kimseye duâ edene Cenâb-ı Hak icâbet edici olur. Allah o zâtın gazabı ile gazablanır, rızâsıyla râzı olur. Ve bu zâtın indinde tevhîd ilimlerinden sâbit olan ilim, ahadiyyet ve onun altındaki ilimlerdir.

Bu makâm ile zâtî tecellî makâmı arasında ince bir sır daha vardır. Bu makâmın sâhibi, yalnız Furkân okur. Zâtî tecellîye mazhar olan ise indirilmiş kitapların hepsini okur, bunu anla!

Şurası da bilinmelidir ki, bu Allah ismi, kemâlâtın hepsinin heyûlâsıdır. Bu ismin feleği altında mevcûd olmayan hiçbir kemâl yoktur.

Onun içindir ki, Allâh'ın kemâlinin sonu yoktur. Çünkü Cenâb-ı Hak, zâtından ne kadar kemâl açığa çıkarırsa, gaybda ondan daha büyük kemâlât vardır. İlâhî kemâlin sonuna erişmek için yol yoktur. Ya'nî Hakk'ın kendi indinde Zât'ına tahsîs ettiği hiç bir kemâl dışarıda kalmamak üzere, kemâlin sonuna ulaşmak mümkün değildir.

İdrâk edilebilir işlerden olan heyûlâda hiç bir sûretin kābiliyyeti geriye kalmamak üzere bütün sûretlerin hâriçte açığa çıkmasına da aslâ imkân yoktur; bu bir zarûrî iştir. Bundan dolayı heyûlânın altına dâhil sûretler için "bir son" düşünülemez.

Mahlûk olan heyûlâda böyle olursa Kebîr-i Müteâl olan Hak hakkında "bir son" düşünülmesi nasıl olabilir?

İlâhî tecellîlerden böyle bir tecellî bir kimsede oluşursa: **"İdrâke ulaşmaktan aczi idrâk, idrâktir"** der. Fakat Allah'ın aynı olan ilâhî tecellîlere mazhar olan, ya'nî ilmi ve hakîkati i'tibârı ile bu yüksek mazharlığa erişen kimse, idrâkten âciz olduğunu söylemez; âcizliğe aykırı olana da kâil değildir.

Belki, iki taraf onun için eşit olur.

O zâtın makâmı, bir makâmdır ki, ondan ta'bîr mümkün değildir. Bu, Cenâb-ı Hakk'a ulaşmada en âlî bir mertebedir. Bu mertebeyi iste ve bundan gâfil olma!

Beyitler (Tercüme)

"Allahu Ekber, bu deniz durmaksızın dalgalıdır. İçinde esen rüzgârın heyecânından oluşan bir dalga sâhile inciler döker.

Örtülerini çıkar ve bu denize dal; ve o denizde yüzmek hevesine düşme. O denizde yüzmek, iftihar sebebi değildir.

Bu denizde öl! Allah'ın denizinde ölen kimseler, mutlak safâ içinde Allâh'ın hayâtı ile diridir."

Bu **"Allah"** ismi, ilâhî ma'nâların sûretlerinin kemâli için heyûlâ olduğundan, Cenâb-ı Hakk'ın zât'ından zât'ına olan tecellîlerin hepsi bu ismin ihâtası altına dâhildir.

Bunun daha ötesi "zât'ın zât'da batnları" denilen salt karanlıktır. O karanlığın nûru, bu isimdir. Bu isimde Cenâb-ı Hak nefsini görür ve bu isim ile halk, Hakk'a ârif olmaya ulaşır.

"Allah" ismi, kelâm âlimlerinin kullandığı terimlerde ulûhiyyeti ya'nî ilâhlığı hakeden Zât'ın âlemidir. Âlimler bu isimde ihtilâf ettiler.

Ba'zıları "asıl isimdir, türememiştir" dediler. Bu bizim tercih ettiğimiz anlayıştır. Çünkü Hak, "türemişler" ve "türemişlerin kendisinden türedikleri aslını" hálk etmezden evvel o isim ile kendisini isimlendirmiştir.

Ba'zıları, âşıklık etti ma'nâsına "Elihe, ye'lühu"dan türemiştir" dediler. Onlara göre türemenin bağlantı yönü, kâinatın ilâhî irâde üzerine cereyanda Hakk'a kulluğa âşıklığı ve azamet ve ilâhî izzete karşı zelîl olmasıdır.

Bu ma'nâya göre kâinat bu âşıklığa boyun eğmekten kendini alamaz. Çünkü Hakk'a kulluğa âşıklık, vücûdunun mâhiyetini teşkil etmiştir. Bu âdetâ demirin mıknâtısa zâtî âşıklığı gibidir.

Kâinâtın bu âşıklığı, insanların anlayamadığı tesbîhdir. Kâinâtın ikinci bir tesbîhi daha vardır; bu tesbîh, Hakk'ın kâinatta açığa çıkışını kabûl tesbîhidir.

Kâinâtın üçüncü bir tesbîhi daha vardır; bu da halk ismi ile Hak'da varlığın açığa çıkışıdır. Kâinâtın tesbîhleri çoktur.

İlâhî isimlerden her isme göre kâinâtın özel bir tesbîhi vardır. İşte bu Cenâb-ı Hakk'ın bir olan ânda, bir olan lisânla sonsuz çoklukta tesbîhler ile tesbîhidir. Vücûd ferdlerinden her ferd, Cenâb-ı Hak ile berâber tesbîh hâlindedir.

Bu isim, "türemiştir" diyenler, "elihe, me'lûhün" kelimelerinin kullanımına baktılar. "Asıl isim olsa, çekilmezdi" dediler ve şunu ilâve ettiler ki, bu ismin aslı ma'bûd için konulmuş "İlâh" kelimesidir. Üzerine "ta'rîf lâm"ı ya'nî "el" dâhil olunca "el-İlâh" olmuştur. Yaygın kullanımdan dolayı orta yerindeki elif harfi düşürülünce, geriye "Allah" kalmıştır. Bu isimde dil âlimlerinin birçok sözleri vardır. Biz bereketli olarak sayılması için bu kadarla yetiniyoruz.

Bu isim, ya'nî "Allah" ismi beş harflidir. Çünkü "he" harfinden önce olan "elif" harfi telaffuzda sâbittir. Telaffuz yazıya hâkim olduğu için, yazıdan düşmesine i'tibâr olunmaz.

"**A**llah"**-ﷲ-** ismindeki birinci "elif", içinde çokluk helâk olmuş olan ahadiyyetten ibârettir. Çokluğun ahadiyyette helâk olması demek, çokluk için "bir vecihle dahi vecihlerden" bâkiye kalmaması demektir.

"Küllü şey'in hâlikun illâ vechehu" ya'nî **"herşey helâk olucudur, ancak O'nun vechi hâriç"** (Kasas, 28/88) âyetinin hakîkati budur; ya'nî o şeyin vechi, o şeyde Hakk'ın ahadiyyeti demektir; ve o şeyin hükmü, o ahadiyyetten ileri geldiği için, hükmü zâtî olmayan çokluğa i'tibâr yoktur.

Ahadiyyet, salt Zât'ın nefsi için, nefsinde nefsiyle olan tecellîlerinin ilkidir. Böyle olduğu için "**A**llah" kelimesinin başındaki "elif" başka harfe bitişmeyerek, başa yazılmıştır.

Bu tek kalışta hakkıyye vasıflarından ve halkiyye niteliklerinden kendisinde hiçbir şey zâhir olmayan ahadiyyete tenbîh vardır.

Bundan dolayı o ahadiyyet, "salt ahadiyyet" olup, isimlerin ve sıfatların ve fiillerin ve te'sîrlerin ve mahlûkların hepsi onda bir arada bulunmaktadır.

Bu bir arada bulunmaklığa,“elif” harfinin tek kalışının “elif” kelimesinin yazılışında olan bir arada bulunmaklığına işâret vardır. Çünkü “elif” kelimesini oluşturan harfler "elîf, lâm, fe" harfleridir.

Tek başına kalmış olan **"elif"-α-** harfi tek kalmayı ve tek kalmada bir arada bulunmayı toplamış olan zâta işâret eder.

"Lâm"-4- harfi dik duran şekliyle kadîm sıfatlara işâret eder. Dîğer harfe bitişmeye vâsıta olan kıvrımıyla da, sıfatlarının bağlantılarına işâret eder. Sıfatların bağlantıları, sıfatlara mensûp olan kadîm fiillerden ibârettir.

"Fâ"-®- harfi şekliyle fâilin fiilinin te’sir ettiği şeye işâret eder; noktasıyla Hakk'ın halkın zâtında varlığına işâret eder. "Fâ" harfi başının dâire, içinin boş olmasıyla, ilâhî feyzi kabûl eden imkân dâhilinde olanın sonunun olmayışına işâret eder.

"Fâ" harfinin başının dâire olması, imkân dâhilinde olan için, son olmayışa işâret mahallidir, dedik. Bunun sebebi, dâirenin başı ve sonu bilinmediğindendir, içinin boş olmasının ilâhî feyzi kabûle işâret mahalli olmasının sebebi, içi boş olan şeyin kendisini dolduracak bir şeyi kabûl etmesinin zarûrî olmasındandır.

Burada başka bir incelik daha vardır. O incelik de, "fâ" harfinin başındaki noktanın mahalli, konulduğu yer olmayıp, gûyâ o noktanın asıl mahalli "fâ" harfinin dâire olan başının içidir. İşte incelik buna işârettir.

Ve bu işâretin öyle bir latîf işâreti vardır ki, o işâret de, insanın yüklenmiş olduğu emânetedir. O emânet ise, ulûhiyyettin ya'nî ilâhlığın kemâlinden ibârettir.

Gök ve yer ve bunlardaki mevcûdlar, o emâneti yüklenmeye güçleri yetmemiş ve insan buna lâyık görülmüştür.

Tıpkı bunun gibi "fâ" harfinin genel şekli noktaya mahal olmayıp, yalnız içi boş olan başı o noktaya mahaldir.

O dâire şeklinde olan baş dediğimiz de insandan ibârettir; çünkü insan bu âlemin başıdır. Bunun için **"Ey Câbir, Allah Teâlâ önce senin peygamberinin rûhunu hálk etti"** hadîsi vârid olmuştur.

Yine tıpkı bunun gibi, kâtibin elindeki kalemin ilk önce yazdığı ve tasvîr ettiği, "fâ"nın başıdır.

Bu noktadan ve bu incelikten ve bu sözden ve bu sözün üst tarafındaki kelâmdan şu netîce çıkar ki, Hakk'ın ahadiyyeti, azîm bir bâtın olup, hakîkatlerden, isimlerden ve sıfatlardan ve fiillerden ve te'sîr edicilerden ve mahlûklardan her şeyin hükmü, o ahadiyyet'in bâtınındadır.

Yalnız arada bâkî kalan, ahadiyyet olarak isimlendirilen zâtî sıfatıdır.

Bu "Allah" kelimesi hakkında **"El-Kehfü ve'r-Rakîmu fî Şerhi Bismillâhir- rahmânirrahîm"** adlı kitâbımızda daha ayrıntılı îzâhlar vardır, oraya bakılsın.

"Allah"-ﷲ- isminnde ikinci harf, birinci "lâm"dır. O da celâlden ibârettir. Onun için "elif"in yanı-başına yazıldı. Çünkü celâl, zâtî tecellîlerin a'lâsıdır ve zâttaki cemâle önceliği vardır.

Nebevî hadîste **"Azamet benim izârım; kibriyâ benim ridâmdır"** buyrulması, bu hikmete dayanmaktadır. İnsana izârdan ve ridâdan yakın bir şey yoktur.

Bundan şu sabit olur ki, celâlî sıfatlar, cemâlî sıfatlardan önceliklidir. Bu îzâh **"Rahmetim, gazabımı geçti"** hadîsine aykırı değildir. Çünkü gazabı geçen rahmet, genellik ve kapsama şartıyla hâsıldır. Genellik ve kapsama ise celâldendir.

Şurası da bilinmelidir ki; cemâlî bir sıfat, zuhûrda kemâlini tam olarak bulursa veyâhud kemâle yaklaşırsa, "Celâl" olarak isimlendirilir. Cemâlî saltanatın kuvvetli zuhûru, bunun sebebidir. Şu halde cemâlden rahmet kavramı ve o rahmetin genelliği ve kapsamı ve sonucu, celâlden ibârettir.

"Allah"-ﷲ- ismindeki üçüncü harf, ikinci "lâm"dır. Bu da hakîkî görünme yerlerine sirâyet etmiş olan mutlak cemâlden ibârettir.

Cemâlî sıfatların hepsi iki sıfata dönücüdür: Biri ilim; biri lütuf.

Celâlî sıfatların hepsi de yine iki sıfata dönücüdür:

Birisi azamet; diğeri kudret. Önceki iki sıfatın nihâyeti bu azamet ve kudrete ulaşır. Gûyâ bu sıfatlar bir vasıf gibidir.

Bundan dolayı halk için zâhir olan cemâl, celâlin cemâlidir; ve halk için zâhir olan celâl, cemâlin celâlinden ibârettir. Bunların her birisi arasında birbirini tâkip etme ve birbirlerine lâzım oluş geçerlidir. Bu iki tecellîye örnek getirmek gerekirse, deriz ki:

"Şafak vakti tamâmıyla bir örnektir. Çünkü şafak vakti, güneşin doğmaya başladığı andan, tam olarak doğuncaya kadar olan zamandır.

Cemâl nispeti, güneşin doğmaya başlayışının nispeti gibidir; celâl nispeti, tam olarak doğmasının nispeti gibidir. Bu tam olarak doğuşun ışığı o doğmaya başlamasından, o doğmaya başlama bu ışıktandır."

İşte celâlin cemâlinin ve cemâlin celâlinin ma'nâsı budur.

Bu "lâm", bu cemâl ve celâl görünme yerlerine mertebeler ihtilâfı ile işârettir. "Lâm" harfinin kelime olarak yazılışını oluşturan harfler "lâm, elif, mîm"dir.

Bu harflerin sayı toplamı "71"dir. O sayı, Cenâb-ı Hakk'ın kendisiyle, halk arasına çektiği perdelerin sayısıdır.

Nitekim Cenâb-ı Peygamber: **"Cenâb-ı Hakk'ın yetmişten fazla nûrdan ve zulmetten perdesi vardır. O perdeleri açsa, azamet vechesi kendine ulaşan gözleri yakar."**

Burada "nûrânî perdeler" cemâl, "zulmânî perdeler" celâlden ibârettir. "Azamet vechesinin kendine ulaşan gözleri yakması" demek, o makâma ulaşandan asla ve kesinlikle eser kalmaz demektir. O hâle sûfiyye, "mahk" ve "sahk" derler.

Bu "lâm" harfinin sayılarından her sayı, Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkâtından kendisini örten perdelerinin mertebelerinden birer mertebeye işârettir.

Her mertebede, perde mertebelerinden bin perde daha vardır; meselâ "izzet" gibi. Çünkü izzet, varlıksal mertebede insanı kayıtlayan birinci perdedir; lâkin o perdenin bin vechi, her vechin ayrıca perdesi vardır.

Dîğer ilâhî perdeleri bu izzet örneğine kıyâs ile anlayabilirsin. Eğer sözü kısa kesme kastı olmasaydı, bu konuda vecihlerin en tamı, en mükemmeli, en husûsisi, en fazîletlisi üzerine şerhte bulunurduk.

"Allah"-الله- ismindeki dördüncü harf, yazımda düşen, telaffuzda sâbit olan "elif" harfidir. Bu elif, nihâyeti ve bitimi olmayan kemâlâtı içine alan elifdir.

Hatta yazımda düşmesi, bitiminin, nihâyetinin olmayışının işâretidir. Çünkü düşmüş olan şeyin ne aynı, ne de eseri idrâk olunabilir. Telaffuzda sâbit olması ise, Hakk'ın zâtında mevcûd olan kemâl nefsinin, vücûdsal hakîkatine işârettir.

Bundan dolayı ehlullahdan kâmil olan kimsenin en kâmil olmakta ilerlemesi kemâlde olur.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri ise, zevâlsiz olarak tecellîlerinde dâimdir. Hakk'ın tecellîlerinden her bir tecellî, en kâmil olmada birer ilerlemedir.

Tecellîlerde ikincinin, birinciyi toplayıcı olması bakış açısından, Hakk'ın tecellîleri de devâm üzere yükselиştedir.

Bunun için tahkîk ehli demişlerdir ki; Her nefesde âlemlerin tamâmı yükselиştedir; çünkü âlemler, Hakk'ın

tecellîlerinin eseridir. O tecellîler ise, yükseliştedir. Bundan âlemlerin yükselişte olması lâzım gelir.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın dâimâ yükselişte olup, yükseliş ile de halk için açığa çıkmanın kastedilmesi i'tibârı ile Cenâb-ı Âli-i İlâhî hakkında bu sözler câiz olmuştur. Yoksa Allah Teâlâ hazretleri, yükselmekten ve eksilmekten yana yüce ve varlıksal vasıflarla vasıflanmaktan berîdir.

"Alla**h**"-**اللهِ-** kelimesindeki beşinci harf "he"dir. Bu "he" insanın 'ayn'ı olan Hakk'ın **h**üviyyetine işârettir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"Kul hüvallâhu ehad"** (İhlâs, 112/1) buyurdu. Buradaki "**hüve**" insan demektir.

"Yâ Muhammed, insanın Ahad olan Allah olduğunu söyle" demektir. **–هُوَ-** Yüzü üste dönük olan "**hüve**" zamîri "**kul-de ki**" kelimesinin fâiline, ya'nî "ente-sen"e dönüktür.

Eğer böyle olmasa, "**hüve**" zamîrinin zikredilmeyene dönük olması lâzım gelirdi.

"**Kul-de ki**" kelimesinin fâili, altında örtülü "ente-sen", burada beyân ilminin iltifat kâidesiyle (-mevzûun dışına çıkmadan- sözün ve hitâbın yönünü değiştirme kâidesiyle) muhâtab gâib makâmına ikâme edilmiştir.

Ve bu iltifât ile burada gâyenin bizzât, yalnız muhâtab olmayıp, gâib ve hâzır, bu husûsda aynıdır, denilmek istenilmiştir.

"Ve lev terâ iz vukıfû" (En'âm, 6/27) **"Durduruldukları vakitte sen görsen"** nazm-ı celîlinde de hüküm böyledir. Orada **"terâ-görsen"** kelimesinde örtülü olan "**ente**-sen"den kasıt sâdece Hz. Muhammed (s.a.v) olmayıp, belki her gören kastedilmiştir.

Bu özete bakarak "he-Γ"nin başının yuvarlak olmasında Hakk'ı ve halkı olan yüce varlık çarkının, insan üzerinde dönmesine işâret vardır. İnsan, misâl âleminde "hâ" harfinin kendisine işâret ettiği yuvarlak gibidir.

Şu halde nasıl istersen öyle söyle. İstersen, "dâire Hak'dır" de! İstersen "dâire halktır, içi Hak'dır" de! "O insan hem Hak'dır, hem halktır" de!

İstersen üstü kapalı olarak söyle; üstü kapalı olarak söylediğin zaman, insanın devirsel olması lâzım gelir. Onun devrânı, kulluk ve âcizlik zilletini ihtivâ eden mahlûk ile kemâl ve izzeti toplamış olan "Rahmân" sûretinde açığa çıkan iki vücûd arasındadır.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"ve hüvel velîyy"** (Şûrâ, 42/28) ya'nî **"O velîdir"** buyurmuştur. Bunungla insân-ı kâmil kastedilmiştir.

Bunlar hakkında Cenâb-ı Hak yine Kur'ân'da **"E lâ inne evlîyâ allâhi lâ havfun aleyhim ve lâ hüm yahzenûn"** (Yûnus, 10/62) ya'nî **"Evliyâ için ne korku, ne de hüzün vardır"** buyurmuştur.

Bunun hikmeti, korku gibi, hüzün gibi ve bunlara benzeyen haller gibi şeylerin Allah'a nispetle muhâl olmasıdır. Çünkü Allah "**Veliyyü'l-Hamîd**"dir.

"Ve hüve yuhyîl mevtâ ve hüve alâ külli şey'in kadîr" Şûrâ, 42/9) **"O ölüleri diriltir ve O, her şeye kâdirdir"**. Bu âyette "Hüve" (O) zamîri, "velî"ye dönüktür.

Ya'nî "Velî" halk sûretinde vücûd gösteren Hak demektir. Yâhut, ilâhî ma'nâlar ile tahakkuk edici olan halk demektir.

Her hâle ve takdîre ve her söylem ve ifâdeye göre, noksan ve kemâl vasıflarını toplamış, yüce güneş nûruyla var edilmişlere âit arzda nûr saçıcı olan insân-ı kâmildir.

Ya'nî velîdir. Semâ da odur, arz da odur, uzunluk da odur, genişlik de odur. Bu ma'nâda aşağıdaki kasîdeyi söyledim:

Kasîde (Tercüme):

"İki cihânda mülk benimdir. İki cihânda lütfunu temennî edecek, yâhud kahrından korkacak kendimden başka kimse görmüyorum.

Benden evvel başka bir vücûd yoktur ki, ona dâhil olayım. Benden sonra yine başka bir vücûd yoktur ki, onun ma'nâsını anlamaya koşayım.

Kemâlâtın her türlüsünü taşıyan benim. Ben, her türlü celâlin cemâliyim.

Ben, ondan başka bir şey değilim.

Ma'denden, bitkiden, hayvanâttan ve bunlardaki özelliklerden ve hallerden;

Ve maddesel unsurlardan ve tabîattan ve varlıksal zerrelerden ve mutlak kazâdan ve denizlerden ve sahralardan ve ağaçlardan;

Yâhut yüksek dağlardan ve ma'nevî sûretlerden ve insânî gözlerin hoş bakışla baktığı manzaralardan;

Ve tefekkür ve hayâl etmeden, akıl ve nefsten ve kalbden, kalbin içinden;

Ve meleklerin şekillerinden ve Îblîs'den ve beşerî şehvetten ve onun gereklerinden;

Ve her öncenin öncesinden ve her sonranın sonrasından ve her efendiliğe nâil olan veyâhut efendilik da'vâsında bulunandan;

Ve Leylâ'sı muhabbetiyle yanan âşıktan;

Ve arştan ve ihâta ettiklerinden ve kürsîden ve yüce bir görünme yeri olan Refref'den ve parlak yıldızlardan;

Ve kalplerin arzûsu olan yüksek cennetlerden ve sidre-i müntehâdan;

Ve ba'zı seyr ü sülûk ehlinde zuhûr eden salsala-i ceresden her ne varsa, bunların hepsi benim.

Bunların hepsi benim şehâdetimdedir. "İllâ hüve(Sâdece O)" hakikatiyle tecellî edici olan benim.

Ben halkın rabbi ve efendisiyim.

Mevcûdât adına ne varsa, hepsi benim ismim olup, zâtım onların isimlendirilenidir.

Mülk ve melekût benim dokumam ve san'atımdır. Ve gaybın ve ceberûtun sebebi benim vücûdumun oluşudur.

Fakat dikkat et! Bu bahsedilenlerin hepsi, zât bakış noktasından olup, bundan bakışı çekerek, mevlâsına yönelen âciz kul yine benim.

Fakîrim, hakîrim, mütevâziyim, zelîl olucuyum, günahların esîriyim, hatâlara gark olmuşum.

Ey kerem sâhibi Arap! Benim amellerimin hülâsası sizsiniz.

Gâyem sizsiniz, hayrette olan sâdık âşıkın en iftihâr ile sığındığı yüce zât sizdendir. Temennî ettiğim şeylerde şefâatçım sizsiniz.

Ey kemâlâtın hepsini taşıyıcı olan yüce zât!

Kemâlâtın öne geçeninde en şanlı öncelik senin içindir.

Âlimlerin şeyhinin üstâdı aşkına, o âlimlerin şeyhi aşkına.

Ve kâmillerin yüklenmiş olduğu parlak nûr aşkına; her gece ve gündüz selâmım ve hürmetim sizin üzerinize olsun.

Ve bu hürmet selâm ve duâları, ile'l-ebed devâm üzere olsun."

Mutlak Sıfat Hakkında

Sıfat, sana kendisinde sıfat olanın hâlini tebliğ eden şeydir. Ya'nî kendisinde sıfat olanın hâlini bilmeyi anlayışa ulaştıran, onun esâsını sana bildiren, kendisinde sıfat olanı vehminde toplayan, fikrinde îzâh eden, aklına yaklaştıran şey demektir.

Bundan dolayı kendisinde sıfat olanın hâlini sıfatıyla zevk edersen ya'nî sıfatın bizzât hakîkatiyle yaşarsan ve bunu kendi nefsine kıyâs eder ve nefsinde ölçüye vurursan şekli şudur:

Ya tabîatın kendisine uygun geldiğinden ona meyleder; yâhud tabîatın onu muhâlif gördüğünden ondan nefret eder.

Bu ifâdelerin sırrını anla, bunu çok derin, iyice düşün, bunu zevk eyle ya'nî bizzât hakîkatini yaşa!

Cem'iyyetin rahmânının mührü, işitmeni ancak bu şekilde mühürler. Bu sözün kabuğu, hakîkatin özüne ulaşmaktan seni men' etmesin, sana perde olmasın, idrâk vechini kapatmasın.

Şunu da bil ki; sıfat, kendisinde sıfat olana tâbi'dir.

Bunun ma'nâsı: Sen kendisinde sıfat olanın aynı olduğunu iyice bilmedikçe, ne başkasının sıfatlarıyla, ne de kendi sıfatlarınla vasıflanırsın, ne de bu konuda bir hakîkate erişirsin.

Kendisinde sıfat olanın aynı olduğun tahakkuk ederse, ya'nî bu hakîkate yakîn ilmi hâsıl olursa, o zaman "alîm"

sensin; bu takdîrde ilim, zarûrî olarak sana tâbi'dir; daha fazla kuvvetlendirmeye ihtiyâcın olmaz.

Çünkü, sıfat kendisinde sıfat olana bağlıdır ve kendisinde sıfat olana tâbi'dir; kendisinde sıfat olanın vücûduyla mevcûd, yok olmasıyla yok olur.

Arap âlimleri indinde sıfat iki türlüdür: Biri, fezâilî sıfat, biri fâzılî sıfattır.

Fezâilî sıfatlar "hayât" gibi, insanın zâtına bağlanan sıfatlardır.

Fâzılî sıfat, hem insanın zâtına, hem hârice bağlanan sıfattır; kerem ve benzeri gibi.

Nahiv ilmi erbâbına göre, "niteliksel isimler" denilen ve işin aslında vasıflandırma ifâde eden isimler, ârif olan tahkîk ehlinin indinde "Hak isimleri" ünvânı ile yâd olunur. Bu isimler de iki kısımdır: zâtî ve sıfâtî.

Zâtî isimler: Ahad, Vâhid, Ferd, Samed, Azîm, Hayy, Azîz, Kebîr, Müteâl ve benzeri... gibi.

Sıfâtî isimler: Alîm, Kâdir... gibi.

Bu sıfatlar, isterse Mu'tî ve Hallâk gibi nefsî isimlerden olsun; isterse fiilî sıfatlardan olsun, ikisi de sıfâtîdir.

İlâhî sıfatlar içinde sıfatların aslı, "Rahmân" ismidir. Çünkü bu "Rahmân" ismi, Cenâb-ı Hakk'ın "Allah" ismine karşılıktır. İkisinde de ihâta ve kapsam vardır. Aralarındaki fark "Rahmân" ihâta ve kapsam ile berâber "vasıfsallığın" mazharıdır. "Allah" ismi, kapsam ve ihâta ile "isimselliğin" mazharıdır.

Şurası da bilinmelidir ki, "Rahmân", vücûddan ilmî mertebe sâhibinin âlemidir; noksandan pâk olan toplayıcı kemâle kapsam olmak, bu âlemde şarttır. Yalnız halka bakış yoktur.

Allah ismi "Zorunlu Vücûd"un zâtına âlemdir; fakat Hakk'a mensûp kemâl ve halka kapsam olan vasıf, noksana da kapsam olmak şartıyladır. Şu halde "Allah" umûmi ve "Rahmân" husûsidir. Ya'nî "Rahmân" ismi ilâhî kemâlâta özeldir. "Allah" ismi, hem halka, hem Hakk'a şâmildir.

"Rahmân" ismi kemâlâttan bir nevi' kemâl ile tahsîslik peydâ ederse, o vakit ma'nâsı umûmî işâretten, o kemâle lâyık isme geçer: "Rab" ve "Melik" ve benzeri isimler gibi.

Çünkü "Rab" ve "Melik" gibi isimlerden her biri ihtivâ ettikleri vasfın verdiği mertebede "ma'nâ yönünden" kısıtlıdır. "Rahmân" ismi böyle değildir; çünkü onun ma'nâsının ifâdesi bütün kemâlâtı toplayan kemâl sâhibi demektir.

Özetle: "Rahmân" bütün ilâhî sıfatları toplayan bir sıfattır. Şurası da bilinmelidir ki: sıfat, tahkîk ehli âriflere göre idrâk olunamaz ve sıfatın sonu yoktur.

Zât böyle değildir. Ârif bilir ki, o zât, Allâh'ın zâtıdır; fakat o zât'ın sıfatlarına âit kemâlî gereklerin nelerden ibâret olduğunu idrâk edemez. Bundan dolayı ârif Allâh'ın zâtına göre beyânlar üzerinedir, sıfâta göre beyânlar üzerine değildir.

Bunun örneği, kul, varlıksal mertebeden, kudsî mertebeye ilerleyip yükselerek keşfe nâil olunca, Allâh'ın zâtının kendi zâtının ayn'ı olduğunu bilir.

Bu durumda Zât'ı idrâk etmiş ve ârif olmuş olur. **"Nefsine ârif olan Rabb'ine ârif olur"** hadîsinin ma'nâsı budur.

Bu ârif oluş hâsıl olduktan sonra, kul için geriye kalan şey, o Zât'a gerektirici olan sıfatları olabildiğince hakkıyla bilmek ve ilâhî Zât'ın sıfatlarıyla vasıflanmanın sûretini anlamaktır. İşte geriye kalan, bu mühim olan noktadır. Fakat sıfatın nihâyetini elbette ve elbette idrâke yol yoktur.

Bunun ilmî sıfatlarda benzeri: ilâhî kul, ilmî sıfatları hâsıl edebilir, fakat ayrıntılarıyla idrâk edemez. Bildiği kendisine ma'lûm olan, kalbine inen kadarından ibârettir.

Bu durumda ilmî sıfatlardan örneğin vücûdda ne kadar kişi olduğunu bilse bile, o kişilerden her birerlerinin isimlerini bilemez; onu da bilse vasıflarını bilemez; onu da bilse, ayrı ayrı zâtlarını bilemez; onu da bilse, ayrı ayrı nefslerini bilemez; onu da bilse, her birinin ayrı bir fert oluşu üzere şahsî hallerini bilemez.

Bu, sonsuz bir şekilde sürer gider. Dîğer sıfatlar da böyledir. Bu sıfatların her biri de, bu şekilde kalbe inen ma'lûm olan kadarına ta'bîdir.

Özetle: İlmî sıfatları bütünsel bir ihâta ile ayrıntılı olarak kavramaya imkân olmayıp, bu kavrama, toplu bir şekilde tahakkuk eder.

Ya'nî Zât'ı, "zâtı yönünden" idrâk etmek ve o idrâkin hâsıl oluşuna erişmek ve bu husûsta bir şey yitirmemek mümkündür. Bundan dolayı bu açıklamalara göre idrâk olunan zât'tan başka bir şey değildir ve o idrâk olunamayan da sıfâttan başka bir şey değildir. Çünkü sonun olmayışı zât'tan değil, zât'ın sıfatlarındandır.

Netîce: Zât idrâk edilebilirdir, ma'lûmdur, muhakkaktır; sıfat, mechûldür, sonsuzdur. Ehlullâhdan çoğu bu meselede perdelidirler; çünkü Cenâb-ı Hak onlara zâtlarının, zâtının aynı olduğunu idrâk keşfini ihsân edince onlar, sıfâtını da idrâk etmeyi talep ettiler.

Nefslerinde bu talebin oluşmasına imkân olmayınca, inkâra düştüler. Bunun için onlar, nidâ ettiği zaman, ilâhî icâbete nâil olamadılar.

Onların Mûsâlarına **"İnnenî enallâhu lâ ilâhe illâ ene fa'budnî"** (Tâhâ, 20/14) ya'nî **"Muhakkak ben Allah'ım; benden başka ilâh yoktur, bana ibâdet et!"** dediği zaman, Hakk'a ibâdet edemediler; ve Mûsâ'ya "Sen mahlûktan başka bir şey değilsin" dediler.

Çünkü Cenâb-ı Hak hakkındaki inanışlarında zât'ının idrâk olunup, sıfâtının idrâk olunamayacağına dâir inanışları yok idi. Oysa tecellî, onların inanışlarının tersine idi.

Bundan dolayı inkâr oluştu. Zât'ın idrâk olunduğu gibi, sıfâtın da zât'da müşâhede sûretiyle idrâk olunacağını zannettiler, oysa bu imkânsızdır.

Bu imkânsız oluş, yalnız Hak'da olmayıp, mahlûkda dahi böyledir. Sen nefsini görünce ve muâyene edince, zâtını bilirsin; fakat cesâret, cömertlik, ilim gibi sende olan sıfatlar müşâhede ile idrâk olunmaz; belki o sıfatlar senden derece derece, ma'lûm olduğu kadarıyla açığa çıkar.

Bir sıfat açığa çıkıp da, eseri görülürse, o sıfatın senin için olduğuna hükmedilir. Sıfâtın bütünü sende dürülüp toplanmış ise de, bütünü birden idrâk edilemez, müşâhede

edilemez. Bunu aklın sana bağlaması, ma'lûm olan kadarını, ifâde etme kânûnu yolu üzerine yürümekten dolayıdır.

Şurası da bilinmelidir ki, yüce Zât'ı idrâk şu şekildedir: İlâhî keşf yoluyla bilirsin ki, sen O'sun; O, sendir; ve arada birleşme ve dâhil olma yoktur.

Kul, zât mertebesinde kul; Rab, Rab'dır. Kul, Rab; Rab kul olamaz, delîllere dayalı ve teorik ilmin üstünde olan ilâhî keşf ile ve zevk ya'ni bizzat hakîkatini yaşama yoluyla bu şekilde ârif olma hâsıl olursa, yüce Zât'ı idrâk hâsıl olmuş demektir.

Bu durum, zâtî sahk ve zâtî mahk denilen mertebeden sonra oluşur. Bu keşfin alâmeti:

- ârif olanın, Rabb'inin zuhûruyla, **nefsinden fânî**,
- sonra rubûbiyyet sırrının zuhûruyla **Rabb'inden fânî**,
- daha sonra zâtî tahakkuklarla **sıfat bağlantılarından fânî** olmasıdır.

Bu belirtilen durum senin için hâsıl olunca, zâtı idrâk etmiş olursun ve zâtı idrâkin, nefsinde bundan daha fazlasına ihtiyâç yoktur.

Ammâ hüviyyetine bağlanan ilim, kudret, semi', basar, azamet, kahır, kibriyâ ve benzeri sıfatlar, sıfâtın idrâk kaynaklarındandır.

Bu mertebede, yukarıda belirtilen iki zâttan her birini idrâk, azamî kuvvetinin ve himmetinin yüceliğinin ve hakîkatlerin sırlarına ilmin dâhil oluşunun dereceleriyle uygundur.

Bunu, "zâtiyyûn"dan olan kimselerden her birisi, azamî kuvvetinin ve himmetinin yüceliğinin hakîkatlerin sırlarına ilminin dâhil oluşunun derecesine göre idrâk edebilir. Bu duruma göre, istediğini söyle:

İstersen, **"Zât idrâk olunamaz,"** dersin! Bu, sıfâtın aynı olması i'tibârı iledir. **"Lâ tudrikuhül ebsâru"** (En'âm, 6/103) ya'nî **"Cenâb-ı Hakk'ı görme duyuları idrâk edemez"** âyeti buna işârettir. Çünkü görme duyusu sıfâttandır; sıfatı idrâk etmeyen, zâtı da idrâk edemez.

İstersen, **"Zât idrâk olunur"** dersin. Bu, ilk belirttiğimiz ayrıntılar i'tibârı ile olur.

Bu bir mühim mes'eledir ki, ehlullâhın ekserisi üzerine gizli kalmıştır ve bu husûsda benden evvel hiç bir kimse, bir söz söylememiştir.

Bu detay, zamânın nâdirlerindendir, mühim olarak derin bir şekilde düşünmeye değerdir. Bu ayrıntılı tetkîk, öyle bir tecellîdir ki, buna ancak keşfi açılıp da Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarıyla vasıflanmadaki lezzeti zevk edenler ya'ni bizzât yaşantılarına geçirenler nâil olurlar.

Bundan sonra bir mertebe daha yükselirse, Hakk'ın kendi sıfatlarıyla vasıflanması husûsuna ârif olmaya da nâil olur.

İşte nihâyet bulma ve sırlara giriş, bu mertebededir, bunu anla!

Fakat bunu da kemâl ile nihâyete eren ve zü'l- Celâl'e yakınlaşmış olmayanlar anlayamazlar. Bu makâmın altında ne mızraklar, ne kılıçlar vardır.

İki Beytin Tercümesi:

"Kalbim beni, hayât suyunu birden içmeklik için hırslandırdı. Oysa hayretle söylerim, orada ölen ne hırslılar vardır.

Yine benim için kalbin ahdini yudum yudum içenler arasında da kadîm hırsım vardır. Oysa orada da ne hırslılar hiç bir şey elde edemememiştir.

Benim bu yolda başka türlü de bir sözüm vardır; o söz, önceki sözüme muhâliftir; fakat bu tezâd bu sözün muhâlefetine göredir.

Yoksa hakikatte tezâd yoktur; çünkü hakîkatler arasındaki zıtlıkların hepsi, hakîkat bakış açısından ma'nâda birdir. O söz, aşağıda belirttiğimiz gibidir:

Sıfât, mutlaklık bakış açısından ma'lûm ma'nâlardır. Zât ise mechûl bir husûstur. Mechûl bir husûsu idrâk etmektense, ma'lûm olan ma'nâları idrâk etmek daha iyidir.

Şu halde sıfâtta "idrâk yokluğu" geçerli olunca, zâtı idrâk için "vecihlerden hiçbir vecihden" yol yoktur. Bu hakîkate bakarak Hakk'ın ne sıfâtı, ne de zât'ı idrâk edilebilir değildir.

Şurasını da bilesin ki, Rahmân sıfatı "fa'lân" ölçüsü üzerinedir. Arapçada kelimedeki ilâve harf, ilâve ma'nâya işâret ettiğinden bu ölçü, vasıflanmış olanın, sıfatıyla vasıflanmasında ve sıfatın, sıfatla vasıflananda zuhûrunda mübâlağaya işâret eder. Bu hikmete dayalı olarak, Allah'ın rahmeti her şeyi ihâta etmiştir. Hattâ ateş ehli hakkında en son husûsun rahmete dönük olması da bu ihâtadandır.

Bu Rahmân isminin altında bütün zâtî ilâhî isimler bulunmaktadır. O zâtî isimler yedidir: **Hayat, İlim, Kudret, İrâde, Semi', Basar, Kelâm.**

Bu **er-Rahmân** (**الرَّحْمَنُ**) isminin harfleri de yedidir.

Birincisi **"elif"**(Θ) harfidir; **hayât**tan ibârettir. İlâhî hayâtın bütün eşyâya sirâyet edişini ve eşyanın ilâhî hayat ile ayakta durmasını görmüyor musun?

Tıpkı böyle "elif" de nefsiyle harflerin hepsine sirâyet etmiş ve hepsinde mevcûddur. Hiçbir harf yoktur ki, "elif" o harfte telaffuz edilmesin ve yazılış i'tibârı ile mevcûd olmasın.

Yazımda meselâ "be" harfi açılıp yayılmış eliftir. "Cim" harfi iki tarafı eğri olan eliftir.

Dîğer harfler de böyledir. Telaffuz i'tibârı ile "elif"in her harfte olan varlığına gelince: Harfi açtığın zaman elifi, ya onun açılımında veyâhud onun açılımdaki harflerin açılımında bulursun.

Şu halde "elif'in yitip gitmesi için imkân yoktur.

Örneğin "be" harfini açınca "b**â**" dersin, "Elif" meydana çıktı. "Cîm" harfini açınca "cîm, y**â**, mîm" dersin, yine "elif" ortasında çıktı. "Ye=yâ"da aynı şekilde "elif" mevcuttur.

"Mîm" de böyledir. Onu açınca da "mîm, y**â**, mîm" gelir. Harflerin hepsi bu örnek üzerinedir.

Kısaca, "elif" harfi, bütün mevcûtlara sirâyet etmiş olan rahmânî hayâtın mazharıdır.

"Lâm"(⇒) harfi ise, **ilmin** mazharıdır. "Lâm" harfinin dik şekli, Hakk'ın zâtına, ilminin mahallidir.

Ta'rîfesi, ya'nî dîğer harfe bitişme vâsıtası olan kıvrık kısmı, mahlûklara olan ilminin mahallidir.

"Râ"(□) ise, yokluk gizliliğinden, varlık zuhûruna meydana çıkarılan, ilâhî **kudret**in mazharıdır. Bilineni görürsün, yok olanı mevcûd bulursun.

"Hâ" (ψ)harfi, boğazın göğüse bitişik olan yerinden çıkar. İlâhî **irâde** de, ilâhî nefs de bize nispetle mechûldür. Neyi murâd etmiş olduğu ve ne sûretle hükmedeceği ne görülür, ne bilinir. Şu halde ilâhî irâde salt gaybtır.

"Mîm" (⇓) harfi ise **işitmenin (sem')** mazharıdır. Görmüyor musun? "Mîm" harfi ağzın dış kısmı olan dudaktan çıkar. Bunun için söylenmeyen bir söz işitilmez; söylenen söz ise zahir olmuştur; o söz, ister telaffuzâ âit, ister hâle âit olsun.

Özetle "hüviyyetin" **"hâ"**(|)sına benzeyen "mîm"in başının yuvarlak kısmı, sözü işitmenin mahallidir. Çünkü yuvarlağın nihâyeti, hidâyetinin aynıdır.

Söz de tıpkı bunun gibidir. Söz ile başlayanlar, sözün nihâyetine dönerler. "Mîm" harfinin ta'rîfe, ya'nî diğer harflere bitişme vâsıtası olan kısmı, hâl ile olsun, söz ile olsun, mevcûtların sözlerini işitme mahallidir.

"Mîm" ile "nûn" arasındaki **"elif"**e gelince: Bu "elif", **basar** ya'nî görme mazharıdır.

Bunun sayılardan karşılığı "bir" sayısıdır. O bir sayısı da, Hak sübhânehû ve Teâlâ'nın zâtının görülmediğine işârettir. "Elif" harfi de yazımda düşmüş, telaffuzda sâbittir.

Yazımda düşmüş oluşu, Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkları nefsinde gördüğüne işârettir. O mahlûklar, O'nun için "gayr"

değildir. Telaffuzda sâbit olması, Hakk'ın zâtının, zâtıyla mahlûklardan üstünlüğüne ve mahlûklardaki zillet ve noksan gibi sıfatlardan mukaddes ve yüce olmasına işârettir.

"Nûn"(ن) harfine gelince, Cenâb-ı Hakk'ın **kelâm** mazharıdır. Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"Nûn vel kalemi ve mâ yesturûn"** (Kalem, 68/1) buyurdu.

Bu, "levh-i mahfûz"dan kinâyedir. Levh-i mahfûz ise, Cenâb-ı Hakk'ın **"mâ farratnâ fîl kitâbi min şey'in"**(En'âm, 6/38) ya'nî **"Biz kitâpta hiçbir şeyden eksik bırakmadık"** âyetiyle vasıflandırdığı Allâh'ın kitâbıdır. Hakk'ın kitâbı ise, kelâmı demektir.

Şurası da bilinmelidir ki: "Nûn" zâtî mâhiyyeti ile vâhid ya'nî bir cümle olarak, halleri ve vasıflarıyla berâber mahlûk sûretlerinin nakışlanmasından ibârettir.

Bu nakışlanma, Cenâb-ı Hakk'ın mahlûk sûretlerine "Kün(Ol)!" ile hitâp ettiği Allâh'ın kelimesinden ibârettir. O "Kün" kelimesi, ilâhî nûrâni kalemin levhde yazdığı sûretle olur. O levh, ilâhî kelimelerin görünme yeridir.

Çünkü "Kün" sözünden çıkan her şey, levh-i mahfûzun ihâtası altındadır, işte bu inceliğe dayalı olarak biz, "nûn" Allâh'ın kelâmının mazharıdır dedik.

Şurası da bilinmelidir ki; "nûn" harfinin üstündeki nokta, mahlûk sûretleri ile açığa çıkan Allâh'ın zâtına işârettir. Mahlûklardan önce açığa çıkan Zât'dır, sonra mahlûk açığa çıkar. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın zâtının nûru, mahlûkun nûrundan a'lâ ve daha zâhirdir.

Bunun içindir ki Rasûlullâh (s.a.v.) **"Sadaka, önce Rahmân'ın avucuna, sonra fakîrin avucuna düşer"** buyurmuştur.

Nasıl böyle olmasın ki, Sıddîk-ı Ekber de **"Ben bir şeyde önce Allah'ı görmedikçe, o şeyi görmem"** buyurmuştur.

Bu şekilde noktanın Allah'a işâret olduğunu anlayınca, "nûn" harfinin yuvarlaksı kısmının da mahlûklara işâret olduğunu anlarsın. Biz **"El-Kehfü ve'r-Rakîm Fî Şerhi Bismillâhirrâhmânirrahîm"** adlı kitâbımızda "Rahmân" ismi hakkında daha geniş bilgiler beyân ettik. Arzu eden o kitâba mürâcaat etsin.

Bu kerîm isme ve bu kerîm ismin ihtivâ ettiği sırlara dikkatle bak! Fikirlerin o sırlarda hayrete düşmemesi mümkün değildir.

Bu şerefli ismin harflerinin sırlarını ve her harfin açılımıyla berâber sayısının miktârı ve her harfin varlıksal harîkalardan ve sarsıntılardan ihtivâ ettiği şeyler hakkında bahsi uzatmış olsaydık, fehimlere hayret verecek o kadar acâiplikler ve gariplikler ortaya koyardık ki, kitâbı okuyan, bunu nereden aldığımıza şaşar kalırdı.

O tür bahsi terk etmemizin sebebi kıskançlık veyâhut cimrilik değildir. Fakat kitâbı okuyan ve yazan usanmasın diye, bu kitâpta kısa ve öz anlatmayı tercih ettik.

Çünkü usanç, amaçlanan faydanın yitirilmesine sebep olur. Bununla berâber bu kitâba koyduğumuz sırlar, terk ettiğimizden daha büyüktür.

Allahu'l-Müsteân ve aleyhi't-tüklân.

"Yardım Allah'tan talep edilir ve tevekkül O'nadır".

Ulûhiyyet Hakkındadır

Vücûda âit hakîkatlerin hepsine ve o hakîkatleri gerçek yüzleri ile mertebelerinde korumaya ulûhiyyet derler.

Vücûd hakîkatleri ta'bîriyle, zuhûr yerleriyle açığa çıkanın hükümlerini, ya'nî Hak ile halkı kastediyoruz.

İlâhî mertebelerin ve varlıksal mertebelerin hepsine kapsam olmak ve bunlardan her birine vücûd mertebesinden hakkını vermek, ulûhiyyetin ma'nâsıdır; Allah, o mertebe sâhibinin ismidir.

Bu isim, Vâcibü'l-Vücûd Teâlâ ve tekaddes hazretlerinin zâtından başkası için olamaz.

Bundan dolayı zâtî zuhûr yerlerinin a'lâsı, ulûhiyyet zuhûr yeridir.

Çünkü ulûhiyyetin her zuhûr yeri üzerine, bütünsel ihâtası ve mutlak olarak kapsam oluşu ve her vasıf ve isim üzerine saltanatı vardır.

Ulûhiyyet,Ümmü'l-Kitâb'dır;Kur'ân ahadiyyettir;Furkân vâhidiyyettir;Kitâb-ı Mecîd, rahmâniyyettir.

Bu ta'bîrlerden her biri i'tibârîdir. Yoksa tahkîk ehlinin kullandığı terimlere göre ilk i'tibâra bakarak Ümmü'l-Kitâb, Zât'ın özünün mâhiyetidir. Kur'ân zâttan ibârettir. Furkân sıfâttan ibârettir. Kitâb, mutlak vücûddan ibârettir.

Bu ibârelere âit ayrıntılar bu kitâbın ilgili bölümlerinde gelecektir.

Tahkîk ehlinin kullandığı terimleri ve bizim hakîkatine işâret ettiğimiz sözleri bilince, bu iki îzâh arasında ihtilâf olmayıp, ihtilâfın ibârede olduğunu ve sıfâtın bir şey' olduğunu idrâk etmiş oldun. Bu bahsettiğimiz îzâhları güzelce anlamış isen, senin için aşağıdaki îzâhım da açılmış olur. O îzâh şu şekildedir:

Ulûhiyyetin saltanatı altında bulunan isimlerin a'lâsı "**ahadiyyet**"tir.

Vâhidiyyet, Hakk'ın ahadiyyetten tenezzüllerinin ilkidir.

Vâhidiyyetin kapsam olduğu mertebelerin a'lâsı da **rahmânî mertebe**dir.

Rahmânî zuhûr yerlerinin a'lâsı da **rubûbiyyet**tedir.

Rubûbiyyet mertebelerinin a'lâsı da, "**Melik**" kerîm ismindedir.

Melikiyyet, rubûbiyyetin; rubûbiyyet, rahmâniyyetin; rahmâniyyet, vâhidiyyetin; vâhidiyyet, ahadiyyetin; ahadiyyet ulûhiyyetin altındadır.

Çünkü ulûhiyyet, vücûdî olan ve vücûdî olmayan hakîkatlerin bütünsel olarak ihâtasından ve mutlak kapsam oluş ile hakkını vermekten ibârettir. Ahadiyyet, vücûd hakîkatlerinden bir hakîkattir.

Özetle, ulûhiyyet en üsttedir. Bunun için Hakk'ın Allah ismi, isimlerinin a'lâsıdır ve "Ahad" isminden daha âlîdir.

Ahadiyyet, zât zuhûr yerlerinin nefsine tahsîs edilmesi demektir. Ulûhiyyet, zât zuhûr yerlerinin nefsine ve gayrısına kapsam oluşu i'tibârı ile olduğundan en üstündür.

Onun için ehlullâh, ahadiyyet tecellîsini men' etmişlerdir, ulûhiyyet tecellîsini men' etmemişlerdir; çünkü ahadiyyet, sırf Zât olup, sıfatların o zâtta zuhûru düşünülemez; nerede kaldı ki, mahlûk o ahadiyyetle zâhir olsun. Bundan dolayı her bakış açısından ahadiyyeti mahlûka bağlamak imkânsızdır.

Özetle, ahadiyyet zâtıyla kâim olan Kadîm-i Mutlak içindir. Vâcibü'l-vücûd'un zâtı hakkında zâtı için kendi nefsinden hiç bir şey kendisine gizli olmadığından ahadiyetin ona tahsîs edilmesi hakkında söz yoktur.

Eğer sen, "O" oldunsa sen, "sen" değilsin; belki O'sun. Eğer "O" sen olduysa O değil, belki sensin sen!

Kim bu tecellîye mazhar olabilirse, bilsin ki o tecellî, vâhidiyyet tecellîlerindendir, ahadiyyet tecellîlerinden değildir. Çünkü ahadiyyet tecellîsinde ne "ente(sen)" ne "hû(o)" zikrine imkân yoktur, bunu anla!

Bu kitâbın ilgili bölümünde ahadiyyet hakkında gerekli sözler konulmuştur.

Şurası da bilinsin ki: varlık ile yokluk birdîğere karşılıktır. Ulûhiyyet feleği bu ikisini ihâta etmiştir; çünkü ulûhiyyet kadîm ve sonradan olan, halk ve Hak, varlık ve yokluk gibi birdîğere zıt olan sıfatları toplamıştır.

Bundan dolayı ulûhiyyette vâcib olan şey, vâcib olarak açığa çıktıktan sonra muhâl olarak da açığa çıkabilir. Muhâl olan şey, muhâl olarak açığa çıktıktan sonra vâcib olarak da açığa çıkabilir.

Ve ulûhiyyette Hak, halk sûretiyle de açığa çıkar, **"Ben, Rabb'imi genç bir delikanlı sûretinde gördüm"** hadîs-i şerîfinde olduğu gibi.

Aynı şekilde ulûhiyyette halk, Hak sûretiyle de açığa çıkar. **"Allah Âdem'i kendi sûreti üzere hálk etti"** hadîsinde olduğu gibi.

Bu îzâh edilen tezâd üzerine ulûhiyyetin, her şeye hakîkatlerden kapsam olduğu hakikatle hakkını verdiği anlaşılır.

Şu halde Hakk'ın ulûhiyyette açığa çıkması mertebelerin en kâmili ve a'lâsı ve görünme yerlerinin en üstünü ve a'lâsı üzerinedir.

Halkın ulûhiyyette açığa çıkması ise, imkân dâhilinde olanların aynı cins olmaklık ve zıt olmaklık ve yokluk ve varlık bakış noktalarından hak ettiği mertebeye göredir.

Vücûdun ulûhiyyette açığa çıkması, Hak ve halkın ve bunlardan her birisinin ferdlerinin mertebece hak ettiği kemâl üzerinedir.

Yokluğun ulûhiyyette zuhûru, salt fenâda gayr-i mevcûd olan en mükemmel vecihte batnları, sırflığı, yalnızlığı ve mahvda oluşu üzerine tertîplidir.

Yokluğun ulûhiyyette zuhûru meselesi, öyle bir sırdır ki, bu sırrı akılsal ve fikirsel yoldan idrâk etmeye ve ârif olmaya yol yoktur.

İlâhî tecellî ile ârif olunan ilâhî umûmî tecellî içinden, bu özel zevke ya'nî yaşayışa ilâhî keşf ile ulaşabilen bu sırrı anlar.

Bu bir sırdır ki, evliyâullâhdan kâmil olanların hayrete düştüğü yerdir. İşte bu ulûhiyyete Cenâb-ı Peygamber **"Ben Allah'ı sizden daha çok bilen ve sizden çok Allah'dan korkan bir kimseyim"** hadîsiyle işâret etmiştir.

Rasûlullâh (s.a.v), "Rab'dan, Rahmân'dan" dememiş, "Allah'dan korkarım" demiştir. Bu sırra **"ve mâ edrî mâ yuf'alu bî ve lâ biküm"** ya'nî **"Bana ne işlenecek, size ne işlenecek, ben onu bilmem"** (Ahkâf, 46/9) âyetinde de işâret vardır.

Ya'nî Peygamber (s.a.v) yukarıdaki hadîs ile demek istiyor ki: Ben mevcûdların içinden Allah'a ve o Allah'ın dergâhında açığa çıkarılacak şeye en çok vâkıf bir kimseyim; fakat ilâhî tecellîde hangi sûrette açığa çıkacağım, onu bilemem. Ulûhiyyetin hükmü neyi gerektirirse, ona göre açığa çıkarım.

Ulûhiyyetin hükmünde ise, zıtları barındırmayan kânun yoktur; bundan dolayı o hüküm bilinir ve bilinmez ve o hükme cehâlet bağlanır ve bağlanmaz.

Çünkü ulûhiyyet tecellîsi için çokluk âleminin ayrıntılarında bir yerde durup tecellînin kesilme sınırı yoktur; bundan dolayı ulûhiyyete idrâkin ayrıntılı olarak bağlanmasına vecihlerden bir vecih için imkân yoktur.

Çünkü sonu olmayan Hak üzerine bu tür idrâkin olması muhâldir. Şüphe yoktur ki, sonu olmayan şeyi idrâk için yol yoktur.

Lâkin Cenâb-ı Hak, ba'zen külliyyet ve icmâl sûretiyle ba'zı kimseler için tecellî eder. Bu tecellîden hisse alan kâmiller derece ve mertebeler i'tibârı ile çeşitlidirler. O icmâlden ne kadar ayrıntıya mazhar olurlarsa ve kebîr-i

müteâl olan Hakk'ın onlarda tecellîsi ne derecede olursa, hisseleri o tecellî ile orantılıdır. Bundan dolayı kâmillerde kemâl eserleri, tecellîlerin zuhûruna ve eserlerine tâbi'dir.

Kasîdenin Tercümesi

"Ey sabâ rüzgârı! Göz yaşı ile kalb ateşi arasında yanan âşıkın haberini, ma'nevî diyârın erlerine eriştir; Ve o diyâra gündüz vakti inmeye tahammül edemeyeceğin için, gece vakti in! O diyâr bir yerdir ki, orada ceylânlar, arslanları avlar ve o diyârda arslanlar ava dadanmamışlardır.

Biz, o erler ile beraber durmaya tahammülü kaybettiğimizden, bizden ayrıldılar. Biz de onların ziyâretinden uzak olmaya râzı olduk. İlâhî güzellikler kalbe Kur'ân'ını yazdı ve o Kur'ân'ı kalbin üzerine kudretle indirdi.

Kalb de, aşk âyetini okudu. Hattâ iştihâr sırrı sûresini kemâle erdirdi. Peçeden cemâl gözüktü. Bakanları örtünmekle güldürdü. O güzelliğe hayret ederek hakîkat ağzından öyle bir söz çıktı ki, "örtünme şarâbı" demek olan ağzının suyu ile sarhoş etti.

Kalbleri esîr olarak görünce fakrın sıhhati ile ganîmet buldunuz, diyerek aşağıdaki beyânlarda bulundu:

Fakîre, ilâhi sır dedi ki: Vücûdda benden başka ne varsa hepsi bendendir. Vücûd benim zâtımdır; ben onu kendi tercihim ile çeşitlenmelere uğrattım. Ben bir rü'yâ gibiyim; bir gün kırmızılık, bir gün sarılıkla renklenirim. Kırmızılık beyazı mahv ile tecellî edince, çokluk

meydana geldi. Bu çokluk renklenmelere ârızdır, yoksa benim zâtımda bölünme ve farklı oluş muhâldir.

Farklı oluş, renklenmededir ve örtme o renklenmeye âit olup, bende geçerli değildir. Âlemlerimde mâden, bitki, pâk rûh adına ne varsa, hepsi benim sûretlerim olup, o şekiller perdelerdir. O sûretler ortadan kalkarsa, ben ortadan kalkmam; onlar, ortadan kalkar. O sûretlerin birdîğeriyle uyuşması, uyuşmazlık şeklindedir.

Bu bir mertebedir ki, benim mekânımın, en yüksek kubbesine yükselmektir. Bana mahsûs bir ma'nâ vardır, o ma'nâ zâhir olunca, ben onun ma'nalarından, fakrdan gınâ hâsıl etmiş bir ma'nâ olurum.

İkinci ma'nâ ortadan kalkarsa, ben ezelden ebede soyunmadığım elbiseden yine soyunmam. Benim, nûr tecelligâhı olan azîz zâtım için olan her ma'nâ, o sûretlerle karışmıştır.

Ulûhiyyetim, zâtım için asıldır, belki fer'dir. Artık sen benim işâretimi anla ve hayret et ki, hükümde asıl olan şey, sirâyet ettiği görünme yeri olan fer'i örtmektedir.Sözüm seni dehşete düşürmesin.

Benim fer'im örtünmekte olandan başka değildir. Her fer', o asıl üzerine binâ olmuştur. O asıl, benim zahirim ve bâtınım için asıldır. Zâhir olunca, ben o asılda tecellî ederim. İzâle olununca örtünmede kalırım. Sen onu bilirsin, göremezsin; beni de görürsün, bilemezsin. Bu bir genel kâidedir ki, benim için dâimî olarak geçerlidir. Oysa ben görülmekten ve gizlenmekten ganîyim."

Özetle: Ulûhiyyet, eseri görülür, bakışta kayıptır. Hükmü bilinir, resmi görülmez; zât ise, ayn'ı görülür; benliği, ya'nî vasfı mechûldür. Zâtı açıkça görürsün, fakat bunun için idrâke sebep olan yeterli îzâh bulamazsın.

Görmüyor musun? Bir adamı gördüğün zaman bilirsin ki, o adam çeşitli vasıflarla vasıflanmıştır. O adamda sâbit olan vasıflar, senin ilim ve i'tikâdın ile husûle gelir. O vasıfları müşâhede edemezsin.

Ammâ zâtına gelince; kendine mahsûs görüntüsüyle zâtını aynen görürsün. Fakat o zâtta vâkıf olamadığın diğer vasıfları bilemezsin; çünkü mümkündür ki, o zâtın bin tâne vasfı olsun da, sana onlardan açıkça gözüken ba'zısı olabilsin!

Netîce: zât, görülür; vasıflar, mechûldür; vasıflarından ancak eserlerini görebilirsin. Ammâ vasfın nefsini elbette ve elbette görmek mümkün değildir. Bunu bir örnek ile îzâh edelim:

Yiğit olan bir adamın savaş zamânında gayretini görürsün. Bu gayret yiğitlik değildir, yiğitliğin eseridir. Kerîm olan kimseden de, verdiklerini görürsün: bu görülen "kerem" değil, keremin eseridir. Çünkü sıfat, zâtta örtülüdür. O sıfatın kendisinin zuhûruna imkân yoktur. Eğer sıfatın kendisinin zuhûru câiz olursa, zâtından ayrılması da câiz olurdu; bu ise mümkün değildir, bu sırrı anla!

Ulûhiyyet için bir sır daha vardır. Şey'iyyet ismi kendisine verilen eşyâdan her ferd, ulûhiyyetin saltanatı altında dâhil olan eşyâ ferdlerinin geriye kalanının hepsini zâtıyla ihtivâ eder. O şey, kadîm olsun, sonradan olsun,

mevcûd olsun, yok hükmünde olsun farketmez. Bunun temsîli olarak anlatımı şu şekildedir:

Birdîğerine karşılıklı duran aynalar konulduğu zaman, bunların hepsini o aynalardan her biri ihtivâ eder.

"Birdîğerine karşılıklı konulan aynalardan her birinde diğerinin ihtivâ ettiği şey mevcuttur" denildiği zaman, o aynalardan birisinde mevcûd olan ancak onda görülmekte olan şeydir.

Bütün hepsini ihtivâ eden dîğer aynalardan her birisi ki –türlü türlü ferdlerden ibârettir- bunların, ya'nî bu türlü türlü ferdlerin hâricinde kalması lâzım gelir diye düşünülürse, bu durumda vücûdun ferdlerinden her ferdin ihtivâ ettiği şeyi yalnız zâtının istihkâkına göre olup, ondan fazla değildir, demek câiz olur.

Yok eğer karşılıklı duran aynalardan her birinde hepsinin vücûdunu i'tibâr etmek düşünülür de, "mevcûdların hepsi vücûd ferdlerinden her ferdde mevcûttur" denilirse, bu da câizdir.

Hakîkate bakarak ise bu sözler gâyenin özü üzerine geçirilmiş kabuktan ibârettir. Bunları söylemem bir tür tuzak olup, ahadiyyet şebekesinde uçma fikrinin düşmemesi arzûsuna yöneliktir.

Özetin özeti: Zât'ta sıfâttan hakettiği her şeyi görürsün. Bu sözlerimden kabuğu bir tarafa atarak, özünü al.

Yüzdeki peçeyi görüp de, yüzü görmekten a'mâ olanlar gibi olma!

Kasîdenin Tercümesi

"Kalem sizinle sâbit, sizinle sâkin, sizinle tavırlarda dönücüdür. Güzelliğinizin hayâli, ebedî bir şekilde kalbime gelir gider. Siz, benim nefsimden başka bir şey değilsiniz. Nefsimden hârice nereye kaçabilirsiniz?

Ben nefsimi terk ettim. Sizin varlığınızdaki tavırların dönüşleri ile dönmekteyim.

Ben, 'ben'i terk edince, ben 'ben'i buldum. Arada ne ana ve ne de baba vardır. Geçmişimi de, geleceğimi de inkâr ettim.

Kendimden, vechine yakınlaşmaya sebep olan ihtisâsı kendimden kaldırdım. Bu konuda şekkim şüphem yoktur.

O "Kuddûs", benim. Ezelî amânın kudsiyyeti perdesindeyim. Herkes için hayrete sebep olan kemâlâtı ihtivâ eden ferd, benim.

Ben, varlık değirmeni dâiresinin kutbuyum. Yüce vasıfları içine alan ulvîlik bendedir.

Hayrete sebep olan ben olduğum gibi, hayreti ihtivâ eden her şahıs da benim.

Benim vücûd güneşim, güzellikler feleğinde daimî parlamakta olup, batması yoktur. Benim için, mekânın üstündeki mekânda kimsenin yaklaşamayacağı bir ulviyyetim vardır.

Her kılın bittiği yerde, benim âşikâr kemâlim vardır. Her türlü sesle, her dalda terennüm eden benim rûh kuşumdur.

Ba'zen açık, ba'zen örtülü olan sûretimin her bir tecellîgâhında, kemâlin hepsini taşıyan benim! Bunun içindir ki, dönüşüm daimîdir.

Ben derim ki, Hakk'ın mahlûkuyum; halbuki Hak benim zâtımdır.

Siz bana hayret edin: Yalanlanması mümkün olmayan sözümden nefsimi tenzîh ederim.

Cenâb-ı Hak (celle ve a'lâ) hazretleri ulviyyet ve kudsiyyet sâhibidir. Benim halkımdaki şimşekler, yağmur yağdırmayan şimşeklerdir, yıldırımlardır.

Ben, var değilim, O "zevâl bulmaz olan"dır.

Sözü niçin uzatayım, söz zayi' oldu.

Ne kelâm vardır, ne de hayrete sebep olan; sükût vardır.

Benim güzelliklerim, ulvîlikleri topladı.

Günâhkâr da benim, mağfiret eden de benim!"

Ahadiyyet Hakkındadır

Ahadiyyet, yalnız zât tecellîsinden ibârettir. Bu tecellîde isimlerin, sıfatların ve müessirlerden hiçbir şeyin zuhûru yoktur. Hakk'a dönük ve halka dönük i'tibârlarının hepsinden soyut olarak tecellî eden sırf Zât'ın ismi "ahadiyyet"tir.

Sen kendi zâtında gark olur, i'tibârlarını ve vasıflarını unutur ve hâtırında olanlardan alâkayı keserek kendini kendinde tefekkür edersen, kâinâtta ahadiyyet tecellîsine senden daha fazla en tam bir şekilde zuhûr yeri olan bir şey olamaz.

Sen, sende ol! Hakk'a dönük vasıflarından haketmiş olduğun şeyleri kendine bağlamayı unut! Halk edilmişlere dönük niteliklerini de bir tarafa bırak; işte insandaki bu hâl, kâinâtta ahadiyyetin en mükemmel zuhûr yeridir, bunu anla!

Ahadiyyet, zâtın, amâiyyet karanlığından, tecellî nûruna birinci tenez-zülüdür. Zât'ın en yüksek tecellîleri işte bu tecellîdir.

Çünkü bu tecellîde zât, sıfatlardan, isimlerden, işâretlerden, bağıntılardan, i'tibârlardan münezzeh olup, bunların hepsinin zâtta vücûdu bu tecellîde içe dönük hükmüyledir; zuhûr hükmüyle değildir.

Genel lisândaki bu ahadiyyet, her çeşit çokluğun aynıdır.

Bunun örneği: Uzaktan bir duvara bakan kimse, çamurdan, kerpiçten, tuğladan, ağaçtan inşâ edilmiş bir duvar görür. Bu görüşte inşâda kullanılan ve duvarın içine karışan malzemeleri tek tek gören bir görüş olmayıp, yalnız duvarı genel görünüşüyle görmek vardır.

O duvarın ahadiyyeti, o duvarın inşâasında kullanılan ve içinde bulunan bütün malzemelerin bir arada oluşundan ibârettir. Yoksa duvar o inşâada kullanılan ve içine karışan malzemelerin ismi değildir. Belki duvarın kendine özel olan görünüşünün ismidir.

Bunun gibi sen, gaybını müşâhedende ve sen olmaklıktaki gark oluşunda ancak hüviyetini müşâhede edersin.

Senin bu müşâhedende, sana mensûp olan hakîkatlerden hiç bir şey görülebilir değildir.

Oysa sen sende dürülüp toplanmış hakîkatlerin bir arada olmasından ibâretsin.

Zâtındaki gark oluşun, hüviyetin i'tibârı ile, zâtının tecellîsinin ismi olarak senin ahadiyyetindir. Bu gark oluşunda sana mensûp hakîkatlerin hepsinin bir arada toplanması düşünülemez.

Özetle: Her ne kadar sen, sana mensûp olan hakîkatlerden ibaret isen de, senin zât tecellînde ahadiyyet zuhûr yeri, ibârelerden alâkayı kesmiş zâtındır.

Bu ahadiyyet, cenâb-ı ilâhîde sırf Zât'dan ibâret olup, o sırflıkta isimlerden, sıfatlardan, eserlerden ve müessirlerden soyutlanmak zarûrîdir.

Şu halde cenâb-ı ilâhîdeki ahadiyyet, tecellînin a'lâsıdır; çünkü bu tecellîden sonraki her tecellîde bir tür tahsîslik vardır; hattâ ulûhiyyette bile. Çünkü ulûhiyyet genellik ve kapsam olmaklık ile tahsîslidir.

Netîce: Ahadiyyet, zâtî zuhûrun ilkidir. Mahlûk için ahadiyyetle vasıflanmak imkânsızdır; çünkü ahadiyyet, Hakk'a dönüklük ve halka dönüklükten soyutlanmış olan "sırf zât"tır. Onun, ya'nî kulun üzerine mahlûkiyetle hükmolunmuştur.

Bundan dolayı onun için, ahadiyyetle vasıflanmaya imkân yoktur. Bunun gibi vasıflanmak dediğimiz bir tür iş edinme ve çalışmadır; bu ise ahadiyyetin hükmüne aykırıdır. Bundan dolayı ahadiyyet hükmü ebediyyen mahlûk için olamaz.

Özetle: Ahadiyyet, Cenâb-ı Hakk'a mahsûs zâtî bir tecellîdir. Nefsini bu tecellîde görürsen, bu müşâhede Allah'ın ve Rabb'indendir; hâlk edilmiş olmaklığınla onu iddia etme! Mahlûk için bu tecellîde elbette nasîp yoktur.

O tecellî, zâtî tecellîlerin ilki olarak yalnız Allah'ındır. Sen nefsinle, zâttan ve halktan ve Hak'dan murâd sen olduğunu bildinse, halktan yana kesil ve Hak sübhânehû ve Teâlâ'ya da zâtında isimlerinden ve sıfatlarından hakettiği ile hüküm ver!

Allah için müşâhede ettiğin şeyi, nefsin için müşâhede etmiş olanlardan olursun.

Manzûmenin Tercümesi

"Zât'ında münezzeh, isimlerinde ve sıfatlarında mukaddes olan Allah, nefsinin ayn'ı ise de, o "ayn" için müstehak olduğu şeye şehâdet eder!

"Onun güzelliğine vasıflarıyla nefsimde hakdici oldum" deme! Hakîkat şarâbını kâselerle iç! İnsan meclislerinde şarâbı terke kâil olma!

Onun zâtındaki hürmeti muhâfaza ederek, ismini senden kinâye edinsen.

Zillet aynasını ismine ayna ve yüksek izzeti O'nun ismine ve vasıflarına mazhar kılsan;

Hazînenin üstüne kendinden bir duvar yaparak, câhilin müşâhedesine engel teşkîl etsen, sana bir zarar mı verir?

Bu bir emânettir, sen bunun kuvvetli bir emîni olup, sırlarını bu sırları önüne gelene açacaklara, ya'nî ağyâre söyleme!"

Vâhidiyyet Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi

"Vâhidiyyet" Zât'ın zuhûr yeridir. Sıfatların farklılığını toplamış olarak zuhûr eder. Sıfatların hepsi vâhidiyyette çoğalan vâhid ya'nî birdir.

Bizzât vâhid ya'nî bir olan şeyin çokluğuna sen hayret et!

Vâhidde, yakın işâret ile uzak işâret birdîğerinin aynı olduğu gibi.

Hakîkat hükmünde nidâ ile nidâ eden ve küçük olan ile büyük olan bir şey'dir.

Vâhidiyyet, çokluğun birlikte mevcût olarak bir çok şûbelere ayrılmaksızın hakîkatinden ibârettir.

Vâhidiyyette sıfatların her biri birdîğerinin hükmündedir. Vâhidiyyette kaldırma, ispâtın aynıdır.

Allâh'ın zâtının Furkân'ı ya'nî farklılığı, toplayıcılığının sûresi olup, vasıfların çoğalması âyetler gibidir.

Sen, o Furkân'ı oku ve kendinden o kitâbın sırrını da oku! Kitâb-ı mübîn sensin; Mektuplar sendedir."

Şurası da bilinmelidir ki, vâhidiyyette zât, sıfat olarak; sıfat, zât olarak tecellî eder. Bu i'tibârla sıfatlardan her birisi birbirinin aynıdır.

Örneğin, "Muntakîm" "Allah"ın aynı olduğu gibi, "Allah" da "Muntakîm"in aynıdır. Aynı şekilde vâhidiyyet ni'metin nefsinde, nikmetin ayn'ında zuhûr edince, rahmetten ibâret olan ni'met, azâbın aynından ibâret olan nikmetin aynı olduğu gibi, azâptan ibâret olan nikmet de, rahmetten ibâret olan ni'metten ibârettir.

Bunlardan her biri zâtın sıfatlarında ve eserlerinde zuhûru i'tibârı iledir. Bundan dolayı vâhidiyyet hükmü ile zât için her hangi şey zâhir olursa, orada her şey aynıdır; fakat bu vâhid ya'nî bir olan tecellî i'tibârı iledir.

Yoksa, her hak sâhibine hakkını vermesi i'tibârı ile değildir. Bu ikincisi, ilâhî zâtî tecellîde olur.

Yine şurası da bilinmelidir ki, ahadiyyet, vâhidiyyet, ulûhiyyet arasındaki fark aşağıda anlattığımız gibidir:

Ahadiyyette isimlerden ve sıfatlardan hiçbir şey zâhir olmaz. Ahadiyyet zatî işinde sırf zâttan ibârettir;

vâhidiyyette, isimler ve sıfatlar, müessirleriyle berâber zâhir olur. Lâkin bu zâhir oluş zât hükmüyledir; yoksa, zâttan ayrılma hükmüyle değildir. Bundan dolayı o sıfatlardan herbiri birdîğerinin aynıdır;

ulûhiyyette, isimler ve sıfatlar her birinin istihkâkı hükmüyle zâhir olur. Ulûhiyette Mün'im, Muntakim'in zıddı; Muntakim, Mün'im'in zıddı olarak zâhirdir.

Bu şekilde geriye kalan isimler ve sıfatlar da böyledir; hattâ ahadiyyet bile. Çünkü;

ahadiyyet, ulûhiyyette ahadiyyetin gereğine göre zâhir olduğu gibi,

vâhidiyyette de ulûhiyyet, vâhidiyyetin gereğine göre zâhirdir;

bundan dolayı ulûhiyyet tecellîsi, bütün tecellîlerin hükümlerine kapsamdır.

***

Ulûhiyet, her hak sâhibine hakkını verme tecellîsidir.

Ahadiyet, "Kendisiyle berâber hiçbir şey mevcûd olmadığı halde, Allah mevcûd idi" tecellîsidir.

Vâhidiyyet, "O şu an dahi olduğu tecellî üzerindedir" tecellîsidir. Kur'ân'da **"küllü şey'in hâlikun illâ vechehu"** (Kasas, 28/88) ya'nî **"O'nun vechinden başka her şey helâk olucudur"** âyeti bu sırra âittir.

Bunun için ahadiyyet, vâhidiyyetten a'lâdır; çünkü ahadiyyet salt zâttır. Ulûhiyyet de, ahadiyyetten a'lâdır; çünkü ahadiyyete hakkını veren ulûhiyyettir.

Çünkü ulûhiyyetin hükmü, her hak sâhibine hakkını vermektir. Bundan dolayı Allah ismi, isimlerin a'lâsı, en toplayıcı olanı, en azîzi, en yücesidir.

Ulûhiyyetin ahadiyyet üzerine üstün oluşu, bütünün parça üzerine üstünlüğü gibidir. Ahadiyyetin, geri kalan tecellîlere üstünlüğü, aslın fer'e üstünlüğü gibidir.

Vâhidiyyetin, geri kalan tecellîlere üstünlüğü, cem'in fark üzerine üstünlüğü gibidir. Bu ma'nâların senden yana nerede olduğuna dikkat et ve bunu kendinde derin bir şekilde araştır!

Manzûmenin Tercümesi

"Meyveleri topla, o meyvelerin ağacı, sen meyvelerini toplayasın diye dikilmiştir.

Şâhidler ile, delîller ile, sebep göstermeyi ve ispâtı bırak! Onlar seni hakikate ulaştırmaz.

Şarâbı ağızdan iç! O meyvelerin ağız şarâbı, ağızdadır. Bundan dolayı şifâhen söylenir.

Hakîkat şarâbının kadehlerini saklayan kimsenin aksine olarak, o kadehleri sen saklama.

Onun güzelliklerini Suâd (yani, muhabbet edilen) göstermiştir. Sen gizleme!

Mâsivâ ile aldanmayı bırak; mâsivâ, bu hakîkati idrâk edici değildir. İçini ye, içini saklayan kabuğu at!

Sırrı ifşâ etmeye hevesli olan can sıkıcı meredden kendini koru ve ondan uzaklaş!"

Rahmâniyyet Hakkındadır

Rahmâniyyet, isimlerin ve sıfatların hakîkatleri ile açığa çıkmasından ibârettir. Rahmâniyyet, zâtî isimler gibi zâta tahsîs edilmiş şeylere kapsam olduğu gibi, mahlûklara dönük hakîkatlere ve sıfatlara da kapsamdır.

Alîm, Kâdir, Semî' ve vücûdî hakîkatlere bağlantısı olması bakımından bahsedilen sıfatlara benzeyen sıfatlar gibi.

Rahmâniyyet, Hakk'a dönük mertebelerin hepsine isimdir. O mertebelerde, halka dönük mertebelerin iştirâki yoktur; bundan dolayı rahmâniyyet, ulûhiyyetten daha husûsidir.

Çünkü, rahmâniyyet Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin ferd olarak sâhip olduğu sıfatlarına mahsûs olarak ferd olmuştur. Ulûhiyyet ise Hakk'a dönük olanları ve halka dönük olanları toplamıştır.

Onun için genel oluş ve kapsam, ulûhiyyete âittir; husûsi oluş ise rahmâniyyete âittir.

Rahmâniyyet bu i'tibâr ile ulûhiyetten daha azîzdir; çünkü rahmâniyyet, Zât'ın yüksek mertebelerde zuhûrundan ve Zât'ın alt mertebelerden mukaddes oluşundan ibârettir.

Bundan dolayı Zât'ın toplayıcılık i'tibârı ile yüksek mertebelere tahsîs edilmiş olan zuhûr yerlerinden kendine mahsûs zuhûr yeri, ancak rahmâniyyettir.

Şu halde rahmâniyyet mertebesinin ulûhiyyet mertebesine nispeti, şekerin, şeker kamışına nispeti gibidir. Şeker, kamışta bulunan a'lâ bir mertebedir; kamış ise hem şekeri, hem de başka kimyevî parçaları ihtivâ ettiği için işâret edişi daha geneldir.

Bu i'tibârı düşünerek şeker, şeker kamışına nispetle daha üstündür diye düşünürsen, rahmâniyyet, ulûhiyetten daha üstün olur.

Yok eğer kamışın hem şekeri, hem de başka kimyevî parçaları ihâta ettiğini düşünerek, kamış daha üstündür dersen, ulûhiyyet rahmâniyyetten daha üstün olur.

Rahmâniyyet mertebesinde zâhir ve âşikâr olan isim Rahmân ismidir; çünkü bu isim hem zâtî isimleri, hem de nefsî sıfatları toplamıştır.

Nefsî sıfatlar yedi olup, hayât, ilim, kudret, irâde, kelâm, semi' ve basardan ibârettir.

Zâtî isimler de, ahadiyyet, vâhidiyyet, samediyyet, azamet, kuddûsiyet ve benzeri gibi zâta mahsûs olan sıfatlardır.

Bu zâtî isimler ancak "Vâcibü'l-vücûd" ve "Melik-i ma'bûd" olan Hakk'ın zâtına mahsûstur.

Bu rahmâniyyet mertebesinin Rahmân ismine tahsîs edilmesi, rahmetin Hakk'a dönük ve halka dönük mertebeleri kapsaması i'tibârı iledir.

Rahmetin Hakk'a dönük mertebelerde zuhûru, halka dönük mertebelerde zuhûruna sebep olmuştur. Bundan dolayı bütün mevcûtları kapsayan rahmet, rahmânî hazrettendir.

Hakk'ın mevcûtlara bağlanan ilk rahmeti, sûretleri âlemine kılmasından ibârettir.

Hakk'ın rahmetinin ikincisi: âlemi, nefsinden vücûda getirmesidir. **"Ve sahhare leküm mâ fîs semâvâti ve mâ fîl ardı cemîan minhu"** ya'nî **"Yerde ve gökte ne varsa, bunların hepsini sizin emrinize âmâde kılmıştır. Bu âmâde kılış O'ndandır"** (Câsiye, 45/13) âyeti bunun şâhididir.

Bunun için, ilâhî nefesin mevcûtlarda açığa çıkış sırrının sirâyet edişiyle, âlemin parçalarından her ferdde ve her parçada kemâl ile açığa çıkmıştır.

Ve o ilâhî nefes, görünme yerlerinin adetlenmesiyle adetlenmez. Bilâkis o görünme yerlerinin hepsinde kerîm ve zâtının gereğine göre vâhid ya'nî birdir.

Özetle kemâlî sıfatların hepsi o sırrın sirâyet edişindendir. Bütün mevcûtlara sirâyet etmiş olan vücûd ta'bîrinde, vücûd zerrelerinden her zerrede açığa çıkışına da ince bir işâret vardır.

Bu sirâyet edişin sırrı ise, Hakk'ın âlemi nefsinden hálk etmesi iledir. İlâhî nefs ise bölünüp parçalara ayrılma kabûl etmez. Bundan dolayı âlemde ne varsa, kemâliyle O'dur. O şeye ancak "halkıyyet" ismi âriyet hükmüyledir.

Bu meselenin hakîkati bu bölümde anlatıldığı gibidir; yoksa ba'zı yazarların "İlâhî vasıflar kullarda âriyet hükmüyledir" şeklindeki îzâhları salt olarak yanlış zanndır. Kendisine bu yanlış zannı bağladığım bahsedilen yazar:

Tercüme: **Hakk'ın zâtı, kula ilâhî vasıflardan olan bakışı âriyet vermiş ve o şekilde kul görmüştür. Zât'ı görücü olan bakış işte bu âriyet olan bakıştır.**

beyitleriyle iddiâsına işâret etmiştir.

Bu îzâha yanlış zanndır deyişimin sebebi, eşyâda âriyet olanın, o eşyâya halka dönük vücûdun nispet edilmesinden başka bir şey değildir.

Eşyâda Hakk'a dönük vücûd asıldır. Hak, hakîkatlerine "halkıyyet" ismini âriyet olarak vermiştir. Tâ ki ulûhiyyet sırlarını ve ulûhiyyetin gereklerinden olan zıtlıkları, bu şekilde açığa çıkarmıştır.

Özetle: Hak, âlemin heyûlâsıdır. Cenâb-ı Hak Kur'ân'da: **"Mâ halaknes semâvâti vel arda ve mâ beynehümâ illâ bil hakkı"** ya'nî **"Gökleri ve yerleri ve arasındaki eşyâyı ancak hak olarak biz hálk ettik"** (Ahkâf, 46/3) buyurmuştur.

Âlemin misâli kar gibidir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ, bu karda asıl olan su gibidir; su o karın aslıdır.

Donmuş su buharına kar isminin verilmesi âriyettir. O kara mâiyetinin ismini vermek hakîkattir.

Bu hakîkatlere **"El-Bevâdiru'l-Gaybiyye Fî'n-Nevâdiri'l-Ayniyye"** adlı kasîdemizde gerekli tenbîhleri yaptık.

O çok büyük bir kasîdedir ki zaman, hakîkatler urbası üstüne böyle bir ziynet işlememiş ve kasîdenin ifâde ettiği ulvîliklerden dolayı zaman, onu anlamak san'atını da gösterememiştir.

Bahsedilen bu kasîdede vurguladığımız tenbîh, aşağıdaki dört beyittedir:

Tercüme:

"Halk misâlde kar gibidir; sen o karın içindeki su gibisin. Hakîkatte kar, sudan başka bir şey değildir.

Kar ile su arasındaki gayrılık, şartlarının gerektirdiği hükümlere tâbi'dir.

Fakat eriyince karlık hükmü kalkar, yerine su hükmü olur.

Sen, bahâ ve bir olan tecellîlerin güzelliğinde zıtları hem topladın. Hem de o zıtlardan ayrılık sûretiyle nûrunu yaydın."

Bil ki, rahmâniyyet, en büyük zuhûr yeri, en tam ve en kapsamlı görünme yeridir. Onun için:

rahmâniyyetin arşı, rubûbiyyettir;

kürsîsi melekiyyettir;

azameti Refref'dir; (42.Bölümde izâhları gelecektir)

kudreti Ceres'dir;

kahrı, Salsala-i ceres'dir (32.Bölümde izâhları gelecektir).

Rahmâniyyette mekânetini ya'nî rütbesini (mertebe ve derecesini) ve mevcûtların hepsinde sirâyet edişini ve bu şekilde kemâle âit gereklerin hepsini ihâta etmiş olarak açığa çıkan isim, "Rahmân" ismidir.

Rahmân'ın mevcûtlar üzerindeki hükmünün istilâsı, Rahmân'ın arş üzerinde istivâsı demektir. Çünkü her mevcûtta Allâh'ın zâtı, istilâ hükmüyle mevcûttur.

O mevcûd O'nun arşıdır. Ya'nî Hakk'ın zâtından o mevcûtta açığa çıkan yön i'tibârı ile o mevcûd, Hakk'ın arşıdır. Bu kitâpta bu anlatılana mahsûs bölüme geldiğimizde, arş hakkında gerekli izâhlar verilecektir.

Rahmân'ın istilâsını izâh etmeye gelince:

Bunun ma'nâsı, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin kudretiyle, ilim ile ve mevcûtların hepsini ihâta etmekle olan, "mekâneti ya'nî rütbesi (mertebe ve derecesi)" demektir.

Ve bu mekânette ya'nî rütbede Rahmân'ın vücûdu dâhil olmaktan ve temâstan münezzeh olarak istivâ hükmüyle açığa çıkmaktadır.

Dâhil olma ve temâs nasıl mümkün olabilir?

Olamaz, çünkü o Rahmân, mevcûtların nefsinin ayn'ıdır. Hak Teâlâ'nın mevcûtlarda vücûdu, Rahmân ismi bakış açısından, bu şekildedir; çünkü Rahmân, mahlûkta açığa çıkışıyla ve mahlûkları kendisinde açığa çıkarmakla mahlûka rahmet etmiştir; bu iki husûs, aynıyla vâki'dir.

Şurası da bilinmelidir ki;

Hayâl, bir şeyi zihinde bir sûretle şekillendirince, o şekillenen ve hayâl olan şey mahlûk ya'nî hálk edilmiş olur.

Hâlık ya'nî Hálk eden ise her mahlûkta mevcûttur.

O hayâl olan ve şekillenen şey ise sende mevcûd olduğu için ve sende Hakk'ın varlığı i'tibârıyla sen de Hak olduğun için bu tasvîr edilen şey Hak'da ve Hak o tasvîr edilen şeyde mevcûttur.

Bu konuda çok değerli olan sırra dikkâtleri çektim; kader sırrı gibi, ilâhî ilim sırrı gibi.

Ve Hakk'ın Bir olup Hak ve halkın o Bir olan ile bilinmesi gibi, rahmânî tecellîden, ahadiyyetin kudret menşe'i olduğunun bilinmesi ve ilmin aslının rahmânî tecellîden vâhidiyyet olduğunun bilinmesi gibi birçok ilâhî sırlara, bu dikkat çektiğim tenbîh ile vâkıf olmak mümkündür.

Bundan başka bu îzâhların altında ve bu konudaki üstü örtülü kelimelerin arkasında işâret edilmiş ince nüktecikler vardır.

Bu bölümün başından sonuna kadar düşün, kabuğu at, içini al!

Hakk'ın doğru yolda muvaffak kıldığını anlarsın.

Fasıl

Rahîm ile Rahmân, rahmetten türemiş iki isimdir. Lâkin Rahmân ma'nâ olarak genel, Rahîm ma'nâ olarak özel olup, daha tâm işârettir. Rahmân'ın genel olması, bütün mevcûtlarda rahmetin gözükmesinden dolayıdır.

Rahîm'in de özel olması, saâdet ehline tahsîs edilmesinden dolayıdır. Rahmân'ın rahmetinde azâbı gerektiren nikmet de karışık olabilir. Lezzeti ve kokusu iğrenç olan ilâcı içmek gibi. Çünkü bunda hastaya rahmet olmakla berâber, tab'îata hoş gelmeyen şey de mevcûttur. Rahîm'in işâret ettiği rahmete, hiçbir şey karışmaz. O, salt ni'mettir ve bu ni'met ancak tam saâdet sâhiplerinde bulunur. Eserleriyle ve müessirleriyle sıfatlarında ve isimlerinde rahmetin varlığı da, Rahîm isminin içinde bulunan rahmettendir.

Rahîm, Rahmân'a nispetle insan bedenindeki göz gibidir. Ya'nî Rahîm, daha azîz, daha şânı yüksektir, daha husûsîdir. Rahmân'ın her türlü rahmet oluşa mutlak olarak kapsamı vardır.

Bunun için Rahîm'deki rahmet, kemâliyle ancak âhirette açığa çıkar denilmiştir. Çünkü âhiret dünyâdan daha geniştir. Çünkü dünyâdaki her ni'mete keder karışması da kaçınılmazdır. Böyle kederle karışık olmak, rahîmsel tecellîlerden değil, rahmânsal tecellîlerdendir.

Rahmân ile Rahîm isimleri hakkında **"El-Kehfü ve'r-Rakîmu fî-Şerhi Bismillâhirrahmânirahîm"** adlı kitâbımızda daha geniş beyânlarımız vardır; onları bilmek isteyen, o kitâba mürâcaat etsin.

Allah dâimâ hak söyler ve hak yola hidâyet eder.

Rubûbiyyet Hakkındadır

Rubûbiyyet, mevcûtları talep eden isimleri gerektirici mertebenin ismidir. Alîm, Semî', Basîr, Kayyûm, Mürîd, Melik ve bunlara benzeyen isimler rubûbiyyetin altına dâhildir.

Çünkü bu isimlerden ve sıfatlardan her birisi, bağlanacak mevcût talep eder: Alîm ismi, ma'lûmu; Kâdir ismi, makdûru; Mürîd ismi, murâdı gerektirir. Bunlara benzeyen diğer isimler de buna göre kıyaslanabilir.

Şunu da bil ki, Rab isminin altında bulunan isimler, Allah ile halk arasında müşterek olan isimler ile te'sîr özelliği ile halka mahsûs olan isimlerdir.

Hakk'a mahsûs olan ve halka da dönük olan müşterek isimler, "Alîm" ismi gibidir. Çünkü Alîm ismi nefsîdir. "Nefsini bilir, halkı bilir" ta'bîri geçerlidir.

Semî' de böyledir. "Nefsini işitir, gayrını işitir" denilir. Basîr ismi de böyledir. "Nefsini görür, gayrını görür" denilebilir.

Allah ile halk arasında yukarıdaki isimler gibi müşterek olan isimlerden kastımız, o isimlerin iki yüzü olup, bir yüzünün Cenâb-ı İlâhî'ye tahsîs edilmesi, dîğer yüzünün mahlûklara âit olması demektir.

Halka tahsîs edilmiş olan isimler, fiilî isimler ile Kâdir ismi gibidir. Fiilî isimlerden "Hâlık" isminde, "mevcûtları hálk etti" dersin; "nefsini ya'nî kendisini hálk etti" diyemezsin. Fiilî isimlerden "Râzık" isminde "mevcûtlara rızık verdi" dersin, "nefsine rızık verdi" diyemezsin.

Aynı şekilde "Kâdir" isminde "nefsi üzerine kâdir oldu" da diyemezsin.

Bu câiz olmayan ta'bîrler, te'vîl sûretiyle câiz olsa bile, bahsedilen isimlerden dolayı halka tahsîs edilmiştir. Çünkü fiilî isimler Melik isminin altındadır. Memleketi olmayan ise, Melik olamaz.

Melik ismi ile Rab isminin arasındaki fark: Melik bir isimdir ki, fiilî isimler o isim mertebesi altındadır. O fiilî isimlere, "halka mahsûstur" demekle işâret ettim. Rab ismi ise, bir mertebenin ismidir ki, o mertebe altında müşterek isimlerin yukarıda belirtilen iki nev'iyle halka mahsûs olan isimler dâhildir.

Rab ismi ile Rahmân ismi arasındaki fark: Rahmân bir mertebenin ismidir ki, bütün ilâhî ulvî vasıflar o mertebeye mahsûstur; ilâhî Zât ister o vasıflar ile ferd olarak olsun, Azîm ile Ferd gibi; isterse Alîm ve Basîr gibi müşterek olarak olsun; isterse Hâlık, Râzık gibi mahlûklara tahsîs edilmiş olarak olsun aynıdır.

Rahmân ismi ile Allah ismi arasındaki fark: Allah, zâtî bir mertebenin ismidir ki, o mertebe ulvîlikleri ve süflîlikleri ile bütün mevcûtların hakîkatlerini toplamıştır. Bundan dolayı Rahmân ismi, Allah isminin ihâtası altına girmiştir. Rab ismi ise, Rahmân isminin ihâtası altındadır. Melik ismi ise, Rab isminin ihâtası altındadır.

Özetle; Rubûbiyyet, Rahmân'ın arşıdır, ya'nî bir zuhûr yeridir ki, Rahmân o zuhûr yerinde zâhirdir ve o zuhûr yerinden mevcûtlara bakıcıdır. Rahmân'ın bu mertebesinde Allah ile kulları arasında nispet geçerlidir.

Görmüyor musun? Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v)'in şu sözünü ki,

"Kadının rahmini, Rahmân'ın hakvından ya'nî böğründen alınmış buldum" demiştir. Çünkü "hakv ya'nî böğür" insan vücûdunda orta mahaldir. Rubûbiyyet de rahmâniyyetin orta mahallidir; çünkü rahmâniyyet;

- Hakk'ın ferd olarak olduğu vasıflar ile,
- **halkın müşterek olarak olduğu vasıfları ve**
- mahlûklara mahsûs olan vasıfları toplamıştır.

Bundan dolayı müşterek olan isimler orta mahaldedir. Ya'nî rubûbiyyet mahallidir.

Kadının rahminin Rahmân'ın böğrüne bağlantısı, Rab ile merbûb ya'nî rabbi olan arasındaki bağlılığın münâsebetindendir; çünkü hiçbir Rab yoktur ki, onun merbûbu ya'nî rabbi olanı olmasın; hiçbir merbûb ya'nî rabbi olan yoktur ki, onun Rabb'i olmasın. Şu halde bu mertebede Allah ile kulları arasında nispet mevcûttur.

Kadının rahminin Rahmân'ın böğrüne bağlantısına bak! Ve bu bağlantının sırrını iyice anla!

Yoksa Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, kendinden ayrılmış olan şeye bitişmekten, yâhut kendisine bitişik olan şeyden ayrılmaktan yana münezzehtir.

Bu ince îzâhtan sonra, bizim "Hak" olarak isimlendirdiğimizde, yâhut "mahlûklar" ile kinâye ettiğimizde tecellîlerin çeşitlenmesinden başka söz kalmamıştır.

Manzûmenin Tercümesi:

"İster yaklaşın, ister uzaklaşın; "biz" dediğimiz, sizden başka bir şey değildir.

İster açığa vurun, isterseniz gizleyin; vücûdda sizden başka bir şey yoktur.

O, sizin cemâlinizin sûretidir. Bunun ma'nâsı yine sizden ibârettir.

Sizin var edilmenizle vücûd meydana geldi. O'nun vücûduyla, sizin var edilmeniz hâsıl oldu.

Siz, mâsivâ örtüsünü açmakla onun güzelliğini gösterdiniz.

Bu kıymetli güzelliği başkasına nispet ettiğiniz zaman, ihânet etmiş oldunuz; gafletle "mâsivâ" dediniz.

Yâ hû! "Biz" demekle kalbiniz yumuşadı mı?

Hakîkatin sizin isminizle ve sizin de "halk" ismiyle isimlendirilmeniz âdet olmuştur.

Cemâlin güzelliklerini çeşitlendirdiğiniz zaman vefâda hıyânet etmemiş olursunuz.

Halka nispet edilen kemâl zevâl bulmaz, o sizin içindir."

Şurası da bilinmelidir ki, rubûbiyyetin iki tecellîsi vardır. Biri ma'nevî tecellî, diğeri sûrî tecellîdir.

Ma'nevî tecellî, kemâl çeşitlerini ihtivâ eden tenzîh kânûnunun gereklerine göre, rubûbiyyetin isimlerde ve sıfatlarda açığa çıkmasından ibârettir.

Sûrî tecellî, noksan çeşitlerinden, mahlûkun ihtivâ ettiği şeylerde teşbîh kânununun gereklerine göre, rubûbiyyetin mahlûklarda açığa çıkmasıdır.

Zuhûr yerinin teşbîhten istihkâkına göre, mahlûklardan bir hálk edilmişte rubûbiyyet açığa çıkınca, Cenâb-ı Rab, yine kendine lâyık olan münezzeh oluşu üzerine bulunur.

Özetle: Mes'ele, teşbîhe dâhil olan sûret ile, tenzîhe dâhil olan ma'nâ arasındadır. Sûrî tecellî açığa çıkarsa, ma'nevî onun zuhûr yeridir.

Ma'nevî tecellî açığa çıkınca, sûrî onun zuhûr yeridir. Ba'zen de ikisinden birinin hükmü diğerine gâlip olarak, ikincisi birincisinin altında perdelenir.

Bu takdîrde perde üzerine vâhid ya'nî bir oluş husûsuyla hükmolunur. Bu sırrı anla!.

Allah hakkı söyler ve doğru yola hidâyet eyler.

Amâ' Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"Amâ', ezel sırrının ilk mahallidir. Bu bir felektir ki, güzellik güneşleri orada batmıştır.

Bu zât, Allah'ın zât'ı olup, ezel sırrındaki o varlığından hârice çıkmamış, belki isimlere ve sıfatlara tenezzül eylemiştir.

Bu hakîkatin sırrına, taştaki ateşin gizlenmişliğini ulvî bir örnek olarak söyleyebiliriz.

Taşta gizlenmiş olan ateş açığa çıksa bile, taşta gizli olan ateşin hükmü yine değişmez.

Amâ'ya bakarak size bu örneği söylemiş isek de, Allah Teâlâ örnek ile îzâh edilmekten yücedir.

Bu amâ', akılların hayretini gerektirir, akılların dehşetler içinde bulunduğu bu hayrette, akıllar için ta'bîr edilmesi mümkün olmayan bir amâ'dır.

O amâ', taalluk esnâsında ne karanlık, ne de aydınlık i'tibârı dikkâte alınmayarak salt Zât'a dönüktür.

Ve bu ayrıntılı anlatımdan ne mechûl olan ahadiyyet ya'nî teklik; ne de mechûl olmayan çokluğun vâhidiyyeti ya'nî birliği düşünülebilir değildir.

Zâtının latîfliğinde gâib olan en latîf oluşunun latîfliği, sırrındaki örtünmüşlüğü evvel olan amâ'dır."

Bilesin ki; amâ', hakîkatlerin öz hakîkatinden ibârettir.

Bunda Hakk'a dönük ve halka dönük vasıflanma düşünülemez. O, sırf Zât'tır; sonra Hakk'a dönüklük ve halka dönüklükle vasıflanmadığı gibi "Hakk'a ve halka dönüklüğün olmayışı" mertebesine de izâfe edilemez.

Bu izâfenin olmayışından dolayı ne vasıf, ne de isim gerekir.

İşte Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v)'in **"Amâ'nın ne altında, ne de üstünde hava vardır"** buyurması, amâ'da ne Hak, ne de halk düşünülemez, demektir.

Şu halde amâ', ahadiyyete karşılıktır.

Ahadiyyette isimler ve sıfatlar yok hükmünde olup, kendisinde hiçbir şeyin zuhûru olmadığı gibi, amâ'da da bunlardan hiçbir şeyin ne tecellîsi, ne de zuhûru vardır.

Amâ' ile ahadiyyet arasındaki fark, ahadiyet, yücelik gereğiyle zâtın zâtta hükmüdür ki, ahadiyye zâtının zuhûrundan ibârettir.

Amâ', mutlaklık gereğiyle zâtın hükmüdür. Onun için kendisinden yüce olmaklık ve olmamaklık düşünülemez. Amâ', amâ'ya bürünen zâtın gizliliğinden ibârettir.

Sonuç olarak amâ' ahadiyyete karşılıktır. Şu kadar var ki, ahadiyette zâtın sırflığı tecellî hükmüyledir, Amâ'da zâtın sırflığı örtünmesi hükmüyledir.

Netîce: Allah Teâlâ nefsinden örtünerek tecellî etmekten, yâhut nefsi için tecellî ederek örtünmekten yücedir.

O Allah tecellîden, örtünmeden, bâtın olmadan, zâhir olmadan, işlerden, nisbetten, i'tibârlardan, izâfelerden, isimlerden ve sıfatlardan yana zâtın gereği ne ise, ona göredir; kendisi için değişim ve başkalaşım yoktur.

Bir şeye bürünüp, dîğerini terk etmesi, yâhud bir şeyi atıp, ya'nî o şeyden soyutlanıp, başkasını alması, onun için düşünülemez.

O'nun yüce zâtının hükmü ezelde ne ise, şimdi ve ebedde dahî öyledir. **"lâ tebdîle li halkıllâhi"** ya'nî **"Allâh'ın halk edişi, (ya'nî zâtına mahsûs vasfı) değişmez"** (Rûm; 30/30) âyeti bu konuda delîldir.

Sûretlerde ve sûretlerin dışındaki nispetler, izâfeler, i'tibârlar ve bunların benzeri şeylerdeki başkalaşımlar, değişimler Allâh'ın bizim üzerimize tecellîsi, onun bizim ile açığa çıkması bakış açısındandır.

Oysa o Allah, bizim üzerimize tecellî etmekten veyâhut bizim ile açığa çıkmaktan evvel, nefsinde ne kemâl üzere ise, ondan sonra da zâtına mahsûs olan o tecellîdedir.

Onun için ancak bir tecellî vardır. O bir tecellînin ismi, ancak Vâhid ismidir.

O Vâhid isminin ancak bir vasfı vardır. Bunların hepsi için çoğalabilir olmayan vâhid ya'nî bir olan Hakk vardır.

O ezelde nefsi için nasıl tecellî etmiş ise, ebeddeki tecellîsi de onun aynıdır.

Gazelin Tercümesi:

"Zeyneb, bütün ahidlerinde sâbit ve sâdıktır. Zamâna âit hâdiseler onu değişime uğratmadı ki, benden örtünsün. Zeyneb, o ahidlerini muhâfaza ederek "Muhassab" isimli mevkîdeki ahidlerini de zâyi' etmedi.

Eğer ayrı görenler, Zeyneb'in benden uzak olduğunu naklederlerse, bu uzaklık, Zeyneb'in uzak oluşu değil;

Ayrı görenlerin o uzak oluşun oluşmasını arzû ettikleri için söyledikleri uzaklıktır.

Ayrı görenler, beni Zeyneb'den men' etmekle beni Zeyneb'den ayırmakla gürültü çıkarırlarsa, bunun önemi yoktur.

Zeyneb'in sağnak yağmur gibi olan lütufları arasında, cefâ şimşeğinin yağmursuz kalacağı şüphesizdir.

Ey Zeyneb'in ünsiyyet meclisinde olan arkadaşlar! Zeyneb'in dudağına değen kadehleri, ellerinizle tutarak için!

Zeyneb'in ünsiyyet meclisine arkadaş olarak katılamamaktan kaynaklanan pişmanlığın, hasretin kanıyla o kadehler boyanmıştır.

Zeyneb'den kucaklaşma ve teslîmiyet beklemeyin! Yarasa kuşlarının güneşe yaklaşma ihtimâli yoktur. Zeyneb cemâlini açmazsa, şefkâtindendir; büsbütün örtünmezse de o da âşıkına merhametindendir.

Hakîkatte Zeyneb'in cemâlinin dengi yine kendi cemâlidir. Batı Ankâ'sına eş aramaktan sizi men' ederim."

Hakk'a mahsûs olan bu bahsedilen vâhid ya'nî bir olan tecellî ile Hak, başkasına tecellî etmez.

Halk için elbette ve elbette o tecellîden nasîb yoktur.

Çünkü o zâtî tecellî, ne i'tibârı, ne de kısımlara ayrılmayı, ne bir başka şeye izâfe edilmeyi, ne vasıfları, ne de bunlardan bir şeyi kabûl eder.

Tecellîsinde halk için bağlantı olursa i'tibâra, nisbete, vasfa, yâhut bunlara benzeyen bir şeye ihtiyâç zarûrîdir.

Bunların hepsi de, ezelden ebede kadar zâtına mahsûs olan o zâtî tecellî hükümlerine uymaz.

Bu tecellîden başka olan ilâhî tecellîler, ister zâtî olsun, isterse fiilî olsun, isterse sıfâtî olsun, isterse isimsel olsun; bunların da bağlantısı hakîkatte Hakk'a ise de, bu Hakk'ın açığa çıkışı ve kulları üzerine tecellîsinin gereği yönündendir.

Özetle: Bahsedilen bu zâtî tecellî ki tecellîlerin bütün nev'ilerini toplamıştır. Hakk'ın bu tecellîde olması, diğer tecellîlerle tecellîsine mâni' değildir.

Ancak bu durumda zâtî tecellîden başka olan tecellîler zâtî tecellinin altındadır; tıpkı yıldızların gökyüzünde gözükmesinin güneş altında hem mevcût, hem yok hükmünde olması gibi.

Yıldızlara âit nûrlar işin aslında güneşin nûrundan ise de, güneşin çıkışı ile bu mevcûtlar, yok hükmünde olur.

Diğer ilâhî tecellîler de, zâti tecellî âsumânından bir sızıntı veyâhut onun deryâsından bir damladır.

Kendisi için seçtiği bu zâtî tecellînin saltanatı gözükünce, diğer tecellîlerin varlığıyla berâber yok hükmünde sayılmasına sebep, zâtî tecellînin, zâta âit ilâhî ilimden meydana çıkması bakış açısındandır.

Zâtına müstehak ve lâyık olan diğer tecellîlerdeki istihkâk, gayrı olmaklık ilminin bağlantısı i'tibârı iledir. Bundan dolayı ikinci derecededir, bu sırrı anla!

Lisânın cömertliği, beyân meydânında sür'atle koşarak aslâ ortaya konulmaması lâzım gelen hükmü ortaya koydu.

Onun için bu kuvvetli delîllerdeki dizginleri çekerek, lisânı esâs bahsinde tercümânı olduğu meselenin şerhine yönlendiriyoruz. Onun için bu geçen detayları bildirdikten sonra deriz ki:

Amâ', gizlenmede ve örtünmede mutlaklık i'tibârı ile zâtın kendisinden ibârettir. Ahadiyyet, açığa çıkmada yücelik i'tibârı ile zâtın kendisinden ibârettir.

Bunda i'tibârların düşmesi de mecbûridir. Benim zuhûr veyâhut örtünme i'tibârı ile demem, dinleyenin anlayışına ma'nâyı ulaştırmak içindir.

Yoksa "i'tibârî gizlenme, amânın hükmünden; i'tibârî açığa çıkma, ahadiyyetin hükmündendir" demek değildir, bunu iyi anla!

Şurasını da dikkatle bilmek lâzımdır, Allah'dan yüce bir benzetme ile söylüyorum:

Bütün varlığınla mevcûdiyetinden bakışını kesince, sen kendi nefsinde kendinde amâdasın!

Bu fikrindeki düşüncede varlığı ve varlığına âit gereçleri bilsen de, mevcûdiyetten fikirsel olarak alâkanı kesince, senin amâda bir zât olduğun tahakkuk eder.

Dikkat etmiyor musun? Hak Sübhânehû ve Teâlâ senin aynın ve hüviyetindir. Sen bu hakîkatle vasıflanmaktan ve buna hak kazanmaktan gaflet ediyorsun.

Oysa Hakk'ın bu aynılığı yönünden sen, kendinden perdeli değilsin ve bu hassas i'tibâr ile kendinden amâdasın. Çünkü Hakk'ın hükmü, kendinden perdelenmemektir.

Bu durumda senin kendin için zuhûrunda Hak hükmüyle, senin o dakikada amâda olduğun tahakkuk eder. Zâten amâ', "Hak hükmüyle hakîkatinden örtünmek" demektir. Şu halde hem kendin için zâhir, hem kendinden bâtın oldun.

"Ve tilkel emsâlu nadribuhâ lin nâsi ve mâ ya'kıluhâ illel âlimûn" ya'nî **"Bu tür örnekleri biz insanlar için versek de, bunu âlim olanlardan başkası akıl edemez"** (Ankebût, 29/43).

Bunun içindir ki, Hz. Rasûl-i Ekrem, halkı halk etmezden evvel Hakk'ın nerede olduğu sorulduğu zaman, "Amâ'dadır" cevâbını vermiştir.

Çünkü tecellî kelimesi, mâhiyeti, ya'nî kelimenin kendi ismindeki işâretin gereği olarak kendinden evvel örtünmenin önceliğini gerektirir.

İşte buradaki öncelik, hükümsel önceliktir, vakitsel öncelik değildir. Çünkü Hak ile halkı arasında vakitsellik, ayrılma, uzaklaşma, birbirine bitişme, birbirine yapışma bulunmasından yana Hak yücedir.

Çünkü vakitsellik, ayrılma, uzaklaşma, birbirine bitişme, birbirine yapışma, Hakk'ın mahlûklarındandır. Kendisi ile mahlûkları arasına başka mahlûk giremez. Girmesi lâzım gelse silsile, devir lâzım gelir. Bunlar da muhâldir.

Netîce: Hakk'ın önceliği, sonralığı, evvel oluşu, âhir oluşu, hükümseldir, i'tibârîdir, izâfîdir; zamânsal, mekânsal değildir. O Hak, halkı halk etmezden evvel nasıl amâ'da ise, halkı, halk ettikten sonra da aynıyla o amâ'dadır.

Bundan şu netîce çıkarılır ki; Amâ', i'tibârların yokluğuyla berâber, zâtı öne geçiren hüküm demektir; halkı halk etmek ise, zuhûru gerektirir.

O zuhûr, i'tibârların varlığıyla berâber zâta ulaşan hüküm demektir. Böyle olunca bu öne geçmişlik, o önceliğin aynıdır. Bu ulaşma ise, aynıyla sonralıktır.

Hakîkatte ise ne önce ve sonra vardır; çünkü "önce" de O, "sonra" da O, "evvel" de O, "âhir" de O'dur.

Bundan daha acâîp olarak söylüyorum:

İ'tibâr, nispet, cihet olmaksızın Hakk'ın açığa çıkışı gizliliğinin aynıdır.

Bu aynılığın ma'nâsı, "bunun hakîkatidir" demekle ta'bîr edilir. Şu halde evvel oluşu, âhir oluşunun aynı; önceliği, sonralığının aynıdır. Bu konuda akıllar hayrettedir. Azametine ulaşma yolu kesilmiştir. Bunu ne kavram, ne de akıl tasavvur ve tasvîr edebilir.

Tenzîh Hakkındadır

Tenzîh, kadîmin asâleten ve yücelik yoluyla kendisinden kendisi için hak edişi yönüyle, sıfatlarıyla, isimleriyle, zâtıyla fertliğinden ibârettir.

Sonradan olanın misliliği ve benzerliği i'tibârı orada yoktur. Hak Sübhânehû ve Teâlâ bundan münferiddir.

Bu duruma göre bizim elimizdeki tenzîh, sonradan olan tenzîhtir. Kadîm tenzîh ona sonradan tâyin edilmiştir. Çünkü sonradan olan tenzîh, karşısında kendi cinsinden bir şeye nispet edilebilen şeyde olur.

Kadîm tenzîhin karşısında kendi cinsinden nispet yoktur. Çünkü Hak zıddı kabûl etmez. Bunun için tenzîhin esâsı bilinmez.

Bizim "Hakk'ı tenzîh, tenzihten tenzîh ile olur" dediğimiz bu sebebe dayanmaktadır. Hakk'ın kendisi için olan tenzîhini, başkası bilemez; orada bilinen bir şey varsa "sonradan olan tenzîh"dir.

Çünkü sonradan olan tenzîhin i'tibârı, kendisine nispet edilmesi mümkün olan bir hükümden bir şeyin soyutlanması demektir.

Tenzîh işte bu şeyde olur.

Hak için zâtî benzerlik yok ki, onda tenzîhi haketsin; çünkü Kibriyâ olan zâtının gereğine göre nefsinde münezzehtir.

Bu duruma göre hangi i'tibâr ile olursa olsun, hangi tecellî yerinde zuhûr ederse etsin, **"Ben Rabb'imi genç bir delîkanlı olarak gördüm"** gibi benzetme yoluyla olsun; yâhut **"O nûrdur, ben onu nasıl görürüm"** gibi tenzîh yoluyla olsun; Hakk'ın zâtî tenzîhi için hüküm lâzımdır; sıfatın kendisinde sıfat olana lâzım oluşu gibi.

Hak bu tecellî yerinde zâtından zâtı için kadîm tenzîh ile haketmiş olduğu kemâl üzeredir.

Bu tenzîhi, Hak'dan başkasına nispet etmek câiz değildir ve onu başkası bilmez.

Bundan dolayı Hak, isimlerinde, sıfatlarında, zâtında, zuhûr yerlerinde, tecellîlerinde sonradan olana nispet edilen her şeyden, kadîm oluşu hükmüyle münferiddir.

Buradaki sonradan olan vecihlerden bir vecih olsa da, yine hüküm ayniyle böyledir.

Bu îzâha göre tenzîhi, halk edilmişlere dönük tenzîh gibi; teşbihi, halk edilmişlere dönük teşbîh gibi değildir.

Böyle tenzîh ve teşbîhten Hak yüce ve münferiddir.

"Tenzîh Hakk'a değil, mahallin tâhir kılınmasına dönüktür" diyenler varsa da, bunların murâdı, karşısında benzetme olan halka dönük tenzîh demektir.

Çünkü kul, Hakk'ın vasıflarından olan sıfatlarla vasıflanınca, mahalli tâhir olur ve bu ilâhî tenzîhi yapmasıyla sonradan olma noksanlıklarından hâlis ve sâfî olur. Bundan dolayı o tür tenzîh kula dönüktür.

Hak ise başkasının iştirâk edemeyeceği tenzîh üzerinde bâkîdir. O tenzîhde halk için tecellî yeri yoktur.

Demek istiyorum ki, Hakk'a mahsûs tenzîhde mahlûk yönüne dönük bir şey yoktur.

Belki o tenzîh, ilâhî nefsin istihkâkı üzerine Hakk'ın zâtı için münferiddir. Bu işâret ettiğimiz şeyi anla!

Şurası da bilinmelidir ki; ben bu kitâbımda, yâhud diğer yazdığım eserlerimden birinde

"Bu husûs, Hakk'a mahsûstur, mahlûkun onda nasîbi yoktur" yâhud "bu halka mahsûstur, Hakk'a nispet edilmez" ta'bîrini kullanırsam, bu ta'bîrden kasdım, "zâttan o isim ile isimlenmiş olan veche dönüktür" demektir.

Yoksa zât, zâta dönüktür demek değildir.

Bunu iyi düşün!

Çünkü bu husûs zâtın hem Hak, hem halk vecihlerini toplamış olması üzerine dayanmaktadır.

Hak için hakettiği şeyin nispeti; halk için de hakettiği şeyin nispeti lâzımdır.

Bu nispet de birbirine karışmaksızın zâtın gereğine göre mertebesindeki her vecih hâli üzerine bâkîdir.

İki vecihten birisi, öbür vecihte zâhir olursa, iki hükümden her biri de, öbüründe mevcûttur, demektir.

Bunun îzâhı teşbîh bölümünde gelecektir.

Araz ve cevher olmayan zât, kemâlinde yüce ve mukaddestir.

Manzûmenin Tercümesi:

"Ey kendisiyle iki araz kâim olan cevher;

Ey hükmünde ikilik olan "Bir!"

Senin ulvî oluşa dâir olan güzelliklerin, tezadların muhtelif olmakla berâber, senin için vâhid olmuştur.

Sen, hüsn-i vâhid olan eşsiz ferdsin. Kemâl, senin için noksansız tamam olmuştur.

Sen, bâtın da olsan, zâhir de olsan, sübhânî ulviyyetinin istihkakında dâimsin.

Sonradan meydana getirdiklerinden ârî olan azametli ceberûtunda münezzehsin, mukaddessin, yücesin.

Mahlûk, ancak benzerden idrâk eder;

Hak ise var edilmekten münezzehtir."

Teşbîh Hakkındadır

İlâhî teşbîh, ilâhî cemâl sûretinden ibârettir. Çünkü ilâhî cemâlin ma'nâları vardır. O ma'nâlar ilâhî isimler ve sıfatlardır. Yine ilâhî cemâlin sûretleri de vardır. O sûretler hissedilen yâhut idrâk edilen şeklinde olarak bu bahsedilen ma'nâların tecellîleridir:

Hissedilir olan, **"Rabb'imi tâze bir delikanlı sûretinde gördüm"** hadîsinde olduğu gibi; idrâk edilir olan ise **"Ben kulumun bana olan zannına göreyim, nasıl isterse beni öyle zannetsin"** hadîsinde olduğu gibidir.

İşte teşbîh ile kastedilen, bu hissedilir ve idrâk edilir olan sûrettir.

Şüphesiz, Hak Teâlâ cemâl sûreti ile açığa çıkışında yine tenzîhten hakettiği şey üzerinedir.

Cenâb-ı ilâhîye tenzîhten hakkını verdiğin gibi, o cenâb-ı âlîye ilâhî teşbîhden de aynı şekilde hakkını vermelisin.

Şu da bilinmelidir ki, Allah hakkındaki teşbîh, tenzîhe muhâliftir; çünkü bu teşbîh, Hakk-ı ilâhîde aynı olmaklık husûsudur.

Fakat bunu ehlullâhdan ancak kâmil olanlar müşâhede edebilir. Kâmil olanlardan başka ârif-i billâh olanlar, bizim bu sözümüzü yalnız imân yollu ve taklîd yollu olarak idrâk edebilirler.

Güzelliğinin ve cemâlinin sûretlerinin îcâbları ne ise, imânları yalnız ona bağlanır.

Çünkü mevcûdların sûretlerinden her sûret, onun güzelliğinin sûretidir. O sûreti teşbîh yönü üzerine müşâhede eder de, tenzîhden bir şey müşâhede etmezsen, Hakk'ın sana güzelliğini ve cemâlini bir yönden gösterdiği anlaşılır.

Yok eğer teşbîhsel sûreti sana müşâhede ettirir ve bu teşbîhe ilâhî tenzîhin de bağlantısı olursa, Hakk'ın sana cemâlini ve celâlini hem teşbih, hem tenzîhde göstermiş olduğu anlaşılır.

Artık sen **"Fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh"** (Bakara, 2/115) **"Ne tarafa dönerseniz, Hakk'ın vechi oradadır"** âyet-i kerîmesinin yüce ma'nâsına göre ister tenzîh et, ister teşbih et!

Fakat sen her halde O'nun tecellîlerinde gark olmuş durumdasın; senin için o tecellîlerden ayrılmana imkân yoktur.

Çünkü sen ve senin hüviyyetin ve hallerin ve amellerin ve ma'nâlarının hepsi Hakk'ın cemâl sûretidir.

Bu durumda halka dönük teşbîhde devamlı kalırsan, güzellik sûretini müşâhede edersin.

Yok senin teşbîhinde tenzîh açılımları da olursa, o zaman sen güzelliğinin ve cemâlinin sûreti ve ma'nâsısın.

Eğer teşbîh ve tenzîhden daha ilerisine mazhar olursan, o zaman teşbîh ve tenzîhin üstündesin; bu ise zâtın sırrıdır.

Mısrâ'nın tercümesi:

"Muhabbette nefsin için kimi seçersen, onu tercîh et!"

Şurası da bilinmelidir ki; Hak için teşbîh iki türlüdür. Biri zâtî teşbîh, biri vasıfsal teşbîhdir.

Zâtî teşbîh: Hissedilebilir olan mevcûdların sûretlerinde, yâhut hayâlde, hissedilebilenlere benzeyen şeylerde Hakk'ın tecellî ettiği sûrettir.

Vasıfsal teşbîh: Hissedilebilirlere benzeyen şeylerden münezzeh olan isimsel ma'nâların sûretlerinde tecellîsidir. Bahsedilen sûretler, zihinde akledilip de, histe esâsı olmayan sûretlerdir. Eğer esâsı olursa, zâtî teşbîhe katılır; çünkü esâsı olma, teşbîhin kemâlindendir. Kemâl ise zâta lâyıktır.

Vasıfsal teşbîhde ise hiçbir nevi' ile ve hiçbir misâl verilmesini ihtivâ eden cins ile esâslanmak mümkün olmaz.

Görmüyor musun? Hak Sübhânehû ve Teâlâ, Kur'ân'daki Nûr âyetinde (24/35), zâtî nûrunu "mişkât, misbâh, zücâce" ile nakletti ve benzetti. O zâtî teşbîhin sûreti insandan ibârettir; çünkü **mişkât** ile kasıt, insanın göğsü; **zücâce** ile kasıt, insanın kalbi; **misbâh** ile kasıt, insanın sırrıdır.

O âyetteki "**mübârek ağaç**"tan kasıt, gayba îmândır. O gayb ise, Hakk'ın halkta, Hak olarak açığa çıkmasıdır. Çünkü Hakk'ın ma'nâsı görülebilir olan halk sûretinde gayb olması demektir. İşte "gayba îmân" bu îmândır.

Nûr âyetindeki "**zeytûne** ya'nî yağ"dan kasıt, mutlak olan hakîkattir. Çünkü mutlak olan hakîkat ne bütün yönlerinden Hak, ne de bütün yönlerinden halktır.

Îmâna âit ağaç da, "**şarkıyye** ya'nî doğuya âit" değildir; ya'nî, teşbîhi ortadan kaldıracak şekilde mutlak tenzîhi ihtivâ etmez.

"**Garbiyye** ya'nî batıya âit" de değildir; tenzîhi ortadan kaldırarak, mutlak teşbîhi de ihtivâ edici değildir; belki teşbîh kabuğu ile tenzîh içi arasında sıkıştırılan bir hakîkattir. Bu sıkıştırılma gerçekleşince yakînden ibâret olan "**zeyt** ya'nî yağın", ateş değmese de alevlenmesi, nûr saçması muhakkak gerçekleşir.

O yağın kendi nûruyla, kendi karanlığı kaldırılır. O yakîn yağı, nûr üstünde nûrdur. Ya'ni ayân olan nûr ile görebilme şeklindeki teşbîh nûru ve îmâna âit nûrdan ibâret olan tenzîh nûru ile birbirinin üstünde iki nûrun bileşkesi olan vâhid ya'nî bir hakîkat nûrudur. Bu şekilde Allah Teâlâ, istediği kimseyi nûruna hidâyet eder ve bu mevzûda insanlar için örnekler verir. Allah her şeyi bilicidir.

Bu bahsedilen teşbîh, zâtî teşbîhdir. Her ne kadar misâl yollu gözükse de, o misâl güzelliğin sûretlerinin biridir; tıpkı ilmin misâl âleminde "süt" sûretinde gözükmesi gibi. Çünkü o süte âit sûret, ilmin ona yüklenmiş olmasından dolayı, ilmin ma'nâsının sûretlerinden biridir.

Her benzer ki, onda "kendisi için benzetme yapılan" zâhir olmuştur, o benzer, o "kendisi için benzetme yapılan"ın sûretlerinin birisidir. Çünkü o, benzetilmekle zâhir oluyor ve ona yükleniyor. Bu incelikleri iyi anla!

Özetle: Mişkât, misbâh, zücâce, ağaç, ne doğuya ne de batıya âit olan yağ, nûr saçma ve alevlenme, "nûr üstünde nûr" olan nûr ve bunların hepsi, ma'nâlarının zâhir yönleri i'tibârı ile Allâh'ın zâtının cemâli için zâtî sûretlerdir. Allah her şeyi bilicidir; ya'ni cemâlinin ma'nâsını bilicidir. Çünkü bilme, bilendeki ma'nâdan ibârettir. Bunu anla!

Allah hakkı söyler ve her şeyi bilir.

Fiiller Tecellîsi Hakkındadır

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin fiillerinde tecellîsi o şehâdet yerinden ibârettir ki, kul, o şehâdet yerinde eşyâda kudretin cereyânını görür ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerini her şeyin hareket ettiricisi ve sâkin kılıcısı olarak bilir ve bu şekilde şehâdet eder. Bu müşâhedede, kuldan fiili kaldırarak Hakk'a isbât zarûrîdir. Kul bu şehâdet yerinde kuvvetten, kudretten, irâdeden soyunmuştur.

İnsanlar bu şehâdet yerinde çeşitli tavırlara tâbi'dir:

- Hak ba'zılarına önce irâdesini, sonra fiillerini gösterir. Kul için fiil ve irâdeden soyulmak bu şehâdet yerindedir. Bu mertebe, fiillere âit tecellîlerin en yüksek mertebesidir.
- Ba'zılarına da Hak, önce irâdesini göstermeyip, mahlûklardaki tasarruflarını ve o tasarrufların saltanatının kudreti altında cereyânını gösterir.
- Ba'zıları da fiilleri, çıkışları esnâsında mahlûktan görerek, hemen arkasından Hakk'a döner.
- Ba'zılarında da bu görüş, mahlûkun fiilinden çıktıktan sonra olur.

Bu görüşe nâil olan kimse, bu hâli başkasında görürse, hakîkat ehli indinde o hâli kabûl edilir. Ammâ kendinde görürse, sünnetin zâhirine uygun olmadıkça onu kabûl etmeyiz.

Ya'nî ilâhî fiil tecellîsinde bir kimseye Cenâb-ı Hak önce irâdesini gösterip, sonra o kimse Hakk'ın o fiilde tasarrufunu, fiilinin çıkışından önce, fiilin çıkışı esnâsında, fiilin çıkışından sonra görürse, onun bu müşâhedesini kabûl ederiz. Yalnız yine o kimseyi şerîatın zâhiri ile isteriz. Bu kimse ancak sâdık ise, Allah ile kendisi arasında ihlâsa nâil olmuştur.

İlâhî emir ve yasaklara aykırı olan yerlerde şerîatın zâhir hükümlerinin tatbîk edilmesi gereğinden dolayı bir kimseden şer'î sınırlara uymayı gerektiren bir fiil çıktığında, sınırın aşılmaması gerektiğini ve bundan dolayı kudretle kuvvetli delîl göstermeye kimse için yetki olmadığını kabûl etmek mes'elesi, âşikâr bir mes'eledir.

Mes'ele böyle olduğu halde **Hakk'ın tasarrufunu**, fiilin çıkışından önce, çıkışı esnâsında, çıkışından sonra gören kimsenin müşâhedesini kabûl edip de, **kudretin cereyânını**, fiilin çıkışından sonra gören kimse hakkında kabûl etmemek husûsundaki fikrimizin îzâhına gelince:

Birinci şıkta ya'nî **Hakk'ın tasarrufunu**, fiilin çıkışından önce, çıkışı esnâsında, çıkışından sonra gören kimsede ilâhî hükmün gerekliliğine inanmak ve ilâhî hüküm gereğince o tecellîye mazhar olunmasında müşâhedenin îcâbına göre hareket ettiğini tasdîk etmek lâzım geldiğinden, Allah'ın hakkını edâ etmek bakımından o kimsedeki tecellînin îcâbına göre cereyân meydana gelmektedir. Ya'ni müşâhedesinin kabûl edildiğini söylemek gerekir.

Yalnız onun hareketinde Allah'ın Kur'ân'da emrettiği hakkı edâ mes'elesi geriye kalmış olur. Ve şer'î sınırları gerektiren yerde, Kitâb-ı Kerîm'in îcâb ettirdiği şekilde sınırların uygulanmasını söylemek lâzımdır.

Bizim bu birinci şıktaki mes'elede müşâhedesini kabûl edişimiz, o kimsenin kendisiyle Allah arasındaki müşâhedeyi ifâde etmek içindir.

Fiilin çıkışından sonra **kudretin cereyânını** müşâhede eden kimse hakkında, kendine âit olursa kabûl etmememiz, başkasına âit olursa kabûl etmemiz ve kendisine âit olduğu zaman, Kitâb ve Sünnet'e uygun olmadıkça kabûl etmemiz husûsu, bu müşâhedeyi o kimsenin Hak'dan bilmeyip, kendine döndürmesi korkusuna dayanmaktadır.

Çünkü zındık da günâhı işledikten sonra fiilin çıkışı hakkında "Allah'ın irâdesiyle, kudretiyle, fiiliyle bu günah gerçekleşti, bunda benim katkım yoktur," der. İşte bu ikinci şıktaki müşâhedesini Kitâb ve Sünnet'e uygun olmadıkça kabûl etmemek, o kimsenin hâlinin zındığın hâline benzememesi içindir. Bu da, bir makâmdır.

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da fiilinde, ilâhî fiili müşâhede ederek, kendi fiilini ilâhî fiile tâbi' kılar. Tâatta olunca nefsine itâatkâr, isyanda olunca, nefsine âsîdir, der. Bu tecellînin mazharı da "kuvvet"den, "kudret"den, "irâde"den soyunmuştur.

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da, fiilinde kendi fiilini görmeyip, ancak ilâhî fiili müşâhede eder. O kimse nefsine fiil bağlamaz. Bu kısımdan olanlar "tâatta itâatkârım, isyanda âsiyim" demez. Bu müşâhedeye mazhar olanların hallerinin gereklerindendir ki, onlardan birisi seninle yer, "yemedim" diye yemîn eder. Seninle berâber içer, "içmedim" diye yemîn eder. Sonra da "yemîn etmedim" diye yemîn eder.

- Bu kısımdan olanlar, Allah indinde çok sâdık olan (sadûk) ebrârdandır. Bu bir inceliktir ki, bu müşâhedeyi zevk edip de ya'nî bizzât hakîkati ile yaşayıp da aynen gerçekleşmesiyle bu müşâhede nefsinde vukû bulmayan kimse, bu inceliği anlayamaz.
- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da Allâh'ın fiilini başkalarında görür, nefsinde görmez; ya'ni kendine mahsûs olan hallerde görmez.
- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da ilâhî fiili ancak nefsinde görür, başkalarında görmez. Bu müşâhede, bundan önceki müşâhedelerden daha yüksektir.
- Fiiller tecellisine mazhar olanlardan ba'zıları da tâaatta ilâhî fiili müşâhede edip, isyanda kudretin cereyanını müşâhede etmez. O kimse tâatındaki fiiller tecellîsinin bakışı açısından Allah ile berâberdir. Hak Teâlâ isyanlardaki fiilini o kimseye rahmet için perde altına almıştır. Bu tecellî o kimsenin isyâna düşmemesine sebeb olur; fakat bu hâl o kimsenin zayıflığına delîldir. Çünkü müşâhedesi kuvvetli olsa, ilâhî fiili tâatta gördüğü gibi, isyanda da müşâhede ederek, şerîatın zâhirini korumaya çalışırdı.

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da ilâhî fiili yalnız isyanda görür. Bu Hak'dan bir tür belâya uğratmadır ki, tâatta göremez. Bu vasıf ile vasıflanmış olan kimse, şu iki kişinin birisidir;

1.) Ya o kişinin, itâatkâr olmasını Cenâb-ı Hak sevdiği için ve tâaati başka hâle takdîm etmesini istediği için, tâatte ondan perdelenmiştir. Bu isyanlarda fiilini onun için göstermiştir. Bundaki hikmet: Cenâb-ı Hakk'ın tâatte o kimseden perdelenip, isyanda zâhir olması, Hakk'ı müşâhedede ilâhî kemâle mazhar olmasını te'mîn içindir. Bunun alâmeti o kimsenin isyân üzerinde devâm etmeyip, tâata dönüş yapmasıdır.

2.) Yâhut bu isyân tecellîsine mazhar olan kimse öyle bir kişidir ki, isyâna kudrette kendisinde kuvvet oluşmuş ve bu şekilde istidrâca ma'rûz kalmıştır. Hak ondan perdelidir. O kimse isyânda devâmlı kalır ve isyâna devâm eder. Böyle bir hâlden Cenâb-ı Hakk'a sığınırız.

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da, bu tecellîye zaman zaman mazhar olur. Onun hâli, şu tercüme ettiğimiz Arapça beytin hâlidir:

"Sevdiğim Necid'e giderse, ben oraya giderim;

Eğer "Gavr" denilen yere sefer ederse, ben de oraya giderim."

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da, ilâhî fiili müşahedede isyân etme üzerine cereyân ettiği için muzdaribdir; Ağlar, yalvarıp yakarır, mahzûn olur, istiğfâr eder; üstündeki kudretin cereyânının kendisinde isyân çıkışına sebeb olmasından muhâfaza edilmesini ister. Bu durum, o kimsenin sadâkatine ve müşâhedesinin sâfiyetine ve uğradığı nefsî şehvetlerden berâatine delîldir.

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zıları da, isyân tecellîsinde ne yalvarıp yakarır, ne de mahzûn olur, ne de muhâfaza edilmesini ister; belki üstündeki kudret cereyânı altında sâkindir. Ne tarafa döndürülürse, o tarafa doğru hareket eder; kendinde asla ızdırâb yoktur. Bu durum ve bu müşâhede o kimsenin keşfindeki kuvvete delîldir ve bu mertebe, nefsî vesveselerden sâlim ise, bundan önceki mertebeden a'lâdır.

- Fiiller tecellîsine mazhar olanlardan ba'zılarının da Cenâb-ı Hak isyânını tâata çevirir, isyanlarda ve tâatlarda olan kudret cereyânını müşâhede eder ve Hak ona, kendi üstündeki isyânın cereyânını gösterir. Ve Hak kendi indinde o isyânı tâat olarak yazar. Bundan dolayı Allah indinde, o kimseden çıkan hallere "isyân" ismi verilmez.

- Bunlardan ba'zılarının da isyânın kendisi, tâat olur. Allah'ın irâdesine uygun olduğu için, onun hakkındaki irâdenin tersine bir şey ile emrolunursa da, yine o kimsenin hâli böyledir. Bundan dolayı bu türden olanlar, bu müşahedede emir ve emre muhalefet noktasından âsî, Hakk'ın irâdesi ve hareketinin o irâdeye uygunluğu yönünden itâatkârdır. Bu türden olanlar, fiilden önce Hakk'ın irâdesini müşâhede etmiştir. Ondan çıkan isyân, Hakk'ın irâdesine uygundur. Bununla berâber o kimse kendisi üzerinde cereyân etmekte olan kudreti ve Hakk'ın kendini çevirmesini görmektedir.

- Bunlardan bir kısmı da, belâya ma'rûz kalmıştır. Ya'ni hakîkat ve şerîat yönünden zemmedilmiş olan şey ile Hak onun için tecellî eder. Kendisi rezillik içinde olduğu halde Hakk'ın kendisini çevirmesini müşâhede eder. Kendinin rezilliğe uğradığını bilerek günâhı işler. Çünkü onun o hâldeki hareketi, fiilinde Hakk'ın zuhûrunu müşâhedesinin gereğine tâbi'dir.

Şiirin Tercümesi:

"Bir hanım bana "Zeyneb seni sohbetten ve vuslattan men' ettiği için şikâyet etme!

Zeyneb'in bu ayrılığına, bu belâya uğratmasına sabırlı ol," tarzında nasîhatta bulunmaktadır.

O hanıma cevâp olarak dedim ki:

"Beni kendi hâlime bırak! Zeyneb beni rezillik yolundan başka yola; rezillik sığınağından, başka sığınağa da'vet etmedi.

Bununla berâber Zeyneb'den benim nasîbimin çirkinliği muhakkak değildir.

Benim bu şikâyetim, işlediğim işin muhakkak olan çirkinliğindendir."

Mülâkât:

Gayb ehlinden büyük bir er, müşâhedesi yukarıda belirtiği gibi rezillik şeklinde olan bir fakîr ile bir araya geldi. O zât:

"Ey fakîr! Cenâb-ı Hak ile edebe sımsıkı bağlanarak, zâhiri muhâfaza etmeye çalışsan ve Hak'dan selâmet talep etsen, Hak ile muâmelede sana daha münâsib değil midir? dedi. Fakîr dedi ki:

"Efendim, rezillik hil'atını giyip de, yâhut isyân kemerini bağlayıp da, Hakk'ın irâdesine uygun hareket etmek mi edebe daha uygundur? Yoksa tâat elbisesini giyip de, O'nun irâdesine muhâlefeti talep etmek mi uygundur? Oysa bilirsin ki, O'nun irâdesinden başka bir şey olamaz."

Fakîr bu sözü söyledi, "beni bırak" dedi ve gitti.

Şurası da bilinsin ki, fiiller tecellîsine mazhar olanların makâmı ne kadar büyük, merâmı ne kadar celîl olsa da, yine bunlar işin hakîkatinden perdelidirler. Bunların Hak'dan yitirdikleri şey, nâil olduklarından daha büyüktür.

Çünkü Hakk'ın fiillerindeki tecellîsi, isimlerindeki ve sıfatlarındaki tecellîlerine perdedir. Fiil tecellîlerinden bu kadarını anlatmak yeterlidir; çünkü o tecellîler pek çoktur. Bizim bu kitâptaki maksadımız sözü kısa kesme ve uzun uzadıya anlatım arasında orta yola riâyettir.

Allah hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

İsimler Tecellîleri Hakkındadır

Cenâb-ı Hak, kullarından bir kul üzerine ilâhî isimlerinden herhangi bir isim ile tecellî ederse, o kul, o ismin nurları altında mahvolur. Hakk'a ne zaman o isim ile seslensen, o isim kendi üstüne gerçekleştiği için, isme mazhar olan o kul, senin seslenişine cevâb verir.

İsimler tecellîlerinden ilk şehâdet yeri, Cenâb-ı Hakk'ın kuluna, "Mevcûd" ismiyle tecellî etmesindedir. "Mevcûd" ismi o tecellîde kula verilir.

Bundan daha a'lâ tecellîsi "Vâhid" ismiyle tecellîsindedir.

Ondan daha a'lâ tecellîsi "Allah" ismiyle tecellîsindedir. Allah ismiyle tecellîde kul, büsbütün mahvolmuş olarak, kendi varlık dağı yıkılır; Hak o kimseye Tûr hakîkati üstünde **"İnnenî enallâhu"** (Tâhâ, 20/14) **"Muhakkak ben Allah'ım"** nefhasıyla seslenir.

İşte o zaman Allah, kul ismini mahvederek, onun için Allah ismini isbât eder. "Yâ Allah" diye seslensen o kul, "lebbeyk ve sa'deyk ya'nî buyur, emret!" diye cevâb verir.

Kul bu mertebeden daha ileriye yükselirse, Cenâb-ı Hak ona kudret ihsân eder ve onu fenâdan sonra bakâya nâil ederse, o kula seslenen kimseye Allah cevâb verir.

Meselâ o kimseye "Yâ Muhammed!" diye seslensen, "lebbeyk ve sa'deyk ya'nî buyur, emret!" diye Allah cevâb verir.

Kul, yükselmeye devâm ederse ve kudret kazanırsa, Hak o kul için "Rahmân" ismiyle tecellî eder.

Daha sonra "Rab" ismiyle, daha sonra "Melik" ismiyle, daha sonra "Alîm" ismiyle, daha sonra "Kâdir" ismiyle tecellî eder.

Kul, bahsedilen isimlerden her bir isimde Allah'ın tecellîsini gördükçe, tertîb i'tibârı ile daha önceki mertebeden yüksek izzete nâil olduğunu anlar.

Çünkü Hakk'ın tafsildeki tecellîsi, icmâldeki tecellîsinden daha yüksektir.

Bundan dolayı Hakk'ın kuluna "Rahmân" ismiyle tecellîsi, "Allah" ismiyle zâhir oluşundaki icmâlin tafsîlidir.

Hakk'ın kuluna "Rab" ismiyle tecellîsi de, "Rahmân" ismiyle zâhir olan icmâlin tafsîlidir.

Aynı şekilde "Melik" ismiyle tecellîsi, "Rab" ismiyle zâhir olan tecellîsindeki icmâlin tafsîlidir.

"Alîm" ve "Kâdir" isimleriyle tecellîsi, "Melik" ismiyle zuhûrundaki icmâlin tafsîlidir.

Diğer ilâhî isimler de böyledir. Fakat zâtî tecellîler bu îzâha tamâmı ile muhâliftir.

Çünkü zât, bahsedilen mertebelerden bir mertebenin gereğine göre kendisi için tecellî edince "genele dönük" olan isim, "özele dönük" olan ismin üstündedir.

Bundan dolayı "Rahmân" ismi, "Rabb" isminin üstünde, "Allah" ismi bu ikisinin üstündedir. Bu mes'eleyi iyi anla!

Fakat burada bahsettiğimiz isimlere âit tecellîler, zâtî tecellîler gibi değildir.

Kul, hakîkati yine "zâtî" olan isimlere âit tecellîlerde nihâyete varırsa, ya'nî bütün ilâhî isimler o kulu, ismin kendisiyle isimlendiğini taleb ettiği gibi taleb eder ve o kul, o bahsedilen isimleri taleb ederse, işte bu yükselmeye mazhar olanın ünsiyyet kuşu, kudsî bahçeler üzerinde aşağıda tercümesi yazılan beş Arapça beytin sözleriyle şakımaya başlar:

"Seslenen Leylâ'nın ismiyle seslenirse, cevâbı ben veririm.

Bana birisi seslense, bana olan o sesleniş̧e Leylâ cevâb verir.

Bunun sebebi, biz ikimiz bir rûh olduğumuz halde, iki cismi işgal ettik.

Bu acâib bir birliktir; zâtı, bir olduğu halde, iki ismi olan bir şahıs gibiyiz.

O şahsa hangi isim ile seslenilse, seslenişte isâbet vardır.

Leylâ'nın zâtı, benim zâtım; benim ismim Leylâ'nın ismidir.

Leylâ benim zâtımdır ve ismi benim ismimdir.

O Leylâ ile benim hâlimin birlikteliği pek garîbtir.

Hakîkatte iki zât olup da, birleştirilerek bir zât olmuş gibi değiliz.

Belki âşık ile ma'şûk, bir zâttan ibârettir."

İsimler tecellîlerinde hayret edilecek bir şey varsa, o da bu tecellîye mazhar olan kimse, ismi görmez, sâdece zâtı müşâhede eder.

Yalnız temyîz ehlinden olanlar, bahsedilen isimlerden hangi isim ile Hakk'ın tecellîsine mazhar olmuşsa, o ismin saltanatını bilir. Çünkü o zâta o isim ile delîl getirmek mümkün olmuştur.

Bu temyîze mazhar olanlar, "Allah, Rahmân, Alîm", yâhud ilâhî isimlerden bunlara benzeyen hangisinin saltanatı altında ise, tecellîye mazhar olanın vakti üzerine hâkim olan, o isimdir. O kimsenin zâttan şehâdet yeri de budur.

İsimler tecellîlerine mazhar olanlar, çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Bunlardan ba'zılarının yollarını anlatacağız. Çünkü isimlerin tamâmı için bunu saymaya imkân yoktur.

Hattâ Hakk'ın tecellî ettiği her bir isimde bile insanlar ve insanların o isme vâsıl olma yolları çeşitlidir.

Ben bu isimler hakkında bilhassa seyr ü sülûkumda müşâhede ettiğim şekilde izâhlar vereceğim.

Çünkü benim bu kitâpta ister başkasından, ister kendimden hikâye yoluyla anlattığım ne kadar haller ve makâmlar varsa, bunların hepsi keşif ve muâyene yoluyla "Seyr-i fillâh"ım sırasında mazhar olduğum açılımlar yönüyledir.

İşte, şimdi sâlik olan insanların, isimler tecellîlerindeki nevi'lerini saymaya başlıyorum:

- İsimler tecellîlerine mazhar olanlardan ba'zıları Hakk'ın "**Kadîm**" ismiyle tecellîsine mazhar olur. Bu tecellîye mazhar oluşun yolu şu şekildedir:

Hak o kimseye, halkı halk etmezden evvel kendinin ilminde mevcûd olduğunu ve bu şekilde Hakk'ın ilminin vücûduyla onun da ilâhî ilimde mevcûd bulunduğu ve ilâhî ilmin, ilâhî vücûd ile mevcûd olduğunu açar. Hak, kadîmdir, ilim de kadîmdir; ma'lûm ya'nî bilinen de ilme nisbetle şübhesizdir ki, ilme katılır. Bundan dolayı o da kadîmdir. Çünkü ilim tahakkuk edince, şübhesiz bilinenin vücûdu da tahakkuk eder. Çünkü âlime, âlimlik ismini veren "ma'lûm ya'nî bilinen"dir. Bu i'tibâr ile, ilâhî ilimde mevcûdların kadîm olduğu sâbit olur. Bu açılıma mazhar olan kulun Kadîm ismi ile, Hakk'a dönüşü geçerli olunca, Hakk'ın zâtındaki ilâhî kadîmlik o kula tecellî edip, kulun "sonradan olan" olması mahvolur; sonradan olmaklığından fânî, Allah ile kadîm olarak bâkî kalır.

- Ba'zılarında da tecellî, Hakk'ın "**Hak**" ismiyle gerçekleşir. O kimsenin bu tecellîye ulaşma yolu da şu şekildedir:

Cenâb-ı Hak o kimseye **"Mâ halaknes semâvâti vel arda ve mâ beyne hümâ illâ bil hakkı"** (Ahkâf, 46/3) **"Gökleri ve yeri ve ikisi arasında bulunanları biz hak ile halk ettik"** âyet-i kerîmesindeki hakîkat sırrını açar. Bu şekilde Hakk'ın Hak ismi açısından zâtı o kimseye tecellî edince, halk edilmişlik o kimseden fânî olup, zâtı mukaddes, sıfatları münezzeh olarak bâkî kalır.

- Ba'zılarında da Hak "**Vâhid**" ismiyle tecellî eder. O kimsenin bu tecellîye ulaşma yolu aşağıdaki gibidir:

  Hak o kimseye, âlemin asıl yapısını, denizden dalganın gözükmesi gibi, âlemin zâtından görünüşünü açar. O kimse, Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkların adedlenmesinde vâhid ya'nî bir oluşunu müşâhede eder. O müşâhede esnâsında varlık dağı yıkılır ve rûha âit Kelîm'i (Mûsâ'sı) bayılır, düşer. Bundan dolayı çokluğu hakîkî Vâhid'in birliğinde bularak yok olur gider. Bu tecellîde mahlûklar yok olup, Hak zevâl bulmaz olarak bâkî kalır.

- Ba'zılarında da Hak "**Kuddûs**" ismiyle tecellî eder. Bu nevi'den olanların ulaşma yolları da aşağıdaki îzâh yönüyledir:

  Cenâb-ı Hak o kimseye **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** (Hicr, 15/29) **"Ona rûhumdan üfledim"**in sırrını açarak, o kimseye rûhun kendisinden başka bir şey olmadığını bildirir. Allâh'ın rûhu ise mukaddestir, münezzehtir, işte bu müşâhedede Hak o kimseye "Kuddûs" ismiyle tecellî eder. Kul, var edilmişlere âit noksanlıklardan fânî ve sonradan olma vasfından münezzeh olarak Allah ile bâkî olur.

- Bunlardan bir kısmına da Hak "**Zâhir**" ismiyle tecellî eder. Ya'nî Cenâb-ı Hakk'ın "Zâhir" olduğunu bilmekliğe yol olsun diye, sonradan olan kesîfliklerde ilâhî nûrun zâhir oluşu sırrını açar. Bu müşâhedede Hak "Zâhir" ismiyle tecellî edince, kul Hakk'ın vücûdunun zâhir oluşunda, halkın fânî ve bâtın olduğunu anlayarak, Hak zâhir ve kul bâtın olur.

- Bunlardan bir kısmına da Hak "Bâtın" ismiyle tecellî eder. Bunda ulaşma yolu şudur:

  Bu kısımdan olanlar açılımında eşyânın Allah ismi ile ayakta duruşunu, Hakk'ın eşyânın bâtını olduğunu anlar. Bâtın ismiyle Hak ona tecellî edince, Hakk'ın nûrunun gözükmesi ile kul belirsiz olur. Hak onun için bâtın, o kul Hak için zâhir olur.

- Bunlardan bir kısmında da Hak, "Allah" ismiyle tecellî eder. Bu tecellîye ulaşma yolu, bir şekle bağlı değildir. Belki Allâh'ın isimlerinden her ismin tecellîsine göre tecellî edicidir. Çünkü kābiliyyetlerin çeşitli oluşuna dayalı olarak tecellîye mazhar olanlardaki, çeşitli adedlenmeden dolayı, ilâhî isimlerin tecellîlerini belirli bir şekle koymanın mümkün olmadığı yukarıda geçmiştir. Hak bir kimseye "Allah" ismiyle tecellî ederse, o kimse kendinden fâni olur. Allah buna karşılık olarak o kimsede bâkîdir. Bu tecellîye mazhar olanın yapısı, sonradan olmak köleliğinden kurtulur. O var edilmişlik kayıtları ile olan kayıtlılığı çözülür. Bu kimse bu tecellîde "zâtı yönünden ahad ya'nî tek", "sıfatları yönünden vâhid ya'nî bir"dir; babaları ve anaları tanımaz. Kim Allah'ı zikrederse, o kimseyi zikretmiştir. Kim Allah'a bakarsa, ona bakmıştır.

Bu yüce tecellî şeklinde o kimsenin hâl lisânı, aşağıda tercüme edilen manzûmenin garîb olan sözü ve ma'nâsıdır.

Manzûmenin Tercümesi:

"Sevdiğim beni sakladı. Bende benden vekîllik gösterdi. Evet! O, benden karşılıktır.

Belki, benim aynım, ayniyle vâki'dir. Ben, o oldum; O, ben oldu. Bu tek vücûdda çekişecek başka vücûd yoktur.Ben O'nunla O'nda bâkî oldum.

Aramızda "ente=sen"in "te"si yoktur. Benim hâlim O'nunla hem mâzî, hem geniş zamandır. Kendimi kaldırdım; akıl da berâber gitti. Ben uykudan uyandırıldım. Artık uyku içinde yatmıyorum.

Ben, beni hakîkat gözü ile Hak olarak gördüm. Doğuşların hepsi, benim güzel alnımdadır.

Cemâlimi açtım, sonra tecellî yerleri ve aynalar olarak çeşitlenmelerimle cilâlandım.

O aynalarda kemâlât gözüksün diye, bu cilâlanma gerçekleşti.

O'nun vasıfları, benim vasfımdır. Benim zâtım, O'nun zâtıdır.

O'nun ahlâkı, benim için cemâlin çıkış yerleridir. Benim ismim, hakkıyla O'nun ismidir.

O'nun zâtının ismi, benim ismimdir.

Diğer nitelikler ve vasıflar, benim için tâbi'ler türündendir."

- İsimler tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısına da Cenâb-ı Hak "**Rahmân**" ismiyle tecellî eder. Bunun ulaşma yolu şu şekildedir:

Hak kuluna "Allah" ismiyle tecellî ederek o kimseye, bütün mevcûdlara sirâyet etmiş olan büyüklük ve azamet vasıflarını içine alan en büyük yüce mertebeye zâtıyla delîl olduğu için, bu tecellî feyzi yüzünden "Rahmân" ismi i'tibârıyla da zâtî tecellî sâhibine vâsıl olmaya yol verilmiş olur. Bu tecellîye mazhar olan kulun şânı, kendi üzerine ilâhî isimlerin inmesidir.

Zâtının nûrundan Cenâb-ı Hakk'ın o kula emânet verdiği feyz ne kadar ise, o kul ilâhî isimleri kabûlde, o sûretle devâm üzere olur.

Bundan dolayı feyizlerin arkası kesilmeksizin gelişi ile kendisine "Rab" ismi tecellîsi de nâzil olur. "Rab" ismini kabûl edip, o isim ile Hakk'ın kendisinde tecellîsi oluşunca, "Rab" isminin saltanatı altındaki müşterek nefsî isimler de, o kul üzerine iner.

Müşterek nefsî isimler, "Alîm", Kadîr" ve benzeri isimlerdir. Nefsî isimlerin inişiyle o kul üzerine "Melik" ismi de nâzil olup, o kulun o ismi kabûlü ve Hakk'ın zâtına bu şekilde tecellîsi oluştuğunda, kemâlâtıyla berâber diğer ilâhî isimler de nâzil olarak "Kayyûm" ismine ulaşınca, o ismin feyizleri, Hakk'ın tecellîsiyle kendisine kuvvet gönderdiği esnâda, bahsedilen kul, isimsel tecellîlerden, sıfatsal tecellîlere geçer.

Sıfatlar Tecellîsi Hakkındadır

Cenâb-ı Hakk'ın zâtı, bir kul üzerine, sıfatlarından bir sıfatla tecellî edince, o kul o sıfatın feleğinde yüzmeye başlar. Bu şekilde o, icmâl yolu üzere o sıfat feleğinde gâyesine ulaşır.

"Bu ulaşma, icmâl şeklindedir", dedik.

Çünkü tafsîl yoluyla ulaşmak mümkün değildir.

Çünkü "sıfâtiyyûnun ya'nî sıfat tecellîsine nâil olanların" tafsilâta nâil olması, icmâl bakışı noktasındandır.

Kul, o sıfatın feleğinde yüzerek ve icmâl hükmü ile mertebe kemâle erince, o sıfatın arşı üzerinde yayılır ve o sıfatla vasıflanır. Bu mertebeye nâil olunca, başka bir sıfatı kabûle de mazhar olma durumu oluşur.

İşte bu şekilde sıfatların hepsini kemâle erdirmeye nâil olmuş olur.

Ey kardeşim! Bu îzâhım seni zorluklara düşürmesin; çünkü Cenâb-ı Hakk'ın irâdesi, bir kulun üzerine bir isimle veyâhut bir sıfatla tecellîye bağlanırsa, o kulu nefsinden yok, vücûdundan soyunmuş kılmak sûretiyle fânî eder.

Kulluk nûru, halk edilmişlik rûhu fânî olunca, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, o kulluksal görüntüde dâhil olma olmaksızın zâtında bir latîflik yerleştirir.

O latîflik o kuldan ne ayrıdır, ne de o kula bitişiktir. Bu ilâhî latîflik o kuldan kaldırılan şeye karşılık bir bedeldir.

Çünkü Hakk'ın kulları üzerine tecellîsi, lütuf ve cömertlik bâb'ındandır. Kullarını fânî edip de, lütfuyla ona karşı bir bedel ihsân etmezse, bu bir tür azâb olur. Cenâb-ı Hak ise azâbtan münezzeh, ni'metle vasıflanmıştır.

O "kaldırılana karşılık verilen bedel" dediğimiz ilâhî latîfliğe "Rûhu'l-Kudüs" ismi verilir.

Cenâb-ı Hak, kulu fânîleştirmesine karşılık bedel olarak zâtından böyle bir ilâhî latîfliği yerleştirince, tecellîsi o ilâhî latîflik üzerinedir.

Şu halde tecellîsi kendisinden başkasına değildir. Bizim o ilâhî latîfliğe "Kul" ismini vermemiz, "kul"un bedel olması i'tibârı iledir; yoksa arada ne kul, ne de rab vardır.

Çünkü "rabbi olanın" ortadan kalkmasıyla, "Rab" ismi de kalkar. O tecellîde Vâhid, Ahad ve Kahhâr olan Allah'dan başka bir şey yoktur.

Bu mevzûda ben aşağıdaki şiiri söyledim:

Şiirin Tercümesi:

"Halk için vücûd ismi, mecâz yoluyladır. Hakîkatte "Vâhid-i Ahad" olan Hak'dan başka bir şey yoktur.

Hakk'ın nûrları ortaya çıkınca bahsedilen ismi (halk ismini) kaldırmak lâzımdır. Bundan dolayı o halk ne vardır, ne de yoktur.

Hak halkı fânî etti. Onlar Hakk'ın aynında yoklardır. Fenâda bekâları dâimdir; bunu inkâra da hakları yoktur.

Halk yok hükmünde olunca vücûd, Hakk'ın oldu.

Onlar yok hükmünde olmazdan evvel de hüküm böyle idi. Bu takdirde kul, ebediyyen yok; Hak ise, zevâl bulmaksızın mevcûddur.

Şu kadar ki, Hak, cemâlini açınca halkı Hakk'ın nûruna kisve yaptığı için, birliktelik hâsıl oldu. Halkı fânî etti; fânîden kendisi ona karşılık bedel oldu. Ve onların fânîliğinde bekâ ile kâim oldu.

Hakîkatte ise, onların kıyâmı hiç yok idi. Birlik denizinde halkın hükmü dalgalar gibidir. Dalgalar, çokluklarıyla berâber denizle bir olmuştur. Deniz hareket ederse, hepsi dalga olur; Sâkin olursa ne dalga vardır ne de sayısı."

Şurası da bilinmelidir ki:

Sıfat tecellîleri, kulun zâtının, Rab sıfatlarıyla vasıflanmayı kabûlünden ibârettir. Bu kabûl aslî ve hükmî ve kat'îdir, kendisinde sıfat olanın o sıfatıyla vasıflanması gibidir.

Çünkü yukarıda geçtiği şekilde, ilâhî latîflik, kulluksal görüntüde kuldan kaldırılana karşılık bedel olarak kul makāmına kâim olmuştur.

O ilâhî latîfliğin, ilâhî vasıflarla vasıflanması aslî, hükmî ve kat'î olduğu için, Hakk'ın ancak kendisi için kendisi ile vasıflanmış olduğu ve kul için arada hiçbir şey olmadığı tahakkuk eder.

Sıfatlara âit tecellîlerde insanlar kābiliyyetlerine ve ilmî yönlerinin çokluğuna ve irfânî kuvvelerinin gereklerine göre çeşitlidir.

Bunlardan ba'zısına Hak, hayâtî sıfatı ile tecellî eder.

Bu tecellîde kul bütün âlemin hayâtından ibâret olur. Mevcûdların hepsinde hayâtın sirâyet edişini görür.

Bu görüşü, mevcûdların cisimlerini ve rûhlarını kapsar. Ve o tecellîde kul, mevcûdların sûretlerinin ma'nâların aynı olduğunu ve aynı zamanda o sûretlerin ma'nâlar ile kâim ve kendi hayâtından ibâret bulunduğunu müşâhede eder.

Bundan dolayı sözlerle, ameller gibi ma'nâdan ibâret olsun, yâhut rûhlar gibi latîf sûretten ibâret olsun, yâhut cisimler gibi kesîf sûretten ibâret olsun, bahsedilen kul bunların hepsinin hayâtından ibâret olmuş olur.

Bu tecellîye mazhar olan, bahsedilen mevcûdların kendisinden yardım isteme husûsunu da müşâhede eder ve bunu vâsıtasız kendisinden bilir.

Bu, kendisi için ilâhî, keşfî, gaybî, aynî zevk ya'nî yaşantıyı tadıştır.

Ben bu tecellîde bir müddet durdum.

Mevcûdların hayâtını kendimde müşâhede ederdim ve mevcûdlardan her şeyin gereğine göre, hayâtımdan kendisine bağlanan miktâra bakardım.

Ben o tecellîde iken tek bir hayât, bölünmez bi'z-zât idim.

Nihâyet beni, ilâhî yardım eli bu tecellîden başka tecellîye nakletti; başka şekilde olma imkânı da yoktur.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısına da Hak, ilmî sıfatı ile tecellî eder. Bu tecellî şu şekildedir:

Hak o kimseye, bütün mevcûdlara sirâyet etmiş olan hayâtî sıfatı ile tecellî edince, o tecellîye mazhar olan kimse hayâtın ahadî ya'nî tekliksel kuvvesiyle, bütün imkân dâhilinde olanların gereklerini zevk etmiş ya'nî bizzât yaşantılarını tadmış olur. İşte bu zevkten sonra, ilâhî zât onun üzerine ilmî sıfat ile tecellî eder ve o kimse, âlemlerin hepsini başlangıcından döneceği yere kadar bütün fer'leriyle bilmiş olur.

- Ve bu ilmin kapsamının gereği olarak her şeyin nasıl var olduğunu ve hâl-i hâzırdaki varlığını;
- Ve var olanın eşkâlini ve olmayanın nasıl ve neden var olmadığını;
- Var olsa ne esasla var olurdu?

Bunların hepsini, aslî ve hükmî ve keşfî ve zevkî ilim ile bilir ve bu ilmi zâtından ma'lûmâta sirâyet ettiği için, ilminin icmâlini, tafsîlini, bütününü, parçasını ve icmâldeki tafsîlâtını da bilmiş olur; fakat bu ilim gaybın gaybındadır.

- Ancak ledünnî ve zâtî olan ya'nî zât tecellîsine mazhar olan, gaybın gaybından şehâdetin şehâdetine tafsîl ile iner ve gaybdaki icmâlin tafsîlini müşâhede eder ve küllî icmâli gaybın gaybında bilir.

- Sıfâtî olan ya'ni sıfatlar tecellîsine mazhar olan böyle değildir. Onun ilmî olan vâkıf oluşu, gaybın gaybında gerçekleşir. Bu bir sözdür ki bunu "gurebâ ya'nî garîbler"den başkası anlayamaz ve edep sâhibi emînlerden başkası zevk edemez ya'nî hakîkatini yaşayıp tadamaz.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısı da Hakk'ın basarî sıfat tecellîsine mazhar olur.

Hak bir kimse üzerine keşifsel ihâtalı ilme âit basarî sıfatıyla tecellî edince, "Basar ya'nî görme" sıfatıyla da onun üzerine tecellî eder.

Bu tecellîye mazhar olanın görmesi, o kimsenin ilim mevzi'dir.

Hakk'a dönük ve halka dönük hiçbir ilim yoktur ki, o kulun görmesi, onun üzerine olmasın.

O kimse mevcûdları gaybın gaybında olduğu gibi görür. Bu çok acâib bir mes'eledir ki, o kimse şehâdet âleminde mevcûdları bilmez.

Bu a'lâ şehâdet yerine, bu görülen yere ve tecellî yerine bak! Ne kadar acâib ve ne kadar tatlıdır. Bunun sebebi şudur:

- Sıfâtiyyûndan olan ya'nî sıfatlar tecellisine mazhar olan kimsenin Hakk elinde olandan, halk elinde bir şey yoktur; arada ikilik de yoktur. Ya'nî o kimsenin gaybında olan şey, şehâdetinde zâhir olmaz; ba'zı şeylerde olursa da pek nâdirdir. O nâdir olan şeyi Hak, ona ikrâm olarak zuhûra çıkartır;
- Fakat zâtiyyûndan olan ya'nî zât tecellîsine mazhar olan böyle değildir. Onun şehâdeti gaybı, gaybı şehâdetidir. Bu mes'ele güzel anlaşılsın!

Sıfatlar tecellisine mazhar olanlardan ba'zısına da Hak "Semi' ya'nî İşitme" sıfatıyla tecellî eder.

O kimse mâdenlerin, bitkilerin, hayvânların konuşmasını ve meleklerin sözünü ve farklı farklı lugâtları işitir. Onun yanında uzak, yakın gibidir.

Bunun sebebi şudur ki, Hak o kimseye işitme sıfatıyla tecellî edince, o sıfatın ahadî ya'nî tekliksel olan kuvvesiyle farklı farklı lugâtların, mâdenlerin, bitkilerin seslerini işitir.

İşte bu tecellîde ben rahmâniyyet ilmini "Rahmân"dan işittim; Kur'ân'ı okumayı öğrendim. Ben ratl(bir ölçü birimi) idim; o mîzân (ölçü) idi.

Bu sırrı Kur'ân ehli olanlardan -ki onlar ehlullâhın seçkinleridir- başkası anlayamaz.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısına da Hak, "Kelâm" sıfatıyla tecellî eder.

Mevcûdlar bu tecellîye mazhar olanın kelâmından olur. Şöyle ki: Cenâb-ı Hak, kulu üzerine hayâtî sıfatı ile tecellî edip, kendinin hayâta âit sırlarını da o kula ilmî sıfatıyla bildirdikten ve kendisine ilâhî görüş kuvvetini verdikten ve kendisine ilâhî işitme kudretini ihsân ettikten sonra o kul, hayâtın ahadî ya'nî tekliksel olan kuvvesiyle kelâm ettiği için, mevcûdlar onun kelâmından olmuştur.

Bu tecellîde kelâmının, ezelde nasıl ise ebedde de öyle olduğunu müşâhede ederek, kelimelerine tükenme olmadığını ya'nî kelimelerinin sonunun olmadığını müşâhede eder.

İş bu tecellîde Cenâb-ı Hak, isimler perdesi olmaksızın olan ilk tecellî ile kullarına söyler.

Kelâm tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısına da, nefsinden zâtî hakîkati kendisine hitâb eder.

Böyle olanlar işittiği hitâbı, lisân olmaksızın yönsüz işitirler. Ve bu şekilde olanların hitâbı işitmesi kulağıyla değil, bütün varlığıyladır. O kimseye:

- Ente habîbî (habîbimsin),
- Ente mahbûbî (mahbûbumsun),
- Ente'l-murâd (murâdımsın),
- Ente vechî fi'l-ibâd (kullarımda vechimsin),
- Ente'l-maksadu'l-esnâ (en yüce maksadsın),
- Ente'l-matlûbu'l-a'lâ (a'lâ talep edilensin),
- Ente sırrî fi'l-esrâr (sırlardaki sırrımsın),
- Ente nûrî fi'l-envâr (nûrlardaki nûrumsun),
- Ente aynî, (ayn'ımsın)
- Ente zeynî, (ziynetimsin)
- Ente cemâlî, (cemâlimsin)
- Ente kemâli, (kemâlimsin)
- Ente ismî, (ismimsin)
- Ente zâtî, (zâtımsın)
- Ente na'tî, (niteliklerimsin)
- Ente sıfâtî; (sıfatlarımsın)
- Ene ismüke, (isminim)

- Ene resmüke, (resminim)
- Ene alâmetüke, (alâmetinim)
- Ene vesmüke, (misâlinim)
- Habîbî ente hulâsatü'l-ekvân, (Habîbim, sensin varlıkların hülâsası)
- ve'l-maksûdü mine'l-vücûd, (ve vücûddan maksâd)
- ve'l-hadsân" (ve sonradan olandan)

diye hitâblar gerçekleşir. Daha fazla iltifât olarak:

"Beni müşâhedeye yaklaş; ben sana vücûdumla yaklaştım, benden uzak olma! **“Ve nahnu akrebu ileyhi min hablil verîdi”** ya'nî **"Ben insana şah damarından daha yakınım"** (Kâ'f, 50/16) diyen benim.”

"Kul ismiyle kayıtlanma; Rab olmasa, kul olmazdı. Ben seni açığa çıkarttığım gibi, sen beni açığa çıkarttın. Senin kulluğun olmasa, benim için rubûbiyyet ya'nî rabblık olmazdı. Ben seni îcâd ettiğim gibi, sen de beni îcâd ettin. Senin vücûdun olmasa, benim vücûdum mevcûd olmazdı."

"Ey habîbim yaklaş, yaklaş! Ey habîbim yüksel, yüksel! Ey habîbim, ben seni vasfım için irâde ettim, nefsim için seçtim. Nefsini başkası için irâde etme; benden başkasını kendin için murâd edinme!

Habîbim, beni kokladığın şeyde kokla. Yemeklerde beni ye! Beni vehmîde hayâl et, bilinende aklet. Habîbim, beni hissedilebilirde müşâhede et! Habîbim, dokunulanda bana dokun, giyilende beni giy, benimle murâd sensin, benden kinâye sensin."

Bu tür hitâblar ne tatlı ihsan, ne lezzetli iltifattır!

Kelâm tecellisine mazhar olanlardan ba'zılarına da, Hak halk lisânından kelâm eder. O kimse sözü belirli bir yönden işitir; fakat belirli bir yönden olmadığını bilir. Sesleniş halktan gelir; fakat onu Hak'dan işitir.

Bu konuda şu iki beyti söyledim:

Tercümesi:

"Leylâ île o kadar meşgûlüm ki, başkasını düşünmeğe yoktur vaktim.

Hattâ mâdenleri görünce Leylâ'ya hitâb eder gibi hitâb ederim.

Bunu acâib bulma! Ben Leylâ'dan başkasına hitâb ederim.

Muhâtabım mâdenlerdir, acâib olan şudur ki, cevâb Leylâ'nın cevâbıdır."

Kelâm tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısını da Hak, cisimler âleminden, rûhlar âlemine yükseltir. Bunlarda da çeşitli mertebeler vardır.

Ba'zılarına hitâb kalbinde olur. Ba'zıları da rûhuyla birinci kat semâya, ba'zıları da ikinciye, üçüncüye çıkar. Bu konuda her insan, ihsân edilen ilâhi kısmete göredir. Ba'zısı da sidre-i müntehâya yükselerek, kendisine kelâm ve hitâb orada olur. Kelâm tecellisine mazhar olan kimselerden her birinin derecesi, hakîkatlere vâkıf oluluşunun miktârına göredir. Hakk'ın hitâb etmesine, derecesine göre nâil olur. Çünkü Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri dâimâ eşyâyı yerli yerine koyar.

Kelâm tecellîsine nâil olanlardan ba'zısına da kelâmlaşma esnâsında nûrdan otağ kurulur. Ba'zısına da nûrdan minber dikilir. Ba'zıları da bâtında nûr görür; hitâbı o nûra âit yönden işitir. Bu nûrun görülmesi, kebîr, ekber, dönücü, uzayıp gidici olabilir. Bunlardan ba'zıları da rûhânî sûret görür, onunla hitâplaşır.

Özetle: Bu tür hitâblara, ilâhî hitâb denilmesi, kelâmın Hak'dan olduğunu Hakk'ın bildirmesiyle olabilir ve Hak'dan olduğu zaman delîle de ihtiyâç kalmaz. Belki bir anda olma yolu üzere olur. Çünkü Allâh'ın kelâmının kendine mahsûs özelliği gizli olmadığından, işittiği sözün Allâh'ın kelâmı olduğunu bilmesi lâzımdır.

Allâh'ın kelâmı olduğu şununla sâbit olur ki, orada delîle, beyâna ihtiyâç yoktur; belki kul, sâdece hitâbı işitmekle, hitâbın Allâh'ın kelâmı olduğunu bilir. Sidre-i müntehâya yükselenlerden ba'zılarına da, aşağıdaki gibi hitâblar olmuştur:

"Habîbim, senin benliğin benim hüviyyetimdir. "Ente-Sen" "Hu-O"nun aynıdır. "Hu-O" dediğimizde, "Ene-ben"den başka bir şey değildir. Habîbim, senin basîtin benim terkîbim; senin çokluğun, benim birliğim; belki senin terkîbin, benim basîtliğim; senin cehâletin, benim dirâyetimdir. Seninle murâd benim. Ben senin içinim; kendim için değil! Benimle murâd sensin. Sen benim içinsin, kendin için değil!

Habîbim, vücûd dâiresinin üstünde döndüğü nokta sensin! Şu halde o dâirede ibâdet eden de sensin, ibâdet edilen de sensin! Nûr sensin, zuhûr sensin, güzellik sensin, zînet sensin; sen insan için göz, göz için insan gibisin!"

Manzûmenin Tercümesi:

"Ey rûhun rûhunun rûhu! Ey en büyük âyet!

Ey yanmış ciğerlerin hüzün tesellîsi!

Ey emellerin nihâyeti! Ey maksatların gâyesi!

Sözün indimde ne kadar tatlı ve ne kadar acı.

Ey hakîkat ka'besi! Ey safâ kıblesi!

Ey gaybın arafâtı! Ey parlayan yüz!

Sana geldik; zât mülkümüzde seni halîfe yaptık.

Dünyâ ve âhiret senindir; dilediğince tasarruf et.

Sen olmasan, biz olmazdık; ben olmasam, sen olmazdın.

Sen oldun, biz de olduk. Hakîkat ise bilinmez.

Seninle izzeti ve ganî olmayı kastediyoruz.

Seninle fakrı kastediyoruz; oysa fakr da yoktur."

Kelâm tecellîsine nâil olanlardan ba'zılarına da gaybdan seslenilir. Bu şekilde haberlere gerçekleşmesinden önce vâkıf olur. Bu bâzen ona dâir soru sorulduğunda ortaya çıkar. Bunlar daha çoktur. Ba'zısına da kendisi sormadan önce Hak'dan olur.

Kelâm tecellîsine nâil olanlardan ba'zıları da, kerâmet taleb eder; Cenâb-ı Hak da kerâmet ikrâm eder. O kimsenin bu kerâmeti, his âlemine döndüğünde Allah ile muhabbet makâmına delîl olur.

Kelâm tecellîsine nâil olanların hallerine âit bu kadar îzâh yeterlidir. Şimdi bahsin konusu olan sıfatlara âit tecellîlere geri dönüyoruz.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zılarına da Hak, irâde sıfatıyla tecellî eder; mahlûklar onun irâdesine göre olur. Bunun oluşma şekli şöyledir:

Allah Teâlâ hazretleri bir kimseye "kelâm etme" sıfatıyla tecellî edince, o kelâm etmenin ahad ya'nî tek oluşunun kuvvesiyle mahlûkların hallerine tamâmı ile vâkıf olur.

Bundan dolayı eşyâ onun irâdesiyle hâsıl olmuş demektir.

Bu tecellîye ulaşanlardan bir çoğu, âniden geriye dönerek Hak'dan gördüğünü inkâr ederler.

Buna sebeb şudur: Hak, o kimseye eşyânın onun irâdesiyle olduğunu ilâhî gayb âleminde aynî müşâhede ile müşâhede ettirince, kul kendi nefsinden bu hâli şehâdet âleminde de ister.

Buna muvaffak olamayınca, gaybdaki aynî müşâhedeyi inkâr ederek, âniden geriye döner; kalbinin sırçası kırılır.

Hakk'ı müşâhededen sonra inkâr etmiş ve bulduktan sonra yitirmiş olur.

Gayb âlemindeki aynî müşâhedenin, şehâdet âleminde de gerçekleşmesine muvaffak olmak, "zâtiyyûnun ya'nî zât tecellîsine nâil olanların" özelliklerindendir.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısına da, Cenâb-ı Hak, kudret sıfatıyla tecellî eder.

Gaybî âlemde kudretiyle var olan şeyler, aynî âlemdeki numûnesinde de hâsıl olur. Bu kudrette ilerleyince ve bu kudretle yükselince, kendisinin sakladığı, kendisine zâhir olur.

İşte bu tecellîde ben, salsala-i ceres işittim. İşitince öyle bir dehşet oluştu ki, terkîbim çözüldü, sûretim eridi, ismim mahvoldu ve yok oldu. Uğradığım şeyin şiddetinden, yüksek bir ağaca asılan bez parçasına döndüm.

Şiddetli rüzgâr o bez parçasını durmaksızın sallıyordu. Şimşeklerden, gök gürültülerinden başka bir şey görmüyordum; bulutlar nûrlar yağdırıyor, denizler ateş olarak dalgalanıyordu; yer gök birbirine karıştı.

Ben, kat kat olan zulmet dalgaları içinde kaybolmuş idim. Kudret benim için her biri diğerinden daha kuvvetli olan şeyleri çıkartarak, yüksekten daha yükseğe çıkmak için durakları yırtıyordu.

Hattâ yüce otağın celâlesine vurdu. Cemâlin devesi(halatı), hayâl iğnesinin deliğinden geçti. Yüksek manzarada sağ elin bükülmüş baş parmağı doğruldu.

İşte o anda körlük giderek, eşyâ var oldu. Cûdî Dağı üzerine gemi oturunca:

"fe kâle lehâ ve lil ardı'tiyâ tav'an ev kerhen, kâletâ eteynâ tâiîn" ya'nî **"Ey yer, gök isteyerek veyâ istemeyerek geliniz," diye seslenildi. Yer gök de "itâatkâr olarak geldik," dediler."** (Fussilet, 41/11)

Manzûmenin Tercümesi:

"Zamanda istediğin gibi tasarruf et. Sen efendisin, biz sana köleleriz. Ve düşmanların boynuna kılıcını çek! Senin kılıcın savaşta çeliktendir. İstediğini bağışla, istediğini men' et. Bu men' etmen cimrilikten dolayı değil, belki istediğini ihsan etme husûsunda salâhiyetin olmasındandır.

İstediğini yakınlaştırmakla saîd kıl! İstediğini uzaklaştırmakla şakî kıl! Saîd kıldığın yakındır, şakî kıldığın uzaktır. İstediğine istediğin temennîyi mülk olarak ver. İstediğini hakîr kıl; hakîr kıldığın kimse için bir daha efendilik mümkün değildir.

Çözülmeyen istediğin düğümü çöz, istediğini düğümle! O düğümlü olarak kalır. Hükümde azâptan korkma, hepsi senin kılıcının altındadır. Depreşemez mülk, melekût senindir. Ceberût ve mele-i a'lâ senindir. Arş-ı mecîd senin izzet mekânındır. Kürsü üzerinde istediğini zâhir edersin, istediğini iade edersin."

Himmet ashabının tasarrufları bu tecellîdendir. Hayâl âlemi ve hayâl âleminde sûret bulan gariplikler ve acâib haller yine bu tecellîdendir. Âlî sihir de bu tecellîdendir.

Cennet ehlinin cennette istedikleri şeylerin, kendi arzû ettikleri şekilde meydana gelmesi de bu tecellîdendir. İbnü'l-Arabî'nin kitâbında anlattığı şekilde, Âdem'in çamurunun artığından olan arz-ı simsime'ye bağlı acâiblikler de bu tecellîdendir. Su üzerinde yürümek, havada uçmak, azı çok yapmak, çoğu az yapmak ve bunlara benzer birçok hârikalar yine bu tecellîdendir.

Kardeşim! bu îzâhım sizi zorluklara itmesin. Bunların hepsi bir nev'iden ibârettir. Ancak farklı yönlerinin oluşuyla ta'bîrleri muhteliftir. Bununla saîd olan saîd, şakî olan şakî olur, bunu anla!

Sana, bir nebze olsun ifâde ile ve yazdığım bilmece şiirlerle bir çok sırlara işâret ettim. Eğer o sırlara vâkıf olabilirsen, örtülü perdede olan kader sırrına vâkıf olmuş olursun.

O zaman sen de, bir şey için "**K**ü**n**-Ol!" dersin, netîcesi "yekûn-olur"dur. Ya'nî "Ol!" dersin, "olur". Zâten Allah Teâlâ hazretlerinin emri, "**K**âf" ile "**N**ûn" arasındadır.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zılarında Cenâb-ı Hak, rahmâniyyet sıfatı ile tecellî eder. Bunun oluşumu şu şekildedir:

Cenâb-ı Hak bir kulu için rubûbiyyet ya'nî rabblık arşı dikince kul, rubûbiyyet arşı üzerine yayılıp, önüne iktidar kürsîsi konulur.

O zaman onun rahmeti mevcûdlara sirâyet edicidir. O kimse "zâtı yönünden kudsî, sıfatları yönünden kayyûmî"dir. Kur'ân âyetlerinden okuduğu âyet şudur,

"Allâh'ım, sen mülkün sâhibisin; dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden mülkü alırsın. Dilediğini azîz kılarsın, dilediğini zelîl kılarsın. Hayr senin kudret elindedir. Sen her şeye kadîrsin. Geceyi gündüze, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diri, diriden ölü çıkarırsın. Dilediğine hesâpsız rızık verirsin" (Âl-i İmrân, 3/26,27).

Bunların hepsi o kimsenin gayb âlemindedir. Şek ve şüpheden uzaktır; cebinde olan şey'i kontrol etmek gibidir. Bu mertebe, "sıfât tecellîsine mazhar olanlar" ile "zât tecellîsine mazhar olanlar" arasındaki farktır.

Sıfatlar tecellîsine mazhar olanlardan ba'zısına da Cenâb-ı Hak ulûhiyyetle ya'nî ilahlık ile tecellî eder.

O kimse, zıtları toplamıştır. Beyâz ve siyâhı ihâta etmiştir. Altları ve üstleri, toprağı ve incileri ihtivâ eder. Kul, bu mertebede ismi ve vasfı aklederse de, haşr u neşri inkâr eder. O, işi serâb gibi görür.

"Yahsebuhuz zam'ânu mâen hattâ izâ câehu lem yecidhu şey'en ve vecedallâhe indehu fe veffâhu hisâbeh" ya'nî **"Susuz kalmış olan kimse serâbı gördüğünde, onu su zanneder; yanına varınca hiç bir şey bulamaz; ancak orada Allah'ı bulur, hesâbını O, öder"** (Nûr, 24/39).

Ve bu mertebeye nâil olan kitâbını sağıyla ve soluyla alır. Ve o mertebede söylediği söz: **"bu'den lil kavmiz zâlimîn"** ya'nî **"Zâlimler kavmi uzak olsun"**dur (Hûd, 11/44).

Şurası da bilinsin ki: Nûr, Kitâb-ı Mestûrdur. O nûr ile Hak dilediğini dalâlete, dilediğini hidâyete ulaştırır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de **"yudillu bihî kesîran ve yehdî bihî kesîrâ"** ya'nî **"Çoğunu dalâlette bırakır, çoğunu hidâyete ulaştırır"** (Bakara, 2 /26) buyrulmuştur.

Yine bilinsin ki; bu ulûhiyyete, bu nûr tecellîsi olmaksızın yol açık değildir. O Allah'ın yoludur. O yol, o kimse için hidâyet, başkaları için dalâlettir.

Her iki husûs ile hitâb gerçekleşip de, iki hükme de i'tibâr edilirse, iki isimle de isimlenilirse, parlayan yıldızlar söner.

Oysa o yıldızlar, onun feleklerinde doğmakta ve batmaktadır.

- Bu tecellînin özelliklerindendir ki, kul ona mazhar olunca, bütün dîn anlayışlarının ve mezheblerin görüşlerini tasvîb eder; ve onlardan her birisinin çıkış yerlerinin aslını bilir ve saîd olanın ne şekilde saîd olduğunu ve şakî olanın, nasıl şakî olduğunu ve nesiyle şakî olduğunu, değişik dîn anlayışlarının her birisinin içine dalâlet sebeplerinin nasıl girdiğini müşâhede eder.
- Yine bu tecellînin özelliklerindendir ki, kul o tecellîde dîn anlayışlarının ve mezheblerin görüşlerinin hepsini hatâlı bulur; hattâ müslümanları, mü'minleri, muhsinleri, ârif-i billâh olanları bile hatâlı bulur. Onun tasvîb ettiği, ancak kâmil olan tahkîk ehlinin görüşüdür.
- Yine bu tecellînin özelliklerindendir ki, buna mazhar olan kul için ne nefy ya'nî kaldırma, ne de isbât mümkündür; ve ne sıfâtı söyler, ne de zâtı, ne isme, ne de resme meyleder.

Ben bu tecellîde müheymin melekler ile bir arada oldum.

Onları, muhtelif müşâhedelerine göre makāmlarında hayrette kalmış olarak gördüm.

- Nice hayranlığa ve hayrete düşen var, onu cemâl hayrette bırakmış;
- Nice konuşmayan var, celâl onun ağzına gem vurmuş;
- Nice konuşan var, kemâl onun lisânını çözmüş.
- Nicelerini, hüviyyetinde kaybolmuş;
- Nicelerini, benliğinde hâzır;
- Nicelerini, vücûdu yokluğa uğramış;
- Nicelerini, müşâhedede vücûd bulmuş;
- Nicelerini, dehşetle hayrette;
- Nicelerini, hayretle dehşette;
- Nicelerini, fenâda erimiş;
- Nicelerini bakâya yükselmiş;
- Nicelerini, vücûdda helâk olmuş;
- Nicelerini, müşâhedede gark olmuş;
- Nicelerini, salt yoklukta secde edici;
- Nicelerini, zorunlu vücûdun gerekliliğinde ibâdet edici;
- Nicelerini, ahadiyyet ateşinde yanmakta;
- Nicelerini, hamdiyyet denizlerine dalmış;
- Nicelerini, ünsiyyeti kaybetmiş, kudsiyyeti kazanmış;
- Nicelerini, ünsiyyeti kazanmış;
- Nicelerini, kudsiyyeti kaybetmiş olarak gördüm.

Bunların halleri, bakana dehşet verici olduğu gibi, sözleri de hayrette kalanı hidâyete sürükleyicidir.

Bunların içinden müşâhedesi en kâmil, oluşumu ve makāmı en yüksek olana, hayrette kalıp güç kanâat eden kimsenin meyli gibi değil, belki bir şeyi öğrenmeyi isteme sûretiyle meyledenin meyli gibi, meylettim.

Ona dedim ki: "Ey çok yakın kâmil rûh, ey edîb akdes rûh! Benim için mechûl olan müşâhededeki hâlinden bana haber ver! Resmedilmişliğini bana bildir, ismini apaçık söyle."

Önce açıklamadan kaçınan kimsenin kaçınması gibi, benden yüz çevirdi ve sonra bundan vazgeçen habercinin reddetmeyip kabûl edişi gibi kabûl etti.

Sonra dizleri üzerine oturdu, hayretinde düşkünlük gösterdi. Hâlinden sordum, îzâh etti.

Sonra dedi ki:

- Benim ismimden sorma; resmedilmişlik kaydında mahsûr kalırsın;
- Büsbütün de terk etme, hakkın bütünüyle mahvolur.
- Safhâlara çok meyletme; zât'ıyla Rabb'in senden perdelenir.
- Düşüncelerini büsbütün sâdece zât ile de sınırlama; toz olmuş gibi olmayı taleb etmiş olursun.
- Bu konuda nefy(-kaldırmak) küfrân, isbât hüsrândır.
- Bunlar, iki denizdir. Hak olan, bunların birdîğerine karışmamasını te'mîn eden berzahtır.

- Beni isbât edersen, beni kendinden başka bir vücûd olarak ikâme etmiş olursun.
- Nefy edersen ya'nî kaldırırsan, ma'nânın hakîkatinden perdelenirsin. "Sen, benim", diyecek olursan, benim fennim nerede, senin fennin nerede!
- Yok, senden başkayım, diyecek olursan, benim hayrımdaki her ma'nâyı yitirmiş olursun.
- Eğer hayrete düşersen, bir tür fakîr olursun, âcizim dersin ve izzet vasfını yitirirsin.
- Kemâle ve nihâyete ulaşmayı iddiâ edersen, o zaman senin işin henüz nihâyette değil, işin başındadır.
- Bunların hepsini terk edersen, gaflet uykusuna düşmüş olursun. O zaman heyhat, yüce maksâd nerede? O zaman seni yitiren, yitirdi.
- Yok, sıfatlar arşı üstünde zâtında kâim olursan, senin kemâlin nerede, benim kemâlim nerede? Benim olan, senin olur mu?

Manzûmenin Tercümesi:

"Nedendir? diye hayretimde hayrete düştüm. Onu tefekkürde vehmim devamlı hayrettedir.

Bilmiyorum, bu hayrette olma benim kalbimin câhilliğinden mi, yoksa ilminden midir?

Cehâletindendir, dersem, yalandır. İlmindendir dersem, ondaki hayretim nedendir?"

Benim feleğim, felek-i a'lâdır. Mescîdim, Mescid-i Aksâ'dır. O mescîd, etrafını ziyaret eden hey'etler için mübârektir; ona ulaşacaklar için akan tatlı sudur.

Kim benim denizimde yüzebilirse, onu gerdanıma gerdanlık yaparım. Kim benim küheylanıma binebilirse, ona memleketlerimi gezdiririm.

Kim haddini aşarsa ve kendinde mevcûd olmayanı iddiâ ederse, perde ile devâmlı ona buğz ederim.

"Lâ tefterû alallâhi keziben fe yushıteküm bi azâb" ya'nî **"Allah'a yalan iftirâ etmeyin, sizi azâb ile kökünüzden söker"** (Tâhâ, 20/61). Sırât-ı müstakîm benim; eğri ve doğru, sonradan olan ve kadîm yine benim.

Bu şekilde vücûd hazretinde ve kelâm etme hazretinde karşılıklı konuşma kadehleri döndü durdu.

Öyle bir hâle geldik ki, dalgalanan dalgalandı, bu dalgalanmayla ibrikten taşan suya karşılık bedel olarak ışık parladı.

Ona rekb-i masûn ya'nî muhafazâlı bineklerden ve **"Anin nebeil azîm; Ellezî hüm fîhi muhtelifûn"** ya'nî **"hakkında ihtilâf olan büyük haberden"** (Nebe', 78/2,3) sordum.

"Söyleyeceğimiz sözü dinle: Söylediğin bu isimler, isimlerin en zirvesinde söylenen isimlerdendir," dedi.

Ve bana en anlaşılır dil ile ve en açık beyân ile, indinde mevcûd olan sırları saklamadan söylemeye başladı.

Dedim ki: "Bunun hakîkati nedir?"

Dedi ki: **"Er rahmân; Allemel kur'ân"** (Rahmân, 55/1,2) **"Rahmân Kur'ân'ı tâlim etti."**

Dedim ki: "Ey kudretli zât! Bana benden haber ver!"

Dedi ki: **"Halakal insân; Allemehül beyân; Eş şemsu vel kameru bi husbân; Ven necmu veş şeceru yescudân; Ves semâe refeahâ ve vedaal mîzân"** (Rahmân, 55/3-7) **"İnsanı halk etti, ona beyânı öğretti. Ay ile güneş hesâplar iledir. Yıldızlar ve ağaçlar secde ederler. Ve semâyı yükseltti ve mîzânı koydu."**

Dedim ki: "Ey yeni olan kadîm, bana benden haber ver! Beni benden bana döndür!"

Cevâben dedi ki: **"İzeş şemsu kuvviret; Ve izen nucûmun kederet; Ve izelcibâlu suyyiret; Ve izel ışâru uttılet; Ve izel vuhûşu huşiret; Ve izel bihâru succiret; Ve izen nufûsu zuvvicet"** (Tekvîr, 81/1-7) **"Güneş dürüldüğü zaman, ve yıldızlar solduğu zaman, ve dağlar yürütüldüğü zaman, ve yüklü develer salındığı zaman, ve vahşiler haşrolunduğu zaman, ve denizler tutuşturulduğu zaman, ve nefsler çift olduğu zaman."**

O sırada alîm olan zât, hakîm bir dil ile dedi ki:

"Ve izel mev'udetu suilet; Bi eyyi zenbin kutilet; Ve izes suhufu nuşiret; Ve izes semâu kuşitat; Ve izel cahîmu su'ıret; Ve izel cennetu uzlifet; Alimet nefsün mâ ahdaret" (Tekvîr, 81, 8-14)

"Ve diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman; hangi günâh sebebiyle öldürüldüğü; ve sayfalar neşredildiği zaman; ve semâ sıyrılıp kaldırıldığı zaman; ve cehennem kızıştırıldığı zaman; ve cennet yaklaştırıldığı zaman; her nefs ne hazırladıysa bilecektir."

Dedim ki: "Ey acâib hakîm! Bana "Batı Ankâ'sından haber ver! Beni, "**K**âf" ile "**N**ûn" arasında gizli olan defîneye ulaştır."

Dedi ki: "Kadîm'in benden sana haber verdiği, benden sana söz olarak yeter."

Dedim ki: "Bu bana yetmez."

Dedi ki: "Biraz daha mı arttırayım?"

Dedim ki: "Arttır!"

Dedi ki: "Dosdoğru haber ve reşîd görüşle, benden sana lâzım gelenden fazlası söylendi."

Dedim ki: "Bunu anlamak bana uzaktır. Yâ Mevlânâ! Sen kimsin?"

Cevâben, "Kulların zâtıyım" dedi.

Sonra: **"Ve hüm fîhâ lâ yesmeûn"** (Enbiyâ, 21/100) **"Onlar orada işitemezler"** âyetini okudu.

Ve **"İnnemâ kavlunâ li şey'in izâ erednâhu en nekûle lehu kün fe yekûn"** (Nahl, 16/ 40) **"Biz bir şeyi istediğimizde, o şeye "Ol!" deriz, olur"** âyetini ilâve etti.

Şerh edilmiş bir sûrette aramızda makâmlardan ve hazret mertebelerinden bahis ile fikirleri evvelce söylenmemiş şekilde söylemeye başladı.

Sohbet öyle bir dereceye geldi ki, saâdet rüzgârı esti ve o rüzgâr ile efendilik bayrağı dalgalandı.

Onun kokusunun lezzetini kokladım, güzel kokular yaymasının lezzetleriyle bizzât zâtımda lezzetler oluştu.

Bu lezzetler, beni benden aldı; beni benden bana çekti; ma'nevî kuvvetlerim çözüldü; aşkımın hiddeti eridi.

Var olan şeylerle, eskiden gelen ve yeni ulaşan bütün bilgiler mahvoldu. Kabîlenin resimleri söndü. Ne ölü, ne diri geriye hiç bir şey kalmadı.

İşte o sırada ben, ebedî ölüm ile öldüm, ezelî bir dövülüp yumuşatma ile yok hükmünde oldum. B

u bir hâldi ki, bundan sonra ne uyandırma var, ne yeniden diriliş, ne de gâib olmak var, ne de hâzır olmak!

İşte bu şekilde, diri olan fânî olunca ve varlık yurdundaki helâk olunca kendisine:

"Li menil mülkül yevm" ya'nî **"O gün mülk kimindir?"** (Mü'min, 40/16) diye sordu.

"Lillâhil vâhidil kahhâr" ya'nî **"Vâhid'il Kahhâr olan Allâh'ındır"** (Mü'min, 40/16) diye cevâb verdi.

Zât Tecellîsi Hakkındadır

Şiirin Tercümesi:

"Zât için, ferahlığı aradan çıkarılırsa, sende çok büyük lezzetler vardır. Zâttan başka her toplanmış farktadır.

Zât, vasfedenin vasfından münezzeh olarak tecellî eder; o tecellîde ne i'tibâr, ne de izâfet vardır.

Zât, güneş gibi doğunca, yıldızların vasıfları kaybolur. Bu bir nefydir; ammâ hükümde onun için isbât vardır.

Zât, karanlıktan ibârettir. Ne sabahtır, ne de şafak. O menzile giden kafileler için yolda hayret sahrâları vardır.

Nice delîller, zâtı kastederek kâfileye delîl olmak istedi. Delîl hayrette kaldı. Kâfileyi gideceği yere götürecek şimâl rüzgârları da esmedi.

Zâtın yolları gizlidir; ne resmi vardır, ne alâmeti. Ona çalışmakla ulaşmak mümkün değildir. Ona azametler koruyucu perde olmuştur.

Zâtın yolu gizli, zahmetli, kadîm bir yoldur. Fakat ona ulaşmaya heveslenen vehim kâfileleri, duraksamışlar ve daha ileriye gidememişlerdir.

Zâta karşı âlimlerin ilimleri, cehâletin zifiri karanlığı gibidir.Bu yolda hidâyet ile dalâlet eğer vuslat olmamışsa eşittir.

Zâtın sırflığından dolayı akıl onunla karışmaya muzaffer olamamıştır. Fikir için de bu vâdîde ondan alabileceği bir koku yoktur.

Hidâyet ateşi, zât yollarında alâmet göstermemiştir. Takvâ nurlarının zâta ulaştıracak ışığı yoktur.

Zâtın öyle yolları vardır ki, o yollarda yürüyenlerin delîlleri bile hayrette kalmışlardır. Değil sâliklerin, delîllerinin bile hayât ve memâtından haber yoktur.

Zâtın vasıfları, zâtın izzet denizinde gark olmuştur. Onun özünü tam olarak bilmede, vasıflar dahi, ölülerden başka bir şey değildir.

Zâtın mâhiyetini isim ile, vasıf ile tam olarak bilmeye yol yoktur. İşte zâtın yüceliği bu manzûmede açıklandığı şekildedir."

Şu bilinmelidir ki, zât, "mutlak vücûd"dan ibârettir; onda i'tibârların, izâfelerin, bağıntıların ve vecihlerin hepsi düşmüştür. Fakat bunların düşmesi, "mutlak vücûd"dan hâriçte olması şeklinde değil, belki bahsedilen i'tibârların hepsinin "mutlak vücûd"un cümlesinden olması şeklindedir.

Ya'nî o i'tibârlar, "mutlak vücûd"da ne nefsleriyle, ne de bağıntılarıyla düşünülmeyip, belki "mutlak vücûd"un mâhiyetinin aynı olması şeklinde düşünülmelidir.

İşte o "mutlak vücûd", öyle bir sâde zâttan ibârettir ki, onda ne ismin, ne niteliğin, ne bağıntının, ne de izâfetin, ne de bunlara benzeyen bir şeyin zuhûru yoktur.

Şayet, bu bahsedilenlerden bir şey zâtta gözükürse, o zaman bağıntı, sırf zâta bağlanmayıp, belki görünme yerine bağlanır.

Çünkü zâtın kendisindeki hükmü, küllîlere, cüz'îlere, bağıntılara, izâfelere kapsam olmaktan ibârettir.

Fakat bu kapsam oluşu, bahsedilen i'tibârların devamlılığı hükmüyle değil, belki zâtın ahad ya'nî tek oluşunun saltanatı altında yok olması hükmüyledir.

Ne zaman zâtta vasıf, yâhut isim, yâhut nitelik i'tibârı olursa, o i'tibâra bakış, i'tibâr olunan şey içindir; yoksa zât için değildir.

Bunun için biz, "zât, mutlak vücûddur" dedik; "kadîm vücûddur", "zorunlu vücûddur" demedik.

Eğer öyle demiş olsaydık, bu ta'bîrler ile kayıtlamak gerekirdi.

Yoksa ma'lûmdur ki, burada zâttan kasıt, kadîm olan zorunlu vücûdun zâtıdır.

Bizim "el-Vücûdu'l-Mutlak" sözümüzdeki "el-Mutlak" ta'bîrimizden dolayı mutlaklık vasfı ile kayıtlamak gerekmez.

Çünkü "mutlak"ın anlamı, kendisinde vecihlerden bir vecih ile kayıtlanma olmayan şey demektir.

Bu çok hassas bir mes'eledir, bunu anla!

Şu da bilinmelidir ki: Sırf ve sâde olan zât, sırflığından ve sâdeliğinden tenezzül edince, zâtın sırflığına ve sâdeliğine katılan üç tecellîgâhı vardır.

İlk tecellîgâh, "ahadiyyet"tir.

Ahadiyyette, i'tibârlardan, izâfelerden, isimlerden, sıfatlardan ve daha başkalarından hiç bir şey için zuhûr yoktur.

Ahadiyyet, sırf zâttan ibârettir. Yalnız zâta, ahadiyyetin ya'nî ahad-tek oluşunun bağıntısı vardır. Bu bağıntı sebebiyle zât, sırflıktan tenezzül etmiştir.

İkinci tecellîgâh, "hüviyyet"tir. Hüviyyette, bahsedilen i'tibârlar ve izâfeler gibi şeylerden hiç birinin zuhûru yoktur.

Yalnız hüviyyette ahadiyyet'in zuhûru vardır. Bunun için hüviyyet, sırflığa katılmışsa da, bu katılışı ahadiyyet'in sâdeliğe katılmasına göre daha aşağıdadır. Çünkü hüviyyette, hüviyyet ile gâyba işâret edilmesi yoluyla gayblığı anlama vardır, bunu anla!

Üçüncü tecellîgâh, "enniyyet" ya'nî "benlik"tir. Benlikte de i'tibârlar ve izafeler gibi şeyler için zuhûr olmayıp, bunda her halükârda hüviyyetin zuhûru vardır.

Benliğin sâdeliğe katılması, hüviyyetin sâdeliğe katılmasından daha aşağıdadır.

Çünkü benlikte özel bir kasıt ve huzûr ve hâzır anlayışı vardır.

Özel kasıt ile olan şey "Hakk'a değil" bize göre, gaybta olma rütbesinden ve akılla idrâk edilebilen bâtından daha yakındır.

Bunu iyi düşün ve anla!

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"innehû enallâhu"** ya'nî **"Mutlakâ O, Ben Allâh'ım"** (Neml, 27/9) buyurdu. Bu yüce sözde:

- "**İnne-Mutlakâ**" ahadiyyet'e işârettir; çünkü "inne" kayıtlama olmaksızın salt isbâta işâret eder. Ahadiyyet de, salt mutlak zâttan ibâret olup, kendisinde hiç bir yönle kayıtlanma yoktur.
- "İnne**hû**" daki **"hüve-O"** zamîrine gelince; bu da, ahadiyyet'e katılmış olan "Hüviyyet"e işârettir. Bunun için "inne" ile berâber, birleşik olarak zâhir oldu.
- "**Ene-Ben**" kelimesi de, "ahadiyyet"e katılmış olan "hüviyyet"e katılan "enniyet ya'nî benliğe" işârettir. Bunun için söylemde mübtedâ ya'nî fâilin bulunduğu kısımdadır ve kendisine yüklem isnâd edilen oldu. Yüklem ise, "ene"ye isnâd edilmiş olan "**Allah**" kelimesidir. Burada "benlik", vâhidiyyet hüviyyetinin menziline tenezzül etmiştir.

Bu üç tecellîgâhtan her birisi, sâde ve sırf zâttan ibârettir. Bu üç tecellîgâhtan sonra ancak "vâhidiyyet"ten ibâret olan tecellîgâh vardır.

O tecellîgâhın mertebesi "Ulûhiyyet" ta'bîri ile ta'bîr edilmiştir ve o mertebeye hakedici olan "Allah" ismidir. Âyet-i kerîme dahi, düzenleniş şekliyle anlattığımız îzâha işâret etmektedir.

Bu bahis dahi çok iyi düşünülsün.

Bu anlatılan îzâhları anladınsa, şunu da bilmekliğin lâzımdır ki; "Zâtiyyûn ya'nî zât tecellîsine nâîl olanlar", kendilerinde zâtî ilâhî latîflik bulunan kimselerden ibârettir.

Daha önceki izâhlarda beyân olmuştu ki, Cenâb-ı Hak kulu üzerine tecellî edip de, o kulu nefsinden fânî kılınca, o kulda onun yerine ilâhî bir latîflik koyar. İşte o latîflik ba'zen "zâtî" ba'zen de "sıfâtî" olur.

Eğer o ilâhî latîflik, zâtî olursa:

- Bu yüce mertebeye mazhar olan insânî görüntü, "kâmil bir ferd ve herşeyin kendisinde toplandığı gavs"tır;
- Vücûd işi, onun üzerinde döner;
- Rükû' ve secde etmek ona olur.
- Cenâb-ı Hak âlemi onunla muhâfaza eder.
- "Mehdî" ve "Hâtem" diye ta'bîr edilen odur.
- Âdem (a.s.) kıssasında kendisine işâret edilen "halîfe" de budur.
- Mevcûdların hakîkatleri, onun emrine uymaya, demirin, mıknatısa çekilmesi gibi çekilmektedir.
- Bu zât, kâinât üzerinde azametiyle gâlib ve kahredicidir.
- Her istediğini kudretiyle işler;
- Ondan hiçbir şey örtülü değildir. Bunun sebebi, o velîdeki ilâhî latîflik sâde zâttan ibâret olup, ne ilâhî Hakk'a dönük mertebeyle, ne de kulluksal halka dönük mertebeyle kayıtlı değildir;

- Bundan dolayı ilâhî mevcûtların ve halka dönük mevcûtların mertebelerinden her mertebeye hakkını veren odur. Çünkü o mertebede hakîkatlere hakkını vermeye mâni' olacak bir şey yoktur; Zâtta bunu tutan ve mâni' olan, zâtı bir rütbe veyâhut bir isim veyâhut belirli bir sıfatla veyâ halka dönük bir sıfat ile kayıtlamaktan kaynaklanır. Oysa o zâttan bu tutuş ve mâni' oluş, kalkmıştır. Çünkü o, sâde zâttan ibârettir.

- Bütün eşyâ onun indinde bi'l- kuvve ya'nî potansiyel olarak değil, bi'l-fiil mevcûddur; çünkü mâni' yoktur. Eşyânın zâtında ba'zen potansiyel, ba'zen bi'l-fiil olunması ise, mâni'ler yüzünden olur. Mâni'lerin kalkması da, ya zât üzerine bir "geliş" veyâhut zâttan bir "çıkış" sebebiyledir. Bundan başka mâni'in kalkması ba'zen hâle, yâhut vakte, yâhut sıfata, yâhut bunlara benzeyen bir şeye denk gelir. Bahsedilen zât ise bunların hepsinden münezzeh olmuştur.

- Netîce, o zât her şeye halkını ve hidâyetini verir; **"a'tâ külle şey'in halkahu sümme hedâ"** (Tâhâ, 20/50).

-

Ehlûllah, zât tecellîsi bahsi bir yana, ahadiyyet tecellîsini bile îzâh etmekten men' etmiş olmasalardı, ben zât hakkında tecellîlerin garîplikleri ve acâibliği husûsunda lâzım gelen sözleri söylerdim.

Hem o şekilde ki, tecellîler hakkındaki izâhlarımız, sâdece zâtî olarak ilâhî olur ve isimler ve sıfatlar ve diğerleri için o tecellîler arasına girmeye mecâl ve imkân olmazdı.

O hassas îzâhları gayb erlerinin anahtarları ile ilâhî gayb hazînelerinin mahzeninden şehâdet âleminin safhaları üzerine en latîf ibare ve en zarîf işâretle dökerdim.

Ve bahsedilen bu anahtarlar ile kilitli olan akıl kilitlerini açarak, "kul" denilen deve (halat), vuslat iğnelerinin deliğinden geçer; sıfât perdeleriyle korunan ve nurlarla ve karanlıklarla örtülü olan zât cennetine girerdi.

“Yehdîllâhu li nûrihî men yeşâu ve yadribullâhul emsâle lin nâsi, vallâhu bi külli şey’in alîm”

“Allah dilediğini nûruna hidâyet eder ve böyle misâlleri insanlar için vererek, gafleti giderir. Allah, her şeyi bilendir” (Nûr, 24/35).

Hayât Hakkındadır

Bir şeyin kendisi için vücûdu, o şeyin tam hayâtıdır. Bir şeyin başkası için vücûdu, o şeyin izâfî hayâtıdır.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, kendisi için mevcûddur; bundan dolayı "Hayy"dır. Hayâtı, tam hayâttır; ona ölüm gelmez.

Halk, varlığı i'tibârı ile "Allah için mevcûd" demektir. Bundan dolayı halkın hayâtı, izâfî hayâttır; onun için hayâtına fenâ ve ölüm gelir.

Bundan sonra şurası da salt bir hakîkattir ki, Allah'ın halktaki hayâtı, vâhid ya'nî bir olan tam hayâttır. Lâkin halk, o hayâtta çeşitlidirler.

- Halktan ba'zılarında hayât, tâm sûret üzerine zâhir olur. Bu insân-ı kâmildir. Çünkü insân-ı kâmil, kendisi için hakîkî vücûd ile mevcûddur, mecâzî ve izâfî olmadan. Bundan dolayı o, tam hayât ile hayydır. İnsân-ı kâmilin dışındakiler böyle değildir. Melâike-i illiyyûn da denilen müheymîn melekler; "Kalem-i a'lâ, Levh-i mahfûz" ve o türden olan diğerleri gibi, unsurlardan oluşmayan şeyler, insân-ı kâmile dâhil edilmiştir. Bunu anla!
- Mevcûdlardan ba'zılarında hayât, kendi sûreti üzerine zâhir olur, ammâ tam değildir; hayvânî insan ve melek ve cin gibi. Çünkü bunlardan her biri, kendisi için mevcûddur, şu veyâ bu şekilde kendisinin olduğunu bilir. Lâkin o vücûd, onun için hakîkî değildir. Çünkü

başkasıyla kâimdir. Böyle olduğu için, o Hak için mevcûddur, onun için mevcûd değildir. Bundan dolayı hayâtı tam değildir.

- Mevcûdlardan ba'zılarında da hayât zâhirdir; ammâ kendi sûreti üzerine değildir; diğer hayvânların hayâtı gibi.
- Mevcûdlardan ba'zılarında da hayât bâtındır. Bundan dolayı kendisi için değil, başkaları için mevcûddur; bitkiler, mâdenler ve bunlara benzeyen şeyler gibi.

Özetin özeti: Bahsedilen şeylerin hepsinde hayât mevcûddur. Mevcûdlardan hiç bir şey yoktur ki, hayy olmasın. Çünkü vücûdu, hayâtın aynıdır. Fark ancak hayâtın tam veyâhut tam olmayışındadır.

Hattâ belki hayâtı tam olan Hakk'ın hayâtından başka bir hayât yoktur. Çünkü Hak, mertebesinin hakediş derecesi üzerindedir. Noksan veyâhut fazla olunca, o mertebenin yok olması lâzım gelir.

Bundan şu sonuca ulaşırız ki: Vücûdda, hayâtı tam hayât ile hayy olandan başka mevcûd yoktur. Çünkü hayât, "vâhid ya'nî bir ayn"dır. Onun eksilmesine ve kısımlara ayrılmasına imkân yoktur. Çünkü ferd olan cevherin parçalara ayrılıp bölünmesi mümkün değildir.

Bundan dolayı hayât, bu ferd olan cevherden ibâret olup, her şeyde kendisi için kemâliyle mevcûddur. Onun için bir şeyin şeyliği, o şeyin hayâtıdır. O hayât da, eşyânın ayakta durmasına ve kıvâmına sebep olan "Allâh'ın hayât"ından ibârettir.

İşte eşyânın Cenâb-ı Hakk'ı "hayy" ismi yönünden tesbîh etmesi, bundan ibârettir. Çünkü vücûdda her şey, Hakk'ı her ilâhî isme göre tesbîhtedir. Şu halde mevcûdların Allah'ı "**Hayy**" ismi yönünden tesbîh etmesi, hayâtı ile vücûdunun aynı olmasından ibârettir.

- Eşyânın "**Alîm**" ismi yönünden Hakk'ı tesbîhi, ilâhî ilmin altına girmelerinden ibârettir. Eşyânın Cenâb-ı Hakk'a "Yâ Alîm" demesi, Hakk'ın o eşyâ üzerine tahsîs edilmiş bir sıfat ile hükmetmesinden meydana gelerek, eşyânın kendi nefslerinden Hakk'a ilim vermesi demektir.
- Eşyânın Hakk'ı "**Kadîr**" ismi yönünden tesbîhi, kudretinin altına girmelerinden ibârettir.
- Eşyânın Hakk'ı "**Mürîd**" ismi yönünden tesbîhi, hakedişine göre, eşyâyı Hakk'ın irâdesine tahsîs demektir.
- Eşyânın Hakk'ı "**Semî'**" ismi yönünde tesbîhi, eşyânın Hakk'a kelâmını işittirmesi demektir. Bu kelâm da, eşyânın hakîkatlerinin hakedişlerine göre hâl lisânı iledir. Fakat Allah ile eşyâ arasında bu kelâm, söz lisânı ile olur.
- Eşyânın Hakk'ı "**Basîr**" ismi yönünden tesbîhi, hakîkatindeki hakedişi yönüyle, ilâhî görme altında taayyünü demektir.
- Eşyânın Hakk'ı "**Mütekellim**" ismi yönünden tesbîhi, ilâhî kelimeden vücûd bulması demektir.

Diğer ilâhî isimleri de bunlara kıyâs et!

Bunları bildinse, şunu da bil ki; Eşyânın hayâtı, eşyâya nisbetle "sonradan olma", Allah'a nisbetle "kadîm"dir. Çünkü o hayât, ilâhî hayâttır. Hakk'ın hayâtı, Hakk'ın sıfatıdır; Hakk'ın sıfatı ise, zâtına dâhildir.

Bunu ne zaman akıl yoluyla anlamak istersen, kendi hayâtına bak ve hayâtını sana olan tahsîs edilmişliği yönünden kayıtla!

O zaman sana mahsûs olan rûhtan başka bir şey bulamazsın. Rûhun ise, sonradan olma rûhtur.

Bakışını sana mahsûs olan bu hayâttan çekip de, müşâhedeli bir bakış açısından her hayy olan mevcûdun hayâtının da, senin hayâtın gibi olduğunu zevk edebilirsen ya'nî bizzât hakîkatini yaşarsan, o zaman hayâtın, bütün mevcûdlara sirâyet edişini müşâhede eder ve anlarsın ki, âlemi ayakta tutan hayât, Hakk'ın hayâtından ibârettir.

İşte o hayât, ilâhî kadîm hayattır.

Bu anlatılan îzâhlarımda, hattâ kitâbımın tümünde işâret ettiğim sırları iyi anla!

Çünkü bu kitâba yazılan mes'elelerin çoğu, hiç kimse tarafından anlatılmamıştır. Yalnız her ilimde anlatılmak isteneni, o ilmin terimlerine göre ifâde etmek zarûrî olduğundan, bu şekilde kullanılan terimlere âit kısımlardan başka, benim bu kitâbımda yazdığım îzâhları, benim bildiğim hiçbir kitâbda, benim işittiğim hiçbir hitâbda, benden önce bu şekilde anlatan yoktur. Yerde gökte kendisine hiç bir şey perde olmayan bir göz ile Hakk'ın bana ihsân ettiği müşâhede, bana bu feyzi ihsân etmiştir.

- **"Ve mâ ya'zubu an rabbike min miskâli zerretin fîl ardı ve lâ fîs semâi ve lâ asgare min zâlike ve lâ ekbere illâ fî kitâbin mubîn"** ya'nî **"Yerde ve gökte zerre kadar bir şey Rabb'inden gizli kalmaz. Ondan daha küçük veyâhut daha büyük hiçbir mühîm mes'ele yoktur ki, Kitâb-ı Mübîn'de olmasın"** (Yûnus, 10/61).

Şurası da bilinmelidir ki; Ma'nâlardan, şekillerden, görüntülerden, sûretlerden, sözlerden, amellerden, mâdenlerden, bitkilerden ve daha başkalarına kadar kendisine "vücûd" ismi verilen her şeyin kendisinde, kendisi için tam hayât vardır.

Bunların hayâtı da, insânî hayât gibidir. Lâkin pek çok kimselerin bakışı bu husûsta perdeli olduğu için, yukarıda sayılanları, insan derecesinden indirerek, "bunların vücûdu, başkalarının vücûduna bağlıdır" demeye mecbûr olduk. Yoksa, eşyadan her şeyin kendisinde kendisi için vücûdu ve tam hayâtı vardır.

O vücûd ve o hayât ile söyler, anlar, işitir, görür, kudret ve irâde gösterir ve istediğini işler. Bu hakîkat, keşif yoluyla bilinir. Biz bunu âşikâr olarak müşâhede ettik. Bu hakîkati, ilâhî haberler de te'yîd etmiştir. Çünkü bir hadîs ile nakledilmiştir ki,

"Kıyâmet gününde insanların amelleri sûretlenerek sâhibine gelir ve ona: "Ben senin amelinim", diye hitâb eder. O amel gider, diğer amelinin sûreti gelir, o da hitâb eder. Bu şekilde amellerinin sûretlerinin geliş gidişi birbirini tâkip eder." Aynı şekilde;

"Güzel söz kıyâmette, güzel sûrette; çirkin söz kıyâmette, çirkin sûrette insana, ya'ni sâhibine görünür."

Bu hadîs-i şerîflerden başka Kur'ân'da **"ve in min şey'in illâ yusebbihu"** (İsrâ, 17/44) ya'nî **"Hiçbir şey yoktur ki, Hakk'ı tesbîh etmesin"** ma'nâsında olan âyet de bu konuda te'yid edicidir.

Eşyânın hepsi, Allah'ı konuşma diliyle tesbîh eder.

Bunu, keşfi açılan kimse işitir. Hâl dili ile de tesbîh eder; nitekim bu bölümde daha önce beyânı geçmiştir.

Eşyânın konuşma diliyle tesbîhi hakîkîdir, mecâzî değildir, bunu anla!

İnsanın a'zâ ve organlarının konuşması da bu türdendir.

Hakk'a hamd ü senâ ederim ki, ilâhî keşf bizi bu feyze muvaffak etti. Bizim artık gayba îmânımız, taklîdî îmân değil, tahkîkî îmândir. Halbuki bize göre gayb da yoktur.

Bu ta'bîri, içinde bulunduğumuz âlem ve mevki' nisbeti i'tibârı ile söyledik; yoksa bizim gaybımız şehâdetimizin, şehâdetimiz gaybımızın aynıdır.

Yukarıda nakledilen te'yîdi söylemekliğim de muhâtab içindir; yoksa biz keşfe bu nakledilen te'yîd ile ulaştık demek değildir.

Anla! İyi düşün, inşâallah hakîkî rüşde nâil olursun.

Allah hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

İlim Hakkındadır

Şiirin Tercümesi:

"İlâhî ilim, "Hayy" olan Hakk'ın eşyâyı idrâki demektir. Bununla berâber bu ilim, Hakk'a nisbetle ondan ganî oluşu sûretiyle zâhirdir.

İlâhî Âlim ismi, vücûd işini, küllî bir ihâta şartıyla idrâk edicidir. Bundan dolayı, kadîmin allâmesi ve gizli olmaksızın sonradan olanların da âlimidir.

Mukaddes ilmin hakîkati, vâhid ya'nî bir şey'dir. Bu ilimde küllî oluş, cüz'î oluş düşünülemez.

İlâhî ilim gaybda mücmel, şehâdet âlemine nisbetle tafsîlatlıdır.

Şehâdet âlemine nisbetle tafsîlatlı olan ilmi, gaybdaki mücmelin tamâmı ile aynıdır; bunda şübhe yoktur.

Cenâb-ı Hak, bu ilmi ile zâtını ve bizi ve bütün kâinâtı bilir. Biz de yine o ilimle hem Hakk'ı, hem zâtımızı biliriz.

Bütün eşyâyı kapsamış olan bu tek ilme hayret etmemek mümkün değildir. Sen de hayret et."

Bilesin ki; ilim, nefsî ve ezelî sıfattır. Cenâb-ı Hakk'ın zâtına ve mahlûkatına olan ilmi, vâhid ya'nî bir ilimdir; kısım kısım ve türlü türlü değildir.

Şu kadar var ki, nefsini kendi istihkâkına göre, halkını da onların istihkâkına göre bilir.

"İlâhî ma'lûmlar ya'nî bilinenler, kendi nefsinden Hakk'a ilim verdi" denilmesi câiz değildir. Böyle denilirse, Hakk'ın başkasından bir şey istifâde etmiş olduğu mahzûru yüz gösterir.

Bu mes'elede İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a.) hazretleri "Hakk'ın ma'lûmâtı ya'nî bilinenleri, nefsinden Hakk'a ilim verdi" dediği için, hatâ etmiştir. Biz, kendisini ma'zûr görürüz ve "bu mes'ele hakkında son ulaştığı nokta budur" demeyiz.

Fakat biz, İbnü'l-Arabî hazretlerinin bu ifâdesini gördükten sonra, Cenâb-ı Hakk'ın o bilinenleri kendine hâs aslî ilmi ile bildiğini keşfettik. Cenâb-ı Hakk'ın bu aslî ilmi, zâtları îcâbıyla, ilâhî ma'lûmâtın gereklerinden istifâde edilmiş değildir.

Şu kadar var ki, Cenâb-ı Hakk'ın aslî ilmine mutâbık olarak, o ma'lûmât da ilme gerek duydu. Hak, ikinci derecede o ma'lûmâta ve o ilâhî ilmine mutâbık olarak da ma'lûmâtın gereklerine hükmetti.

İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a.), Cenâb-ı Hakk'ın, bahsedilen ma'lûmâtın kendilerindeki o gerekleri hükmettiğine bakarak zannetti ki, Hakk'ın ilmi, ma'lûmâtın gereklerinden ibârettir. Bunun için "ma'lûmat kendi nefslerinden Hakk'a ilim verdi", dedi.

O malûmatı halk edilmezden ve vücûda getirilmezden evvel, küllî ilim, aslî ilim, nefsî ilim ile olan ilmine mutâbık olarak o ma'lûmâtın gereklerini gösterdiğini düşünmek mes'elesini, İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a.) atladı.

Çünkü bahsedilen ma'lûmât, ilâhî ilimde ancak Hakk'ın ilmiyle taayyün etti. Yoksa önce ma'lûmâtın zâtları gereklerini gösterip, o gereklerden sonra, ma'lûmâtın nefsinden, ilâhî ilmin aynı olarak birtakım işler hâsıl oldu da, ilminin gereğiyle Cenâb-ı Hakk hükmü ikinci derece yaptı, demek değildir.

Hakk'ın ma'lûmât için olan hükmü ancak, ilmine mutâbık olan hükmüdür. Bunu iyi düşün!

Bu bir hassas mes'eledir. Eğer hakîkat benim dediğim gibi olmasa, Cenâb-ı Hakk'ın âlemlerden ganî olması geçerli olmazdı. Çünkü "ma'lûmât, kendi nefslerinden, Hakk'a ilim verdi", diyecek olursak, Cenâb-ı Hak için ilmin oluşmasının ma'lûmâta ihtiyâç duyması lâzım gelir.

Bir vasfın başka bir şeye bağlı olması, o vasfın o şeye ihtiyâcı demektir. Oysa vasıfsal ilim, Cenâb- ı Hak için nefsî vasıftır. Böyle bir ihtiyâç duyulsa, o zaman kendi nefsinde, başka bir şeye muhtâç oluşu gibi bir yanlış anlama olur.

Oysa Cenâb-ı Hak böyle bir bağlılıktan ve ihtiyâçtan son derece yücelik ile yücedir.

Bu îzâha göre;

- İlim mutlak olarak Hakk'a bağlanırsa, Hakk'a "**Alîm**" denilir.
- Eşyânın Hakk'ın kendisine bağlı oluşuyla ma'lûm olduğu düşünülürse, Hakk'a "**Âlim**" denilir.
- İlmin ve eşyânın ma'lûm oluşunun ikisi birden Hakk'a bağlanırsa, Hakk'a "**Allâm**" denilir.

Bundan dolayı "**Alîm**" kendine âit sıfatın ismidir; bunda ilimden başka bir şeye bakış yoktur. Çünkü ilim, kendi zâtı için kemâldeki hakedişinden ibârettir.

"**Âlim**" ismi ise, fiillere âit sıfatın ismidir. Çünkü âlimde ilim, eşyâya nisbetle tasavvur edilebilir. O ilim ister kendisi için, ister başkaları için olsun, her ikisi de aynıdır. "Fiillere âittir" dedik; çünkü kendine ve başkasına nisbetle âlimdir, denir. Şu halde fiillere âit sıfat olması zarûrîdir.

"**Allâm**" ismine gelince; ilim yönünden bağlanışa göre alîm gibi, kendine âit sıfatın ismidir; eşyânın ma'lûm oluşu yönünden bağlanışa göre, fiillere âit sıfatın ismidir.

İşte bunun için halkı âlim ismi ile vasıflandırmak ön plandadır; Alîm ve Allâm ismiyle vasıflandırılmaz; falan kimse âlimdir, denir, alîmdir, allâmdır denmez; meğer ki araya bir kayıt gire. O takdîrde, falan kimse şu işe şu kadar alîmdir, denir. Falan şu işte allâmdır, denmez. Mutlak bir şekilde allâm da denmez.

Eğer bir şahsı bu vasıf ile vasıflandırmak gerekse "kezâ şu işte allâmdır" denilebilirse de, bu da mecâz şekliyle olur. Falan kimse allâmedir denilmesi ise, bu türden değildir. Çünkü allâme, ilâhî isme mahsûs değildir; Allah allâmedir, denilmez, bunu anla!

Bilesin ki: İlim, hayât sıfatına ilâhî sıfatlardan en yakın olanıdır; hayâtın, zâta sıfatlar içerisinden en yakın oluşu gibi.

Çünkü bundan önceki bölümde îzâh ettik ki, bir şeyin kendisi için vücûdu, o şeyin hayâtının aynıdır. Bir şeyin vücûdu da zâtından başka bir şey değildir.

Netîce: Zât'a hayât vasfından yakın bir şey yoktur. Hayâta da ilimden yakın bir şey yoktur.

Çünkü her hayy olanın, elbette bir şey bilmesi lâzım gelir, yeryüzündeki hayvanât ve haşerâtın ilmi gibi ilhâmî olması, yâhut insanın ve meleklerin ve cinlerin ilmi gibi belirgin, zarûrî, tasdîkî olması farketmez.

Hayvânât ve haşerâttaki ilhâmî ilim, beslenme, barınma, hareket ve duruş gibi, kendilerine lâyık olan ve olmayan şeylerde olabilir. Kısaca bu ilim her hayy için lâzımdır. Bu açıklamalardan anlaşılır ki, ilim, sıfatlardan hayâta en yakınıdır. Onun için Hak Teâlâ hazretleri, ilimden kinâye olarak Kur'ân'da ilme "hayât"tır, dedi ve;

- **"E ve men kâne meyten fe ahyeynâhu"** (En'âm, 6/122) buyurdu. Ya'nî; Câhil idi, biz ona ilim verdik, demektir.
- **"Ve cealnâ lehu nûren yemşî bihî fîn nâsi"** (En'âm, 6/122) "Ona nûr yaptık, insanlar içinde onunla yürür." Ya'nî ilminin gerekleriyle hareket eder, demektir.
- **"Ke men meseluhu fîz zulümâti"** (En'âm, 6/122) "Onun durumu karanlıklarda olan kimse gibi midir". Ya'nî, cehâletin aynından ibâret olan tabîat karanlığındaki kimse gibi midir.
- **"Leyse bi hâricin minhâ"** (En'âm, 6/122) "Oradan dışarı çıkamaz." Ya'nî, karanlık ancak karanlığa sevk eder. Bundan dolayı cehâlet ile ilme ulaşmak mümkün değildir, demektir. Ya'ni, tabiî cehâlet ile ilme ulaşmak mümkün değildir. Câhilin cehâlet ile, cehâletten çıkmasına imkân yoktur

- **"Kezâlike zuyyine lil kâfirîne mâ kânû ya'melûn"** (En'âm, 6/122) "İşte bu şekilde kâfirlere kendi ilimleri ziynetli göründü."

Burada "kâfirîn", kendi vücûdlarıyla Hakk'ın vücûdunu örtenler demektir.

O sınıftan olanlar, kendilerinden ve mevcûdâttan yalnız mahlûkluklarını görürler, başka bir şey görmezler; bu şekilde Allâh'ın vechini örterler ve dâimâ "Allah'ın vasfı mahlûk olmamak, yoklukla öne geçmemektir", derler.

Bilmezler ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, her ne kadar mahlûkâtında açığa çıkmışsa da, o mahlûkâtta kendisine lâyık olan yüce vasıf ile açığa çıkmıştır.

Kendisine sonradan olma noksanlıklardan hiç bir şey bulaşmaz.

Şayet, sonradan olma noksanlıklardan bir şey kendine istinâd ederse, derhal o noksanlarda kemâli açığa çıkıp, o sonradan olmalardan noksan hükmü kalkar ve noksanlar, Hakk'a isnâd edilmekle kâmil olur.

Kısaca kâmilden ancak kâmil olan şey vücûd bulur ve kâmile ancak ona katılmaya lâyık olan şey, istinâd eder.

Bu konuda ben aşağıdaki iki beyti söyledim:

Tercüme

"Hakk'ın cemâli, çirkin gibi gözükenin noksânını ikmâl eder. Çirkinde Hak zâhir olunca, çirkinliği kalkar.

Hakk'ın celâli, zelîlin derecesini a'lâ eder; bundan dolayı orada ne noksan, ne zelîl mevcûd kalır."

Yukarıda geçtiği şekilde ilim, hayâta lâzım olduğu gibi, hayât da ilme lâzımdır. Çünkü hayâtı olmayan bir âlimin vücûdu mümkün değildir. Bundan dolayı ilim ile hayât, lâzım-ı melzûm ya'nî biri olunca diğeri de lâzım olan türündendir.

Bunu bilince, senin için "her ikisi de ne lâzımdır, ne melzûmdur" demek de câizdir. Böyle dediğin taktirde, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarından her sıfatın Cenâb-ı Hakk'ın kendisinde müstakil oluşunu düşünmüş olursun.

İlâhî sıfatlardan her sıfatta bu müstakil oluş olmasaydı, ba'zı sıfatların, diğer sıfatlarından terkîb edilmiş olması; veyâhut sıfatlarının bir arada oluşundan dolayı terkîb olması lâzım gelir. Oysa hakîkat böyle değildir. Cenâb-ı Hak, sıfatlarının bu şekilde oluşmasından yana son derece yücelik ile yücedir.

İşte bu anlatılan duruma göre, örneğin hâlikiyyet ya'nî halk edicilik sıfatı, kudretten, irâdeden, kelâmdan oluşmuş değildir. Her ne kadar mahlûk, bu üç sıfatla mevcûd ise de, Hak'da halk edicilik sıfatı, Hakk'ın müstakil vâhid ya'nî bir olan sıfatıdır; diğerlerinden terkîb edilmiş değildir.

Diğer sıfatlara nisbetle ne lâzımdır, ne melzûmdur. Diğer ilâhî sıfatlar için de aynı şey geçerlidir.

Bu mes'eleyi iyi düşün!

Hak hakkındaki bu îzâhımız geçerli olunca, aynı şekilde halk hakkında da geçerli olur. Çünkü Hak Teâlâ hazretleri, Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti ve bu nedenle rahmânî sıfatlarından her bir sıfatın insanda da bir nüshasının bulunması gereklidir.

"Rahmân"a nisbet edilen her şey, insanda da mevcûddur. Hattâ insan vâsıtasıyla muhâl ya'nî imkânsız olan bir şeyin vücûduna bile hükmedebilirsin.

Görmüyor musun, imkânsız olduğunu farz ederek ilmi olmayan "hayy" vardır, hayâtı olmayan "âlim" vardır, demek câizdir. O ilmi olmayan hayy, yâhut hayâtı olmayan âlim, senin farz ettiğin âlemde ve hayâl âleminde mevcûddur; o ise Rabb'in için mahlûktur. Çünkü hayâl, içinde olan ile berâber Allah Teâlâ'nın mahlûkudur. Bu duruma göre diğerleri hakkında muhâl olan şey, insan vâsıtasıyla âlemde mevcûd oldu.

Şurası da bilinmelidir ki, his âlemi, hayâl âleminin fer'idir. Çünkü hayâl, his âleminin melekûtudur. Melekûtta bulunan şeyin de elbette mülkte de açığa çıkması gereklidir ve mülkte de, kābiliyyete, vakte ve hâle göre melekûtta mevcûd olanın bir nüshası bulunur.

Bu mevzûdaki kelimelerin altında, şerhi mümkün olmayan ilâhî sırlar bulunmaktadır; bu sırları ihmâl etme! Çünkü bu sırlar, gaybın anahtarlarıdır. Senin eline sağlam olarak geçerse, vücûdun a'lâsında ve esfelinde bulunan ne kadar kilit varsa, o anahtarlarla açabilirsin. İnşâllâhu Teâlâ, bu kitâbın sâdece ona özel bir mahallinde melekût âlemine âit olan ayrıntılar anlatılacaktır.

Yukarıdaki îzâhlara bakarak ilim ve hayât ve diğer sıfatlar hakkında, istersen "biri olunca diğeri de lâzımdır" dersin, istersen "her ikisi de ne lâzımdır, ne melzûmdur" dersin ve cenâb-ı ilâhîde Peygamber (s.a.v)'in lisânından **"inne ardî vâsiatun"** (Ankebût, 29/56) ya'nî **"Benim yerim geniştir"** âyet-i kerîmesi gereğince, fikirlerin genişliği ile hareket edersin.

Manzumenin Tercümesi:

"Dâima heyecânla taşmakta olan denize hayret etmemek mümkün değildir.

Dâimâ kabarmakta, dâimâ dalgaları çarpmaktadır sâhile.

O denizin her köşesinden muhtelif rüzgârlar eser.

Dağ gibi olan dalgalarını sâhillerine yığar.

O denizdeki dalgalar, birdiğerini ta'kîb etmektedir.

Gök gürültüsünün sesi, dalgaların çarpışmasındaki heybetli ses gibidir.

O denizdeki şimşekler, her bakanın gözbebeğini kapar.

Şimşeğin çakması, kılıçların savaşta parlamaları gibidir.

O denizde bulutlar, üst üste yığılıdır;

Ve safhâ safhâ fezâsından daimî yağmurlar yağdırır.

Hâriçte, üst üste yığılan zulmetler, buradaki zulmetlere göre damla gibidir.

Böyle bir denizde kendi sıfatlar gemisi, zâtından isâbet alan, nasıl selâmete nâil olur?

Ne yapabilir ki, eli ayağı yüzmekten kesilen bir yüzücü, ve onu kurtuluşa kim sevk edebilir?

"Allahu Ekber" o denizde selâmet mümkün müdür?

Heyhât, heyhât, heyhât!"

İrade Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"İrâde, ilâhî tecellîlerin meylinin evvelidir. Bu irâde, Hak için ve bizim için nefhâların îcâbıdır. Belirli olmaktan yana, belirsizlik çeşnisi gösteren "gizli hazîne"den ilâhî cemâlin zuhûru bu irâde iledir. O cemâlin güzellikleri, etrâfına saçılmıştır. Halk olma vehimi, tecellîlerin bir nevi' sûretidir.

Hakk'ın güzellikleri, kendisinde mahlûkları vücûda getirmeyi gerektirmese, mahlûkât mahlûk olmazdı. O mahlûkâtta olmasaydı Hak sırrı, sıfatların güzellikleri ile vasıflanmazdı. Mahlûkât Hak ile zâhir oldu. Hakk'ın cemâlinin zuhûru, mahlûkât iledir. Her biri, dîğeri için güzelliklerinin görünme yerleridir.

Vâhîd ve Ferd, Mü'min olan Hak, mü'min için ayna gibidir. Bu konuda ulaşan hadîs, bunu te'yîd edicidir. Hak, Mü'min'dir; Mü'min olan kimse ile iki ayna gibi olup, bizzât karşı karşıya duruşları vardır.

Hakk'ın güzellikleri bizimle âşikâr oldu. Bizim güzelliklerimiz de Hak'la âşikâr oldu. Arada ayrılık yoktur. O bizimle isimlendi, belki biz de onunla isimlendik. Her biri, dîğeri için âyetlerinin nüshasıdır.

Hakk'ın irâdesi bilinmekliğe bağlanmasaydı, ilâhî hazînede gizli olanları açığa çıkarmazdı. Bunun içindir ki, irâdenin hükmü, diğer sıfatların önüne geçmiştir."

Bilesin ki; irâde, Hakk'ın ilminin, zâtî gerekliliğe göre tecellîsi sıfatından ibârettir. İşte o gereklilik, irâdeden ibârettir.

Kısaca, ilmin gereğine göre Hakk'ın ma'lûmâtını ya'nî bilinenlerini vücûda tahsîs etmesinden ibâret olup, Hak'daki bu vasfa "irâde" denilir.

Bizde mahlûk olan irâde, Hakk'ın irâdesinin aynıdır. Şu kadar ki, o irâde bize bağlanınca, bize lâzım olan sonrada olmaklık,vasfımıza da lâzım olmuştur. Onun için "bizim irâdemiz mahlûktur" dedik. Yoksa o irâde, Allah'a bağlanışıyla zâtî kadîm irâdesinin aynıdır.

Eşyâyı, isteğimiz şekilde ibrâz etmekten bizi men' eden, irâdenin bize bağlanışıdır. İşte o bağlanış mahlûktur. Bize bağlanan o irâde kalkıp da, "olduğu hâl üzere" Hakk'a bağlanırsa, eşyâ o irâde ile olan te'sîri kabûl edici olur.

Bunu anla!

Nitekim bizim vücûdumuz bize nisbetle mahlûk, Allah'a nisbetle kadîmdir. Bu nisbet, zarûrî bir hakîkat olup, ona vâkıf olmak keşf ile, zevk ile ya'nî bizzât yaşayıp tadmakla, ayn makâmına kâim olan ilim ile bilinebilir. Şu halde burada dikkâte şâyân olan işte bu nisbettir, bunu anla!

Bilesin ki; irâdenin mahlûklarda dokuz görünme yeri vardır:

- İlk görünme yeri, **kalbin meyli**nden, kalbin tâlibi olduğu şeye karşı cezbedilmesinden ibârettir.
- Bu meyil kuvvetlenir ve devâm ederse ismine "**velâ** ya'nî sevmek" denir. Bu, irâdenin ikinci görünme yeridir.

- Bahsedilen meyil, şiddetlenerek artarsa "**sabâbet** ya'nî şiddetli akış" denir. Buna sabâbet denilmesinin sebebi, kalb kendisini sevdiğine karşı büsbütün salıverdiğinden, döküldüğü zaman suyun insıbâbına ya'nî akmasına benzediği içindir. Çünkü, dökülünce suyun akmama ihtimâli yoktur. Bu sabâbet, irâdenin üçüncü görünme yeridir.
- Kalbin bahsedilen meyli, kalbi tamamıyla diğer uğraşlardan uzaklaştırarak, temkin kazanırsa ya'nî kalbi kendine mekân edinirse, "**Şegaf**" denir. Bu, irâdenin dördüncü görünme yeridir.
- Kalbin bahsedilen meyli, gönülde kuvvetlenmiş olarak, onu başka şeye meşgûliyetten büsbütün alıkoyarsa, adına "**hevâ**" denir. Bu, irâdenin beşinci görünme yeridir.
- Kalbin bahsedilen meyli, cesedde istilâ hükmünü gösterecek derecede şiddetli olursa "**garâm** ya'nî sevdâ" denir. Bu, irâdenin altıncı görünme yeridir.
- Kalbin bahsedilen meyli artarak, gerekçeyi izâle edecek hâle gelirse, adına "**hubb** ya'nî muhabbet" denir. Bu, irâdenin yedinci görünme yeridir.
- Kalbin bahsedilen meyli, muhabbet edeni kendisinden fâni kılacak derecede heyecân peydâ ederse adına "**vidd**" denir. Bu, irâdenin sekizinci görünme yeridir.
- Kalbin bahsedilen meyli, kabararak muhabbet edeni ve muhabbet edileni fânî edecek derecede şiddet kazanırsa, adına "aşk" denir. Bu makâmda âşık, ma'şûkunu görünce, farkına varamaz.

Yine o halde ma'şûkuna feryâd eder. Buna misâl olarak yazıyorum: Leylâ bir gün Mecnûn'un yanına vararak, konuşmak için kendisini da'vet ettiği sırada, Mecnûn: "Beni bırak, ben seni düşünemiyorum, ben Leylâ ile meşgûlüm" demiştir. Bu mertebe, yakınlaşma ve kavuşma makâmlarının sonudur. Ârif, bu makâmda ârif olduğu şeyi inkâr eder. Arada ne ârif, ne ârif olunmuş, ne âşık, ne ma'şûk kalır; tek başına aşk kalır, işte **bu tür aşk, resim, isim, nitelik ve vasıf altına girmeyen sırf salt zâttan ibârettir**. O, ya'nî aşk, zuhûr ânında âşıkı fânî ederse, âşık için ne isim, ne resim, ne nitelik, ne vasıf kalır. Âşık aşkında büsbütün mahvolursa bu sefer aşk, ma'şûku ve âşıkı fânî etmeye başlar. Önce ismi, sonra vasfı, sonra zâtı fânî etmeye devâm eder. O mertebede ne âşık kalır, ne ma'şûk! Bu mertebede âşık iki sûretle zâhir olur, iki sıfatla vasıflanır; kendine âşık da denir, ma'şûk da denir.

Ben, bu konuda aşağıdaki üç beyti söyledim.

Beyitlerin Tercümesi:

"Aşk, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. O ateşin yanması ve sönmesi gönüllerde olur.

Bu büyük bir haberdir (nebeil azîm; Nebe, 78/2). Bu mertebe ehli, bu büyük haberde ihtilaf etmişlerdir.

Ba'zısı mekânettetir, ba'zısı mekânette değildir, demiştir.

O mertebede olanları, aşkın bir olan noktasında bir gördüğün halde, onlardan her biri başlı başına farklıdırlar."

Şurası da bilinmelidir ki; "fenâ" kendinden geçme hükmünün istilâ etmesiyle insanda oluşan şuûr yokluğundan ibârettir.

Âşıkın kendisinden fenâsı, kendisine şuûrunun olmayışı; mahbûbundan fânî olması ise, varlığının mahbûbunun varlığında mahvolması ve yok olması demektir.

Özetle, "fenâ," sûfî terimlerinde, bir şahsın kendi kendine ve kendi ihtiyâçlarına şuûrunun yokluğu demektir.

Bunu bildikten sonra şunu da bil ki, mahlûkları hallerine ve eşkâline tahsîs eden ilâhî irâdede gerektirici illet ve sebeb yoktur.

O irâde, Hak'dan sebepsiz çıkmaktadır; sırf ilâhî tercîhden ibârettir. O, ya'nî irâde azamet hükümlerinden bir hüküm, ulûhiyyet vasıflarından bir vasıftır. Kendisine mahsûs olan ulûhiyyet ve azameti bir illetten, bir sebebten kaynaklanmamıştır.

Bu mes'elede İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a.) hazretleri bu görüşümüze muhâliftir.

Çünkü kendisi: "Allah'a muhtâr ya'nî tercîh edici denilemez; çünkü Allah bir şeyi tercîhiyle işlemez; belki âlemin nefsindeki gereğe göre işler.

Âlemin nefsinden gerektirdiği şey de, o âlemin bulunduğu vecihten ibârettir. Bundan dolayı Hak muhtâr olmaz" demiştir.

İşte İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a.) hazretleri'in **Fütuhât-ı Mekiyye**'deki sözü budur.

Muhyiddîn-i Arabî (r.a) ilâhî irâde tecellîsinde muzaffer olduğu bir sır üzerine, bu sözü söylemişse de, kendisini fevt eden sırlar, muzaffer olduğu sırlardan daha çoktur.

Bu da ilâhî azamet gereklerindendir.

Biz, kendisinin muzaffer olduğu sırra mazhar olduktan sonra, ilâhî izzet tecellîsinde Hakk'ın eşyâda muhtâr olduğuna ve zarûrete dayanmayan bir şekilde meşiyyetin ya'nî üst irâdenin hükümleri ile eşyâda tasarruf edici olduğuna vâkıf olduk.

İrâde, ilâhî bir şe'n ve zâtî bir vasıftır.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ân- Kerîm'de kendisinden açık bir beyân ile **"Ve rabbüke yahluku mâ yeşâu ve yahtâr"** ya'nî **"Rabb'in dilediğini halk eder ve bunda muhtârdır"** (Kasas, 28/68) buyurmuştur.

Özetle: Hak, Kâdir-i Muhtâr, Azîz-i Cebbâr, Mütekebbir-i Kahhâr'dır.

Kudret Hakkındadır

Kudret, zâtî kuvveden ibârettir ve Allah'dan başkası için olamaz. Kudretin şânı, ilâhî ma'lumâtı ya'nî bilinenleri, ilmin gereklerine göre hâricî ayn'lar âlemine ibrâzdan ve açığa çıkarmaktan ibârettir.

Aynî âlem, bu tecellînin tecellî ettiği yerdir. Ya'nî aynî âlem, yokluktan vücûd bulan ilâhî ma'lûmât ayn'larının görünme yeridir.

Çünkü Cenâb-ı Hak, o ma'lûmâtın yokluktan mevcûd olduğunu, ilâhî ilminde bilir. Bundan dolayı kudret, mevcûdları yokluktan açığa çıkaran kuvvetten ibârettir.

Kudret, ilâhî nefsî sıfattır; rubûbiyyet onunla zâhirdir. O, bizde mevcûd olan kudretin aynıdır.

Yalnız kudretin bize bağlanmasına, "sonradan olma kudret"; Hakk'a bağlanmasına, "kadîm kudret" denir. Kudret, bize nisbetle vücûda getirmelerden yana âcizdir.

Yine o kudret, aynıyla Allah'a nisbet edildiği zaman, eşyâyı îcâd eder ve yokluk gizliliğinden vücûdun müşâhedesine çıkarır.

Bunu iyi anla!

Bu çok büyük bir sırdır ki, onu ehlullâhdan "zâtiyyûn ya'nî zât tecellîsine nâil olanlar"dan başkasına açmak uygun değildir. Kudret, bizim indimizde yok olanı, vücûda getirmekten ibârettir.

İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a) bu mes'elede de muhâliftir. Çünkü kendisi: "Allah eşyâyı yokluktan halk etmedi, yalnız o eşyayı ilmî vücûddan, aynî vücûda çıkardı" demiştir.

Bu sözün akılda dayandırılacak yönü varsa da, za'f üzerinedir. Çünkü yok olanı îcâddan ve yok olanı salt yokluktan, salt vücûda ibrâz etmede, ilâhî kudretin acze düşmesinden ben, Rabb'imi tenzîh ederim.

Şu da bilinsin ki, İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a)'nın dediği inkâr edilecek bir şey değildir.

Çünkü kendisinin bununla kastı, eşyânın ilâhî ilimde olan vücûdu ve sonra onun aynî âleme çıkarılması olduğu için, bu çıkarma, ilmî vücûddan, aynî vücûda karşı olmuştur.

Yalnız şurası gözden kaçmıştır ki ki, Allah'ın kendi kendinde, kendine vücûd hükmü, eşyânın ilminde vücûduna olan hükmünden öncedir ve bu durumda o ilâhî hükme göre mevcûdlar yoktur; vücûd yalnız Cenâb-ı Hakk'ındır ve Cenâb-ı Hak için kadîm olması, işte bu şekilde yerinde olmuştur.

Böyle olmasa, bütün mevcûdların her şekilde, ilâhî kadîmlikle berâber yürümesi lâzım gelir. Cenâb-ı Hak ise bundan yana yücedir.

Bundan çıkan netîce şudur ki, Cenâb-ı Hak eşyâyı ilminde yokluktan vücûda getirdi; ya'nî Hak o eşyâyı kendi ilminde, yokluktan, mevcûd olarak bildi.

Bunu düşün!

Sonra o eşyâyı ilminde, ayn'da ibrâz ile vücûda getirdi. Bundan dolayı o eşya, aslında ilâhî ilimde, salt yokluktan vücûd bulmuştur. Kısaca, Hak Teâlâ, eşyâyı salt yokluktan vücûda getirmiştir.

Şu da bilinmelidir ki;

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin kendi kendisine ve mahlûklarına olan ilmi, vâhid ya'nî bir ilimdir; zâtına olan ilminin kendisiyle, mahlûklarını da bilir. Lâkin o mahlûklar Hakk'ın kadîm oluşuyla kadîm değildir. Çünkü Hak mahlûklarını sonradan olmaklıkları yönüyle bilmiştir. Mahlûklar ilâhî ilimde işin aslında

- Hükümle sonradan olma,
- Ayn'ında ise yoklukla öndedir.

Hakk'ın ilmi ise, kadîmdir, yoklukla öne geçmiş değildir.

Yukarıda "Hakk'ın vücûduna vücûd ile hükmü, mevcûdların vücûduna hükmünden öncedir" demiştik. Bu öncelik burada, aslî hükümsel önceliktir; zamâna bağlı bir öncelik değildir. Çünkü Hakk'ın nefsi ile müstakil olan vücûdu, ilk vücûddur. Mahlûklarda Hakk'a ihtiyâç olduğu için, onların vücûdu, ikinci derecede vücûddur.

Bundan dolayı mahlûklar ilk vücûdda yoktur. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, mahlûkları ilminde salt yokluktan ilâhî vücûda getirme ile vücûda getirip, sonra kudretiyle ilmî âlemden, aynî âleme açığa çıkarmıştır. Hakk'ın mahlûkları vücûda getirmesi, yokluktan ilme, ilimden ayn'a getirme sûretiyledir; başka bir şekilde olmasına yol yoktur.

Bu izâha karşı, "Hakk'ın ilminde vücûda getirmesinden önce mahlûklara cehli lâzım gelir" diye i'tirâz edilmesin; çünkü burada zaman yoktur. Burada bulunan ancak hükümsel önceliktir.

Bu hükümsel önceliği de, ulûhiyyet nefsiyle izzet ve azametinden ve vasıflarından yana âlemlerden ganî oluşundan dolayı îcâd etmiştir. O mahlûkların, ilminde vücûduyla aslî yokluğu arasında zaman yoktur ki, ilminde vücûda getirmezden önce Hakk'a cehil lâzım gelir denilebilsin. Allah bundan son derece yücelik ile yücedir.

Bu îzâhlarımızı iyi anla!

Bizim bu îzâhlarımız, ilâhî keşifden ihsân edilen îzâhlardır. Bunu bu kitâbda yazmaktan maksâdımız, Allah için, Resûl'ü için, mü'minlere nasîhat olarak bir tenbîhten ibârettir.

İmâm Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (r.a) üzerine i'tirâz için de değildir. Çünkü kendisi, yukarıda îzâh edilen murâdına göre isâbetlidir, bizim beyân ettiğimiz hükme göre hatâlıdır.

"Ve fevka külli zî ilmin alîm" (Yûsuf, 12 /76) ya'nî **"Her ilim sâhibinin üstünde, alîm vardır."**

Bu îzâhları bildikten sonra, şunu da bil ki, ilâhî kudret bir sıfattır ki, o sıfâtın sâbitliğiyle Hak'dan bütün yönlerden âcizlik kalkmıştır.

Bu ta'bîrimizden "Kudret sâbit olmasaydı, âcizliğin sâbitliği lâzım gelirdi" ma'nâsı çıkarılamaz. Çünkü kudret sâbittir. Sâbitliğin yokluğunun düşünülmesi câiz değildir.

O kudret ebediyyen sâbit, âcizlik de ebediyyen kalkıcıdır.

Kelâm Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"Kelâm, hakkında zâhir olan vücûddan ibârettir; câiz olan vücûdun hükmünü de ihtivâ etmektedir.

İlâhî ilimdeki kelâmlar, okunamayan harflerden ibârettir. Çünkü orada ayrım yoktur; ayrım zuhûrdadır. O zuhûrdan "Kün-Ol!" sözüyle ta'bîr ettiler.

O zuhûr Hakk'ın bilinmesi içindir.

Şunu bil ki: Hak için "Kün-Ol!" demek haktır. O'nun "Kün-Ol!" demesiyle, âciz olan "varlık" var olur.

Kelâm Hakk'ındır; hakîkaten de olsa böyle, mecâzen de olsa böyledir. Her ikisi de, câizdir."

Özet olarak bilesin ki;

İlâhî kelâm, Hakk'ın ilmini açığa çıkartma i'tibârı ile, ilmî tecellisinden ibârettir.

İsterse o kelâmlar, mevcûd ayn'ların kendisi olsun, isterse vahiy ile ilâhî kelâmlaşma, yâhut bunlara benzeyen şeylerle kulların anlayabileceği ma'nâlardan ibâret olsun farketmez.

Çünkü ilâhî kelâm kendine âit vâhid ya'nî bir olan sıfatların hepsinden ibârettir.

Bu sıfatın iki yönü vardır:

İlk yönünün de iki türü vardır:

İlk Türü; Rubûbiyyet Arş'ının üstünden, ulûhiyyet emriyle, izzet makamından ilâhî kelâmın çıkmasıdır.

Bu kelâm öyle yüce bir emirdir ki, buna muhâlefete imkân yoktur. Kâinâtın bu emre itâatının şeklini kâinât ne bilir, ne de anlar. Ancak Hak bu tecellîde, vücûdunu takdîr etmeyi istediği varlığa kelâmını işittirir.

Sonra varlık ne sûretle emrolunduysa, o yönle cereyân eder. Bu Allah'dan bir inâyet ve öne geçmiş bir rahmettir.

Bu şekilde vücûda tâat ismi verilmesi geçerli olur ve o vücûd saîd olur.

Buna Cenâb-ı Hak, yere göğe hitâb ederek söylediği **"i'tiyâ tav'an ev kerhen, kâletâ eteynâ tâiîn"** (Fussılet, 41/11) ya'nî **"İsteyerek veyâ istemeyerek geliniz. Yer gök dediler ki: İtâatkâr olarak geldik"** âyet-i kerîmesiyle işâret etmiştir.

Hak, varlıklara tâatla hükmetti. Kâinât da zorlama ve mecbûriyet olmaksızın geldi. Bu Allah'dan iyilik ve inâyettir Bunun için, rahmeti gazabının önüne geçmiştir. Çünkü kerih görmekle değil, itâatla hükmetti ve emretti; itâatkâr olan ise rahmete nâil olmuştur.

Mecbûrî geliniz, diye hükmetseydi, o zaman bu hüküm iyilik değil, adâlet olurdu. Çünkü kudrette kâinâtı, cebren var etme özelliği mevcûddur. Bunda mahlûkların seçme şansı yoktur.

Böyle kerih görmekle emretseydi gazab, rahmetin önüne geçmiş olurdu.

Fakat rahmeti gazabının önüne geçtiği için, varlıklara itâatle hükmetti. Bundan dolayı mevcûdlar, bütün herşeyiyle itâatkârdır.

Hakîkatte arada hiç âsî yoktur. Mevcûdların hepsinin itâatkâr olduğuna yukarıdaki âyet-i kerîmede geçen **"eteynâ tâiîn"** (Fussılet, 41/11) ya'nî **"İtâatkâr olarak geldik"** yüce sözü şâhiddir. Her itâatkârın nasîbi de rahmetten başka bir şey değildir.

Bunun içindir ki, cehennemin hükmü nihâyette Cebbâr'ın o cehenneme ayağını koymasıyla sona erer. Cebbâr, ateşe ayağını koyunca "yeter, yeter," diyerek ateş söner ve ateşin yerine cırcır otu biter.

Nitekim Nebî (s.a.v.)'den bu konuda bir hadîs de ulaşmıştır; bunu inşâallahu Teâlâ bu kitâbın özel bir mahallinde beyân edeceğiz.

İşte bu îzâhlarımız ilâhî kadîm kelâmdan ilk yönün birinci türüne âittir.

İlâhî kadîm kelâmın birinci yönünün ikinci türüne gelince:

Nebîlere indirilen mukaddes kitaplar gibi ve nebîler ve onların altında olan evliyâ ile ilâhî kelâmlaşma gibi; Hak ile halk arasında ünsiyyet diliyle rubûbiyyet makāmından çıkan ilâhî kelâmdır.

Bu tür kelâm, ilk türde olduğu olduğu gibi emre muhâlefet etme imkânının olmaması şeklinde olmayıp, indirilen kitaplardaki emirlere karşı mahlûktan itâat ve âsilik gerçekleştirmiştir.

Çünkü bu türden olan ilâhî kelâm, ünsiyyet diliyle çıkmıştır. Bu konuda me'mûr olanların itâatta serbestlikleri var gibidir. "Serbestlikleri var gibidir" ta'bîriyle şunu kastediyorum ki;

- Âsilikte, azâb ile adâlet yönünden,
- İtâatta, sevâb ile mükâfât yönünden,

ilâhî iyilik olması için, fiillerinde tercih bağıntısını, Cenâb-ı Hak bu türden me'mûr olanlara vermiştir.

Bu tür ilâhî kelâmda, tercîh bağıntısının me'mûr olanlara verilmesi, bir tür ilâhî iyiliktir. Çünkü o tercih, onlarda ilâhî veriş ile hâsıl olmuştur.

Bu şekilde tercîh imkânı verilmesi, kendilerine verilecek sevâbın sıhhatine vesîle olması içindir.

Netîce: Bu türde;

- Sevâb ilâhî iyilik,
- Azâblandırma sübhânî adâlettir.

__İlâhî kelâmın ikinci yönüne gelince__:

Bilesin ki, Hakk'ın kelâmının bu yönü, imkân dâhilindeki ayn'ların kendisinden ibârettir; ve imkân dâhilinde olanlardan her bir mümkün Hakk'ın kelâmlarından bir kelimedir.

Bunun için imkân dâhilinde olanların bitip tükenmesi mümkün değildir.

Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı Kerîm'de **"Kul lev kânel bahru midâden li kelimâti rabbî le nefidel bahru kable en tenfede kelimâtu rabbî ve lev ci'nâ bi mislihî mededâ"** ya'nî **"Rabb'imin kelâmlarını yazmak için deniz mürekkeb olsa, Rabb'imin kelâmları bitmeden o deniz elbette biterdi. Yardıma bir o kadarını getirsek bile hüküm yine böyledir"** (Kehf, 18/109) buyurması, bunun apaçık delîlidir..

Bundan dolayı imkân dâhilinde olanlar Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin kelâmlarından ibârettir.

Bunun sebebi, kelâmın özet olarak;

- Kelâm edenin ilmindeki ma'nânın sûretinden ibâret olmasıdır.

Kelâm eden, bu şekilde o sûreti göstermekle o ma'nâyı işitenin anlayışına ulaştırmak ister. İşte ilmindeki ma'nânın sûreti olan Allâh kelâmı, mevcûdlardan ibâret olup, mevcûd, idrâk edilebilir, hissedilebilir aynî sûretten ibârettir. Bunlardan her birisi ilâhî ilimde mevcûd olan ma'nâların sûretleridir. İlâhî ilimde mevcûd olan ma'nâlar, sâbit ayn'lardan ibârettir.

- İstersen o sâbit ayn'lara "Eşyânın hakîkatleri" de;
- İstersen "Ulûhiyyet tertîbi" de;
- İstersen "Vahdetin basîtliğidir" de;
- İstersen "Gaybın tafsîlidir" de;
- İstersen "Cemâlin sûretidir" de;
- İstersen "İsimlerin ve sıfatların eserleridir" de;
- İstersen "Hakk'ın ma'lûmâtı ya'nî bilinenleridir" de;
- İstersen "hurûfât-ı âliyât ya'nî yüce harfler" de!

Muhyiddîn Arabî hazretleri "sâbit ayn'lar"a, "hurûf-ı âliyât" ta'bîrini kullanmış ve "Biz henüz söylenmemiş, okunmamış hurûf-ı âliyeden ibâret idik," demiştir.

Kısaca: Kelâm eden, bir sözü söylemek için irâdeye âit bir harekete ve gayb sayılan göğüsten, zâhir sayılan dudağa çıkan harfler ile karışmış nefese muhtâc olduğu gibi, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri de, mahlûkları gayb âleminden, şehâdet âlemine çıkarmak için önce irâde eder, sonra kudretle o mahlûkları açığa çıkartır.

- Hak'da irâde, kelâm edenin nefesindeki irâdeye âit harekete karşılıktır.
- Kudret ise, gayb âleminden, şehâdet âlemine çıkarmak için, harfler ile göğüsten dudağa çıkan nefese karşılıktır.
- Mahlûkları var etme ise, kelâm edenin nefesindeki kendine mahsûs olan esâs üzerine kelimenin düzenlenişine karşılıktır.

Sübhandır o Hakk ki, insanı kendisi için kâmil bir nüsha olarak halk etmiştir. Kendine bakarak tetkîk edersen, Hakk'ın her sıfatına karşı, kendinde bir nüsha bulursun.

- Bu durumda hüviyyetine bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Benliğine bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Rûhuna bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Aklına, bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Fikrine bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Hayâline bak, hangi şeyin nüshasıdır?

- Sûretine bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Acâib olan vehmine bak, hangi şeyin nüshasıdır?
- Aynı şekilde görmene bak, hâfızana bak, işitmene, ilmine, hayâtına, kudretine, kelâmına, irâdene, kalbine, kalıbına bak;

Bunların her biri, hangi ilâhî kemâlin nüshası ve hangi ilâhî cemâlin güzelliğinin sûretidir?

Bağlandığımız ahde koşulmuş bir şart olmasa, bu anlattığımızdan daha açık şekilde beyânlarda bulunur ve o beyânları samedânî ya'nî muhtaçsızlığa âit sarhoşluğa uğrayanlara iştâh açıcı ve ayılanlara safâ gıdâsı yapardım.

Fakat, az biraz basîreti olan kimse için bu kadar işâret yeterlidir.

Bu bölümde söylediğim sırların üzerine dikkat çekme izninin benden önce kimseye verildiğini bilmiyorum.

Ben bunları emrolunduğum için söyledim.

Bu kitâbın geneli bu türdendir. Fakat ben kabuğu, özün üzerine kap yapıyorum.

Ulü'l-elbâbdan olan, o kabuğu atar ve özünü bulur, o sırları anlayarak telaffuz edebilir.

Kabuğunda kalıp da, sırra vâkıf olmayan, olduğu yerde durur.

Allah hakkı söyler ve doğru yola hidâyet eyler.

Sem' (İşitme) Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"İlâhî işitme, Hakk'ın eşyâyı konuşmaları yönüyle bilmesi demektir.

Eşyâdaki konuşma ba'zen lafzî olur, ba'zan hâl dili ile olur. Hâl dili ile olan, duâ demektir.

Bu hâl dili ile olan nutk, Cenâb-ı Hakk'ın indinde fasih nutk gibi gereğe mutâbık olarak söylenen nutk değildir."

Bilesin ki: İlâhî işitme, ma'lûm olanı ya'nî bilineni ifâde yoluyla Hakk'ın ilminin tecellîsinden ibârettir.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, her işittiğini işitmezden önce ve işittikten sonra bildiği için işitme, bunun ma'lûmdan hâsıl oluşu yoluyla Hakk'ın ilim tecellîsinden başka bir şey değildir; ma'lûm olan şey, isterse Hakk'ın nefsi olsun, isterse mahlûkları olsun farketmez, bunu anla!

İlâhî işitme, Hakk'ın nefsî vasfından ibârettir. O vasfı Hakk'ın nefsindeki kemâli gerektirmiştir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri;

1. **Nefsinin kelâmını ve;**
2. **İşlerinin kelâmını işitir. Aynı şekilde mahlûklarının kelâmını da hem konuşmaları, hem de halleri yönüyle işitir.**

Kendi kelâmı yönünden nefsi için olan birinci işitmesi, ma'lûmdur.

İşleri i'tibârı ile kendine mahsûs olan ikinci işitmesi, isimlerindeki ve sıfatlarındaki i'tibârlar bakımından ve te'sîr edicileri taleb etmesi bakımından, isimlerinin ve sıfatlarının gereğidir. Bu duruma göre kendi nefsine olan icâbeti, o gereği ibrâz etmekten ve o eserlerin isimler ve sıfatlar için açığa çıkmasından ibârettir.

Peygamber-i zî-şânına **"Kur'ân ehli, ehlullâhdır ve Hakk'ın seçkinleridir"** buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîf ile kendilerine işâret edilen ve zâtiyyûndan ya'nî zât tecellîsine nâil olan kullarına Rahmân'ın Kur'ân ta'lîmi, bu ikinci işitme, ya'nî zâtî işlerini işitme türündendir.

Zâtiyyûndan olan kul, isimlerin, sıfatların, zâtların kendisine olan hitâblarını işitir ve o hitâb edenlere, kendisinde sıfat bulunanın o sıfatına icâbet edişi gibi cevap verir. Bu ikinci işitme, kelâm ile olan birinci işitmeden daha kıymetlidir.

Bunun neden daha kıymetli olduğunun îzâhına gelince;

Kelâm ile olan birinci işitmede, Cenâb-ı Hak kuluna işitme sıfatını emânet olarak verince o kul, Allâh'ın kelâmını ilâhî işitme ile işitir.

O işitmede adetlere ayrılma olmadığı gibi, sıfatların ve isimlerin zât ile berâber zâttaki hallerini bilmez.

Oysa Rahmân'ın, kullarına Kur'ân ta'lîmi şeklinde olan ikinci işitme, ya'nî işleri i'tibârı ile olan işitmede bu bilinir; çünkü işitmeye âit sıfat, bu ikinci tür işitmede kul için zâtî hakîkattir.

İlki gibi emânet olarak alınmış değildir ve başka bir yerden istifâde edilmiş de değildir.

Kulun zâtı için bu işitme tecellîsi geçerli olunca, o kul için rahmâniyyet arşı kurulur. Rabb'i o arş üzerinde istilâ ile tecellî eder.

Eğer o kulun ilk önce işleri işitmesi olmasaydı, Zât-ı Deyyân'dan isimler ve sıfatlar bu işitmeyi gerektirmezdi ve o kulun, Rahmân'ın huzûrunda Kur'ân'ın edebleriyle edeblenmesi mümkün olmazdı.

Bu yazılan öyle bir sözdür ki, bunu garîblerden emîn kimseler olan edeb sâhiplerinden başkası anlayamaz. O emîn kimseler olan edeb sâhipleri, bu ikinci "kelâmı işitme" husûsunda, tahakkuk mertebesine ulaşan "ferdler"den ibârettir.

"İkinci kelâmı işitme" dediğimizdeki kelâm için bir son yoktur. Çünkü Hakk'ın kelâmlarına son yoktur. Bu kelâmlar, bahsedilen bu ferdler hakkında tecellîlerin çeşitlenmesi demektir.

O yüce erlerde, isimlerin ve sıfatların lügatı ile zâtın hitâb etmesi dâim olup, bu kelâmlaşmalara onların icâbet etmeleri de zevâl bulmaz. Ve bu icâbetleri, zâtlarının hakîkatiyle olup, kendisinde sıfat olanın sıfatına icâbet etmesi gibidir.

Bu bahsettiğimiz "isimlerin ve sıfatların lügatı ile zâtın hitâb etmesi"ndeki, isimler ve sıfatlar, bizim elimizde bulunan, ya'nî irfân derecemize Hakk'ın isimlerinden ve sıfatlarından dâhil olanlar türünden olmayıp, bu bahsedilen isimler ve sıfatlar, o erlere tahsîs edilmiştir.

O erler için bildiğimiz isimlerden ve sıfatlardan başka Hakk'ın ilminde seçilmiş bir takım isimler ve sıfatlar vardır.

O isimler ve sıfatlar, Allah'ın indinde bu dereceye ulaşanlara mahsûstur. Bu seçilmiş isimler, Cenâb-ı Hakk'ın o kulu ile işlerine ve o kulunun Cenâb-ı Hak ile olan ve bahsedilen işlerden ibâret olan hallerine mahsûstur.

O haller kula nisbetle mahlûk, Hakk'ın işlerine nisbetle kadîmdir. İsimlerden ve sıfatlardan nezd-i ilâhîde olan işler, gayb-ı ilâhîde seçilmiş olan sırlardır. Bu nükteyi anla! Çünkü bu nükte, zamânın nâdirlerindendir.

"İkinci kelâm işitme" cümlesinden belirttiğimiz kelâmı okumaya;

"İkra'bismi rabbikellezî halak; Halakal insâne min alak; İkra' ve rabbükel ekrem; Ellezî alleme bil kalem; Allemel insâne mâ lem ya'lem" (Alak, 96/1-5) **"Oku! Halk eden Rabb'inin ismiyle! O, insanı alaktan halk etti. Oku! Ve senin Rabb'in en kerîmdir. O ki kalemle öğretti. İnsana bilmediklerini öğretti."**

âyet-i kerîmesinde Nebiyy-i zî-şâna işâret vardır.

Çünkü bu okuma, iş ehlinin okumasıdır. "İş ehli" dediğimiz ise, Kur'ân ehli olanlardır. Kur'ân ehli dediğimiz ise, muhammediyyûndan "zâtiyyûn ya'nî zât tecellisine nâil olanların" içerinde bulunanlardır. İşte bu zâtiyyûn, ehlullâhın içinden, "seçkinler" denilen "ferdler"dir.

İlâhî kelâmı okuma ve Allâh'ın zâtından ilâhî işitme ile olan birinci işitmeye gelince:

Bu işitme, Kur'ân okuma değil, Furkân okumadır. Furkân okuma, sâfiyete ermişlerin okumasıdır. Bunlar, "Mûseviyyûn-ı nefsiyyûn" derecesine varanlardır. Cenâb-ı Hak, Hz. Mûsâ'ya **"Vastana'tuke li nefsî"** (Tâhâ, 20/41) ya'nî **"Ve seni nefsim için seçtim"** buyurdu. Bu nükteden dolayıdır ki, mûseviyye sınıfı, "nefsiyyûn"dur.

Daha önce anlatılan sınıf ise zâtiyyûn ya'nî zât tecellisine nâil olanlar olup, Cenâb-ı Hak bunun için Hz. Muhammed'ine (s.a.v) **"Ve le kad âteynâke seb'an minel mesânî vel kur'ânel azîm"** ya'nî **"Sana seb'-i mesânîyi ve Kur'ân-ı azîmi verdik"** (Hicr, 15/87) buyurdu.

- Seb'-i mesânî, Cenâb-ı Hakk'ın yedi olan zâtî sıfatlarından ibârettir. Bu husûsu, **"El-Kehfü ve'r-Rakîm Fî Bismillâhirrâhmânirrahîm"** adlı kitabımızda îzâh ettik.
- Kur'ân-ı azîm de, Allâh'ın zâtından ibârettir. Bu ma'nâya da Hz. Peygamber (s.a.v.) **"Kur'ân ehli, ehlullâhdır ve Hakk'ın seçkinleridir"** hadîsiyle işâret etti.

Özetle; Kur'ân ehli zâtiyyûn, Furkân ehli nefsiyyûndur; ikisinin arasındaki fark, Habîb makāmı ile, Kelîm makāmı arasındaki farktır.

Allah hakkı söyler, Allah her şeyi bilicidir.

Basar (Görme) Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"Allah'ın görmesi, ilminin tecellî mahallidir. Allah kendisini gördüğü gibi, âlemi de görür.

Allah'ın ma'lûmunun hepsi, görmesinin aynıdır. Allah'ın bunların hepsini ayânen görmesi dâimdir."

İlâhî görme ve müşâhede de zuhûru i'tibâriyle Hakk'ın ilminin aynıdır. Bu gerekli bir husûstur.

Cenâb-ı Hak, ma'lûmunu zâtıyla müşâhede eder. Hakk'ın bu müşâhedesi, azîm ilimden ibârettir.

İlim ve görme, Hakk'ın iki vasfıdır. Hakîkatte bir şey' ise de, iki sıfat i'tibâr edilince bu başka, diğeri başkadır.

Çünkü görücülük ve bilicilik bir değildir; ayrı ayrı sıfatlardır."

Cenâb-ı Hak bizi ve seni muvaffak etsin. Bilesin ki;

Hak Teâlâ'nın görmesi, ma'lûmâtını ya'nî bilinenlerini görmesi i'tibârı ile zâtından ibârettir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın ilmi, ilmine âit çıkış yeri i'tibârı ile zâtının aynıdır. Çünkü Hak, zâtı ile bilir ve zâtı ile görür ve zâtında adetlere ayrılma yoktur. İlminin mahalli, görmesinin mahallidir.

İlim ile görme her ne kadar hakîkatte bir şey' ise de, iki sıfattır.

- Bundan dolayı görmesi ile kastedilen, ayânen görmeye âit olan yerde ilminin tecellîsinden başka bir şey değildir.
- Aynı şekilde ilmi ile de kastedilen, ayn âlemindeki bakış yerlerini idrâkten başka bir şey değildir.

Cenâb-ı Hak, hem zâtı ile zâtını, hem de zâtıyla mahlûklarını görür. Bundan dolayı zâtını görmesi, mahlûklarını görmesinin aynıdır. Çünkü görme, ilâhî tek bir sıfattır. Aradaki fark, görünenlerdedir.

İşte bu şekilde Hakk'ın eşyâyı görmesi zevâl bulmaz bir durumdur. Şu kadar var ki, irâdesi bağlanmadıkça, bir şeye bakmaz. Bu şerefli bir inceliktir, bunu anla!

Bu izâha göre eşyâ ebediyyen ve kat'iyyen Hak'dan yana örtülü değildir. Lâkin az önce izâh edildiği şekilde meşiyyeti ya'nî üst irâdesi bağlanmadıkça bir şey üzerine bakması gerçekleşmez.

İşte nebevî hadîs ile ulaştığı şekilde, **"Allah'ın kalbe şöyle ve şöyle her gün bakışı vardır,"** buyurulması bu türdendir.

Ammâ Kur'ân'da **"ve lâ yukellimuhumullâhu ve lâ yenzuru ileyhim"** ya'nî **"Allah onlara söz söylemez ve onlara bakmaz"** (Âl-i İmrân, 3/77) buyrulması bu türden değildir.

Çünkü bu âyetteki bakış, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine yaklaştırdığı kullarına lütuf buyurduğu ilâhî rahmetinden ibârettir. Üstteki hadîsteki bakış ise böyle değildir. O bakış kalbedir; hadîste ulaştığı yönledir.

Yukarıda, ilâhî bakış sıfatına âit söylenen îzâhlar, yalnız bakışa âit sıfata mahsûs olmayıp, diğer ilâhî sıfatlar için de geçerlidir.

"Ve le neblüvenneküm hattâ na'lemel mücâhidîne minküm ves sâbirîne" (Muhammed, 47/31) ya'nî **"Sizden mücâhidleri ve sabredenleri bilmek için elbette sizi tecrübe edeceğiz"** âyetini görmüyor musun? Zannetme ki, Cenâb-ı Hak onları tecrübe etmeden önce bilmiyordu; Allah, cehâletten yana yücedir.

Aynı şekilde kalbe bakışta da, **"her gün şöyle şöyle baktığı kalb"**, ilâhî bakıştan hiçbir zaman kaybolmuş değildir.

İlâhî bakış hakkındaki bu îzâhların altında öyle sırlar saklanmıştır ki, bu şekilde dikkât çekmekten başka bir şekilde o sırları açmak mümkün olmaz.

İrfânı olan irfânına sımsıkı sarılır ve durmadan bunun üzerinde çalışır. Te'vîl yoluna giden elbette bir tür boşluğa düşme tehlikesindedir.

Bunu anla!

Bilesin ki: Göz bebeğinden, eşyâya bakıcı olan bakışa âit idrâk kuvvesi, insandaki görmeden ibârettir.

Bu göz bebeği, eşyâya kendisinden bakmayıp da, kalb mahallinden bakarsa, o görmenin adına "basîret" ismi verilir.

İşte bu basîret, aynıyla Hakk'a nisbet edilen "kadîm görme"dir. Bu sır senin için açılırsa, -o da ancak Allah'ın lütfuyla açılır- eşyânın hakîkatlerini olduğu gibi görmeye muvaffak olursun. Görüşünden hiç bir şey perdeli ve örtülü olmaz.

Bu kelâmlar ile sana işâret ettiğim acâib sırrı anla!

O kelâmların gelin gibi olan ma'nâlarından, duvağını kaldır. İşini Cenâb-ı Hakk'a çevir; sen, sensiz sen ol!

Hattâ sen de olma; belki istediği gibi sende tasarruf eden Allah olsun.

"İstediği gibi tasarruf" dediğim, sıfatlarının ve isimlerinin gereklerine göre tasarrufu demektir.

Bu kelâmlardaki örtücü kabuğu at! Parlayan özünü al!

"İnnî veccehtu vechiye lillezî fatares semâvâti vel arda hanîfen ve mâ ene minel müşrikîn" (En'âm, 6/79) ya'nî

"Muhakkak ben hanîf olarak yüzümü yeri ve göğü fıtratlandırana çevirdim. Ben müşriklerden değilim" âyetinin hakîkatini anla!

Cemâl Hakkındadır

Bilesin ki, ilâhî cemâl Allah'ın pek yüce sıfatlarından ve güzel isimlerinden ibârettir. Bu umûmî bir ta'bîrdir.

Husûsî olarak îzâh olunursa;

- Rahmet sıfatı, ilim sıfatı, lütuf sıfatı, ni'metlendirme sıfatı, cömertlik ve ihsân sıfatı, rızık vericilik ve halk edicilik sıfatları, yararlılık sıfatı ve bunlara benzeyen sıfatların hepsi cemâlî sıfatlardandır.
- Burada bir de müşterek sıfatlar vardır. O sıfâtın bir yüzü cemâle, bir yüzü celâle bakıcıdır. "Rab" ismi gibi, çünkü;
    - Terbiye ve vücûda getirme i'tibârı ile Rab, cemâl ismidir.
    - Rubûbiyyet ve kudret i'tibârı ile, celâl ismidir.

    Allah ve Rahmân isimleri de böyledir. Rahîm ismi böyle değildir; çünkü Rahîm, cemâl ismidir. Başka sıfatları da bunlara kıyâs et!

Bilesin ki, Hakk'ın cemâli ne kadar çeşit çeşit olsa da, iki çeşitten hâriç değildir:

- İlk çeşit, ma'nevidir. Bu da güzel isimlerin ve pek yüce sıfatların ma'nâlarından ibârettir. Bu çeşit, Hakk'ın kendisini müşâhedesine mahsustur.
- İkinci çeşit, sûrîdir. Bu da bütün dalları ve çeşitleri i'tibârı ile mahlûklar denilen mutlak âlemden

ibârettir. O mutlak âlem ilâhi bir tecellîgâhda açığa çıkan ilâhî mutlak güzelliktir. "Halk" dediğimiz işte bu tecellîgâhın ismidir. Bu isimlendirme de, ilâhî güzellik cümlesindendir.

Çeşitlenme, cemâl i'tibârı ile olmayıp, ilâhî cemâle tecellîgâh olması i'tibârı ile bu âlemden her çirkin ve güzel olan gibidir. Çünkü vücûddaki mertebesini muhâfaza etme yönünden;

- Çirkin cinsini çirkinliği üzere açığa çıkarmak, ilâhî güzellikten olduğu gibi,
- Güzel cinsini güzelliği üzerine açığa çıkarmak da, yine onun vücûddaki mertebesini muhâfaza etme yönünden ilâhî güzelliktendir.

Şunu da bil ki, eşyâda çirkinlik, o şeyin kendisi için olmayıp, i'tibârîdir. Bu îzâha göre, bu âlemde çirkinlik adına ne varsa hepsi i'tibârîdir. Bu durumda mutlak çirkinlik hükmü, vücûddan kalkınca, mutlak güzellikten başka bir şey kalmaz.

Âsîliklerin çirkinliğini görmüyor musun? O çirkinlik, yasak oluşları i'tibârı ile ortaya çıkmıştır. Kötü kokuların çirkinliği görmüyor musun? O çirkinlik, tabîatına hoş gelmeyen kimseye göredir. Ammâ pislik böceğine ve çirkin koku tabîatına hoş gelen kimseye göre, kötü kokulardaki çirkinlik, güzel tavırlı bir çirkinliktendir. Aynı şekilde görmüyor musun ateşte yanmayı? Bunun çirkin olması, ateş içinde insanın helâk ve telef olması i'tibârı iledir. Oysa, o ateş semenderin indinde son derece güzeldir. Semender bir hayvandır ki, hayâtı ancak ateşte olabilir.

Kısaca, bu îzâhlara göre âlemde çirkin adına bir şey yoktur. Allah'ın halk ettiği her şey bizzât güzeldir. Çünkü güzelliğinin ve cemâlinin sûretidir. Şu halde eşyâda, eşyâya çirkinlik bağlanması i'tibârî olmaktan başka bir şey değildir.

Hattâ güzel kelimeyi de görmüyor musun, ba'zen çirkin olur; bu da i'tibâra tâbi'dir. Çünkü güzel kelime, nefsinde güzeldir.

Netîce: Bu bilgilerden şu anlaşıldı ki, vücûd, bütün kemâliyle ilâhî güzelliğin sûretleri olup, cemâl görünme yerlerinden ibârettir. Bizim, "vücûd, bütün kemâliyle" dediğimiz ta'bîre;

- Hissedilebilir,
- Akledilebilir,
- Vehmedilebilir,
- Hayâl,
- Evvel,
- Âhir,
- Zâhir,
- Bâtın,
- Sözler,
- Fiiller,
- Sûretler ve
- Ma'nâların hepsi dâhildir.

Çünkü bunların hepsi, cemâl sûretleri ve kemâl tecellîleridir.

Benim bu ma'nâda **Kasîde-i Ayniyye**'de söylediğim sözler aşağıdadır.

Kasîdenin Tercümesi:

"İlâhî! Tecellî ettin eşyâya halk ettiğin anda. O eşyâ senden uzak değildir. Senin azamet perdelerin o eşyâdadır. Halkı güzelliğinin zâtından ayırmakla meydana getirdin.

Halk sana ne birleşiktir, ne de senden ayrılmıştır. Eşya, ulûhiyet rütbesinin gerektirdiği hükümlerden ibârettir. Zıtları toplamak, ulûhiyettedir. Halk, hak olarak sensin. Sen imâmımızsın; senden ibârettir, ulvî ve süflî ne varsa.

Halk misâlde kar gibidir; sen, o karı oluşturan su mesâbesindesin. Hakikatte kar sudan başka bir şey değildir. Yalnız şerîatların gerekli kıldığı hükümlerde su ile kar birbirinden ayrılır.

Kar eriyince aldığı hüküm kalkar. Onun yerine su hükmü konur. Bu bir emr-i vâki'dir.

Zıtlar, güzelliğin birliğinde bir aradadır ve ayrılık yine o güzelliğin birliğidir. O güzelliğin birliği, zıtların çeşitliliğinden parlayıcıdır.

Her kemâle gelmiş olan fidana benzeyen kâinat üzerindeki sûretten tecellî eden cemâlindeki her güzellik;

- **Kâküllerinin safları arasında görülen her siyâhlık;**
- **Al yanaklarındaki sâfî ve hâlis olan her allık;**

- **Hint kılıcı gibi şiddetle te'sîr eden ve kesen kirpiklerle âşıkını öldüren her sürmeli göz;**
- **Salınan saçlarla, bölük bölük zînet gösteren güzel ve muntazam asmalarda hurma salkımı gibi olan her esmerlik;**
- **Cemâliyle safâ tezyin eden her güzel; hüsnü latîf veyâ kesîf görülen latîf;**
- **Latîfliğinin güzelliğiyle güzellik gösteren her kesîf; Güzelliği müşâhede edilen her cemîlin cemâli; Bu sayılan güzelliklerin hepsi, onları halk edenin güzelliğinden ibârettir.**
- **Sen bunları halk edeni tevhîd et; kat'iyyen O'na ortak koşma! O'nun küllî şumûlü her şeyi ihâta etmiştir. Aslâ o güzelliklere "geçicidir" deme. Çünkü güzellik ve çirkinlik, bizzât O'na dönücüdür.**
- **Her çirkini ne zaman O'nun güzelliğine bağlarsan, derhal zihnine güzellikleri ihtivâ eden ma'nâlar gelir.**
- **Çirkinin noksânı, O'nun mükemmel cemâlidir. O'nun tecellî ettiği şeyde, noksan ve çirkinlik olması ihtimâli yoktur.**
- **O'nun celâli, derecesi âdînin derecesini yükseltir. O celâl nerede parlar ve âşikâr olursa, orada âdîlik düşünülmesi ortadan kalkar.**
- **Kısaca, Hakk'ın yapması de her gördüğüne. Bütün müşâhede ettiklerin, o Hâlık'ın kudret tecellîgâhıdır.**

Şurası da bilinsin ki; ma'nevî Cemâl,—ki ilâhî isimlerin ve sıfatların ma'nâlarından ibârettir— o isimleri ve sıfatları hakîkatiyle tecellî etmiş olan kemâlî müşâhede etmek, Hakk'a mahsûstur.

Ammâ isimleri ve sıfatları mutlak âlem üzere müşâhede, sâdece Hakk'a mahsûs değildir.

Çünkü kendine has inanış sâhiplerinden her kimse için kendine has inanışta bulunduğu rab hakkında bir çeşit inancı vardır:

Ya, rabbı hakkında "güzel isimleri ve yüce sıfatları hakedicidir" der; veyâhut başka türlü bir inancı vardır.

Her kendine has böyle bir inancı olanın, bu sûretini müşâhede etmesinde, sûret, bu müşâhede için zarûrîdir.

İşte o sûret de, bu şekilde ilâhî cemâl sûretidir. Bu duruma göre o sûrette ilâhî cemâlin zuhûru, sûrî zuhûrdur, ma'nevî değildir.

Bu açıklamalardan çıkan netîce şudur ki:

Kemâliyle ma'nevî cemâli müşâhede etmek, Hak'dan başkası için muhâldir.

Bu hakîkati idrâk edemeyenlerin sözlerinden Allah son derece yücelik ile yüce ve mukaddestir.

Celâl Hakkındadır

Bilesin ki, ilâhî celâl, Hakk'ın o isimlerde ve sıfatlarda aslî mâhiyyetleri üzerine olduğu gibi zuhûruyla zâttan ibârettir. Bu, icmâl yollu bir ta'rîftir. Tafsîlatlı olarak ta'rîf edilirse;

İlâhî celâl, azamet ve kibriyâ, mecd ü senâ ve her türlü cemâlden ibârettir. Çünkü cemâlin zuhûrunda şiddet olursa, ona da "celâl" denilir. Tıpkı ilâhî celâlin halk üzerine ilk zuhûrunda, celâle, "cemâl" denildiği gibi.

"Her cemâlin celâli ve her celâlin cemâli vardır," diyen, bu sözü bu inceliğe göre söylemiştir. Fakat halkın halka göre gerçekleşen ellerindeki ilâhî cemâl, kendileri için ortaya çıkışı i'tibârı ile ancak ya cemâlin celâli, yâhut celâlin cemâlidir. Mutlak cemâli ve mutlak celâli müşâhede ise, Hak'dan başkası için olamaz. Halkın o mes'eleye münâsebeti yoktur.

- Celâli îzâh ederken, "hakîkatiyle ilâhî isimlerde ve sıfatlarda, aslî mâhiyyetleri üzerine zuhûruyla zâttan ibârettir". Bu müşâhede de yine Hak'dan başkası için mümkün değildir,
- Cemâli îzâh ederken de, "cemâl yüce sıfatlardan ve güzel isimlerden ibârettir" demiştik. Burada da ilâhî isimleri ve sıfatları seçmek halk için mümkün değildir. Çünkü Allah'ın indinde ilâhî seçime mahsûs ilâhî isimler vardır; onlar da cemâldir, demiştik;

Bundan dolayı şu sâbit olur ki, mutlak cemâli ve mutlak celâli müşâhede, Hak Teâlâ'ya mahsûstur. Bunu bildikten sonra, şunu da bil ki, Hakk'ın isimleri ve sıfatları hakikatlerinin gereklerine göre dört kısımdır:

1- Zâtî isimler ve sıfatlar

2- Celâlî isimler ve sıfatlar

3- Kemâlî müşterek isimler ve sıfatlar

4- Cemâlî isimler ve sıfatlar

Aşağıda hepsini kısımlarına göre sıralamış bulunuyorum.

1. Zâtî isimler ve sıfatlar

Allah, es-Samed

el-Ahad, el-Kuddûs

el-Vâhid, el-Hayy

el-Ferd, en-Nûr

el-Vitr, el-Hakk

2- Celâlî isimler ve sıfatlar

el-Kebîr, er-Rakîb, Zü'l-batş

el-Müteal, el-Vâsi', el-Basîr

el-Azîz, eş-Şehîd, ed-Deyyân

el-Azîm, el-Kavî, el-Muazzib

el-Celîl, el-Metîn, el-Mufaddıl

el-Kahhâr, el-Mümit, el-Mecîd

el-Kâdir, el-Muîd, Zü'l-havl

el-Muktedir, el-Müntakim,

ellezî lem yekûn lehü küfüvven ahad

el-Mâcid -Zü'l-Celâli ve'l-ikrâm, eş-Şedîd

el-Mütekebbir, el-Mâni', el-Kâhir

el-Kâbız, ed-Dârr, el-Gayyûr

el-Hâfız, el-Vâris, Şedîdu'l-ikâb

el-Müzil, es-Sabûr, el-Cebbâr

3- Kemâlî müşterek isimler ve sıfatlar

er-Rahmân, el-Vâlîel-Müteâlî

el-Melik, el-Kayyum, Malikü'l-Mülk

er-Rab, el-Mukaddim, el-Muksid

el-Müheymin, el-Muahhir, el-Câmi

el-Hâlik, el-Evvel, el-Ganî

es-Semi', el-Âhir,

ellezî leyse ke müslıhi şey'ün

el-Basîr, ez-Zâhir, el-Muhît

el-Hakem, el-Bâtın, es-Sultan

el-Adl, el-Velîel-Mürîd

el-Hakîm, el-Mütekellîm

4- Cemâlî isimler ve sıfatlar

el-Alîm, el-Muiz, el-Vâcid, er-Raşîd

er-Rahîm, el-Hafîz, ed-Dâim, el-Karîb

es-Selâm el-Mükît, el-Bâkî, el-Mücmil

el-Mü'min, el-Mükît, el-Birr el-Mucîb

el-Bâri, el-Hasîb, el-Münim, el-Kefîl

el-Musavvir, el-Cemîl, el-Afüvv, el-Hannân

el-Gaffâr el-Halîm, el-Gafûr, el-Mennân

el-Vahhâb, el-Kerîm, er-Raûf, el-Kâmil

el-Fettâh, el-Vekîl, el-Muğnî

lem yelid ve lem yûled

el-Bâsit, el-Hamîd,

el-Mûtî, el-Kâfî

er-Rafi', el-Mübdî,

en-Nafî', el-Cevâd,

el-Latîf, el-Hayy,

el-Hâdî, Zü't-tavl,

el-Habîr, es-Sabûr,

el-Bedî', eş-Şâfî,

er-Rezzâk, el-Mütekellim, el-Müafî

Bilesin ki, ilâhî isimlerden ve sıfatlardan her ismin ve her sıfatın eseri vardır. İşte o eser cemâlin yâhut celâlin veyâhut kemâlin görünme yeridir.

Örneğin;

- Ma'lûmât ya'nî bilinenler umûmiyetle "Alîm" isminin eseridir. O ma'lûmât, Hakk'ın ilminin görünme yeridir.
- Aynı şekilde rahmet edilenler, ilâhî rahmetin görünme yerleridir.
- Selâmete nâil olanlar "Selâm" isminin görünme yerleridir.

Hiç bir mevcûd yoktur ki, salt yokluktan yana selâmette olmasın. Hiç bir mevcûd yoktur ki, ona ilâhî rahmet erişmesin. Rahmetin erişmesi, ya Hakk'ın rahmeti vücûda getirmesiyle veyâhut bir şeyin vücûdundan sonra "özel rahmet"e nâil olmasıyladır. Aynı şekilde, hiç bir mevcûd yoktur ki, Allah'ın ma'lûmu olmasın.

Bu îzâha göre mevcûdların hepsi, mutlak sûrette cemâlî isimlerin görünme yerleridir. Çünkü cemâlî isimlerden ve sıfatlardan hiç bir isim ve hiç bir sıfat yoktur ki, eseri i'tibâriyle vücûda kapsam olmasın. Bu kapsam umûmî yâhut husûsî olabilir. Kısaca mevcûdların hepsi, Hakk'ın cemâlinin görünme yerleridirler.

Aynı şekilde, her celâlî sıfat da eseri gerektirir, Kâdir, Rakîb, Vâsi' isimleri gibi. Çünkü bunların eserleri vücûda sirâyet etmiştir. Mevcûdlar, ba'zı celâlî sıfatlar i'tibârı ile celâl görünme yerleridir. Çünkü hiç bir mevcûd yoktur ki, o mevcûd Hakk'ın celâlinin sûreti ve görünme yeri olmasın.

Celâlî isimlerden bir kısım da vardır ki, mevcûdlardan ba'zısına tahsîs edilmiş olup, dîğer mevcûdlarda bulunmaz; Müntakim, Muazzib, Dârr, Mâni' ve bunlara benzeyen dîğer isimler gibi.

Çünkü mevcûdların ba'zısı bu isimlere görünme yeri olup hepsi bu isimlere görünme yeri değildir. Ammâ cemâl isimleri böyle değildir. Çünkü cemâl isimlerden her biri vücûda kapsamdır.

İşte **"Rahmetim gazabımı geçmiştir"** hadîs-i kudsîsinin sırrı budur. Bu îzâhları iyi anla!

Kemâlî müşterek isimlere gelince:

- Rahmân, Melik, Rab, Mâlikü'l-Mülk, Sultân, Velî isimleri gibi ba'zı kemâlî isimler, mertebe içindir. Bunların hepsinde genele dönüklük ve kapsam olmaklık vardır. Vücûd, "tümüyle" mertebe isimlerden her ismin görünme yeri ve sûretidir. "Tümüyle" ta'bîrinden kasıt, her yönle ve her i'tibâr ile demektir. Bundan dolayı mevcûdlar mertebe isimlerden her ismin sûreti olmuş olur. Ammâ cemâl ve celâl isimleri böyle değildir. Bunlarda vücûd, her ismin görünme yeridir;

  - Ammâ bir yön veyâhut sınırlanmış çeşitli yönler ile.
  - Aynı şekilde bir i'tibâr ile veyâhut sınırlanmış çeşitli i'tibârlar ile.

  Bunu anla!

- Müşterek isimlerden ba'zıları da vücûdun tümüne görünme yeri olmaklığı gerektirirse de, bu bütün yönlerden değildir. Basîr, Semî', Halik, Hakîm ve bunlara benzeyen ilâhî isimler bu türdendir.
- Müşterek isimlerden ba'zıları da, mevcûdların o isimlere sûret ve görünme yeri olmasını gerektirmez. Ganî, Adl, Kayyûm ve bunlara benzeyen ilâhî isimler gibi. Bu kısımdan olan ilâhî isimler, zâtî isimlere dâhildir. Bunlara, "müşterek isimlerdendir" dememizin sebebi, bu tür isimlerde cemâl ve celâl kokusu olduğundan dolayıdır, bunu anla!

Bu anlatılanlara vâkıf olduktan sonra, şunu da bilmen gerekir ki;

İnsân-ı kâmil, ilâhî isimlerin hepsine görünme yeridir. O ilâhî isimler ister müşterek olsun ister olmasın, ister zâtî, ister celâlî, isterse cemâlî olsun, farketmez. İnsân-ı kâmil, bu türlerin hepsine görünme yeridir.

- Mutlak cemâlin görünme yeri olan cennet;
- Mutlak celâlin görünme yeri olan cehennem;
- Dünyâ ve âhiret denilen iki âlem;

insân-ı kâmilden başka bütün mevcûdlarıyla berâber mertebe isimlerinin görünme yerleridirler. Fakat zâtî isimlerin görünme yerleri değildirler.

Zâtî isimlerin ve dîğer isimlerin tam olarak görünme mahalli, tek başına insân-ı kâmildir.

Mevcûdlardan hiç bir şeyin bu zâtî isimler açısından kesinlikle ve kesinlikle kudreti ve münâsebeti yoktur.

"İnnâ aradnel emânete ales semâvâti vel ardı vel cibâli fe ebeyne en yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamelehal insân, innehu kâne zalûmen cehûlâ " ya'nî

"Biz emâneti göklere, yere, dağlara arz ettik; o emâneti yüklenmekten çekindiler ve o emânetten kaçtılar. O emâneti insan yüklendi. Muhakkak o çok zulmedicidir, çok câhildir" (Ahzâb, 33/72) âyet-i kerîmesi bu sırra işârettir.

Bu âyetteki emânetten kasıt, zâtı ve isimleri ve sıfatları i'tibârı ile Hak'dan başkası değildir. Vücûdda bütün varlığıyla bahsedilen bu emâneti, insân-ı kâmilden başka yüklenen yoktur.

İşte bu ma'nâya Peygamberimiz (s.a.v) **"Kur'ân benim üzerime bir cümle olarak indirildi"** hadîs-i şerîfiyle işâret buyurmuştur.

Özetle:

- **Gökler**, daha yukarısı ve aşağısı;
- **Yeryüzü**, altında ve üstünde bulunan mahlûk türlerinin hepsi,
- Hakk'ın isimlerinin ve sıfatlarının hepsiyle tahakkuk etmekten âciz oldukları için, o isimlerden ve sıfatlardan **"çekindiler".** Çünkü kābiliyyetleri buna müsâid değildi.
- Bu isimler ve sıfatlardan **"kaçtılar",** kusûrları ve za'fları buna sebep oldu.
- Hakk'ın isimlerinin ve sıfatlarının hepsini **"insan yüklendi."**

- Bundan dolayı, nefsine **"çok zulmedici"** oldu. Ya'nî nefsine hakkını tamâmıyla vermesi kendisi için mümkün olmadı. Nefsine hakkını tamâmıyla vermek, Cenâb-ı Hakk'a senâyı hakkıyla tam olarak yapmaya bağlıdır. Oysa Cenâb-ı Hak, **"Ve mâ kaderûllâhe hakka kadrihî"** ya'nî **"Allah'ın kadrini hakkıyla takdîr edemediler"** (Zümer, 39/67) buyurdu. İnsanın "çok zulmedici" olması demek, nefsini hakkıyla takdîr edemediğinden dolayı nefsine zulüm etti demektir.
- Sonra bu âyette Cenâb-ı Hak, insanı **"çok câhil"** vasfıyla vasıflandırarak ma'zûr olduğunu da bildirdi. Ya'nî, insanın kadri çok büyük olduğu halde, insan buna câhildir ve bundan gâfildir. Bundan dolayı ma'zûrdur. Çünkü, Allah'a hakkıyla senâ ederek, nefsinin kadrini takdîr etmedi.

Bu âyet-i kerîmenin ikinci bir yönü daha vardır. O da şöyledir:

Bu âyetteki **"zalûm"** ism-i fâil ya'nî kendisinden fiil çıkanın sıfatı değil, ism-i mef'ûl ya'nî kendisine fiil te'sîr edenin sıfatıdır.

"İnsan zalûmdur", demek, "insan mazlûmdur" demektir.

Çünkü, insân-ı kâmilin derecesi yüksek, mevki' çok büyük olduğu için, onun hukûkuna tam olarak riâyet etmeye kimse kâdir değildir.

Bu bakış açısından mahlûkların insân-ı kâmile muâmelesi i'tibârı ile insân-ı kâmil mazlûmdur.

Aynı şekilde **"cehûl"** kelimesi ism-i fâil değil, ism-i mef'ûldür; ya'nî mechûldür demektir.

Çünkü insân-ı kâmilin hakîkati, uçsuz bucaksız olduğu için bilinemez.

Ve bu ma'nâya göre **"cehûl"** ta'bîri, diğer mahlûkların, insân-ı kâmile karşı muâmeleyi bilememekte ma'zûr olduklarını Hakk'ın beyânıdır.

Bu özür ile insân-ı kâmile muâmele zulmünün vebâlinden mahlûklar kurtulurlar.

Ve ilâhî zâtın, ilâhî isimlerin ve ilâhî sıfatların açığa çıkmasından ibâret olan insân-ı kâmilin âhirette, derecesi üzerindeki perde açıldığı zaman, bu ma'zeret bu vebâl sâhiplerine bağışlanma sebebi olur.

İnsân-ı kâmile âid mertebelerin ba'zısı, bu kitâbın özel bir bölümünde gelecektir, bunu anla!

Allah, hakkı söyler ve doğru yola hidâyet eyler.

Kemâl Hakkındadır

Bilesin ki, Allah'ın kemâli, mâhiyetinden ibârettir.

Allah'ın mâhiyeti ise idrâki ve bir varış noktası olmayan mâhiyettir. Allah'ın kemâlinin ne bir son noktası, ne nihâyeti vardır.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, kendi "mâhiyetini bilir" ve "mâhiyetinin idrâk edilemeyeceğini de idrâk eder." Ve ilâhî mâhiyetin ne Hak için, ne de başkası için nihâyeti yoktur ya'nî demek istiyorum ki;

Cenâb-ı Hak, zâtî mâhiyetinin kendi nefsindeki hakîkati ile, ne kendisi için, ne başkası için idrâk edilemeyeceğini idrâkten sonra, kendi mâhiyetini bilir.

"Mâhiyetini bilir" dediğimiz,

- Hakk'ın, ilmî ihâtasındaki kemâlden ve bilmeme diye bir şeyin olmayışından dolayı, hak ettiği mertebenin gereğine göredir.

"Mâhiyetin ne kendisi için, ne başkası için idrâk edilemeyeceğini idrâk eder" dediğimiz ise,

- Kibriyâsı ve nihâyetinin olmayışı yönünden istihkâkının gereğine göredir. Çünkü bir şeyin nihâyeti olmadıkça idrâk edilemez. Ya'nî idrâk edilen şeyin mutlakâ bir nihâyeti vardır. Oysa Cenâb-ı Hakk'ın nihâyeti yoktur. Nihâyeti olmayan bir şeyi idrâk etmek ise mümkün değildir.

Şu halde, Cenâb-ı Hakk'ın mâhiyetini idrâk etmek hükmîdir. İlmî kapsamına ve nefsine bilmemezliğin olmayışı husûsundaki istihkâkına dönüktür. Yoksa mâhiyeti her bakımdan idrâki kabûl eder demek değildir.

Bunu anla!

Bu çok gizli olan mühim bir mes'eledir. Sakın ola ki, bu mes'elede ayakların kaymasın. Bu mes'ele hayret makāmının mes'elesidir. Yine bu ma'nâdan olarak yazdığım uzun bir kasîdeden aşağıdaki üç beyti söyledim.

Tercümesi:

"Ey bütün sıfatlarını cami' olan Allah'ım!

Bana haber ver. Toplu veya ayrıntılı olarak zâtının tamâmını ihâta ettin mi?

Yoksa zâtın özü ile ihâta edilmekten yana yüce olduğu için, zâtının ihâta edilemeyeceğini mi ihâta ettin?

Zâtının nihâyetinin olmasından seni tenzîh ederim.

Ve zâtının, zâtına câhil olmasından da seni tenzîh ederim.

Ah!.. Hayret...Tecellîlerindeki hayretten âh!.."

Bilesin ki: Cenâb-ı Hakk'ın kemâli, mahlûkların kemâline benzemez. Çünkü mahlûkların kemâli, zâtlarına katılan ma'nâlar iledir. O ma'nâlar, mahlûkların zâtlarına aykırıdır.

Oysa ilâhî kemâl zâtı üzerine ilâve edilen ma'nâlar ile olmayıp, zâtıyladır. Zâtı üzerine ilâve ma'nâlar ile olmaktan Cenâb-ı Hak, son derece yücelik ile yücedir.

Özetle:

Hakk'ın kemâli zâtının aynıdır. Bunun içindir ki, Hak için mutlak olarak ganî oluş ve tam bir kemâl geçerli olmuştur. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri için kemâlî ma'nâlar akledilse de, o ma'nâlar zâtının gayrı değildir.

Hakk'ın kendisine mahsûs ihâta edici kemâlinin akledilebilir oluşu, zâtî bir husûstur. Zâtı üzerine ilâve de değildir ve zâtına aykırı da değildir. Hattâ o akledilen kemâlin ta kendisi de değildir.

Böyle bir hüküm, Allah'dan başkası için mümkün olamaz. Çünkü mevcudlardan her hangi bir mevcûdu bir vasıf ile vasıflasan, o vasfın o mevcudun gayrı olması gerekir. Çünkü mahlûk, kısımlara ayrılmayı ve adetlenmeyi kabûl edicidir. Öte yandan o vasfın o mevcûda nisbetle aynı olması da gereklidir. Çünkü o vasıf, o mevcûdun üzerine gerekli olan bir hüküm demek olduğu gibi, vücûduna terkîb sebebi olan ta'rîfi de demektir. Örneğin:

"İnsan konuşan hayvandır" desen, bu ta'bîrde;

- "Hayvânlık", aslında ve akledilebilirliğinde insana aykırıdır.
- Yine aynı şekilde "konuşma" da, kendi başına düşünülünce, insana ve hayvanlığa aykırıdır.
- Bu böyle olmakla berâber, "hayvân"lığın ve "konuşmak"lığın, insanın aynı olması da gereklidir. Çünkü insan, bu ikisinden terkîb olmuştur. Bu ikisi olmadıkça, kendisi için vücûd yoktur. Bundan dolayı insan bu ikisine aykırı değildir.

Bu îzâha göre, mahlûka âid olan vasıf,

- Kısımlara ayrılma yönüyle zâtının gayrıdır;
- Terkîb olma yönüyle zâtının aynıdır.

Oysa Hak hakkında bu husûs böyle değildir. Çünkü kısımlara ayrılma ve terkîb olma, Hak hakkında mümkün değildir. Hakk'ın sıfatları için "kendinin aynı değildir, zâtının gayrı da değildir," denilemez;

- Böyle bir ta'bîr ancak, sıfatların adetlenmesi ve bir dîğere zıd olması bakımından, bizim akledişimiz yönüyle olabilir.
- O, ya'nî Allah'ın sıfatları, kendisindeki hakîkatiyle demek olan mâhiyeti ve hüviyyeti yönüyle zâtının aynıdır.

Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk için "sıfatları kendinin aynı değildir," denemez. Bu şekilde de Cenâb-ı Hakk mahlûk hükmünden ayrılır. Çünkü mahlûkun sıfatları, zâtının gayrı değildir, aynı da değildir.

Bu hüküm Cenâb-ı Hak hakkında ancak mecâz yoluyla geçerli olabilir.

Bu bir mes'eledir ki, bunda kelâm âlimlerinin birçoğu hatâ etmiştir. İmâm Muhyiddîn Arabî, bu mes'eleyi bizim îzâhımıza uygun olarak bildirmişse de, onun bu îzâhı bizim bakış açımızdan ve yazdığımız ibâreden farklıdır. Belki başka ta'bîr ile başka ma'nâ ile söylemiştir; O,

"Kelâm âlimlerinin birçoğu "Hakk'ın sıfatları, kendisinin aynı da değildir, gayrı da değildir" dedikleri için yanılmışlardır. Ve "bu ta'bîr işin aslına göre câiz olmayan bir ta'bîrdir," demiştir.

Biz, ilâhî keşf ile vâkıf olduk ki, Hakk'ın sıfatları, zâtının aynıdır. Fakat bu aynılık, sıfatların adetlenmesi veyâ adetlenmemesi i'tibârı ile değildir. Ben bu mes'elede yüce bir misâl olarak "nokta"yı müşâhede ettim.

- O "nokta" dediğimiz, ilâhî mertebeye lâyık bir şekilde her türlü cemâli, celâli, kemâli toplamış ve ihtivâ etmiş olan ilâhî kemâlâtın akledilirliğinin ta kendisidir.
- Şunu kastediyorum ki, bu toplu kemâlât, noktanın vücûdunda helâk olmuş olduğu gibi, nokta da kemâlâtın vücûdunda helâk olmuştur.
- O, ya'nî nokta ve kemâlât olarak ta'bîr ettiğimiz şeyin, ahadiyyetine ya'nî tekliğine bir sonun olmadığı düşünülmelidir.
- Ve o teklikte bir başlangıç önceliği düşünmek de mümkün değildir. Hattâ bu mes'elede öyle gizli, öyle hassas, öyle azîz, öyle celîl şeyler vardır ki, ta'bîr etmek mümkün değildir.

Beytin Tercümesi:

"**Anlatmak istemediğim şeylerden oldu olan.**

Sen hayra yor da haber sorma ondan."

Şunu da bil ki, bu "nokta" misâli Zât-ı Müteâl'e bağlanmaya lâyık bir misâl değildir. Çünkü misâl, aslında mahlûktur. Hak ise bu verilen misâl gibi değildir; çünkü Hak kadîmdir, halk ise hâdis ya'nî sonradan olmadır.

Misâl âleminin anlatım ibâreleri bizzât yaşanılan hakîkat ma'nâlarını yüklenici değildir. Bizzât yaşanan hakîkatlere âit ma'nâları yüklenebilmesi, bunları tadma husûsunda kemâl yönünden geçmişi olan kimse için olabilir.

İbâreler, o zaman bizzât yaşanan hakîkate binek olabilir. Çünkü ibârelerin, mühim bir ilâhî husûstaki mes'eleyi olduğu gibi yüklenmeye tâkatları yoktur. Olsa olsa, o mühim husûstan bir parça alabilirler.

Her kim, "Ya'kûb gibi hüzünlü" olursa, müjdecinin Yûsuf'un gömleğini getirip üstüne atmasıyla gözündeki körlük açılır.

Geçmiş bir yaşanmışlık yok ise, talep edilen üzerine idrâkin gerçekleşmesi uzaktır.

Eğer ki, îmân ve tasdîk sâhibi olup ve indinde olanı terk ederek, Hakk'ın kendine naklettiği hakîkati alabilirse, o zaman **"ev elkâs sem'a ve hüve şehîdun"** ya'nî **"nakledileni işitebilen ve şâhid olan"** (Kâf, 50/37) sırrına mazhar olarak işâret edilen kimselerden olur.

Ya'nî îmânının kuvvetiyle kendisine söylenen sözü tasdîk ederek, aynen müşâhede etmiş gibi olur; ya'nî, geçmişte bizzât hakîkati yaşamışlığı olan keşfedici olur. Keşfedici ise, her tarafı kalb olan kimsedir. Çünkü Cenâb-ı Hak;

"İnne fî zâlike le zikrâ li men kâne lehu kalbun ev elkâs sem'a ve hüve şehîdun" ya'nî **"Muhakkak bunda, kalbi olan veyâhut nakledileni işitebilen ve şâhid olan kimse için hatırlatma vardır"** (Kâf, 50/37) buyurmuştur.

Hüviyyet Hakkındadır

Hakk'ın hüviyyeti, isimlerinin ve sıfatlarının tamâmı dikkâte alınarak zuhûru mümkün olmayan gaybından ibârettir.

Gûyâ hüviyyet, vâhidiyyetin bâtınına işârettir. Burada "gûyâ" dememin sebebi, hüviyyetin;

- İsme, yâhut
- Sıfata, yâhut
- Niteliğe, yâhut
- Mertebeye, yâhut
- İsimler ve sıfatlar i'tibârı olmaksızın mutlak zâta,

tam bir tahsîsinin olmayışından dolayıdır.

Belki hüviyyet, toplu oluşlarıyla ve tek tek oluşlarıyla bunların hepsine işârettir.

Hüviyyetin şe'ni, bâtın oluşu ve gayb oluşu bildirmekten ibârettir.

"Hüviyyet" kelimesi gâibte olana işârete mevzû' olan "hüve" lafzından türemiştir.

Cenâb-ı Hak hakkında hüviyyet, gayb olma kavramıyla berâber isimleri ve sıfatları i'tibâra alarak "öz"e ve "zât"a işâretten ibârettir.

Aşağıdaki şiir, bunun için söylenmiştir.

Tercüme:

"Hüviyyet, Vâhid olan zâtın gaybıdır.

O hüviyyetin müşâhede ile zuhûru, mümkün değildir.

Gûyâ hüviyyet, batnların şe'ni üzerine olan niteliktir.

Ve bunu da inkâr edecek kimse yoktur."

Bilesin ki: Bu isim Allah isminden, daha özele dönüktür. "**H**üve" Alla**h** isminin sırrıdır, dikkât edersen kendine has yazım şekli üzere "Alla**h**" lafzında mevcûd oldukça, o lafzın ma'nâsı vardır. Ve o ma'nâ Hakk'a dönüktür. Allah lafzının diğer harfleri kaldırılsa, kalan harfler yine de ma'nâyı ifâde eder.

Meselâ, Allah isminden;

- Baştaki "Elif" harfi çıkarılsa, geriye "Lillâ**h**" kalır; ma'nâsı vardır.
- "İlk Lâm" harfi de çıkarılsa, geriye "Le**h**û" kalır, yine ma'nâsı vardır.
- "İkinci Lâm" da çıkarılsa, geriye "**H**e" kalır. Bu "He" de, "Hû"nun aslı olan "He"dir. "Hüve"nin aslı, "Vav" harfi olmaksızın "sâdece Hâ" harfinden ibârettir. "Vav" harfinin ona katılması işbâ' ya'nî Arapça gramerde harfi doyurmak için ona bir harf ilâve etme türündendir. Gramerdeki olağan istimrâr ya'nî devamlılık kuralı, bu iki şeyi, bir kelime yapmıştır. "Hüve" ismi, en fazîletli isimdir.

Mekke-i Mükerreme'de 799 yılında ba'zı ehlullâh ile bir arada bulundum. Benimle "İsm-i A'zam" hakkında konuştular. Ve;

“Resûlullâh (s.a.v.) “İsm-i A’zam” hakkında **"Bakara sûresinin âhirinde ve Âl-i İmrân sûresinin evvelindedir"** buyurmuştur. Bundan anlaşıldığına göre İsm-i â'zam, "Hüve" kelimesidir; çünkü;

- “Hâ” “**Bakara sûresinin âhiri**” ta'bîrinde âhir kelimesinin “Hâ”sıdır,
- "Vâv" dâ “**Âl-i İmrân sûresinin evveli”** ta'bîrindeki evvel kelimesinin “Vâv”ıdır,” dediler.

Bu ârifin söyledikleri her ne kadar makbûl ise de, ben "İsm-i A'zam" için başka koku alıyorum.

Bu ârif-i billâhın sözünü buraya yazmam, bu ismin şerefine ve nebevî işâretin bu yönde olan bir işâretine dikkât çekmek içindir.

Bilinsin ki, "hüve" zihinde hâzır olan şeyden ibârettir.

O hâzır olan ise, histe zâhir olandan, hayâlde gâib olana dönük bir işârettir.

Eğer o "gâib olan" diye ta'bîr ettiğimiz şey, hayâlden de gâib olsaydı, kendisine "hüve" lafzıyla işâret edilmezdi.

Bundan dolayı "hüve" lafzıyla olan işâret, ancak hâzır olanadır.

Dikkât et! Bir şey zikredilmedikçe, zamîr ona dönük olamaz. Bu zikredilme;

- Ya söylemek ile;
- Ya işâret ile;
- Veyâhut erille başlayan cümlelerdeki şân zamîri;
- Veyâ dişille başlayan cümlelerdeki kıssa zamîri gibi ya'nî kendilerinden sonra gelen cümlenin ma'nâsını ifâde eden zamirler gibi hâl ile olabilir.

Bu îzâhın anlatmak istediğimize faydası şudur ki, "hüve" lafzı, kendisinde yokluk, veyâhut gayblık, yâhut fenâya âit yokluğa benzeyen şeyin bulunmaması şartıyla, salt vücûd üzerine konmuştur.

Çünkü gâib olan, müşâhede edilebilir olmayışı yönüyle yok demektir. Bundan dolayı yok olan şeye "hüve" lafzıyla işâret etmek geçerli olmaz.

Bu anlatımdan şu netîceyi alırız ki:

- "Hüviyyet" vücûda âit ve müşâhedeye âit her kemâli toplamış olan âşikâr salt vücûddan ibârettir.
- Hükmün "gaîb olmaklıkla" gerçekleşmesinin sebebi, salt vücûdu seçip ayırıp belirgin bir hâle sokmak mümkün olmadığı içindir.
- Salt vücûdu seçip ayırıp belirgin bir hâle sokmak mümkün olmadığı gibi, idrâk dahi edilemez.

- Bunun için hüviyyet, kendisine idrâk bağlanmadığı için, gaybdan ibârettir, denilmiştir.

Bu sırrı anla!

Bunu demekle anlayışını zorlamamızın sebebi şudur ki:

Hakk'ın gaybı şehâdetinden ve şehâdeti de gaybından başka bir şey değildir. Fakat insan ve diğer mahlûklardan hiçbir mahlûk böyle değildir.

Bunların şehâdeti ve gaybı varsa da, şehâdeti bir yöndendir ve bir i'tibâra göredir. Gaybı da dîğer yöndendir ve dîğer bir i'tibâra göredir.

Ammâ Hakk'ın gaybı, şehâdetinin aynı, şehâdeti de gaybının aynıdır.

Daha da doğrusu Cenâb-ı Hakk'ın nefsine göre ne gayb vardır ve ne de şehâdet. Belki O'nun nefsindeki gaybı, kendine lâyık olan gaybtır ve şehâdeti, kendisine lâyık olan şehâdettir.

Bunu Cenâb-ı Hak, kendi nefsi için bilir.

Bunu bizim akletmemiz mümkün değildir; çünkü Cenâb-ı Hakk'ın gaybını da, şehâdetini de hakîkatıyla bilmek ancak zâtına mahsûstur.

Enniyyet (Benlik) Hakkındadır

Hakk'ın enniyyeti, kendisine mahsûs olan şey ile kendisini ta'rîf husûsunda yine kendine mahsûs kastından ibârettir. Enniyyet, zâhir olanın bâtın olana kapsam oluşu i'tibârı ile Hakk'ın zâhirine işârettir. Cenâb-ı Hak:

- **"innehû enallâhu"** ya'nî **"mutlaka O (Hû), Ben Allah'ım"** (Neml, 27/9);
- **"lâ ilâhe illâ ene"** ya'nî **"ilâh yok; ancak Ben varım;"** (Tâhâ, 20/14)

buyuruyor ki "hüve-**hû**" lafzıyla işâret edilen hüviyyet, "ene-ben" lafzıyla işâret edilen enniyyetin ya'nî benliğin aynıdır.

Bundan dolayı hüviyyet, enniyyette anlaşılmıştır. Bu îzâh bizim "Hakk'ın zâhiri bâtınının ve bâtını da zâhirinin aynıdır; yoksa bir yönden bâtındır, dîğer yönden zâhirdir demek değildir" dediğimizin ma'nâsıdır.

Bir bak! Cenâb-ı Hak bu cümleyi **"inne"** ya'nî **"mutlaka"** ile nasıl kuvvetlendirdi. Sözü **"inne"** ile kuvvetlendirerek getirmesinin sebebi şudur ki;

- Her hangi bir sözde, işitenin zihninde tereddüt olursa, o sözde kuvvetlendirme yapmak iyidir.
- Her hangi bir sözde dinleyenin inkârı olursa, o sözde kuvvetlendirme yapmak zorunludur.

Ammâ dinleyen hayâle âit zihin olursa, kuvvetlendirmeye ihtiyâç yoktur.

"Vahdet"te ya'nî "birlik"te bâtın olan ile zâhir olanı bir görme i'tibârında, akıl için tereddüd ve olmayacak bir şey gibi görme vardır. Akıl der ki:

- Bir şeyin bâtını nasıl zâhiri ve zâhiri nasıl bâtını olabilir?
- Ve bir olan şey'i, zâhir ve bâtın kısımlarına ayırmanın faydası nedir?
- Nefsin bu mes'elede ya tereddüdü yâhut inkârı vardır.

Onun için Cenâb-ı Hak **"inne"** ya'nî **"mutlaka"** lafzıyla kuvvetlendirerek, Hz. Mûsâ'ya;

- "Hüviyyet-**hû** ile işâret edilen bâtın ahadiyyet;
- **"Ene"** lafzıyla işâret edilen zâhir enniyyetin ya'nî benliğin aynıdır;
- Ve sen bu ikisi arasında herhangi bir yönden gayrılık, yâhut ayrılık, yâhut kopukluk vardır, diyerek yanlış zannda bulunma!" dedi.

Ve sonra, bu ma'nâyı gramer kuralı olan "bedel" kâidesiyle ya'nî "sıfatı ile berâber söylenen bir şeyde (**enallâhu** sözünde) kastın sıfat (ene) değil de zât (Allah) olması şeklinde tefsîr etti. Bedel dediğimiz, zâtî âlemden ibâret olan "Allah" ismidir.

Ve bunda ulûhiyyetin içine aldığı toplayıcılığa ve kapsama işâret vardır. Çünkü Cenâb-ı Hak Mûsâ'ya: "Hakk'ın bâtın oluşu ve gaybı, zâhir oluşu ve şehâdetinin aynıdır" diyerek, bu mes'elenin ulûhiyyet hakîkatinden olduğunu îkâz etti.

Çünkü ulûhiyyet, kendisindeki ahadiyyet ya'nî teklik hükmüyle ve gayrılık oluşumunda dahî, zıtlığın olmaması i'tibârı ile iki zıdda kapsam olmayı gerektirir. Bu mes'ele, hayret mes'elesidir.

Sonra Cenâb-ı Hak **"innehû enallâhu"** ya'nî **"mutlaka O (Hû), Ben Allah'ım"** cümlesini, **"lâ ilâhe illâ ene"** ya'nî **"ilâh yok; ancak Ben varım;"** ile tefsîr etti. Ya'nî "İbâdet edilen ilâhlar, benden başka değildir." O putlarda ve feleklerde ve tabîatlarda ve her millet ahâlîsinin ibâdet ettiği şeylerde, kudreti zâhir olan benim. "Zuhûr yeri olmaları i'tibârı ile o ilâhların hakîkatte hepsi benim" demektir. Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, **"ilâhe"** kelimesini kullandı ve onları bu "ilâh" kelimesiyle isimlendirdi.

Bu isimlendirme, onların tefekkürleri yönünden hakîkatte Hakk'ın hakîkî ma'nâda isimlendirilmesidir, mecâzî isimlendirme değildir. Yoksa zâhir ehlinin bu mes'elede: "Hakk'ın bu ta'bîr ile kastı, onların "ilâh" ismini vermeleri yönündendir; yoksa hakîkatte onların kendilerinde bu isimlendirmeyi yapabilmeleri yönünden değildir" diye zannettikleri gibi değildir. Bu, onlardan ya'nî zâhir ehlinden çıkan bir hatâ ve Hakk'a iftirâdır. Çünkü;

- Eşyânın hepsi, belki vücûd sırrında bulunanların hepsi, Allâh'ın zâtı yönünden hakîkate nisbet edilince, bu isimlendirme hakîkî isimlendirmedir. Çünkü;
- Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, eşyânın aynıdır ve ilâhlıkla isimlendirilmesi, hakîkî isimlendirmedir. Perde ehlinden olan taklîdçilerin zannettiği gibi, mecâzî isimlendirme değildir.

- Eğer öyle olması gerekseydi, sözün meali: "O taşlar, o yıldızlar, o tabîatlar, o şey'ler ki, siz onlara ibâdet ediyorsunuz; bunlar ilâh değildir, benden başka ilâh yoktur, bana ibâdet ediniz!" demek olurdu.
- Oysa Cenâb-ı Hak, o inanç sâhiplerine, onların, o ilâh zannettikleri şeylerin sâdece zâhirinden ibâret olduğunu beyân ederek, bu duruma göre ulûhiyyet hükmünün bahsedilen şeylerde hakîkat olduğunu bildirmek istedi.
- Onların hakîkat olduğunu bilmeyerek bu zuhûr yerlerine karşı yaptıkları ibâdetin, hakîkatte Allah'a dönük olacağını beyân ederek **"Lâ ilâhe illâ ene"** dedi.
- Demek istiyor ki: İlâh olarak isimlendirilen her şeyin hakîkati benim. Âlemde benden başkasına ibâdet edilmesi mümkün değildir.
- Benden başkasına nasıl ibâdet edebilirler? Ben onları, bana ibâdet etmeleri için halk ettim. Ve bu âlemde benim halk ettiğim şeyden kastım ne ise, ondan başka bir şeyin olmasına imkân yoktur.

İşte Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v)'in bu makâmda **"Kim ne için halk edilmişse, o şey kendisine kolaylaştırılmıştır"** buyurması, bu inceliğe dayanmaktadır. Ya'nî "Hakk'a ibâdet husûsunda ne için halk edilmişse" demektir. Çünkü Cenâb-ı Hak;

- **"Ve mâ halaktül cinne vel inse illâ li ya'budûn"** ya'nî **"Ben insanları ve cinleri ancak bana ibâdet etsinler diye halk ettim"** (Zâriyât, 51/56); aynı şekilde,

- **"Ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî"** ya'nî **"Her şey hamdı ile O'nu tesbîh eder"** (İsrâ, 17/44) buyurmuştur.

Özetle, Cenâb-ı Hak Hz. Mûsâ'ya şöyle tenbîh ediyor:

"O ilâhlara ibâdet edenler, Cenâb-ı Hakk'a ibâdeti o zuhûr yerlerine tahsîs ederek ibâdet etmişlerdir. Yâ Musâ! sen Cenâb-ı Hakk'a bütün zuhûr yerleri yönünden ibâdet et! **"Lâ ilâhe illâ ene"** dememin ma'nâsı budur. Ya'nî hakîkatte benden başka ilâh yoktur. Onların ilâh dedikleri şeylerin hepsi, benim!"

Cenâb-ı Hak bu hitâbı Mûsâ'ya:

"Ene" ya'nî "Ben", Allah ismiyle mertebesine işâret edilen "hüve"nin ya'nî hüviyyetin aynıdır. Bundan dolayı, Yâ Mûsâ, bana hüviyyetin aynından ibâret olan zuhûr yerlerinin hepsini toplamış olan "enniyyet" yönünden ibâdet et!" diye bildirdikten sonra yapmıştır.

Bu hitâb, Cenâb-ı Hakk'ın peygamberi olan Hz. Mûsâ'ya bir inâyetidir. Şöyle ki, Hz. Mûsâ bütün zuhûr yerleri i'tibârı ile ibâdet edince, Cenâb-ı Hakk'a bir yönden ibâdet edip, dîğer yönden ibâdet etmeme kusûrundan kurtulmuş olur. Bir yönden ibâdet edip, dîğer yönden ibâdet etmese, ibâdet etmediği yönden Hakk'ı kaybetmiş olurdu. Bundan dolayı bir yönden hidâyete nâil olsa da, dîğer yönden dalâlete düşmüş olurdu. İşte farklı din anlayışlarına sâhip olanların ilâhî yoldan sapmakla dalâlete düşmesi, ibâdeti bir yöne tahsîs etmelerindendir.

Fakat **"Lâ ilâhe illâ ene"** ifâdesiyle şerh ve Allah ile tefsîr edilen enniyyetin, hüviyyetin içeriğindeki;

- Akledilmiş olan zuhûr yerlerini;
- Ve tecellîleri;
- Ve işleri;
- Ve gerekleri;
- Ve ilâhî kemâlâtın hepsini toplamış olan enniyyet noktasından Cenâb-ı Hakk'a ibâdet edilirse, o ibâdet lâyık olduğu şekilde bir ibâdet olur.

İş bu ma'nâya Cenâb-ı Hak Kur'an'da **"Ve enne hâzâ sırâtî mustekîmen fettebiûhu, ve lâ tettebiûs subule fe teferreka biküm an sebîlih"** ya'nî **"Ve muhakkak bu doğru yoldur. Öyleyse ona tâbi' olun ve doğru yoldan ayrılmanıza sebep olacak olan farklı yollara tâbi' olmayın"** (En'âm, 6/153) âyet-i kerîmesiyle işâret etmiştir. Farklı yollara ve inançlara tâbi' olanlar da Allah yolu üzerine ise de, farklı yollara tâbi' olmakla ayrılığa düştüklerinden, inançlarına şirk ve inkâr girmiştir.

Ammâ tevhîd ehli olan Muhammedîler böyle değildir. Onlar hakîkî yol üzerinedir. Hangi kul Allah yolu üzerine yürürse; **"Kendine ârif olan, Rabb'ine ârif olur"** sırrı kendine açılır. Bu sır kendisine açıldıktan sonra Allah'a hakkıyla ibâdetin yolunu arar.

Hakkıyla Hakk'a ibâdet ise, ilâhî isimlerin ve sıfatların hakîkatiyle tahakkuk etmekle olur. Bu anlatılan ibâdeti yapan kul, Hakk'ın zâhir ve bâtın şey'lerin aynı olduğunu bilir. Ve bunu bilince Hakk'ın Mûsâ diye ta'bîr edilenin aynı olduğunu bilir. O zaman Mûsâ, Hak için hakîkati bularak, hakkıyla ibâdet etmenin yolunu tam anlamıyla bulmak için, ilâhî isimleri ve sıfatları gerektiren kemâlâtın icâblarını Hakk'ın kendine ne şekilde bildirdiğini taleb etmeye başlar.

Oysa bunu da seçip ayırıp, belirgin bir şekle sokmak mümkün değildir. Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk'a hakkıyla ibâdet etmek de mümkün değildir. Çünkü Cenâb-ı Hak, sonsuzdur ve isimlerinin ve sıfatlarının da sonu yoktur. Sonuç olarak hakkıyla ibâdet etmenin de sonu yoktur. Bu makâmda Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v):

"Yâ Rabbî, seni hakkıyla bilemedik ve senin kendini senâ ettiğin gibi sana hakkıyla ibâdet edemedik" buyurmuştur. Bu makâmda Hz. Sıddîk (r.a) da: **"İdrâk etmekten yana âcizlik, bir tür idrâktir"** buyurmuştur.

Ben aşağıdaki beyitleri bu ma'nâ için yazdım. **Tercümesi:**

"**Ey ma'nâsı akılları hayrete düşüren sûret! Ey oluşumu varlıkları gaflete uğratan dehşet! Ey sonların, en son noktası! Ve ey sonsuzluğun sonu! Ki ma'nâsını düşünürken en akıllıyı hayrete düşüren! Kereminle kendini hakkıyla senâ etmek, yine sana âittir. Sen hamd ü senada, senâ edenden ve ortaktan münezzehsin. Akıllı kimse seni idrâk ile emeline nâil olamaz. Büyüklük ve azamette senin bir sonunun olmasından seni tenzîh ederim. Benim seni bilmek husûsunda bilgim kusûrumu i'tirâf etmekten ibârettir. Seni idrâke ulaşmaktan âciz olmak, bizim için idrâktir.**"

Ba'zen de sûfîler, enniyyeti kul kavramı üzerine verirler. Çünkü enniyyet ya'nî benlik, hâzır olup müşâhede edileni bildirir. Her müşâhede edilenin hüviyyeti ise onun gaybıdır. Bundan dolayı hüviyyeti gayba ya'nî Hakk'ın zâtına, enniyyeti de şehâdete ya'nî akledilir olan kula verdiler.

Bu hassas bir noktadır, bunu anla!

Ezel Hakkındadır

Ezel, "öncelik" kavramından ibârettir. O ya'nî "ezel" öncelikle, "Cenâb-ı Hakk'ın kemâlindeki zâtî gerekliliğiyle hükmedilmiştir" demektir. Yoksa, sonradan olanlar üzerine uzun bir zamân ile Hakk'ın öne geçişi ma'nâsına olarak "ezel" denilmemiştir.

Ârif-i billâh olmayan kimselerin anlayışına ikinci şıkkın gelmesi, onların noksânı olup, Cenâb-ı Hak ondan son derece yücelik ile yücedir. Ezele, bu şekilde ma'nâ verilmesinin bâtıl olduğunu bu kitâbın daha önceki kısımlarında izâh ettik.

- Bizim varlığımızdan evvel Cenâb-ı Hak mevcûd olduğu gibi, O'nun ezeliyyeti şu anda da mevcûttur.
- Ezeliyyette hiçbir zaman değişim yoktur.
- Ebedlerin ebedinde de ezelî olarak zevâl bulmayandır.

Ebedin ma'nâsı, bu bölümü tâkib eden bölümde inşâllâh beyân olunacaktır. İşte Cenâb-ı Hak hakkındaki ezel, yukarıda îzâh edildiği şekildedir.

Sonradan olan vücûd için de ezel vardır. Sonradan olan vücûdun ezeli, sonradan olanın vücûduna öncelik kazanan zamândan ibârettir. Bundan dolayı her sonradan olanın ezeli, dîğer sonradan olanların ezelinden başkadır. Bu îzâha göre ma'denin ezeli, bitkinin ezelinden başkadır. Çünkü ma'den bitkiden evveldir. Ne kadar bitki varsa, onların

vücûdu, ma'denin vücûdundan sonradır. Şu halde bitkiye göre ezeliyyet, ma'denin vücûdu zamanı olur. Ya'nî ma'denin vücûdundan daha evvelki zaman, onun ezeli demek değildir.

- Ma'denin ezeli de, cevherin vücûdu zamanıdır.
- Cevherin ezeli de, heyûlânın vücûdu zamânıdır.
- Heyûlânın ezeli de hebânın vücûdu zamanıdır.
- Hebânın ezeli de, tabîatların vücûdu zamânıdır.
- Tabîatların ezeli de, unsurların vücûdu zamânıdır.
- Unsurların ezeli de, illiyyînin vücûdu zamanıdır.
- "İlliyyîn" dediğimiz, "kalem-i a'lâ, akıl, rûh" olarak isimlendirilen melek ve benzeri şeylerdir. İşte bunların ve âlemin tamâmının ezeli, "hazret kelimesi"dir.
- "Hazret kelimesi" dediğimizin ma'nâsı ise, Cenâb-ı Hakk'ın bir şeye "Kün-Ol!" dediği anda, onun vücûd bulması demektir.

Ammâ mutlak ezele Cenâb-ı Hakk'ın kendisinden başka hiç bir şeyin hak edişi yoktur. Mahlûklardan hiçbir şeyin mutlak ezelde ne hükmen, ne de aynî olarak vücûdu yoktur.

Yolumuz sâliklerinden bir zât **"Ezelde biz Allah'ın indinde idik"** demişse de, onun dediği ezel, halk ezelidir. Yoksa Hakk'ın ezeliyyetinde, halktan hiç bir şey mevcûd değildir. Hakk'ın ezeli, "ezellerin ezeli"dir. Bu ezellerin ezeli, Hak için zâtî hükümdür, ona zâtî kemâliyle hakedicidir.

Bilinsin ki, "ezel" ne vücûd ile ne de yokluk ile vasıflanamaz.

- Vücûd ile vasıflanamaması ezelin hükmî bir husûs olup, aynî ve vücûdî bir husûs olmayışındandır.
- Yoklukla vasıflanamaması, bağıntıdan, hükümden, salt yokluktan evvel olmasından dolayıdır. Ne bağıntıyı, ne de hükmü kabûl etmez. Onun için kendisinden hükmî vasıflandırma kalkıcıdır.

Özetle, Hakk'ın ezeli ebedi; ebedi ezelidir.

Bilinsin ki, Hakk'ın ezeli, kendisine mahsûs olduğu için, halk kavramı o ezelde ne hüküm olarak, ne de aynî olarak mevcûd değildir. Çünkü Hakk'ın ezeli kendine mahsûs olan öncelik hükmünden ibârettir. Bundan dolayı Hakk'ın o önceliğinde halk için hiçbir yönden hüküm yoktur. Burada,

- "ilmî taayyün yâhut vücûdî taayyün i'tibâriyle halkın da, Hakk'ın önceliğinde vücûdu vardır" denilemez.

Çünkü halk için ilmî vücûd ile hükmedilse, halkın Hakk'ın vücûdu ile berâber mevcûd olması lâzım gelir. Oysa Hak, bu yaptığımız îzâhı **"Hel etâ alel insâni hînun mined dehri lem yekun şey'en mezkûrâ"** ya'nî "İnsan üzerinden **"hîn"** ya'nî öyle bir zaman geçmedi **mi**, ki "dehr"de zikredilir bir şey değildi" (İnsân, 76/1) âyetiyle te'yîd etmiştir.

Bu âyette âlimlerin hepsi, **"hel"** ya'nî **"mi"** edatının, kesinlik ifâde eden "kad" edatı ma'nâsında olduğunda birleşmişlerdir.

Bu durumda âyet-i kerîmenin ma'nâsı **"İnsan üzerine "hîn" ya'nî öyle bir zaman geçmiştir ki, insan "dehr"de zikredilir şey' değildi"** demektir.

- Bu âyette **"dehr"** Cenâb-ı Hak'dan ibâret;
- **"hîn"** ilâhî tecellîlerden bir tecellî demektir.
- Âyetteki **"lem yekûn şey'en"** ya'nî **"şey' değildi"** ifâdesi "onun o tecellîde vücûdu yoktu" ma'nâsınadır. "O tecellîde vücûdu yoktu" dediğimiz, aynî ve ilmî vücûdu da kapsamaktadır. Çünkü insan o tecellîde zikredilir şey' olmadığı için, ma'lûm değildir.

İşte bu bahsedilen tecellî, Hakk'ın kendisine mahsûs olan ezelidir.

Ammâ Cenâb-ı Hakk'ın ezelde rûhlara buyurduğu **"e lestü birabbiküm, kâlû belâ"** (A'râf, 7/172) **"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim? Evet! dediler,"** şeklinde olan rivâyete gelince:

- Oradaki ezel, mahlûkların ezellerindendir.
- Dikkat et! Cenâb-ı Hak, o rûhları **"min benî âdeme min zuhûrihim zurriyyetehüm"** ya'nî "Âdemoğullarının zuhûrundan **zerrelerini** çıkardım" diyor. Bunun ma'nâsı ise, ma'lûmâtın ilmî âlemde taayyün etmesi hâlinden ibârettir. Rûhları zerrelere benzetmesi, gâyet latîf oldukları içindir.
- Cenâb-ı Hakk'ın onlara **"e lestü birabbiküm"** ya'nî **"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"** buyurması, onlarda ilâhî isti'dâd oluşturmasından ibârettir.
- Rûhların da **"belâ"** ya'nî **"evet"** cevâbını vermesi, ilâhî zuhûr yerleri olmayı kabullerine sebeb olan kābiliyyet ve isti'dâdlarına işârettir.

- Cenâb-ı Hakk'ın onlara, **"e lestü birabbiküm"** tarzında sorması, onlara ihsân ettiği isti'dâdın gereklerini bildiği için ve kendilerine verdiği fıtrî kābiliyyetin rubûbiyyeti kabûl ederek, inkâr edemeyeceğini bildiği içindir. Onun için rûhlar, **"belâ"** ya'nî **"evet"** cevâbını verdi.

Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da onlara bu şekilde şâhidlik etmesi, bizim kıyâmet gününde onların rubûbiyyete îmân ettiklerine ve tevhîde inanmış olduklarına şâhidlik etmekliğimiz içindir.

Çünkü biz, ya'nî "Ümmet-i Muhammed" kıyâmet gününde insanlar üzerine şâhid olacağız. Kıyâmet gününde meleklerin o rûhlara küfür veyâ inkâr isnâd etmeleri makbûl değildir.

Çünkü bu şâhidlik, onlar için işin esâsı yönünden oluşmuş değildir. Çünkü melekler örneğin küfür zannettikleri şeyin bâtınına olan ilâhî bilgiye vâkıf değildirler.

Bundan dolayı onların şâhidliği işin hakîkatinden dolayı olmayıp, bizim şâhidliğimiz işin hakîkatine dayanmaktadır.

Çünkü bu hakîkati Cenâb-ı Hak bize haber vermiştir. Bundan dolayı bizim delîlimiz, apaçık sağlam bir delîldir; çünkü bizim delîlimiz Cenâb-ı Hakk'ın halka karşı saâdetle olan şâhidliğinin delîli demektir.

Meleklerin delîli bâtıldır; çünkü melekler zâhire göre hükmetmektedirler. Meleklerin hükümleri, zâhirden başkasına bağlanmaz.

Görmüyor musun, Âdem (a.s.) kıssasında Âdem'in yeryüzünde bozgunculuk yapacağına hükmederek ve kendilerinin Cenâb-ı Hakk'ı tesbîh ve takdîs ettiklerini düşünerek, "biz ıslâh edicileriz" dediler.

Oysa Âdem'in bâtınında olan rahmânî hakîkatler ve rabbânî sıfatlar hakîkati yönünü de düşünemediler.

Cenâb-ı Hakk'ın Âdem üzerine sıfatlarıyla tecellîsi ortaya çıkınca ve melekleri ve diğerlerini ihâta eden ilâhî ilim sıfatının Âdem'de bulunduğunu meleklere bildirince **"subhâneke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ"** ya'nî **"Sen subhânsın. Senin bize öğrettiğinden başka bir ilmimiz yoktur"** (Bakara, 2/32) i'tirâfını yaptılar.

Bu da gösteriyorki onların bu âyet-i kerîmedeki ilimleri kayıtlı ilimdir, ya'nî zâhire bağlıdır.

Ammâ Âdem böyle değildir. O, eşyâyı mutlaklık üzere ilâhî ilim ile bilir.

Çünkü ilâhî ilim ile kasıt, Âdem'in bahsedilen bu ilmidir.

- Hakk'ın sıfatları, onun, ya'nî Âdem'in sıfatlarıdır;
- Hakk'ın zâtı, onun, ya'nî Âdem'in zâtıdır.

Bu sırrı iyi anla!

Ebed Hakkındadır

Ebed, "Allah için" sonralık kavramından ibârettir.

Zâtî zorunlu vücûdunun gereği yönünden Allah için "ebed" bir hükümdür. Çünkü Allah'ın kendi nefsi için olan varlığı, zâtı ile kâimdir. Zâtı ile kâim olduğu içindir ki, kendisi için bakâ, geçerli olmuştur.

Çünkü Allah, yoklukla öne geçmiş değildir. İmkân dâhilinde olandan evvel ve sonra, kendisine bakâ ile hükmedilmesi, işte bu şekilde zâtıyla kâim olup, başkasına ihtiyâcının olmayışından dolayıdır.

İmkân dâhilinde olan ise böyle değildir. Her ne kadar o da sonsuz ise de, vücûdu kesintiye uğramaya mahkûmdur. Çünkü yokluk ile öne geçmiştir.

Her yokluk ile öne geçenin, dönüş yeri yine yokluktur. Bundan dolayı imkân dâhilinde olanın üzerine yokluğa gitme ile hüküm zarûrîdir. Böyle olmasa, imkân dâhilinde olanın da bakâda Hak ile berâber yürümesi lâzım gelir; bu ise muhâldir.

Bu şekilde imkân dâhilinde olanın yokluğa gitmekle ve Hakk'ın bakâ ile vasıflanmasından dolayıdır ki, Allah için sonralıkla hüküm geçerli olmuştur.

Bilinsin ki, sonralık ile öncelik, Allah için hükümseldir, zamânsal değildir. Çünkü Allah üzerine zamân geçmesi muhâldir. Bu işâret ettiğimiz şeyi anla!

Özetle, Hakk'ın ebedi, imkân dâhilinde olanın vücûdunun kesintiye uğramasından sonra Hakk'ın vücûdundaki devamlılığı i'tibârı ile zâtî işinden ibârettir.

Bilinsin ki; imkân dâhilinde olanlardan her birinin de ebedi vardır.

- Dünyânın ebedi, dünyanın âhiret hâline geçmesiyledir.

- Âhiretin ebedi, âhiretin Hakk'a geçmesiyledir.

Şu kadar var ki, imkân dâhilinde olanların ebedlerinin kesintiye uğraması hükmü zarûrîdir. O ebedler, ister cennet ehlinin ebedleri, isterse ateş ehlinin ebedleri olsun.

Bu tür ebedler ne kadar devâm da etse, ne kadar devamlılığı uzun da olsa, yine kesintiye uğramaya mahkûmdur. Çünkü Hakk'ın ebediyyetini tasavvur etmek, Hak'dan başkasının kesintiye uğramasına hükmetmeye bizi mecbûr kılmaktadır.

Bundan dolayı Hakk'ın bakâsına kadar, mahlûkun vücûdunun devâmına imkân yoktur. Biz sâdece bu mes'elenin îzâhını anlaşılabilir bir ibâre hâline sokmuş olduk; çünkü biz, apaçık bir keşf ile müşâhede ettik. İsteyen bu îzâhımıza îmân eder, istemeyen etmez.

Bilinsin ki, âhiret hallerinde her bir hâl için "ebediyyet" hükmü vardır. O haller ister rahmete nâil olanların, isterse azâba dâhil olanların halleri olsun, farketmez.

Bu azîz bir sırdır ki, bu sırrı, keşfe nâil olanlar ancak bizzât hakîkati ile yaşayabilir.

Ve o kimse, o âhirete âit hâlde ebediyyen kesinti olmadığını bilir. Bu âhirete âit hâl, kendine has bir hâldir.

Ba'zen o hâl, olduğu şekilden başka bir hâle intikâl eder, ba'zen de intikâl etmez.

Başka bir hâle intikâl ederse, bahsedilen "kendine hâs bir hâl olma" hükmü ikinci halde de dâimdir. Bu hüküm, âhiret hallerinden ne kesilir, ne de ayrılır.

Bu müşâhedeye âit bir husûstur, aklın bunda mecâli yoktur. Çünkü akıl, bunu halledemez.

İnşâllâhu Teâlâ cennet ve cehennem bahislerinde bu söylediğimiz hakkında yeteri kadar îzâhlar gelecektir.

Kısaca, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin ebedi, ebedlerin ebedidir; ezeli de, ezellerin ezelidir.

Bilinsin ki, Hakk'ın ebedi, ezelinin; ezeli, ebedinin aynıdır. Çünkü ebed, izâfî olan iki tarafın (evvelliğin ve âhirliğin) Hak'dan kesilmesinden ibârettir. Hakk'ın bakâ ile zâtının ferdliği, bununla tahakkuk eder.

- Evvellik izâfetinin Hak'tan kesilmesiyle, evvellik bağlantısından evvel, Hakk'ın vücûduna "ezel" ismi verilir.
- Hak'dan âhirlik izâfetinin kesilmesiyle, âhirlik bağlantısından sonra Hakk'ın bakâsına, "ebed" ismi verilir.

Bu ikisi, ya'nî ezel ile ebed Allah için iki vasıftır. Zorunlu vücûdun akledilmesi için zamânsal izâfet bu vasıfları çıkartmıştır.

Yoksa, ne ezel vardır, ne de ebed vardır. Kendisiyle berâber hiçbir şey olmamak üzere Allah mevcûddur. Ve şu an dahi o vücûd ile yine Hak mevcûddur.

Yine kendisiyle beraber, kendisinden başka bir şey yoktur.

Allah için, ebedden ibâret olan ezelden başka bir vakit yoktur.

"Ebed" dediğimiz, kendi üzerine zaman geçmesi olmaksızın, Hakk'ın vücûduna hüküm ile beraber, zamân hükmünün ilâhî bakâya uzayabilmesi hükmünün kesintiye uğramasından ibârettir.

Kısaca, Hakk'ın bakâsı, zamanın kesintiye uğramasından ve Hak ile berâber zamanın devâmı olmasından ibâret olup, "ebed" dediğimiz işte budur.

Kıdem Hakkındadır

Kıdem, zâtî zorunlu oluş hükmünden ibârettir. Zatî zorunlu oluşu Hak için, Hakk'ın "Kadîm" ismi zâhire çıkarmıştır. Çünkü her, zâtıyla zorunlu olan şeyin vücûdu, yokluk ile öne geçici olamaz. Her, yokluk ile öne geçmeyen şeyin de, hükümde kadîm olması zarûrîdir. Yoksa Allah kıdemden yana da yücedir. Çünkü kıdem, kadîm üzerine zamanın geçişinin uzamasından ibârettir. Hak bundan yana yücedir.

Şu halde Hakk'ın kıdemi, zâtî zorunlu oluşuna lâzım olan hükümden ibârettir. Yoksa Allah ile halk arasında her ikisini cem' eden vakît ve zaman yoktur. Belki Allah'ın vücûdunun, mahlûklarının vücûduna önceliği, "kıdem" denilen şeydir. Mahlûkların sonradan olması, onu vücûda getiren mûcide ihtiyâcından dolayı olup, "sonradan olan" ismiyle isimlendirilen de budur.

Sonradan olan için ikinci bir ma'nâ daha vardır. O da zikredilir bir şey' değilken, bir şeyin vücûdunun zâhir olmasından ibârettir.

Çünkü mahlûk hakkında lâzım ve bilinmiş olan sonradan olma, o mahlûkun kendisini vücûda getiren mûcide ihtiyâcından başka bir şey değildir. İşte mahlûka "sonradan olma" ismini gerektiren şey, bu ihtiyâç hâlidir.

Mahlûk, ilâhî ilimde mevcûd olmakla berâber, vücûdun kendisinde sonradan olmuş olandır. Çünkü kendisini vücûda getiren bir mûcide ihtiyâç duymaktadır.

Bundan dolayı zuhûrundan önce ilâhî ilimde mevcûd olsa da, mahlûka kadîm ismini vermek doğru olamaz.

Çünkü mahlûkta başkasının vücûduyla mevcûd olmak, aslî hükümdür. Şu halde mahlûkun vücûdu, Hakk'ın vücûdu üzerine sâbitlenmiştir.

İşte, "sonradan olma"nın "ikinci ma'nâ"sı budur.

Bu izâha göre ilâhî ilimdeki sâbit ayn'lar sonradan olmuştur; bu i'tibâra ve bu bakış açısına göre kadîm değildir.

Bu mühim bir mes'eledir ki, irfân imâmları bu mes'elede gaflet etmişlerdir. İrfân imâmlarından hiç birisi yoktur ki, izâhında sâbit ayn'ların kıdemine hüküm vermeye dâir sözü olmasın.

Sâbit ayn'ların kıdemini söylemek de mümkündür. Fakat bu da, başka bir i'tibâra ve başka bir bakış açısına göredir. İşte onu da sana izâh ediyorum:

- Bilindiği gibi ilâhî ilim kadîmdir; yâ'nî ilâhî ilim üzerine kıdem ile hükmedilmiştir.
- "Kıdem" de, zâtî zorunlu oluştan ibârettir. Çünkü Hakk'ın sıfatları, ilâhî hükümler yönünden bakıldığında cenâb-ı âlîsine lâyık olan her şeyde zâta katılmıştır.
- İlme ilim denilmesi, ma'lûmun vücûdu olmaksızın geçerli olamaz. Çünkü, âlimin vücûdunun olmayışıyla, ilmin ve ma'lûmun vücûdu nasıl muhâl ise, ma'lûmsuz ilmin de vücûdu muhâldir.
- Bundan dolayı sâbit ayn'lardan ibâret olan ma'lûmat, kıdem hükmünde ilme katılmıştır.

- Bu durumda ma'lûmat, Hakk'a bağlanmakla kadîm, kendi mevcûdiyetlerine göre ise sonradan olandır.
- Şu halde halk, Hakk'a sonradan katılma hükmü ile katılmış demektir. Çünkü halka âit vücûdun Hakk'a dönmesi,emr-i vâkî' yönüyle **aynî** bir husûs, zâtları i'tibârı ile **hükmî** bir husûstur.

Bu öyle mühim bir mes'eledir ki, bunu kâmil ferdlerden başkası idrâk edemez.

Çünkü, ilâhî yaşantıdan olan bu tür yaşantı, tahkîk ehline mahsûstur. Diğer ârif-i billâh olanların bu yaşantıda nâsibi yoktur.

İşte bu şekilde mahlûklar hakkında;

- Kıdemin **hükmî** bir husûs;
- Sonradan olmanın **aynî** bir husûs olmasından dolayı,

biz mahlûkların zâtları i'tibârı ile hakedişlerini hüküm yönünden, kendilerine olan bağıntı üzerine takdîm ettik. O hüküm dediğimiz ise, ilâhî ilmin onlara bağlantısıdır. Bunu anla! Özetle;

- Hakk'ın kıdemi Hak için zâtî zorunlu oluşa âit hükmî bir husûstur.
- Halkın sonradan olan olması da, halk için zâtî zorunlu hükmî bir husustur.

Bu izâha göre mahlûklara "hüviyyetleri i'tibârı ile Hak'tır" denemez. "Hak'tır" denilebilmesi, Hakk'a delîl oluşları i'tibâra alınarak, hüküm yönündendir.

Yoksa Hak aslında, zâtı yönünden eşyânın kendisine katılmasından münezzehtir. Eşyânın Hakk'a katılması, ancak hüküm yönündendir.

İşte bu izâh ettiğimiz sonradan katılmanın, zâtî sonradan katılma olduğu keşf sâhibi ârif için âşikâr olsa da, o ârifin bu vâkıf oluşu, kābiliyetinin derecesine göredir.

Yoksa, Hakk'ın kendinden kendine karşı olan ilmi gibi değildir.

Şeriât lisânlarının bu konudaki izâhları, Hakk'ın zâtına mahsûs kemâl ile ferdliğini açıkça anlatmaktadır.

Şerîatın konulması, işin hakîkâti üzerine gerçekleşmiştir. Yoksa konulan şerîat, hakîkâtlerin hakîkatine vâkıf olmayanın zannettiği gibi değildir.

Hakîkâtlerin hakîkatine vâkıf olmayanlara ba'zı şeyler zâhir olsa da, ba'zı şeyleri de kaçırırlar. Bundan dolayı o kişiler;

- "Şerîat konulması, zâhir kabuktan ibârettir" der.

Bilmez ki konulan şerîat, işin hakîkâtinin içini de, dışını da toplamıştır.

Hz. Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v), emâneti hakkıyla ifâ etmiş ve ümmetine hakkıyla nasîhatını yapmıştır.

Hiç bir hidâyet bırakmamıştır ki, lâzım gelen tenbîhi yapmamış olsun. Hiç bir ilâhî bilgiyi terk etmemiştir ki, o ilâhî bilgiye hidâyet eylemesin.

O Risâlet-meâb ne güzel kâmil emîn, ne güzel âlim-i billâh âmilidir!

Netîce: Kıdem, vücûdu zorunlu zât için hükmî bir husûstur.

Ezel ile kıdemin farkına gelince;

- Ezel, Allah için öncelik kavramından ibârettir. Yâ'nî ezel, Hakk'ın eşyâdan evvel vücûdunu ifâde eder.
- Kıdem ise Hakk'ın yokluk ile öne geçici olmadığını ifâde eder. Yâ'nî eşyâya nisbetle olan önceliğinde, yokluğun öne geçmesi yoktur.

Bundan dolayı ezel ile kıdem, aynı ma'nâya gelmez.

Bunu anla!

Manzûmenin Tercümesi:

"Kadîm, vücûdu zorunlu olandır. Cenâb-ı Hâlık için bu şekilde hüküm zorunludur.

Allah'ın kıdeminde müddet yâhut bir diğerini ta'kîb eden zamanlar kavramlarını dikkâte alma. Hakk'a, zatî husûs olan kıdemi bağla.

O zâtî husûstan dolayıdır ki, Hakk'ın zâtî zorunlu oluşuna hüküm zorunludur.

Bunun ma'nâsı, Hakk'ın vücûdu, yokluğa gitmekle ile öne geçmiş değildir. Ve vücûdu yokluğa ma'rûz kalarak, kesintiye uğramaz ve zâil olmaz.

Belki Hak, zâtındaki ganî oluşundan dolayı "Kadîm" ismini almıştır. Bu hüküm, dâimî bir hükümdür."

Allah'ın Yevmleri (Günleri) Hakkındadır

Hakk'ın günleri, kemâlât çeşitlerinden zâtının gereği i'tibârı ile tecellîleri ve zuhûru demektir.

İlâhî tecellîlerden her tecellî için ilâhî hüküm vardır. O ilâhî hükme "şe'n" ta'bîr edilir. O şe'nden ibâret olan ilâhî hükmün vücûdda o tecellîye layık eseri vardır. Bundan dolayı vücûdun ihtilâfı yâ'nî her zamanda değişkenliği, o ilâhî şe'nin eseridir. O ilâhî şe'ni değişkenlikle, vücûd üzerine hâkim olan tecellî gerektirir. İşte **"külle yevmin hüve fî şe'nin"** (Rahmân, 55/29) âyetinin ma'nâsı budur. Bilinsin ki, bu âyet-i kerîme için ikinci bir ma'nâ daha vardır.

O ma'nâ Hakk'a dönüktür. Her tecellî için bir şe'n ve her şe'n için sonradan olan vücûdda bir eser olduğu gibi, o tecellî için bir de gerek vardır. O gerek, zâtı i'tibârı ile Hakk'ın nefsinde olan çeşitlenmeden ibârettir. Çünkü Cenâb-ı Hak, her ne kadar nefsinde değişkenliği kabul etmezse de, her tecellîde onun için bir değişkenlik vardır. İşte "sûretler için halden hâle geçme" dedikleri budur.

Özetle, Hak için değişkenliğin olmayışı zâtî **hüküm**dür. Hak için, tecellîlerde çeşitlenme ise vücûda âit **aynî** bir husûstur. Şu halde Hak, hem çeşitlenen hem çeşitlenmeyen ma'nâsına olarak, hem değişken hem de değişken olmayandır. Yâ'nî;

- Sûretlerde halden hâle geçicidir;
- Zâtî kemâlinin gereğine göre kendi zâtında halden hâle geçici değildir.

Çünkü Cenâb-ı Hak, zâtî kemâli ne ise onun üzerine olup, o kemâlden değişkenliği için imkân yoktur. Bu i'tibâr ile Allah değişkenlikten son derece yücelik ile yücedir. İşte **"külle yevmin hüve fî şe'nin"** (Rahmân, 55/29) sözünün sırrı bu olup, ikinci ma'nâsı dediğimiz budur.

Bilinsin ki, Cenâb-ı Hak, kulu üzerine tecellî edince Hakk'a nisbetle o tecellîye "ilâhî şe'n", kula nisbetle ise "hâl" denilir. Bu tecellîye ilâhî isimlerden bir ismin yâhut ilâhî sıfatlardan bir sıfatın hâkim olması zarûrîdir. İşte hâkim olan isim, yâhut o sıfat, o tecellînin ismidir. Her ne kadar bizim kudret elimizde ilâhî isimlerden ve sıfatlardan bu tecellîye mahsûs bir isim yâhut sıfat yoksa da, tecellîye zuhûr yeri olan velînin hâlinin ismi, o zuhûr yeri olduğu ilâhî tecellînin isminin aynıdır. İşte,

- **"Cenâb-ı Hak, yevm-i kıyâmette dünyâda etmediği bir takım hamd ve senâlar ile nefsine hamd eder"** hadîs-i şerîfi ile,
- **"Ya Rabbi, ben kendini isimlendirdiğin, yâhut gayb âleminde kendine seçtiğin ve tahsîs ettiğin her isim ile Sen'den isterim ve duâ ederim"**

şeklindeki Peygamber (s.a.v)'in duâsının ma'nâsı budur.

- Hakk'ın nefsini isimlendiği isimler, kullarına nisbetle Hakk'ın bilinme sebebi olan isimlerdir.
- Gayb âleminde kendisi için seçtiği ve tahsîs ettiği isimler ise, ilâhî tecellîlere mazhar olan kullarının hallerini bildiren isimlerdir. O isimler, tecellîye mazhar olanın gaybında seçilmiş ve tahsîs edilmiş isimlerdir.

- **"Senden isterim ve duâ ederim"**in ma'nâsı, "o tecellîye bağlı usûllerden, riâyet edilmesi zorunlu olanlarla kâim olmak" demektir.

Bu bir bizzât yaşayıştır ki, bu şehâdet yerine ulaşmayan bunu bilemez. Çünkü aklın fikrî görüş yolundan bu sırra erişmesi mümkün değildir; meğer ki kuvvetli îmân sâhibi olup, îmânı aklın üstüne çıkarak, kilidi açmış ola. Bu bilgilerden anlaşılmıştır ki, ilâhî gün, ilâhî tecellîden ibârettir, halk için olan günler değildir. Çünkü, mahlûk olan günlerin ve zamanların Hak üzerine geçmesi muhâldir.

Şu halde **"lillezîne lâ yercûne eyyâmallâhi"** (Câsiye, 45/14) âyetinin ma'nâsı, **"Allah'ın tecellîsini ummayan kimseler"** demektir.

Çünkü, bu tür umması olmayanlar, Hakk'ın vücûdunu inkâr edip, imân etmeyenlerdir. Bir şeyi inkâr eden ve o şeyin olmadığına inanan, elbette o şeyin zuhûrunu talep etmez, demektir.

İşte o tür kimseler, **"lâ yercûne likâenâ"** ya'nî **"Bizim likâmızı ummayanlar"** (Yûnus, 10/11) âyetiyle kendilerine işâret edilen kimselerdir.

Çünkü Hakk'ın **likâ**sı, Hakk'ın yakınlığı ve **tecellî**si demektir. İster bu tecellî dünyada, ister âhirette olsun.

Bunu anla!

Allah, hakkı söyler ve doğru yola hidâyet eder.

Salsalatü'l ceres (Çan sesi) Hakkındadır

Salsalatü'l-ceres, ilâhî kudretlilik sıfatının şiddetli inkişâf etmesi demektir.

Bu inkişâf, bir çeşit azâmetle tecellî etme sûretiyle olur. Salsala, ilâhî kahır hâlinin zuhûrundan ibârettir.

Bunun sebebi, ilâhî sâlik olan kul, kudret hakîkatiyle tahakkuka doğru ilerleyince, bu hâlin başlarında kendisine salsala-i ceres zâhir olur, işte o salsala, kulu kuvvet ve azâmet yoluyla kahreder.

Bu kahır esnâsında, hakîkatlerin şiddetli çarpışmasından bir çınlama ve inilti türünden ses işitilir. Bu türden işitilen ses, dışarıdaki salsala-i ceres ya'ni çan sesi gibidir.

Bu bir mertebedir ki, o mertebe kalbleri azâmet hazretine girme cür'etinden men' eder.

Bu men', o mertebeye erişeni kahır için, mâ'nevî bir kuvvet yüzündendir. Bu kahredici olan kuvvet, ilâhî mertebeyle kulların kalbleri arasına çekilen en büyük perdedir.

Salsala-i ceresi işitmedikçe, ilâhî mertebelerin açılmasına yol yoktur.

Beni, birinci semâvâta yürüttükleri gece, bu yüksek makāma ve çok çok güzel manzaraya ulaştığım zaman, o mahâllin hâlinden öyle müthiş bir hâlet oluştu ki;

- Aklî kuvvetlerim devre dışı, maddesel terkîblerim dağılmış, beden parçalarım perişan, göğsümün kemikleri paramparça oldu.
- O esnâda heybetiyle dağları yıkma ve izzetiyle insanlara ve cinlere baş eğdirme kudretinde olan salsala-i ceresten başka bir şey işitmiyordum.
- Ateş sağnakları yağdıran ve fakat nûrlardan oluşmuş olan bulutlardan başka bir şey görmüyordum.
- Bununla beraber ba'zısı ba'zısının üstünde yığılmış olan zât denizlerinin karanlıkları içinde idim.
- O karanlıkların ne üstünde gök, ne altında yer var idi.
- Sâbit ve hareketsiz dağları yürütülmüş gördüm.
- Yeri bâriz olarak gördüm.

- **"Ve yevme nuseyyirul cibâle ve terel arda bârizeten ve haşernâhum fe lem nugâdir minhum ehadâ / Ve uridû alâ rabbike saffâ"** ya'nî

- **"Ve o gün dağları yürüteceğiz ve yeri bâriz olarak görürsün. Ve Biz halkı hiç kimse geriye kalmamak üzere topladık ve Rabb'larına saf saf arz olundular"** (Kehf, 18/47-48) âyetinin ma'nâsı tahakkuk etmişti.

- Halkın bu şekilde Hakk'a karşı saf olarak durması, ezelen ve ebeden zâil olmayıp, dâimdir.

- Dedim ki: "Semâya ne oldu?"

- Denildi ki:

- **"İzes semâunşakkat / Ve ezinet li rabbihâ ve hukkat"** ya'nî **"Yarıldı. Rabb'ini dinledi, itâat etti ve hakettiği oldu"** (İnşikak, 84/2).

- Dedim ki: "Yere ne oldu?"

- Denildi ki:

- **"Ve izel ardu muddet / Ve elkat mâ fîhâ ve tehallet"** ya'nî **"Yer uzatıldı, içindekileri attı ve boşaldı"** (İnşikak, 84/3-4).

- Dedim ki: "Güneşe ne oldu?"

- Denildi: **"O zaman ki";**

- **"İzeş şemsu kuvviret;" "Güneş dürüldü"**
- **"Ve izen nucûmun kederet;" "Yıldızlar karartıldı"**
- **"Ve izelcibâlu suyyiret;" "Dağlar yürütüldü"**
- **"Ve izel ışâru uttılet;" "Yüklü develer salındı"**
- **"Ve izel vuhûşu huşiret;" "Vahşiler bir araya getirildi"**
- **"Ve izel bihâru succiret;" "Denizler tutuşturuldu"**
- **"Ve izen nufûsu zuvvicet;" "Nefsler eşleştirildi"**

- **"Ve izel mev'udetu suilet;" "Diri diri gömülen kız çocuklarına soruldu"**
- **"Bi eyyi zenbin kutilet;" "Hangi günah ile öldürüldü"**
- **"Ve izes suhufu nuşiret;" "Sayfalar neşredildi"**
- **"Ve izes semâu kuşitat;" "Semâ sıyrılıp kaldırıldı"**
- **"Ve izel cahîmu su'ıret;" "Cehennem kızıştırıldı"**
- **"Ve izel cennetu uzlifet;" "Cennet yaklaştırıldı"** (Tekvîr, 81/1-13).

- Dedim ki: "Bana ne oldu?"

Müşkillerimin çözücüsü dedi ki:

- **"Alimet nefsün mâ ahdaret"** ya'nî **"Her nefs,hazırladığını bildi"** (Tekvîr, 81/14)

Bu gerçekleşen müthîş hâl, benim için bir küçük kıyâmet idi. Cenâb-ı Hak bunu benim gözümün önüne en büyük kıyâmete misâl olarak dikti.

Bu hâl ve vaziyetten haberdâr olayım da, irfân takımına girmeye hevesli olanları doğru yola hidâyet edeyim şeklinde beni uyarıyordu.

O sırada tetkîk sorucusu, tahkîk tercümânından:

- Sıfatlardan, zâttan câhil olmamak;
- İrfân hâsıl etmekle ilâhî makāmdan haberdâr olmak;
- İnsanın mâhiyetini bilmek;
- Ne şekilde insanın kitabı Kur'ân olur, bunu anlamak;
- Zü'l-celâli ve'l-ikrâma ulaşmakla sülûk işini sonlandırmak ne şekilde mümkün olur? diye sordu ve îzâh istedi.

Tahkîk tercümânı önce tebessüm etti, sonra sûret ile gerçekleşen gülüşle güldü.

- "Bu sorduğun ibârelerin aşağıdaki kısımda işâretleri vardır" diyerek remzetti.

- **"Fe lâ uksimu bil hunnes;" "Yemîn olsun ki; hunnese"**
- **"El cevâril kunnes;" "Durmadan dönen kunnese"**
- **"Vel leyli izâ as'as;" "Kararmaya başladığında geceye"**
- **"Ves subhi izâ teneffes;" "Ağarmaya başladığında sabaha"**
- **"İnnehu le kavlu resûlin kerîm;" "Muhakkak o kerîm Resûl'ün sözüdür"**
- **"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn;" "Kuvvet sâhibidir, Arşi Mekîn sâhibi indinde"**
- **"Mutâin semme emîn;" "İtâat edilendir, orada emîndir"** (Tekvîr, 81/15-21)

Tahkîk tercümânı, bu şekilde cevâb verince, iki gözünün arasından öptüm ve anlatmak istediği işâretleri anladım.

Manzûmenin Tercümesi:

"İlâhî kavuşma öyle bir hâldir ki, bunun ilâhını mübâh görmek doğru değildir.

Sen ne zannedersen zannet. Bu çok geniş bir iştir. Âşık da, sevgilisi de halvetinin sahnesinde cilvegîr.

Mülk, mülkün sâhibi, orduları hepsi bir yere toplanmış; Habîbine yakınlık sevdasındaki gelin, celâl mertebesinin zirvesinde kemâl ile tecellî edici ve ışığı su gibi akmakta durmaksızın.

Ufuk duvarında bulutlar, yağmur dökmekte; Gök gürültüsü, zorlama ve şiddet ifâsında; şimşek, çakmasında devâm üzere.

Deniz dalgalanmakta, rüzgar esmekte, ateş kıvılcım saçmakta, sular fışkırmakta.

Dönmekte olan felek, bütün heybetiyle İzzet sâhibinin izzetine ma'rûz kaldığı şiddetle zelîl dönmekte.

Ve İzzet sâhibine baş eğmekte."

Ümmü'l Kitâb Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"Ümmü'l-Kitâb'ın özü, ilâhî zâtta bir nokta olup, sıfatların neş'eti o nok-tadandır. Ümmü'l-Kitâb, mürekkeb gibidir. Harfler, o mürekkebden tertîblenme hükmüyle vücûd yaprağı üzerinde âşikâr olur.

Harflerden noktasız olanlar, zâtıyla kadîm olana bağlı olanlardır. Noktalı olan harfler, sonradan olanlardan ibâret olup, o sonradan olanlar o noktalar üzerine ârızdır. Harfler ne zaman birleştirilirse, kelimeler oluşur. İşte o kelimeler, mahlûkların aynıdır."

Bilinsin ki, "**Ümmü'l-Kitâb**", zâtî künhün ya'nî özün mâhiyetinden ibârettir. Bu mâhiyete, ba'zı yönler i'tibârı ile "hakîkatlerin mâhiyetleri" ta'bîr edilmiştir. Hakîkatlerin mâhiyetlerine isim, nitelik, vasıf, vücûd, yokluk, hak, halk gibi ta'bîrler kullanılamaz.

- "**Kitâb**" ise, kendisinde yokluk düşünülmeyen mutlak vücûddan ibârettir.
- Bundan dolayı zâtın özünün mâhiyeti, "**Ümmü'l-Kitâb**" olmuştur.

Çünkü vücûd ya'nî "Kitab", zâtın özünün mâhiyetinde ya'nî "Ümmü'l Kitâb"ta harflerin mürekkebde bulunuşu gibi bulunmaktadır, ister noktasız harfler olsun, isterse noktalı harfler olsun. Mürekkebe hiçbir harfin ismi verilmez. Bunlar hakkında biraz ileride izâhlar verilecektir

Harflerin isimlerinden hiç bir harfin ismini mürekkebe vermek câiz olmadığı gibi, zâtın künhünün mâhiyetine de "vücûd" ve "yokluk" isimleri verilemez. Çünkü zâtın künhünün ya'nî özünün mâhiyeti, akledilebilir işlerden değildir. Akledilemeyen üzerine bir şey ile hükmetmek ise muhâldir. Bundan dolayı zâtın özünün mâhiyetine "Hak'tır" yâhut "halktır", "gayrdır ve ayn'dır", denilemez.

Hakk'ın künhünün mâhiyeti öyle bir mâhiyettir ki, hiç bir ta'bîrin sınırlaması altına giremez. Hangi ta'bîr ile ta'bîr edilse, her yönden o ta'bîrin zıddını da kapsamına alır.

- Bir i'tibâra göre zâtın özünün mâhiyeti ulûhiyyetten ibârettir.
- Bir i'tibâra göre zâtın özünün mâhiyeti eşyânın mahâlli ve vücûdun çıkış yeridir.

Vücûd, o mâhiyette bi'l-fiildir. Hurma ağacının hurma çekirdeğinde potansiyel olarak bulunuşu gibi, vücûdun da hakîkatlerin mâhiyetlerinde potansiyel olarak bulunduğunu akıl gerekli kılarsa da, mânevî müşâhede vücûdun o mâhiyette potansiyel olarak olmayıp, fiilen olduğunu bildirmektedir. Hakîkatlerin mahiyetinde vücûdun fiilen olması ilâhî zâtî gereklilik icabındandır. Şu kadar ki;

- Mutlak icmâl, akıl üzerine hüküm icrâ ederek aklı, vücûdun, hakîkatlerin mâhiyetinde potansiyel olduğuna inandırmıştır.
- Mânevî müşâhede ise böyle değildir. Çünkü, mânevî müşâhede, tafsilin icmâlde bâkî olduğu tasavvur edilmek üzere, o icmâl olanı sana tafsîlli olarak bildirir.

Bu keşfe âit müşâhedeye dayalı bizzât yaşanan bir husûstur. Akıl bunu fikrî bakış açısı yolundan idrâk edemez. Akıl ancak, bu mahalle kadar yükselir ve eşyâ kendisinde tecellî edici olursa, o zaman bu hakîkâtı olduğu gibi kabul ve idrâk edebilir.

Bu izâhlardan;

- "**Kitâb**"ın mutlak vücûddan ibâret olduğu ve;
- Vücûd ve yokluk ile kendisi üzerine hükmedilemeyen şeyin de, "**Ümmü'l-Kitâb**" olduğu senin için belli oldu.

Şurası da belli oldu ki, "Ümmü'l-Kitâb" dediğimiz, hakîkatlerin mahiyetinden ibârettir. Çünkü "Kitâb", ondan doğmuş gibidir. Çünkü, "Kitâb"ta mâhiyetin künhünün ya'nî özünün iki vechinden sâdece biri vardır. Çünkü mâhiyetin vechinin biri;

- Vücûd, diğeri;
- Yokluktur.

Bunun içindir ki, mâhiyetin özü ya'nî "Ümmü'l Kitâb", vücûd ve yokluk ta'bîrlerini kabul etmemiştir. Çünkü mâhiyetin özünde çeşitli vecihlerden her hangi bir vech bulunursa, zıddının da mevcûd olduğuna şübhe yoktur.

Şu halde Cenâb-ı Hakk'ın peygamber lisânı üzerine indirdiği "Kitâb", hakîkatlerin mâhiyetinin ya'nî "Ümmü'l Kitâb"ın iki yönünden birisi olan mutlak vücûd hükümlerinden ibârettir. Bu durumda mutlak vücûdu bilmek, "Kitâb"ı bilmek demektir. Cenâb-ı Hak bu hakîkâte;

- **"Külle şey'in ahsaynâhu fî imâmin mubîn"** ya'nî **"Herşeyi "İmâm-ı Mubîn"de saydık"** (Yâsîn, 36/12);
- **"Ve lâ yâbisin illâ fî kitâbin mubîn"** ya'nî **"Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, "Kitâb-ı Mübîn"de bulunmasın"** (En'âm, 6/59);
- **"Ve külle şey'in fassalnâhu tafsîlâ"** ya'nî **"Herşeyi tafsîlli olarak açıkladık"** (İsrâ, 17/12) âyetleriyle işâret etmiştir.

"Ümmü'l-Kitâb"ın zâtın özünün mâhiyetinden ve "Kitâb"ın da mutlak vücûd'dan ibâret olduğunu bildikten sonra, şurası da bilinsin ki;

- "**Kitâb**", sûrelerden, âyetlerden, kelimelerden, harflerden ibârettir.

Sûreler; Kemâle dönük tecellîlerden ibâret olan zâtî sûretlerden ibârettir. Her sûrede, o sûreyi diğer sûrelerden fark ve ayırt edecek özel ma'nânın bulunması zarûrîdir. Şu hâlde her kemâlî ilâhî sûret için, zâtî bir şe'n zarûrî olup, o sûret, o zâtî şe'n ile diğerlerinden ayrılır. Eğer sözün uzamasını gerektirmeseydi,Allâh'ın Kitâb'ından her sûrenin ilâhî sûreti hakkında gerekli tenbîhleri ve tafsîlâtı yapardık.

Âyetler; Cem'in ya'nî bir araya getirmenin hakîkatlerinden ibârettir. Her âyet, özel ma'nâsı i'tibârı ile ilâhî toplamaya delîl olur. O ilâhî toplama, okunan o âyetin ifâdesinden anlaşılır. Her toplama için de, bir cemâlî isim ve celâlî ismin bulunması zarûrîdir. O toplamadaki ilâhî tecellî, o isim dikkâte alınarak algılanır.

"Mevcûdda âyet, cem'den ibârettir" dedik. Çünkü âyet, çeşitli kelimelerden oluşmuş bir tek ibâredir. Cem' ise, Hakk'a dönük ilâhî bir tek göz ile, farklı farklı müşâhede edilen eşyâdan başka bir şey değildir.

Kelimeler; İlâhî kelimeler, aynî mahlûkların hakîkatlerinden ibârettir. "Aynî mahlûklar" ise, "şehâdet âleminde taayyün eden mahlûklar" demektir.

Harfler; İki kısımdır;

- Noktalı olan harfler ilâhî ilimdeki sâbit ayn'lardan ibârettir.
- Noktasız olan harfler ise, iki türdür.
    - Bir türüne başka harfler bağlanırsa da, kendileri başka harfe bağlanmazlar. Bunlar beştir:

      Elif (Θ), Dâl (□), Ra (□), Vav (L), Lâm-elif (⌉)

      Bunlar kemâle âit gereklere işârettir. Kemâle âit gerekler de beştir:

      - Zât,
      - Hayât,
      - İlim,
      - Kudret,
      - İrâde.

      Bu beşten dördünün, zât olmaksızın vücûduna ihtimâl olmadığı gibi, bu dört olmaksızın da zâtın kemâline ihtimâl yoktur.

- Noktasız harflerden ikinci tür o harflerdir ki, başka harfler kendilerine bağlandığı gibi, bunlar da başka harflere bağlanırlar. Bunlar da dokuzdur:

  Ha (□), sin (□), sâd (□), ta (□), ayn (⊇), kâf (·), lâm (4), mim (®), he (|)

  Bu dokuz ile işâret, insân-ı kâmiledir. Çünkü insân-ı kâmil, ilâhî beş hazerâtı topladığı gibi, halka dönük dört şeyden ibâret olan dört unsur ile onlardan doğanları da toplamıştır.

  "Kâmil" kelimesinin harflerinin noktasız olmasındaki sebep, Cenâb-ı Hakk'ın insân-ı kâmili kendi sûreti üzerine halk etmesindedir. Fakat ilâhî mutlak hakîkatler, insânî kayıtlı hakîkatlerden ayrılmıştır. Çünkü insan, kendini vücûda getiren bir vücûda getiriciye dayanmıştır; her ne kadar o vücûda getirici de kendisi ise de; insân-ı kâmilin hükmü, başkasına dayanmaktır. İşte bunun için noktasız harflerin bu türü, hem başka harflere bağlanır, hem de başka harfler, o insanın harflerine bağlanır.

Harflerin hakîkâtlerini ve Elif harfinden nasıl oluştuklarını ve Elif harfinin, noktadan oluşum esâslarını **"el-Kehfu ve'r-Rakîmu fi-Şerh-i Bismillâhirrah-manirrâhîm"** isimli kitâbımızda ayrıntılı anlattık. Öğrenmek isteyenler o kitabı incelesinler.

Vâcibü'l-vücûd'un ya'nî vücûdu zorunlu olanın, zâtıyla kâim olup, bütün mevcûdların ona ihtiyâcıyla berâber onun vücûdda gayra muhtaç olmayışından dolayı, "Kitâb"ta bu

ma'nâya işâret için konulan harfler, ilk türdeki beş noktasız harflerden olmuştur. Çünkü şimdi yazıldığı şekilde;

Elif (Θ), Dâl (□), Ra (□), Vav (L), Lâm-elif (⌉)

harflerine diğer harfler bağlantı ile muhtaçtır. Bu harfler ise, başka harflere bağlanma ve bitişme ihtiyâcı göstermemiştir. Çünkü bahsedilen bu harflerden her birisi, diğer harflerden hiç birisine bağlanmayıp, diğer harflerin hepsi bahsedilen bu harflere bağlanır ve bitişir.

“Lâm-elif (⌉) iki harftir" diye i'tirâz edilmesin;

Nebevî hadîs, “Lâm elif”in tek harf olduğunu açıkça belirtmiştir.

Bunu anla!

Bilinsin ki, harfler, kelimeler değildir. Çünkü, sâbit ayn'lar, "Kün-Ol!" kelimesinin ihâtası altına girmemiştir. Sâbit ayn'lar ancak aynî olarak vücûda gelecekleri zaman "Kün-Ol!" kelimesinin ihâtası altına girer. Böyle olunca yüceliğin zirvesinde ve ilmî taayyününde tekvîn ya'nî var etme ismi, sâbit ayn'lar üzerine dâhil olamaz.

Bu duruma göre sâbit ayn'lar, Hak'tır, halk değildir. Çünkü halk, "Kün-Ol!" kelimesinin altına dâhil olan şeyden ibârettir. Sâbit ayn'lar ise, Allâh'ın ilminde bu vasıf ile sonradan olma değildir. Belki, katılma hükmü ile sonradan olana katılmıştır. Bunun sebebi, “kendi zâtlarında sonradan olma vücûdların kadîm olana ihtiyâcından” dolayıdır. Bunun beyânı, daha önce bu kitabta verildi.

Sonuç olarak harfler olarak ta'bîr edilen mevcûd ayn'lar;

- İlmî âlemde ilâhî ilme;
- İlâhî ilim de, zâtıyla Âlim olan Hakk'a katılmıştır.

İşte bu ikinci i'tibâr ile sâbit ayn'lar kadîmdir. Bunun ayrıntısı, "Kıdem" bölümünde geçmiştir.

Bu izâhlara göre harfleri, âyetleri, sûreleri toplamış olan mutlak vücûd'un, her birinin hakîkatlerine olan işâretleri yönüyle, "Kitab"tan ibâret olduğunu bilmiş oldun.

Şunu da bil ki, "levh" ya'nî bunların yazıldığı "levhâ", vücûdda taayyünü gereken şeyden ibârettir.

Vücûdda taayyünün gerekmesi ise, tertîb etme hükmü üzerine olur; sınırlanamaz olan ilâhî gerek üzerine olmaz. Çünkü bu ilâhî gerek, "levh"te bulunmaz; cennet ehlinin, ateş ehlinin, tecellîler ehlinin ve bunlara benzer olanların hallerini tafsîl etmek gibi.

Sınırlanamaz olan ilâhî gerek, ancak "Kitâb"ta mevcûddur. Bu duruma göre;

- "Kitâb", genele dönük küll;
- "Levh", özele dönük cüz'dür.

Bunların ayrıntıları, inşaallahu teâlâ ileride gelecektir.

Allah, hakkı söyler ve yolu gösterir.

Kur'ân Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"Kur'ân, salt zâttan ibârettir.

O zâtın ahadiyyeti haktır, farzdır. Ahadiyyet, Kur'ân'ın şehâdet yeridir. Hüviyyeti açısından anlaşılması son derece zordur.

Kur'ân'dan taleb ettiğini okursun. O ise, o Kur'ân'ın açığa çıkardığı hakîkattir. Kur'ân'ı zevkiyle sırf senâdan ibâret olan latîfliği ile okumak Kur'ân'ın süsüdür.

Fakat zât bakış açısından Kur'ân için, ne bütünsellik ne de cüz'iyyet vardır.

Kur'ân'ın zâtındaki lezzeti, ma'nevî zevk yönündendir; maddî bir gıdâyı yemek gibi değildir.

O lezzeti idrâk edebilmek, Kur'ân'dır.

İşte en büyük tâzelik o lezzetten ibârettir."

Bilinsin ki, Kur'ân bütün sıfatların kendisinde mahvolduğu zâttan ibâret olarak, ahadiyyet ismi verilen tecellî yerinden ibâret olmuş olur.

Cenâb-ı Hak, bu ma'nâca olan Kur'ân'ı, peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz üzerine indirdiği için Hz. Muhammed'in var edilmişlerde şehâdet yeri "ahadiyyet" oldu.

Kur'ân'ı indirmenin ma'nâsı, "azâmetin ulvî yüksekliklerinde yüce olan ahadiyyet hakîkâti bütün kemâlâtıyla Muhammedî cesedde açığa çıktı" demektir.

Ahadiyyet hakîkâtinde iniş, çıkış muhâl olduğu halde, bahsedilen hakîkât ulvî zirvesinde Muhammed (s.a.v.) üzerine inmiştir.

Bundan dolayı Hz. Muhammed'in cesedi, bütün ilâhî hakîkatler ile tahakkuk ederek, Hz. Muhammed, Vâhid isminin tecellî yeri olmuştur. Hz. Muhammed cesedi ile ilâhî hakîkatlerin tecellî yeri olduğu gibi, hüviyyeti ile de ahadiyyetin tecellî yeri olup, zâtı ile de ilâhî zâtın aynıdır.

İşte bu inceliğe dayalı olarak, Hz. Muhammed (s.a.v) **"Kur'ân, benim üzerime bir cümle olarak indirildi"** buyurmuştur. Bu hadîs ile Hz. Peygamber, kendisinin yukarıda belirtilmiş olan tahakkukunun, cismânî küllî zâtî tahakkuk olduğunu bildirmektedir.

İşte, "**Kur'ân-ı Kerîm**" ta'bîriyle bu **"bir cümle"**ye mazhar olmaya işâret edilmiştir. Bu ihsân, ilâhî tam keremdir. Çünkü Cenâb-ı Hak, kendisinde hiç bir şey bırakmayıp, kemâlâtın hepsini zâtî ilâhî kerem olarak, Hz. Muhammed üzerine feyzlendirmiştir.

"**Kur'ân-ı Hakîm**" ise, yine ilâhî hakîkatlerin inişi demek ise de, bunda ilâhî hikmetin gereğine göre, derece derece inme sûretiyle kulun zâtında ilâhî hakîkatler ile tahakkuka kulun urûc etmesi şarttır.

Çünkü zâtta tahakkuk için, ilâhî hikmetin gereği budur yâ'nî derece derece inme sûretiyle oluşması şarttır. Başka bir şekilde o feyze ulaşmaya imkân yoktur.

Çünkü, insanın halk edilişinin başlangıcındaki cesedine ilâhî hakîkatlerin hepsinin bir def'ada tahakkuku mümkün değildir.

Şu kadar var ki, fıtrâtında ulûhiyyet neş'esi üzerine halk edilen kimse, ilâhî oluşumun gereğine göre, derece derece inme sûretiyle hakîkatler kendisine açılarak yükselmeye başlar. Bu hakîkâte Cenâb-ı Hak Kur'ân'da; **"ve nezzelnâhu tenzîlâ"** ya'nî **"Biz onu tenzîli bir indirişle indirdik"** (İsrâ, 17/106) âyetiyle işâret etmiştir.

Bu derece derece yükselme hükmü, asla kesilmeyerek, kul terakkîde Cenâb-ı Hak da tecellîde devâm üzere olur.

Çünkü sonsuz olan şeyi bir def'ada seçip ayırıp belirginleştirmek mümkün değildir. Ve ma'lûmdur ki, Cenâb-ı Hak nefsinde sonsuzdur.

Bu durumda **"Kur'ân, benim üzerime bir cümle olarak indirildi"** hadîs-i şerîfinin ma'nâsı ve faydası nedir?" diye sorulursa, iki yön ile cevâb veririz.

- Cevâbın birisi, hüküm yönündendir. Çünkü kâmil kula Cenâb-ı Hak zâtıyla tecellî edince, o kâmil kul, müşâhedesinin gereği olarak tecellî edenin sonsuz zât olduğuna ve o zâtın aslındaki ulvî yüceliğinden ayrılmaksızın indiğine hükmeder.
- İkinci cevâbımız, beşeriyete âit artıkların ve halk edilişe dönük eserlerin kemâliyle dağılıp gitmesinin netleştirilmesi bakış açısındandır.

Çünkü ilâhî hakîkatler, eserleriyle ceseddeki a'zâlardan her uzuvda açığa çıkınca, halk edilişe dönük eserlerin dağılıp gitmesi zarûrî olur.

Şu halde hadîsteki, **"bir cümle olarak"** kaydı, yine hadîsteki **"benim üzerime"** kaydına bağlıdır. Bu duruma göre, ikinci yönünün ma'nâsı, ilâhî hakîkatlerin tahakkuku ile, halk edilişe dönük noksanlıkların hepsinin zevâl bulması demektir.

Bunu te'yîd edici olarak diğer nebevî hadîste **"Kur'ân bir def'ada dünyâ semâsına indirildi. Sonra Cenâb-ı Hak, o Kur'ân'ı parça, parça âyet olarak bana indirdi"** buyrulmuştur.

İşte bu ikinci hadîs, ilk hadîsin ma'nâsı demektir. Bu izâha göre;

- Kur'ân'ın bir def'ada dünyâ semâsına indirilmesi, zâtî tahakkuka işâret olup;
- Parça parça âyetlerin indirilmesi de, kulun zâtında derece derece yükselmesiyle berâber, isimlerin ve sıfatların eserlerinin açığa çıkmasına işârettir.

"Ve le kad âteynâke seb'an minel mesânî vel kur'ânel azîm" ya'nî **"Andolsun ki, sana seb-i mesânîyi ve Kur'ân-ul Azîm'i verdik"** (Hicr, 15/87) âyet-i kerîmesindeki;

\- **Kur'ân**'dan kasıt, zâtî indirme ve zâtî yücelik i'tibârı olmaksızın zâtî cümleden ibârettir; yâ'nî mertebelerin, sıfatların, işlerin, i'tibârların hepsini toplamış olan mutlak hüviyyetten ibâret olarak, mutlak zâtî ahadiyyet demektir.

Bu bahsedilen mutlak ahadiyyete bütün kemâlâtıyla berâber, "sâde zât" olarak ta'bîr edilmiştir.

- İşte, Kur'ân bu azâmetten dolayı, "**azîm**" ta'bîrine bitişik olmuştur.

- Âyetteki **"seb-i mesânî"** ise, madde beden vücûdda zâtî yedi sıfatın tahakkukuyla kulda açığa çıkmış olan feyizden ibârettir.

"Er rahmân / Allemel kur'ân" (Rahmân, 55/1-2) âyeti de kul üzerine, Rahmân'ın tecellîsiyle kulun nefsinde bulduğu rahmânî lezzete işârettir.

- O lezzeti, zâta olan âriflik kazandırır ve o zaman kul, sıfatların hakîkatleriyle tahakkuk etmiş olur.

- O zaman, kula Kur'ân'ı ancak Rahmân öğretmiştir.

Bu izâha göre bütün isimlerden ve sıfatlardan ibâret olan Rahman tecellîsi olmaksızın, zâta ulaşma imkânı yoktur. Çünkü ma'lûmdur ki, Cenâb-ı Hak ancak isimleri ve sıfatları yolundan bilinebilir.

Bu izâhı iyi anla! Bu izâhı gurebâdan başkası anlayamaz. "Gurebâ" dediğimiz, en kâmil ferdlerden ibârettir. "En kâmil ferdler" dediğimiz, Allâh'ın kulları arasından ilâhî özel nazargâh olan evliyâdır.

Allah, hakkı söyler ve yolu gösterir.

Furkân Hakkındadır

Beyitlerin Tercümesi:

"Allâh'ın zâtı Kur'ân, Allâh'ın sıfatları Furkân'dır. Cem'in farkı, tahkîkdir; farkın cem'i, vücûddur. Sıfatlardaki farklılık ve ihtilâf iki nitelik olup, iki cem'dir. Tevhîdin ahadiyetinde zâtın hükmü, Furkân'dır. Çünkü vasıf, ilâhî zâttan ayrılmaz bir şe'ndir."

Bilinsin ki; Furkân, çeşitlenmenin ihtilâfına i'tibâr edilmek üzere, isimlerin ve sıfatların hakîkatlerinden ibârettir.

O çeşitlenme i'tibârı ile her sıfat ve her isim, diğer sıfatlardan ve isimlerden ayrıldığı için, güzel isimler ve yüce sıfatlar i'tibârı ile Hakk'ın nefsinde fark hâsıl olması demektir. Çünkü;

"Rahîm" ismi, "Şedîd" isminin; "Mün'im" ismi "Müntakîm" isminin gayrı olduğu gibi; "rızâ" sıfâtı da "gazâb" sıfâtından başkadır.

"Rahmetim gazabımın önüne geçmiştir" peygamberî hadîs-i kudsîsinde buna işâret vardır. Çünkü öne geçen, önüne geçilenden daha üstündür.

Bu durum mertebeye âit olan ilâhî isimlerde de böyledir. Rahmâniyyet mertebesi rubûbiyyet mertebesinden, ulûhiyyet mertebesi ise diğerlerinin hepsinden a'lâdır.

İşte bu şekilde isimlerin ba'zıları ba'zılarından ayrılarak, isimlerde fark oluşmuştur. A'lâ olan ilâhî isim, mertebede kendisinin altındaki isimden daha üstündür. Şu halde Allah ismi, Rahmân isminden; Rahmân ismi, Rab isminden; Rab ismi, Melik isminden daha üstündürt. Diğer isimler ve sıfatlar da böyledir.

"İsimlerde ve sıfatlarda birbirine üstünlük" dediğimiz, onların ayn'larında sâbittir; yoksa "onlardan bir şeyde noksanlık yâhut üstünlük i'tibârı vardır," demek değildir. Belki, isimlerin ve sıfatların birbirlerine üstünlüklerinde ayn'larının gerektirdiği şeyden dolayıdır.

Bunun için ba'zı isimler ve sıfatlar, diğer isimlerin ve sıfatların üzerine hâkimdir.

Bu inceliğe dayalıdır ki, hadîs-i şerifte, **"Allâhümme innî eûzü bi-rızâke min sahatik ve bi-muâfâtike min ukûbetik, ve eûzü bike minke, lâ uhsî senâen aleyke"** ya'nî

"Allah'ım muhakkak rızân ile sana sığınırım gazâbından ve affınla sana sığınırım azâblandırmandan, ve senden sana sığınırım. Ben sana hakkıyla senâyı edemem" buyrulmuştur.

İşte bu hadîsten anlaşıldığı şekilde, zâtın nefsinde fark vardır. Hadîsteki "**muâfât"** ya'nî **"af"** kelimesi, mufâale bâbındandır ya'nî bir işin karşılıklı yapıldığını gösterir.

Af fiili, azâblandırma fiilinden daha üstündür. Bunun için azâblandırmadan, af ile sığınılmıştır. Gazâbtan da rızâ ile sığınılmıştır. Rızâ sıfâtının, gazâb sıfâtından daha üstün olduğunu daha yukarıda söylemiştik.

Yine hadîste zâtından zâtına sığınmıştır. Şu halde farkın vücûdu fiillerde ve sıfatlarda gözüktüğü gibi, zâtın vâhidiyyetinde de fark hâsıl olmuştur.

Zât'ın vâhidiyyetinde fark olmaması lâzım ise de, muhâl ve vâcib gibi iki nakîzı toplamak zâtın işlerinin garîbliklerindendir. Akılda muhâl olan ve ta'bîr edilmesi câiz olmayan her şeyi, zâtta vücûdu i'tibârı ile lâzım olan hükümlerden olarak müşâhede edersin.

Bu inceliğe dayanmaktadır ki, İmâm Ebû Saîd el-Harrâz **"Ben Allah'a iki zıddın arasını cem' etmesiyle ârif oldum"** demiştir.

Zannetme ki, Allah, sâdece evveli, âhiri; zâhiri, bâtını toplamıştır. Belki Allah, bunları toplamış olduğu gibi, Hakk'ı da, halkı da; üstün olmayı da, olmamayı da; muhâli de, vâcibi de; yok olanı da mevcûdu da; sınırlıyı da ve bunlardan başka ne kadar noksanlar ve zıtlar var ise bu şekilde devâm eden diğerlerinin hepsini toplamıştır. Cenâb-ı Hak, bunları zâtî şe'ni ile toplamış olup, hüviyyeti de bundan ibârettir.

İşte Ebû Saîd el-Harraz'ın "Bunu hemen anla! Ârif olunca riâyet et" diye işâret ettiği ma'nâ, bizim izâhımızdan ibârettir.

Allah, doğruya hidâyet eder.

Her şeyde küllî dönüş O'nadır

Tevrât Hakkındadır

Cenâb-ı Hak, Tevrât'ı Mûsâ (a.s) üzerine dokuz levhada indirdi ve bu dokuz levhadan yedisini ümmetine tebliğ edip, diğer iki levhayı terk etmesini emretti.

Çünkü, beşerî akıllar o vakitte, o iki levhada mevcûd olan sırları kabûl etmeye isti'dâdlı değildi. Mûsâ (a.s), o iki levhayı da ibrâz etseydi, esâs istenilen şeyi yitirmiş olurdu. İnsanlardan hiç bir kimse, kendisine îmân etmezdi. O iki levha, o zamanın ahâlisine mahsûs olmayıp, yalnızca Mûsâ (a.s)a mahsûs idi.

Teblîğ etmekle emrolunduğu yedi levhada, evvelin ve âhirin ilimleri mevcûd idi. Yalnız Muhammed (s.a.v), İbrâhîm (a.s), Îsâ (a.s) ile Muhammed (s.a.v)'in vârislerine mahsûs olan ilim, o levhalarda mevcûd değildi. Tevrât'ın içinde barındırmadığı bu özellik, Muhammed (s.a.v) ve velâyetine vâris olanlarla, İbrâhîm (a.s) ve Îsâ (a.s)'a bir tür ikrâmdır.

Tebliğe memûr olduğu yedi levha, mermer taşından idi. Kendine mahsûs olan iki levha ise mermerden olmayıp, nûrdan idi. O yedi levhanın taştan olması, mûsevî zümrelerinden Mûsâ (a.s)'a inanmayanların kalplerinin kesâfetine sebep olmuştur. Levhaların ihtivâ ettiği ilâhî emir ve yasaklar levhaların sayısına uygun olarak yedi kısımdır.

– Birinci levha nûr,

– İkinci levha hüdâdır.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"İnnâ enzelnet tevrâte fîhâ hüden ve nûrun, yahkumu bihen nebiyyûn"** ya'nî **"Tevrât'ı muhakkak Biz indirdik. Tevrât'ta hidâyet ve nûr vardır. Nebîler onunla hükmederler"** (Mâide, 5/44) âyetiyle bu iki levhaya işâret etmiştir.

- Üçüncü levha, hikmete;
- Dördüncü levha, kuvvetlere;
- Beşinci levha, ilâhî hükümlere;
- Altıncı levha, kulluğa;
- Yedinci levha, saadet yolunun şekâvet yolundan ayrılmasıyla evlâ olan hükümleri beyâna âittir.

İşte bu yedi levha ile Mûsâ, kavmine teblîgât yapmakla emrolunmuştur.

Mûsâ'ya mahsûs olan iki levhaya gelince;

- Birinci levha, rubûbiyyete,
- İkinci levha, kudrete dâirdir.

Dokuz levhanın hepsinin teblîğiyle Mûsâ me'mûr olmadığı için, Mûsâ aleyhisselâm'ın kavminden hiç bir kimse kâmil olarak zuhûr etmedi.

Fakat Muhammed (s.a.v.), böyle değildir. Çünkü Muhammed (s.a.v), hiç bir şeyi terk etmeyerek, hepsini bize teblîğ etti. Kur'ân'da;

- **"mâ farratnâ fîl kitâbi min şey'in"** ya'nî **"Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"** (En'âm, 6/38)

– **"ve külle şey'in fassalnâhu tafsîlâ"** ya'nî **"Ve herşeyi detaylı olarak tafsîl ettik"** (İsrâ, 17/12) âyetleri bu iddiâmızın delîlidir.

Bunun için Ahmedî ümmet, ümmetlerin hayırlısı oldu ve Muhammed dîni ile diğer dinlerin hepsi iptâl edildi.

Çünkü Muhammed (s.a.v.) diğer dinlerdeki hükümlerin hepsini bize teblîğ ettiği gibi, diğer dinlerde olmayan hükümleri de diğer dinlerin üzerine ilâve olarak ümmetine teblîğ etti.

Bundan dolayı diğer dinler noksanı ihtivâ ettiğinden iptâl edilmiş ve Muhammedî din kemâl ile tanınmış oldu.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"el yevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmemtü aleyküm ni'metî"** ya'nî **"Bugün sizin dîninizi kemâle erdirdim ve üzerinizdeki ni'metimi tamamladım"** (Mâide, 5/3) âyetiyle Muhammedî dînin kemâlini açık bir şekilde buyurmuştur.

Böyle bir âyet Muhammed (s.a.v)'den başkasına inmedi. Eğer başka bir nebîye böyle bir âyet inseydi, o nebînin "nebîlerin sonuncusu" olması lâzım gelirdi. Hatemü'l-enbiyâ ya'nî nebîlerin sonuncusu olmak, ancak Muhammed (s.a.v) için geçerli oldu.

Çünkü Muhammed (s.a.v.) hikmet, hidâyet, ilim, sırlar adına hiç bir şeyi bırakmadan, uygun bir beyân ile; sırlardan olanı ya açıkça, ya lüzûmu kadar açıklığıyla, ya işâret, ya kinâye, ya benzetme, yâhut muhkem, tefsîrli, te'vîlli, müteşâbih ve daha başka türlü beyân şekilleri ile, gerekli olan teblîgâtı yaptı.

Bundan dolayı başkası için teblîgâta dâhil olmaya mahâl kalmadı. Muhammed (s.a.v), teblîğ işinde müstakil oldu.

Nebîlik, kendisiyle sonlandırıldı. Çünkü ihtiyaç duyulan hiç bir şeyi terk etmeyip, onu Hak'tan ümmetine getirmiş oldu.

Ondan sonra gelebilecek kâmiller için beyânı ve tebliği gerektirici bir şey, hiç kimse bulamaz.

Çünkü gerekeni, Muhammed (s.a.v) işlemiş olduğundan, gelecek kâmilin ona tâbi' olması zarûrîdir.

Sonuç olarak, Muhammed (s.a.v) ile birlikte şerîat getiren nebîlik hükümleri kesilmiş ve Muhammed (s.a.v) kemâliyle bize getirmiş olduğu ve başka kimsenin getirmediği hükümler ile "Hatemü'l-Enbiyâ" olmuştur.

Eğer Mûsâ (a.s), kendine mahsûs olan iki levhanın teblîğiyle emrolunmuş olsaydı, kendisinden sonra Îsâ (a.s)'ın nebî olarak gönderilmesine gerek kalmazdı.

Çünkü Îsâ (a.s)'ın kavmine yaptığı tebligât, o iki levhadaki sırlardan ibârettir.

Bunun içindir ki, Îsâ (a.s) ilk adımda kudret ve rubûbiyyetiyle göründü.

Beşikte söz söyledi, anadan doğma körü ve abraşlıyı iyi etti ve ölüleri diriltti ve Mûsâ (a.s.)'ın dînini iptâl etti.

Çünkü Mûsâ (a.s.)'ın teblîğ etmediği şeyi teblîğ etti. Fakat, sırlardan olan bu hükümleri açıkladığı için, kavmi kendinden sonra dalâlete düştü ve Îsâ (a.s)'a ibâdete başladılar. "Allah üçün üçüncüsüdür" demeye cesâret ettiler. "Üç" dediğimiz, baba, ana, oğuldan ibâret olup, "teslis" dedikleridir.

Îsâ kavmindeki bu dalâlet, aralarında fırkalaşmaya sebep olmuştur. Ümmetinden ba'zıları;

- Îsâ, Allah'ın oğludur, dediler. Îsâ ümmetinden melekiyye denilen bunlardır. Îsâ kavminden ba'zıları da;

- "Cenâb- ı Hak inerek âdemoğlunu aldı, tekrar semâya döndü, dediler. Îsâ kavminden "Ya'kûbiyye" denilenler de bunlardır. Yine Îsâ kavminden ba'zıları;

- "Allah aslında üç şeyden ibârettir ve o üç şey, "Rûhu'l-kuds" denilen baba; "Meryem" denilen ana; "Îsâ" denilen oğuldur" dediler.

Sonuç olarak Îsâ kavminin hepsi dalâlete düştüler. Çünkü inandıkları şeylerin hiçbirisi, Îsâ (a.s)'ın getirdiği sırlara uygun değildi. Kavminin zâhiren anladıkları şey, kendilerinin uğradıkları dalâlete sebep oldu. Bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak Îsâ'ya;

- **"e ente kulte lin nâsittehizûnî ve ummiye ilâheyni min dûnillâhi"** ya'nî **"Sen mi insanlara, "beni ve anamı Allah'tan başka iki ilâh edinin" dedin?"** (Mâide, 5/116) diye sorunca,

- **"subhâneke mâ yekûnu lî en ekûle mâ leyse lî bi hakkın"** ya'nî **"Sen subhânsın, hakkım olmayan bir şeyle söylemem olmaz"** (Mâide, 5/116) diyerek ve bu teşbihte tenzîhi öne geçirerek, cevap verdi. Yâ'nî demek istedi ki;

- "Senin ile benim aramda nasıl gayrılık yapabilirim ve nasıl Allah'ı bırakıp da bana ibâdet edin diyebilirim? Oysa benim hakîkâtimin ve zâtımın aynısın. Ben de senin hakîkâtinin ve zâtının aynıyım. Benimle senin aranda gayrılık yoktur."

Îsâ (a.s), bu sözleriyle kendini kavminin inandığı şeyden tenzîh etti. Çünkü kavmi, tenzîhi terk ederek mutlak teşbîh ile inandılar. Oysa bu, Cenâb-ı Hakk'a nisbetle lâyık değildir. Sonra İsâ (a.s);

- **"in küntü kultuhu"** (Mâide, 5/116) ya'nî **"böyle söylediysem,**

- "îseviyye hakîkatinin Allah olduğu nisbetini söylemiş" isem",

- **"kad alimtehu"** (Mâide, 5/116) ya'nî **"Sen, onu bildin"** dedi.

- Yâ'nî, "Benim bu konuda söylediğim söz, tenzîh ile teşbîh arasını cem' etmekten başka bir şey değildir ve çokluktan birin zuhûrunu ta'rîfe bağlıdır. Kavmim, kendi anlayışlarına göre dalâlete düştüler. Onların anlayışları benim isteğim değildir."

- **"ta'lemû mâ fî nefsî"** (Mâide, 5/116) ya'nî **"Sen, benim nefsimde olan şeyi bilirsin."**

- Yâ'nî ilâhî hakîkâtlerin açığa çıkmasına ilişkin teblîğ ettiğim hükümler, onların inançlarına uygun mudur, değil midir? Benim bu konudaki murâdım nedir? Onu Sen bilirsin.

- **"ve lâ a'lemu mâ fî nefsike"** (Mâide, 5/116) ya'nî **"Ben senin nefsinde olanı bilmem."**

- Yâ'nî, ben onlara lâzım gelen hükümleri teblîğ ettim. Fakat Senin onları hidâyetten dalâlete sevk edeceğini bilmiyordum. Eğer bilmiş olsaydım, onları dalâlette bırakacak hiç bir şeyi teblîğ etmezdim.

- **"inneke ente allemul guyûb"** (Mâide, 5/116) yâ'nî **"Muhakkak Sensin Sen gaybları en iyi bilen."**

- Ya'nî, oysa ben gaybları bilmem, beni ma'zûr gör.

- **"Mâ kultu lehüm illâ mâ emertenî bihî"** (Mâide, 5/116) ya'nî **"Ben onlara senin bana emrettiğinden başka bir şey söylemedim."**

- Ya'nî kendimde bulduğum ilmi, onlara teblîğ ettim ve onlara lâzım gelen nasîhatı verdim. Onlar da kendilerinde hakikâte yol bulsunlar, dedim. Onlara ilâhî hakîkâti zâhir ettim. O hakîkâtin kendi nefslerinde zuhûrunu bulsunlar, bilsinler, dedim.

- **"eni'budûllâhe rabbî ve rabbeküm"** ya'nî **"Sizin ve benim Rabb'im olan Allah'a ibâdet edin"** dedim.

- Ya'nî, ilâhî hakîkati kendime tahsîs etmedim. Belki bu hakîkâtin onları da kapsadığını mutlak olarak söyledim. Yâ'nî Senin benim Rabb'im, yâ'nî hakîkatim olduğun gibi, onların da Rabb'i ve hakîkati olduğunu onlara bildirdim."

Özetle, Îsâ (a.s)'ın yukarıdaki şekilde getirmiş olduğu ilim, Tevrât üzerine ilâveden ibârettir. Bu ilâvede rubûbiyyet sırrı ile kudret vardır. Îsâ (a.s) bunu zâhire çıkarttığı için, kavmi küfre düştü. Çünkü rubûbiyyet sırrını ifşâ etmek küfürdür.

Îsâ (a.s), bizim Peygamberimiz (s.a.v)'in yaptığı gibi bu ilmi örterek, ibârelerin kabukları ve işâret perdeleri arasında söylemiş olsaydı, kavmi kendinden sonra dalâlete düşmez ve dînin kemâli hakkında kendisinden sonra Muhammed (s.a.v)'in Furkân'da ve Kur'ân'da getirmiş olduğu ulûhiyyet ve zât ilminden başkasına ihtiyaç kalmazdı.

Kur'ân ve Furkân hakkında zât ve sıfâttan ibâret olduklarına dâir izâhlar yukarıda yapılmıştır.

Cenâb-ı Hak, Peygamberimiz'e (s.a.v) zât ve sıfât ilimlerini bir âyette toplayarak bildirmiştir. O âyet de **"leyse ke mislihî şey'un, ve huves semîul basîr"** (Şûrâ, 42/11) âyetidir. Misli olmaması zâta, duyucu ve görücü olması sıfatlara bağlanmıştır.

Mûsâ (a.s), Îsâ (a.s)'ın teblîğ ettiği rubûbiyyet ve kudret sırlarını kavmine teblîğ etmiş olsaydı, kavmi Firavun'u katletme mes'elesinde Mûsâ (a.s'ı ithâm ederdi. Çünkü Firavun, **"ene rabbükümül a'lâ"** ya'nî **"Ben sizin a'lâ rabbinizim"** (Nâziât, 79/24) demiştir.

Rubûbiyyet sırrını ifşa ise, Firavun'un iddiâ ettiğinden başka bir şey değildir. Lâkin Firavun, bu sözü hakîkate vâkıf olmadan söylediği için, Mûsâ (a.s) onunla çarpıştı ve ona gâlib geldi.

Mûsâ (a.s), Tevrât'ta rubûbiyyet ilminden bir şey göstermiş olsaydı, kavmi ona karşı küfre düşer ve Firavun ile çarpışmasında Mûsâ (a.s)'ı ithâm ederlerdi. Bunun için Cenâb-ı Hak, rubûbiyyet sırrını gizlemekle Mûsâ (a.s)'a emretti.

Cenâb-ı Hak, Muhammed (s.a.v)'e de başkasının idrâk edemeyeceği şeyleri gizlemekle emretmiştir. Peygamberimiz (s.a.v)den rivâyet edilen hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmuştur: **"Mi'raca çıktığımda bana üç türlü ilim verildi. Birisinin gizlenmesi içinn benden mîsak alındı. Öbürünün tebliğinde serbest bırakıldım. Diğer bir ilmin de, teblîğiyle emrolundum".**

- Teblîği ile emrolunduğu ilim, şerîatlara âit ilimdir.

- Teblîğinde serbest bırakıldığı ilim, hakîkatler ilmidir.

- Gizlemekle me'mûr olduğu ilim, ilâhî sırlardır.

Bunların üçünü de Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Azîm'inde beyân etti.

- Teblîği ile emrolunduğu ilim, zâhir ilmidir.

- Tebliğinde serbest bırakıldığı ilim, bâtın ilmidir.

- **"Se nurîhim âyâtinâ fîl âfâki ve fî enfüsihim hattâ yetebeyyene lehüm ennehül hakk"** ya'nî **"Âyetlerimizi dışta ve içte onlara göstereceğiz. O'nun hak olduğu onlara belli olsun diye"**(Fussilet,41/53) ve;
- **"Ve mâ halaknes semâvâti vel arda ve mâ beynehümâ illâ bil hakkı"** ya'nî **"Biz gökleri ve yeri ve o ikisinin arasındakileri, ancak hak olarak halk ettik"** (Hicr, 15/85) ve;
- **"Ve sahhare leküm mâ fîs semâvâti ve mâ fîl ardı cemîan minhu"** ya'nî **"Ve göklerde ve yerde olanların hepsini kendinden sizin emrinize amâde kıldı"** (Câsiye, 45/13) ve;
- **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** ya'nî **"Ona rûhumdan üfledim"** (Hicr, 15/29);

âyetleri bâtın ilmi ile alâkalı olan âyetlerdir.

Bu âyetlerin hakîkatlere işâret eden yönü olduğu gibi, şerîatlara bağlanan yönü de vardır. Bundan dolayı tercîhe bırakılmış gibidir.

Kimin anlayışı ilâhî olursa en son maksada erişir. Kimin anlayışı o mertebede olmayıp da, hakîkatler kendisine ansızın söylendiğinde inkâr edecek kimselerden olursa, o en son maksâda erişemez. Bundan dolayı hakîkî ma'nâ onlardan gizlenmiştir. Bu şekilde iki yön ile ma'nâyı kapsamak olmasaydı, anlayışın yokluğu dalâlet ve şekâvete sebep olabilirdi.

- Gizlemek ile me'mur olduğu ilim de, Kur'ân'a konulmuştur, ancak bu te'vîl sûretiyledir. Çünkü bu gizlilik, çok gizli şekildedir. O tür gizliliklere önce ilâhî keşf yoluyla nefsinde hakîkat ilmi peydâ olan ve ancak ondan sonra, Kur'ân'ı işiten kimseler vâkıf olabilir. Bu tür yüce idrâke nâil olanlar, Nebî (s.a.v)in gizlemek ile me'mûr olduğu şeylerin Kur'ân'daki yerini bilirler.

"Ve mâ ya'lemu te'vîlehû illâllâh" ya'nî **"Onun te'vîlini ancak Allah bilir"** (Âli İmrân, 3/7) âyetinde "Allah" kelimesi üzerine duran okunuşa göre bu âyet, söz konusu olan ilme işârettir. Çünkü nefsinde te'vîle vâkıf olan, "Allah ile isimlendirilmiş" demektir.

Bunu anla!

Kalemi tutan parmaklarım, beyân vâdisinde yine küheylânlık ederek, ebediyyen açığa çıkması hâtıra gelmeyen şeyi açığa çıkardı. Tevrât'a bağlı izâhlara tekrâr geri dönüyoruz.

Bilinsin ki, Tevrât ilâhî isimlerin ve sıfatların tecellîlerinden ibârettir. Bu tecellî, Cenâb-ı Hakk'ın Hakk'a dönük zuhûr yerlerinde zuhûru demektir. Çünkü Cenâb-ı Hak, isimlerini sıfatlarına; sıfatlarını ise zâtına delîl olarak ta'yîn etmiştir.

İlâhî sıfatlar, Hakk'ın zuhûr yerleridir. Hakk'ın halkta zuhûru ise, isimler ve sıfatlar vâsıtasıyladır. Başka türlü zuhûra imkân yoktur. Çünkü halk, ilâhî ma'nâların hepsinden hâli olarak, sâde halk edilmiştir.

Sâde olmakla berâber, beyaz kumaş gibidir, karşısında bulunan şeyin nakşı ile nakışlanır. Şu halde isimleriyle Hakk'ın isimlenmesi, sıfatları üzerine halkı delîl bulsun diyedir. Halk Hakk'ın sıfatlarını isimleriyle bilir ve Hak ehli, bu vâsıta ile hidâyete nâil olur. Bundan dolayı Hak ehli, isimlerin ve sıfatların aynası gibidir.

Hak ehlinde ilâhî isimler ve sıfatlar açığa çıkınca, nefslerini zâtî isimlerden ve ilâhî sıfatlardan nakışlanmış olan şey ile müşâhede ederler. Onlar Allah'ı zikrettiğinde, zikrettikleri isim ile zikredilen kendileridir.

Bu ma'nâ "Tevrât" kelimesinin türediği kök olan "tevriye"den ibârettir. Tevriye ise, "birkaç ma'nâsı olan bir kelimenin en uzak olan ma'nâsını kastetmek " demektir.

Hakk'ın avâm lisânında açık bir şekilde zikredilmesi, hayâl inancından başka bir şey değildir. Avâm için bundan başkası da yoktur. Âriflere göre ise Hak, zâtlarının hakîkâtinden ibârettir. Zât ile kasıt âriflerdir. İşte konuştuğumuz lisân, Tevrât'taki işâret lisânıdır.

Mûsâ'ya indirilen yedi levhanın içeriğine gelince;

Bilesin ki, bir levhanın aldığı isme sebep, o levhada bahsedilen bir tür ilimdir. Fakat levhada sâdece o ilmin bulunması şart değildir. Belki levhada isimlendirilmesine sebep olan ilim ile, diğer levhalardaki ilimlerden de bulunabilir.

Şu kadar var ki, bir levhada hangi hüküm gâlip ise levha onunla isimlendirilir. Kur'ân sûrelerinde de böyledir. Hangi sûrede hangi ilmin hükmü gâlip ise, sûre o şekilde isimlendirilir. Oysa o sûrede isimlenmesine sebep olan şey ile berâber başkası da mevcûddur.

- "Nûr" Levhasında;

- Cenâb-ı Hakk'ın bir olma ferdliği;
- Mutlak tenzîh;
- Hak için halktan ayırt edilme sebebi olan şeyler;
- Hakk'ın vasıfları ve Hakk'a mahsûs olan hükümleri vardır.
- Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleriyle, pek yüce sıfatlarıyla berâber Hakk'a mahsûs olan rubûbiyyet ve kudrete âit beyânlar da bu levhadadır.
- Bunların hepsi, "nûr levhası" olarak isimlendirilen levhada Cenâb-ı Hakk'ın kendisi için hakedici olduğu kudsiyyet ve tenzîh yoluyladır.

- "Hüdâ" Levhası;

Bu levhada zevkî ya'nî hakîkatini bizzât yaşamaya dayalı ilâhî haberler vardır. Bu da îmân edenlerin kalbinde olan ilhâmî nûrun iniş yeridir. Çünkü hüdâ, zâtî mâhiyyetinde vücûda âit ilhâmî sırdan ibârettir.

Allah'ın kullarının kalbine ansızın geliverir. İşte bu gelen sır, ilâhî cezbe nûrudur. Ârif, o cezbedilişin içinde ilâhî yolda ulvî menzillere yükselir.

"İlâhî yol" dediğimiz, sırâtullâhtan ibârettir.

Bu cezbediliş nûru, insânî görüntüye indirilen ilâhî nûrun kudsî mahalline ve ulvî mekânına geri dönüşü husûsundan ibârettir.

Şu halde hüdâ, o nûra mazhar olan kimsenin ahadiyyet yoluyla yakınlaşma rütbesine ve çok güzel bir seviyeye ulaşma husûsunda nâil olduğu dereceden ibârettir.

Bu yükselişteki başlangıç ve sonda mekân düşünülemez. Ulaştığı yer, mekânsız mekândır.

Şehâdet âleminin hallerine, geçmiş ve gelecek ümmetlerin haberlerine, rûhlar âleminden ibâret olan melekûta, rûhlar âlemi üzerine hâkim ceberûta; yâ'nî kudsî hazrete bağlı olan ilimlerin hepsi bu ikinci levhadadır.

Berzâha, kıyâmete, mîzâna, hesâba, cennete ve cehenneme dâir olan ilimler de bu ikinci levhanın içeriğindendir.

Meleklere âit haberler de bu levhadadır. Şekillere, tılsımlara ve bunlara benzeyen efsun gibi şeylere bağlı olan sırların ilmi de bu levhadadır.

Benî İsrâil'den bu tür ilimdeki sırlara vâkıf olanlar, o sırlar vâsıtasıyla harikulâde şeyler yapmış ve gösterdikleri kerâmetleri de bu sâyede göstermişlerdir.

- "Hikmet Levhası;

Bu levhada ağırlı olarak, ilâhî kudsiyyette tecellî ve zevk ya'nî hakîkatini bizzat yaşamak yoluyla kalb sülûkunun esâslarını bilmek anlatılmaktadır.

- Nalınlarını çıkarmak;
- Tûr'a çıkmak;
- Ağaç ile konuşmak;
- Karanlık gecede ateş görmek, bu sülûkun kısımlarındandır. Çünkü bunların hepsi, ilâhî sırlardandır. Bu levha, ilâhî hikmete âit kısımların hepsini toplamıştır.
- Sihir ya'nî itâat ettirme yoluyla rûhânî tenezzüllere âit ilim ve bunlara benzeyen ilimler, yine bu levhanın içeriklerindendir.
- Felek ilmine, yâ'nî kozmoğrafyaya, astronomiye, matematiğe, biyolojiye ve bunlara benzeyen şeylere dâir ilimler de bu levhanın içeriklerindendir.

Benî İsrail'den bu levhada olan ilmi, iyi bilenlere "râhib" derler.

Râhib, benî İsrâil lügatında, "dünyayı terk edip, mevlâsına rağbet eden dîn âlimi " demektir.

- "Kuvvetler" levhası;

Beşerî kuvvetlerdeki hikmetlere âit inenlerin ilmi mevcûddur. Bu, zevklere ya'nî hakîkatlerini bizzât yaşamaya âit bir ilimdir.

Benî İsrâil'den bunu öğrenen kimseye "hibr" derler. Mûsâ (a.s)ın Tevrât'ındaki ilimlere vâkıf olanların en yüksek mertebesi, bu "hibr" mertebesidir.

Ve bu levhanın büyük çoğunluğu rumûz, misâller ve işâretlerdir. Cenâb-ı Hak, bunları ilâhî hikmetin beşerî kuvvetlerde geçerli olması için Tevrât'ta yazmıştır.

Kur'ân'da Yahyâ'ya hitâben **"Yâ yahyâ huzil kitâbe bi kuvvetin, ve âteynâhül hükme sabiyyen"** ya'nî **"Ey Yahya! Kitâbı kuvvetle al. Ve Biz, ona çocuk olduğu halde hikmet verdik"** (Meryem, 19/12) denilmesi işte, o rumûz ve işâretlere dikkât çekmektir.

Kitabı kuvvetle alabilmek, ilim ve hikmeti öğrenmekle, ilâhî nûra hidâyet bulucu olarak, ilâhî hikmetin gereği yönüyle, o nûru beşerî kuvvetlerinde geçerli kılabilen kimseler için olur. Başkası için olamaz.

Bu zevkî ya'nî hakîkatini bizzât yaşamaya bağlı bir iştir. Bunu tahsîl etmeyen kimse anlayamaz.

Bu seçkinlere mahsûstur, avâm için değildir.

Simyâ ilmi, kerâmete benzeyen âlî sihir ya'nî itâat ettirme husûsu da, bu levhanın içeriklerindendir.

Âlî sihir demem, o tür sihir, araya maddî bir iksir, zâhirî bir fiil, dille söyleme girmeksizin sâdece insandaki itâat ettirici sihir kuvveti ile yapıldığı içindir.

Bu kuvvete sâhip olanların arzusu ne yönde ise, mutlaka işleri o yönde cereyân eder.

Bu kuvvete mazhar olan, vücûdu ancak hayâlde tasavvur edilen şeyi, histe mevcûd ve algılanabilir olarak gösterebilir.

Hatta bu kuvvette olan sihir sâhibi, kendine bakanların bakışını kendisindeki hayâle dâhil ederek, istediği şeyi tasvîr eder ve bu kendisine bakanların bakışlarıyla tasvîr edilen bu şekli gösterebilir.

Bu gösterme, hayâlde olduğu halde, yanında bulunanlar onu his âleminde zannederler.

Ben tevhîd yolundaki sülûkumda, bu tür hallere marûz kaldım. Vücûdda mevcûd hangi bir sûretle istersem, tasavvura muktedir olurdum. Hangi işi işlemek istersem, onu yapmaya kâdir olurdum.

Fakat, bu hâlin helâk edici olduğunu bildiğim için, onu terk ettim.

Nihâyet Cenâb-ı Hak, bana "Kâf" ve "Nûn" arasında muhâfaza edilen kudret ve dereceyi ihsân buyurdu.

- "Hükümler" levhası;

İlâhî emir ve yasaklar bu beşinci levhadadır. Emirler ve yasaklar dediğimiz, Cenâb-ı Hakk'ın benî İsrâil'e helâl veyâ haram olarak farz kıldığı hükümlerdir. Yahûdiliğin üzerine dayandığı "Mûsâ (a.s)'ın getirdiği şerîat" bu levhadadır.

- "Kulluk" levhası;

Bu levhada zillet, ihtiyâcını gösterme, korku, tevâzu gibi halka feyz sebebi olacak gerekli hükümler mevcûddur.

Hattâ Mûsâ (a.s) ahlâkı ıslâh etmede gösterdiği şiddetin gereğindendir ki, "Sizden biriniz fenâlığa fenâlıkla karşılık verirse, Firavun'un rabblık da'vâsındaki hatâsını iddiâ etmiş olur" demiştir. Çünkü kul için rabblık iddiâsına hak yoktur. Teslîm, tevekkül, işi Allah'a bırakma, rızâ, korku, ümîd, rağbet, zühd, Hakk'a yönelme ve benzerlerine âit sırların ilmi de bu levhadadır.

- Cenâb-ı Hakk'a ulaşma yolu ve saadet yolunun şekâvet yolundan ayrılması levhası;

Saâdet yolunda esâsen câiz olduğu halde, işlenmemesi daha iyi olan hareketleri beyân da bu levhadadır.

Mûsâ kavminin dinlerinde rağbete ve rûhbâniyete âit meydana çıkardıkları asılsız yeniliklerin hepsi, bu levhadan çıkarılmıştır.

Bu asılsız yenilikleri çıkaranlar, kendi fikirlerini ve kendi akıllarını vâsıta yaparak Mûsâ (a.s)ın kelâmından, belki ilâhî kelâm hükümleri çıkarırız diye düşünmüşlerdir.

İlâhî hükümlere hakkıyla riâyet etmemişlerdir.

Eğer yaptıkları bu birşeyden yeni başka bir şey çıkarma işini, ilâhî haberler ve ilâhî keşf sûretiyle yapmış olsalardı, Cenâb-ı Hak o yeni çıkanları onlar için kudret sebebi yapardı. Yoksa Cenâb-ı Hak, bu kendi fikir ve akılları vâsıtasıyla yeni çıkardıklarında onlara nasıl kudret verir?

Şu da varki, eğer onların bu yeni hükümlere hakkıyla riâyet etmeleri mümkün olsaydı, elbette Cenâb-ı Hak o hükümleri, nebîsi olan Mûsâ (a.s)'ın diliyle emrederdi.

O tür hükümlerden Mûsâ (a.s)ın yüz çevirmesi, o hükümleri bilmediğinden değildir. Belki kendi haklarında iyilik ve merhâmetten dolayıdır.

Böyle asılsız yenilik olarak hükümler çıkaranlar ve ilâhî hükümlere hakkıyla riâyet etmeyenler, yaptıklarının cezâsı olarak azâblandırmaya tutuldular.

Dîn ve beden ile ilgili bir çok ilim yine bu levhada geçmektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın ihsân ettiği keşfin gereklerine göre bu sayfalarda Tevrât'ın barındırdığı hükümlerin hepsini toplamış oldum.

Kastımız kısa kesmek olmayıp da, geniş izâhlara girişseydik, işi çok uzatmak gerekirdi. Oysa işi fazla uzatmakta fayda yoktur.

İşte Tevrât'ın barındırdığı hükümlerin kısaltılmış hâli yukarıdaki özet izâhlardan ibârettir. Bunu anla!

Allah hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

Zebûr Hakkındadır

Zebûr, Süryânice bir kelimedir ve "kitap" ma'nâsınadır. Bunu, Arablar da kullanmıştır. Hatta Kur'ân'da **"Ve küllü şey'in fe alûhu fîz zubur"** ya'nî **"Ve onların yaptıkları herşey kitaplarda vardır"** (Kamer, 54/52) âyeti inmiştir. Burada **"zubur,"** kitaplar demektir.

Zebûr, Dâvud (a.s)'a kısım kısım âyetlerden ibâret olarak inmiştir. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın indirmesi tamamlanarak Zebûr meydana gelmedikçe, Dâvud kavmine Zebûr'u çıkarmamıştır. Zebûr âyetlerinin inmesi tamamlanınca, bir def'ada kavmine çıkarmıştır.

Dâvud (a.s.) konuşma işinde kelâmı insanların en latîf olanı; karakter i'tibârı ile de, insanların en güzeli olanı bir zâttır. Zebûr'u okuduğu zaman, sesini işiten vahşi hayvanlar ile kuşlar durmaya mecbûr olurdu.

Dâvud (a.s), zayıf bedenli, kısa boylu bir adamdır. Fakat şiddetli kuvvet sâhibi idi. Zamanında kullanılan ilimlere en çok vâkıf olan bir zât idi.

Bilinsin ki, Cenâb-ı Hakk'ın nebîler üzerine indirdiği her kitâba koyduğu ilimler, o nebînin malûm olan derecesi ile uyumludur. Bu ilâhî bir hikmettir.

Nebînin kendisine mensûb olan kavmine getirdiği kitapta kendisinin bilmediği bir şeyin bulunması, ilâhî hikmete aykırıdır. Bundan dolayı nebîlere inmiş olan ilâhî kitâbların ba'zısı, ba'zısından üstün olmakla ayrılmıştır.

Bu ayrılma, bir resûlün diğer bir resûle göre olan ayrılmasıyla uyumludur. Bunun için Cenâb-ı Hakk'ın nebîlere indirdiği kitâblar içinde Kur'ân, kitâbların en üstünüdür. Çünkü Muhammed (s.a.v), nebîlerin en üstünüdür.

İlâhî kelâmdan bir kısmının diğer kısımlarından daha üstün olmaması gerekmez mi? diye bir soru soracak olursan, cevâben deriz ki:

- Fâtîhâ'nın Kur'ân âyetlerinin en üstünü olduğuna dâir hadîs ulaşmıştır. Kur'ân âyetleri arasında bir diğerine üstünlük geçerli olunca, ilâhî kitablar arasında da üstünlük farkları bulunmasında bir engel yoktur.

Bilinsin ki;

- Zebûr'un genellikle âyetleri öğüt ve nasîhatlardır.

- Bunların dışındaki diğer âyetleri, Cenâb-ı Hakk'a hakettiği şekilde hamd ve senâdan ibârettir.

- Şerîatlara dâir olan âyetler, özel âyetlerdir.

- Şu da var ki, o nasîhatlarda, hamd ve senâlarda, ilâhî hakîkî ilimlere âit âyetler olduğu gibi; Mutlak vücûda, Hakk'ın halka tecellîsine, sihire ya'nî itâat altına almaya, idâreye, mevcûdların hakîkatlerinin gereklerine, kābiliyyetlerle, isti'dâdlara, tâbîat ilimlerine, matematiğe, mantığa, bahislere, hikmete, firâsete ve bunlara benzeyen önemli ilimlere dâir bilgiler mevcûddur. Bunların her birisi işâret yoluyladır.

- Açıklanmasında zarar olmayan bir kısım ilâhî îzâhlar da vardır, ancak bunlar ilâhî sırlardan bir sırrı ifşâ etmeye sebep olmayacak şekildedir.

Dâvud (a.s.) çokça ibâdet eden bir zât olup, ilâhî keşif ile kuş dilini de bilirdi ve ilâhî kuvvet ile kuşlarla görüşürdü ve istediği ma'nâları hangi söz ile olursa olsun, kuşların kulaklarına ve zihinlerine ulaştırırdı.

Dâvud aleyhisselâm'ın kuşlarla konuşması, yukarıda belirtildiği şekilde ilâhî kuvvet ile olup, onun hâlini bilmeyenlerin zannettiği gibi değildir. Bu şekilde zannedenler, kuşların terimlerine mahsûs sözler üzerine bir lügat ile Dâvud'un onlarla konuştuğuna inanırlar. Oysa hakîkât böyle değildir. O kuşların muhtelif seslerinden çıkan muhtelif ma'nâları anlamak sûretiyle, kuşlarla konuşurdu. Bu ilâhî keşif yoluyla gerçekleşen bir hâldir. Dâvud (a.s)'ın oğlu Süleymân (a.s)'ın **"ullimnâ mentıkat tayrı"** (Neml, 27/16) **"Kuş dili bize öğretildi,"** demesinin ma'nâsı, bu keşfe işârettir.

Bu kuşlarla konuşma, Dâvud (a.s)'da süreklilik arz eden özel bir hâl olduğundan, yukarıda belirtildiği şekilde, kuşların arasında birbirleriyle konuşmaya mahsûs bir lügat vardır, zannına kapılanlar olmuştur.

Bu tür yanlış zanna kapılanlar, "Dâvud (a.s)'ın bu konudaki idrâkinin ve konuşmasının, bu husûsta belirlenmiş olan o lügatı bildiğinden dolayı olduğu," düşüncesindedirler.

Oysa hakîkât böyle olmayıp, belirlenmiş bir lügat olmadığı halde, Dâvud'un anladığı ma'nâ, kuşların çıkardığı seslerdendir. Kuşlara bir hâl geldiği vakit, çıkardığı sesi kuşların ve başkalarının anlaması, ilâhî ilhâm türündendir. Çünkü kuşların rûhunda latîflik vardır; kendilerine mahsûs hallerde, o hâle uygun bir tür ses çıkarırlar ve o sesi kuşlardan yâhut insanlardan ilhâm ile anlayabilen anlar. Bu

durum diğer hayvanlarda da aynen böyledir. Kısaca, Dâvud (a.s.) kuşların seslerinden olsun, diğer hayvanların seslerinden olsun, anladığını, ilâhî keşif ile anlardı.

Dâvud (a.s), kuşlardan veyâ diğer hayvanlardan birine bir şey söylemek istediğinde, isterse Süryânîce söyler, isterse başka dille, isterse kuşların veyâ diğer hayvanların sesleriyle ses çıkararak, o hayvana ilâhî kuvvet ile ne istediğini anlatırdı. Bu yüksek hâl, Dâvud (a.s) için ilâhî bir ihsandır. Bu şekilde konuşma, sâdece Dâvud (a.s) ile Süleymân (a.s)'a mahsûs ve onlarla sınırlı olmayıp, bütün halîfeleri kapsamına alan genel bir husûstur. "Halîfeler" derken, en büyük ilâhî halîfeliğe nâil olan yüce zâtları kastediyoruz.

Bu konuşmanın Dâvud (a.s) ile Süleymân (a.s)'a tahsîsi edilmesi ve kendileri ile sınırlanması, mûcize şeklinde ortaya çıkmasındandır. Yoksa "ferdler"den ve "kutublar"dan her zât için, vücûd memleketinin her yerinde tasarruf hakkı vardır. O tür yüce erler, gecede ve gündüzde gerçekleşen her hareketi bilebilirler. Kuşların lügatını anlamak ise, onlar için en kolaydır. Hattâ Şiblî (k.s) demiştir ki:

- "Karanlık gecede, kara taş üzerinde kara karınca hareket eder ve ben onu işitmezsem, bana verilen velâyetin hîleli ve hakîr olduğuna inanmam lâzım gelir." Başka birisi de,

- "Ben, bu tür hareketleri bilmem, nasıl diyebilirim; çünkü, o tür hareketler benim kuvvetim sâyesinde oluşan şeylerdir. Onların hareket ettiricisi benim. Hareket ettiricisi olduğum şeyi, ben nasıl bilmem, derim?" demiştir.

Hadîs-i şerîfte de ulaşmıştır ki, **"Resûlullah (s.a.v), bir cinnîyi tutarak mescidin direğine bağlamak istedi. Sonra, Süleymân (a.s)'ın duâsını tefekkür etti de, cinnîyi salıverdi."**

İşte bu izâhtan anlaşılmıştır ki, Süleymân (a.s)'ın **"rabbigfir lî veheb lî mülken lâ yenbagî li ehadin min ba'dî"** (Sâd, 38/35) **"Rabbim mağfiret et, bana bir mülk ihsân et ki, benden sonra o mülk kimseye verilmesin"** demekten kastı, bu tür ilâhî halîfelik ile iddiâyı ve zuhûru talep etmektir.

İşte bu Süleymân (a.s)'ın istediği, tam bir şekilde kendisinden sonra kimseye verilmemiştir. Fakat ba'zı husûslarda olmak üzere, nebîlerde ve nebîlere tâbi' olan evliyâda o ilâhî halîfelik zuhûr etmiştir.

Bilinsin ki;

- Zebûr, işârette fiilî sıfatların tecellîlerinden ibârettir.

- Tevrât ise, yalnız sıfâtî isimlerin hepsinin tecellîlerinden ibârettir.

- İncil, yalnız zâtî isimlerin tecellîlerinden ibârettir.

- Furkân, ister zâtî olsun, ister sıfâtî olsun, isimlerin ve sıfatların hepsinin tecellîlerinden ibârettir.

- Kur'ân ise, zâtın saltlığından ibârettir.

Kur'ân'a, Furkân'a, Tevrât'a âit gerekli izâhlar yukarıda geçmiştir.

Zebûr'un fiilî sıfatların tecellîlerinden ibâret olmasının sebebi, ilâhî kudrete dönük fiillere âit kısımların tafsîline âit olmasındandır. Bunun için Dâvud (a.s.);

- Âlemde Allâh'ın halîfesi oldu ve Zebûr da, kendisine vahyolunan hükümler ile zuhûr etti.

- Sâbit dağları yürütür;

- Demiri yumuşatır;

- Mahlûkların hepsine hükmü geçerli olurdu.

Sonra bu mânevî saltanâta Süleymân (a.s) vâris oldu. Süleymân (a.s), Dâvud (a.s)'ın vârisi, Dâvud (a.s) ise mutlak olan Hakk'ın vârisidir ki, bundan dolayı Dâvud (a.s), daha üstündür.

Çünkü Cenâb-ı Hak, halîfeliği ilk olarak ona ihsân etti ve **"Yâ dâvûdu innâ cealnâke halîfeten fîl ardı"** ya'nî **"Ey Dâvud, muhakkak ki Biz, seni yeryüzünde halîfe kıldık"** (Sâd, 38/26) ilâhî hitâbına o mazhar oldu.

Süleymân (a.s) için de böyle bir mazharlık olmuşsa da, kendisiyle sınırlı olarak sâdece gerçekleşen ihsânı daha sonradır.

Dâvud (a.s), ilâhî halîfeliğin zâhiren ve bâtınen tek bir kimseyle sınırlandırılamayacağını bildi. Cenâb-ı Hak ona bu halîfeliği zuhûr yönüyle verdi. Dikkât edersen, Süleymân (a.s)

- **"Rabbigfir lî veheb lî mülken lâ yenbagî li ehadin min ba'dî"** (Sâd, 38/35) **"Rabbim mağfiret et, bana bir mülk ihsân et ki, benden sonra o mülk kimseye verilmesin"** diye talepte bulunduğu zaman, Cenâb-ı Hak cevâben;

- **"Fe sehharnâ lehur rîha tecrî bi emrihî"** ya'nî **"Bunun üzerine Biz, rüzgârı ona itâatkâr yaptık; emriyle eserdi"** buyurdu.

Sonra da Süleymân (a.s)'a ihsân edilen ilâhî iktidârları Cenâb-ı Hak Kur'ân'da saydı. Fakat "Süleymân'a istediğini verdik" demedi.

Çünkü, Süleymân'ın istediği, halk edilmişlerden hiç bir kimseye mahsûs olamaz. O ilâhî bir tahsîsdir. Hak Teâlâ hangi zuhûr yerinde zâtıyla zuhûr etmek isterse, o zuhûr yeri yeryüzünde Allâh'ın halîfesi olur.

"Ve lekad ketebnâ fîz zebûri min ba'diz zikri ennel arda yerisuhâ ibâdiyes sâlihûn" ya'nî **"Biz zikrden (Tevrât'tan) sonra Zebûr'da, arzda kullarımız içinde sâlihler vâris olur diye yazdık"** (Enbiyâ, 21/105) âyeti, buna işârettir.

- "Sâlihler"den kasıt, ilâhî verâsete sâlih olan kimse, demektir.

- "Arz" ile kasıt, "Hakk'a dönük tecellî yerleri ile halka dönük ma'nâlar arasında kastedilen vücûda âit hakîkatler" demektir, **"inne ardî vâsiatun fe iyyâye fa'budûn"** ya'nî **"muhakkak arzım (vücûda âit hakîkatlerim) geniştir; öyleyse Bana ibâdet edin"** (Ankebût, 29/56) âyeti buna işârettir.

- "İlâhî en büyük memleket Allah'tan, yâ'nî, süleymânî hakîkatten sonra başkasına layık olmaz şeklinde i'tibâr edilirse, Süleymân (a.s)'ın duâsı geçerli olduğu için, ona icâbet edilmiştir," dersen, sözünde doğrusun.

- Yok eğer, "ilâhî halîfeliğin Süleymân (a.s) ile sınırlanması mümkün olmadığından ve Süleymân (a.s)'dan sonra "kutublar" ve "ferdler" için de bu halîfeliğe nâil olmak mümkün bulunduğundan, Süleymân (a.s)'ın duâsına icâbet edilmemiştir," dersen, yine sözünde doğrusun.

Artık nasıl istersen, öyle i'tibâr et!

Dâvud (a.s), ilâhî halîfeliğin kendisiyle sınırlanmasını imkân dışı gördüğünden, bu talebini terk etti. Süleymân (a.s) ise, kendisine âit mânevî Hakk'ın ilâhî zuhûr yerlerinde ferdliğini istediği için, ilâhî edeb yönüyle hareket ederek, ilâhî halîfeliğin kendisiyle sınırlanmasını taleb etti.

Her ne kadar bu tür bir taleb imkân dışı ise de, ilâhî kapasite ve vücûda âit imkân i'tibârı ile câizdir.

Lâkin böyle bir devlete bir kimse nâil olmuş mudur, olmamış mıdır? Burası bilinmez.

İşte bu makâmda Cenâb-ı Hak evliyâsından haber vererek;

- **"Ve mâ kaderûllâhe hakka kadrihî"** ya'nî **"Allah'ın kadrini hakkıyla takdîr edemediler"** (En'âm, 6/91) ve;

- **"Subhâne rabbike rabbil izzeti ammâ yasifûn"** ya'nî **"İzzet sahibi olan senin Rabb'ın onların vasıflandırmalarından münezzehtir"** (Sâffât, 37/180) buyurmuştur.

Bu bakış açısından Süleymân (a.s)'ın talebi gibi bir taleb, imkân dışıdır.

İşte bunun içindir ki, Sıddık-ı Ekber (r.a), **"İdrâke ulaşmaktan âciz olmak, idrâktir"** buyurmuştur.

Yine bunun içindir ki, Resûlullah (s.a.v) **"Senin kendi nefsine ettiğin senâ gibi, ben sana hamd ve senâ edemem"** buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.v), hâsıl olması mümkün olmayan şeyi talep etmekte edeb göstererek Rabb'ının kemâlatını zuhûra çıkartmak için aczini i'tirâf etmiştir.

Oysa Resûlullah (s.a.v), Cenâb-ı Hakk'a Hz. Süleymân (a.s)'dan daha fazla âriftir. Süleymân (a.s), isteğini sonlu zannederek hâsıl olmasını taleb etti.

Resûlullah (s.a.v), sonun olmayışını tamamıyla idrâk etmiş olduğundan, idrâk edilemeyecek şeyin idrâkini talep etmekten yana edeb gösterdi.

Ya'nî demek istiyorum ki, edeb göstererek öyle bir maksadın hâsıl olmasına ilişkin duayı terk etti.

Çünkü Resûlullah (s.a.v), Allah'ın bu ilâhî halîfeliğin bir yer ile sınırlanmasını kimse için yapmadığını biliyordu.

O zâtî husûsî bir mes'eledir ve onu Cenâb-ı Hak, bütün mahlûklarından gizli olarak, kendisi için seçmiştir.

Bu izâha göre sen, iki zâtın arasındaki farkı düşün!

Birisi Rabbına ma'rîfet husûsunda sonlu bir haddi, öbürü de Rabb'ına ma'rifet husûsunda nihâyet olmadığını söylemektedir!

İşte bu makâmdadır ki, evliyâdan "Muhammediyyûn" sınıfına dâhil olanlar bir takım sözler söylemişlerdir. Örneğin;

- Şeyhimiz Abdülkâdir Geylânî hazretleri, nebîler zümresine hitâben "Size nebîlik lâkabı ihsân edildi. Bize size ihsân edilmeyen ihsân edildi" demiştir.

Bunu İmâm Muhyiddin İbnü-l Arabî hazretleri, **Fütûhât-ı Mekkiyye**'de geçerli isnâd ile beyân etmiştir.

- Şeyh Velî Ebû'l-Gays İbn Cemîl hazretleri de "Biz evliyâ, bir denize daldık ki, nebîler o denizin sâhilinde durmaktadır" demiştir.

Bu tür sözlerin te'vîl ile başka yönleri olsa da, bizim görüşümüzde mutlak nebî, mutlak velîden daha üstündür.

İnşaallâhu Teâlâ, nübüvvet ve velâyete âit bu kitabta özel bir bölüm gelecektir.

Allah, doğru yola hidâyet eder.

İncil Hakkındadır

Cenâb-ı Hak, İncil'i Îsâ (a.s)'a Süryânî lügatıyla indirdi ve İncil, on yedi lisân üzerine okundu.

Kur'ân'ın başının "Bismillâhirrahmanirrahîm" oluşu gibi, İncil'in başı da "Bi-ismi'l-Eb ve'l-Üm ve'l-İbn"dir. Îsâ (a.s)'ın kavmi, bu besmeleyi zâhirine bağlayarak, baba, ana, oğul denileni "Rûhu'l-Kuds, Meryem ve Îsâ"dan ibârettir zannettiler. Onun için "Allah, üçün üçüncüsüdür" dediler. Bilmediler ki;

- "**Eb** ya'nî baba" ile kasıt "Allah" ismi;

- "**Üm** ya'nî ana" ile kasıt "hakîkatlerin mâhiyeti" ta'bîr edilen zâtın özü;

- "**İbn** ya'nî oğul ile kasıt ise "Kitâb", yâ'nî mutlak vücûddur. Çünkü mutlak vücûd, zâtın künhünün ya'nî özünün fer'i ve netîcesi olduğundan "ibn" demektir. Kur'an'da **"ve indehu ümmül kitâb"** ya'nî **"Ümmü'l Kitâb O'nun indindedir"** (Ra'd, 13/39) buyrulması, bu bahsettiğimize işârettir.

Bunun ayrıntıları **"Ümmü'l Kitâb"** bahsinde geçmiş idi.

Îsâ (a.s)'ın kavminin yaptıklarına karşı cevâb olarak Cenâb-ı Hakk'a;

- **"Mâ kultu lehüm illâ mâ emertenî bihî"** ya'nî **"Ya Rabbi, ben kavmime senin (teblîğ hakkında) emrinden başka bir şey söylemedim"** (Mâide, 5/117) demesi buna işârettir.

Îsâ (a.s)'ın teblîği ise;

- **“eni’budûllâhe rabbî ve rabbeküm”** ya’nî **"Benim ve sizin Rabb’ınız olan Allah'a ibâdet edin"** (Mâide, 5/117) demesidir.

Îsâ (a.s)'ın bu şekildeki cevâbından besmelenin zâhiri üzerine yüklenmemesinden ve bahsedilen âyet-i kerîmedeki sözü ilâve etmesinden de belki o besmelenin ma'nâsını beyân ve izâhta kavminin vehmettiği şeyi kaldırdığı anlaşılır.

Kavminin vehmettiği şey ise, yukarıda söylediğim şekilde besmelenin zâhirine bağlamakla “ibn, üm ve rûhu'l-kuds”dan ibâret olduğu şeklinde yanlış bir zanna kapılmalarıdır.

Îsâ (a.s)ın bu beyân ve izâhtaki ilâvesi Allah indinde kendinin berâatini sağlamıştır.

Çünkü Îsâ (a.s) kavmine hakîkati beyân ve izâh etti, fakat kavmi, Îsâ (a.s)’ın izâhı üzerinde durmayarak, Allah'ın kelâmından kendi anladıkları ne ise, o şekilde yanlış bir zanna kapıldılar.

Şu halde Îsâ (a.s)'ın cevâb makāmında;

- **“Mâ kultu lehüm illâ mâ emertenî bihî”** ya’nî **"Ya Rabbi, ben kavmime senin (teblîğ hakkında) emrinden başka bir şey söylemedim"** demesi, kavmi için özür beyânından ibâret olmuş olur. Yâ'nî Îsâ (a.s);

"Önce bahsedilen bu besmeleden ibâret olan İncil ile beni kavmime gönderen Sensin. Ve ben onlara Senin emrini teblîğ edince, senin kelâmından zâhir olan ne ise, onun zannına kapıldılar.

Onların bu zannları kendilerinde oluşmuş olan ilmin netîcesidir. Onları azarlama ve ayıplama, yâ Rabbi!"

tarzında bir ma'zeret beyân etmiştir.

Bu izâha göre onların şirkleri, tevhîdin aynından ibâret olmuş olur. Çünkü Îsâ (a.s)'ın kavmi, kendilerinde vukû' bulan ilâhî haber ile kendilerinde oluşmuş olan ilmin gereği ne ise, onu işlediler. Bundan dolayı onlar ictihâd edip de, ictihâdında hatâ eden ictihâd verici gibidirler. İctihâdında hatâ eden ictihâd verici için, yine de ictihâdı için mükâfat vardır.

Îsâ (a.s)'a Cenâb-ı Hakk'tan:

- **"e ente kulte lin nâsittehizûnî ve ummiye ilâheyni min dûnillâhi"** (Mâide, 116) yâ'nî, **"Sen Allah'ı bırakın da, beni ve vâlidemi ilâh olarak edinin diye insanlara söyledin mi?"** diye, ilâhî soru sorulunca, Îsâ (a.s) yukarıdaki ma'zereti öne sürdü. Bunun içindir ki,

- **"eni'budûllâhe rabbî ve rabbeküm"** ya'nî **"Benim ve sizin Rabb'ınız olan Allah'a ibâdet edin"** (Mâide, 5/117) cevâbını verdikten sonra;

- **"ve in tagfir lehüm fe inneke entel azîzul hakîm"** ya'nî **"ve eğer onları mağfiret edersen, o zaman muhakkak ki Sen Azîzü'l-Hakîm'sin"** sözünü de ilave etti.

Böyle demeyip de, "Onlara azâb edersen, Sen şedîdü'l-ikâbsın" veyâ buna benzer başka bir şey söylemedi. Belki mağfireti zikretti ve mağfireti zikretmekle Hak'tan onlara mağfiret taleb etmiş oldu.

Bundan anlaşılır ki, Îsâ (a.s) kavminin haktan dışarıya çıkmadığına hükmetti.

Çünkü nebîlerden hiç birisi, azâbı haketmiş olan bir kimse için mağfiret talebini Hak'tan istememiştir. İbrâhîm (a.s) hakkındaki:

- **"Ve mâ kânestigfâru ibrâhîme li ebîhi illâ an mev'ıdetin vaadehâ iyyâhu, fe lemmâ tebeyyene lehû ennehuaduvvün lillâhi teberre'e minhu"** ya'nî **"İbrâhîm ona olan vaadinden dolayı babası hakkında mağfiret vaad etti, ne zaman ki onun Allah düşmanı olduğu belli oldu, ondan uzaklaştı"** (Tevbe, 9/114) âyeti bu konuda kesin delîldir.

Nebîlerin hepsi böyledir. Azâbı haketmiş olan kimse için mağfiret taleb etmemişlerdir. Bundan dolayı Îsâ (a.s)'ın kavmine mağfiret taleb etmesi, onların bu mağfireti hakettiklerini bildiği içindir. Çünkü, kavmi işin hakîkatinde bâtıl üzerine olsalar da, kendi nefslerinde oluşan vâkıf olmaya göre hak üzerinedirler.

Bundan dolayı işlerinin hakîkati gereği yönünden bâtıl üzerinde oldukları için, azâba uğramaya tutulsalar da, kendilerine mahsûs inanışlarında hak üzerine oldukları için, işlerinin nihâyeti inanışları yoluyla zuhûr eder.

Onun için Îsâ (a.s) ifâdeyi gâyet güzel yaparak **"İn tuazzibhüm fe innehüm ibâduke"** (Mâide, 5/118) ya'nî **"Eğer azâb edersen muhakkak onlar senin kullarındır"** dedi.

Yâ'nî sana ibâdet ediyorlardı ve sana karşı inatları yoktu ve Mevlâ'sı olmayan kâfirler gibi, Mevlâ'sı olmayanlardan da değillerdi. Şu da var ki hakîkatte onlar haklıdır.

Çünkü Hak, Îsâ (a.s)'ın, vâlidesinin ve Rûhu'l-kuds'ün hakîkatidir; belki Hak, her şeyin hakîkatidir. İşte Îsâ (a.s)'ın dediğinin ma'nâsı budur.

Îsâ (a.s), kavminin Allâh'ın kulları olduğuna şâhidlik etti. Bu şâhidlik ise yeterli bir şâhidliktir. Yine bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak sonrasında gelen âyette **"hâzâ yevmu yenfeus sâdikîne sıdkuhüm"** ya'nî **"Bu o gündür ki, sâdıklara sadâkatları fayda verir"** (Mâide, 5/119) buyurdu.

Bu âyet, Îsâ (a.s)'ın taleb ettiği şeyi, Cenâb-ı Hakk'ın kabûl ettiğine işârettir. Bundan anlaşılıyor ki, Îsâ (a.s) "Kavmim işin hakîkatine göre muhâlefette iseler de, kendilerine zâhir olan şey ile benim sözümü te'vîl etme husûsunda ve bu i'tibâr ile nefslerinde sâdık oldukları için bu sadâkatları Allah'ın indinde kendilerine menfâat sağlar" demek istiyor.

Şu kadar var ki, bu şekilde menfâat sağlamaları, Rabb'larının indindedir, başkasının indinde değildir.

Çünkü biz, zâhire ve işin hakîkatine göre onların dalâlette olduğuna hükmederiz. Bunun için "azâba tutulmuşlardır" deriz.

Îsâ kavminin kendi nefslerindeki inanışlarının hakîkati, netîce i'tibâriyle Allah ile berâber bir tür hak üzerine olduğu için, onların bu inanışlarındaki sadâkatları Allah indinde kendilerine menfâati gerektirmiş olarak, hükümlerinin netîcesi de ilâhî rahmet ile netîcelenmiştir.

Cenâb-ı Hak, onlara nefslerinde Îsâ (a.s) hakkındaki inanışları yönüyle tecellî etmiş ve inanışları bu şekilde gözükmüş olduğundan, bu bakış açısından hak üzerine oldukları anlaşılmıştır.

Sonuç olarak; Hak, onlara inanışları yönüyle tecellî etmiştir. Çünkü, Cenâb-ı Hak kulunun kendine zannı ne yönde ise, ona göredir.

Bahsedilen bu izâhlardan netîce olarak şu anlaşılır ki, İncil zât isimlerinin tecellîlerinden ibârettir. Yâ'nî, zâtın isimlerdeki tecellîsi demektir. Bundan dolayı Îsâ da, Meryem de, Rûhu'l-kuds de Cenâb-ı Hakk'ın Îsâ kavmine vâhidiyyetle tecellîsidir ve bu tecellî bahsedilen tecellîlerdendir. Yâ'nî zât isimlerinin tecellilerindendir.

Îsâ kavmi, Hakk'ı bu zuhûr yerlerinden her zuhûr yerinde gördüler. İşte bu tecellî i'tibârı ile, Îsâ kavmi zanlarında haklı olsalar da, hatâya ve dalâlete de düşmüşlerdir. Hatâları şundandır ki;

- Hakk'ın Îsâ'da, Meryem'de ve Rûhu'l-kuds'de sınırlandığını zannettiler.

Dalâletleri şundandır ki;

- İzâh edilen bu vâhidiyyette mutlak cisimlenmeye ve kayıtlı teşbîhe inandılar. Oysa vâhidiyyette bu şekilde kayıtlamak câiz değildir.

İşte hatâ ve dalâletlerinin kaynağı budur. Bunu anla!

İncil'de en esaslı bir şekilde bahsedilen ilâhî kâide, lâhutî nâmûsun nâsût vücûdda kıyâmı kâidesidir. Bu da, Hakk'ın halkta açığa çıkışının gereğinden başka bir şey değildir.

Fakat Nâsâra, bu mes'elede cisimlendirmeye ve ulûhiyyetin belirli bir yer ile sınırlanması gibi yanlış bir fikre kapıldıkları için, İncil'de bulunan bahsedilen bu kâideye muhalefet etmişlerdir.

Hakîkatte ise İncil hükümleriyle hareket eden "Muhammedîyyûn"dur. Çünkü İncil, bütün kemâliyle öz olarak Kur'ân âyetlerinden bir âyette bulunmaktadır.

O âyet de **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** ya'nî **"ve ona rûhumdan üfledim"** (Hicr, 15/29) âyetidir. Allah'ın rûhu ise, Allah'tan gayrı bir şey değildir.

Cenâb-ı Hak, bu âyetle Âdem'de açığa çıkışını haber vermiştir ve bu haberini **"Se nurîhim âyâtinâ fîl âfâki ve fî enfüsihim hattâ yetebeyyene lehüm ennehül hakk"** ya'nî **"Âyetlerimizi âfâkta ve enfüste onlara göstereceğiz. O'nun hak olduğu onlara belli olsun diye"** (Fussilet, 41/53) âyetiyle de te'yîd etmiştir.

Yâ'nî "âfâk" denilen âlemin tamâmında ve "enfüste" ya'nî kendi nefslerinde hak olan O'dur.

Sonra da o geçmişteki haberi;

- **"İnnellezîne yubâyiûneke innemâ yubâyiûnallâhe"** ya'nî **"Muhakkak ki sana bîat edenler Allah'a bîat ederler"** (Fetih, 48/10) ve;

- **"Men yutiır resûle fe kad atâallâhe"** ya'nî **"Kim Resûl'e itâat ederse Allah'a itâat etmiş olur"** (Nisâ, 4/80) âyetleriyle açık bir şekilde söylemiştir.

İşte açıklanan bu şekil yönüyle ümmet-i Muhammed, işin hakîkatine vâkıf olma husûsunda hidâyete nâil olmuşlar ve Hakk'a âit vücûdu sâdece Âdem (a.s) ile sınırlamamışlardır.

Her ne kadar, **"ve nefahtü fîhi min rûhî"** ya'nî **"ve ona rûhumdan üfledim"** (Hicr, 15/29) âyeti, yalnız Âdem'i belirtmişse de, ümmet-i Muhammed edeb göstererek, Âdem ile kastedilenin insânî türün ferdlerinden her ferd olduğunu bilmişler ve Hakk'ı vücûd cüz'lerinin her cüz'ünde kemâliyle müşâhede etmişlerdir.

Ve bu şekilde, Cenâb-ı Hakk'ın **"hattâ yetebeyyene lehüm ennehül hakk"** ya'nî **"tâ ki hak olduğu onlara belli olsun"** (Fussilet, 41/53) ilâhî emrine uymuşlardır.

İşte Muhammed (s.a.v) ve ona tâbi' olan müslümanlar, bu şekilde tam olarak hak üstündedirler.

Eğer bu âyet, İncil'de inmiş olsaydı, Îsâ (a.s)'ın kavmi de bu hakîkate vâkıf olurlardı.

Fakat böyle olamaz, yâ'nî İncil'de nâzil olamaz. Çünkü Cenâb-ı Hak, indirdiği her kitâb ile bir çoklarını dalâlette bırakmış ve bir çoklarını da hidâyete ulaştırmıştır. Nitekim, Kur'ân-ı Azîm'de buna dâir âyet-i kerîme vardır.

Resmî âlimleri görmüyor musun ki, yukarıda geçen iki âyetin te'vîlinde nasıl dalâlete düştüler de, kendi zannlarına kapıldılar.

Her ne kadar onların kapıldıkları zan da Hakk'ın vecihlerinden bir vecih ise de, resmî âlimler indinde muhkem olan zâhir usûl gereğince kendileri Allah'tan ve Allah'ı bilmekten uzak düşmüşlerdir.

Fakat hakîkat erbâbı, yine bu iki âyet ile ma'rifetullâha nâil olma hidâyetine mazhar olmuşlardır.

Öbürleri için dalâlet sebebi olan şey, bunlar için hidâyet sebebidir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"yudıllu bihî kesîran ve yehdî bihî kesîrân ve mâ yudıllu bihî illel fâsıkîn"** ya'nî

"Cenâb-ı Hak, bununla bir çoklarını dalâlette bırakır ve bir çoklarını hidâyete erdirir ve dalâlette bıraktıkları fâsıklardan başkası değildir" (Bakara, 2/26) buyurmuştur.

Araplar, yumurta büzülüp de yavru çıkarmaya elverişli olmadığı zaman "fesekatü'l beyza" ya'nî "yumurta cılk oldu" derler.

Burada **"fâsıkîn"** ya'nî "fâsıklar"dan kasıt, "ilâhî tecellîyi kabûlden yana kâbiliyyetleri cılk olmuş olan kavim" demektir.

Çünkü bu tür kimselerin indinde, "Allah, halkta zâhir olamaz" düşüncesi sâbittir.

Hakk, halkta zâhir olamaz değil, belki o tür kimselerde zâhir olmaz.

Resmî âlimlerden bahsediyorduk. Resmî âlimler, kendi kapıldıkları zannın yönüyle "ilâhî zât" hakkındaki hükümlerden olan tenzîhe âit usûl ve kâidelerden bu şekilde bildikleri te'yîdler ile hareket ederek, aynî husûsları terk etmişler ve hükmî vasıfları almışlardır.

Bilmiyorlar ki, o hükmî vasıflar ayniyle ve kemâliyle, aynî husûslar ve Hakk'a âit halka dönük vücûd içindir.

Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerîm'in bir çok yerlerinde bu hakîkati kendinden haber vermiştir.

- **"fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh"** ya'nî **"Artık ne tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın vechi oradadır"** (Bakara, 2/115) ve;

- **"Ve fî enfüsiküm, e fe lâ tubsirûn"** ya'nî **"Ve kendi nefslerinizde de vardır. Hâlâ mı görmüyor musun?"** (Zâriyât, 51/21) ve;

- **"Ve mâ halaknes semâvâti vel arda ve mâ beynehumâ illâ bil hakkı"** ya'nî **"Biz semâları ve yeryüzünü ve o ikisinin arasındakileri ancak hak olarak halk ettik"** (Hicr, 15/85);

- **"Ve sahhare leküm mâ fîs semâvâti ve mâ fîl ardı cemîan minhu"** ya'nî **"Ve göklerde ve yerde olanların hepsini kendinden size amâde kıldı"** (Câsiye, 45/13)âyetleri bu konuda kesin delîllerdendir.

Bundan başka Hz. Peygamber'in **"Allah, kulunun kulağı, gözü, eli ve dilidir"** ma'nâsında olan hadîsi de, bu konuda delîldir. Bunlardan başka sayılması mümkün olmayan bunlara benzee delîller de vardır.

Bunu anla!

Allah hakkı söyler ve yolu gösterir.

Cenâb-ı Hakk'ın Her Gecenin Son Üçte Birinde Dünyâ Semâsına İnmesi Hakkındadır

Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz'in **"Cenâb-ı Hak, her gecenin son üçte birinde dünyâ semâsına inerek "bir şey isteyen yok mu?" der"** hadîs-i şerîfi, Cenâb-ı Hakk'ın vücûd zerrelerinden her zerrede açığa çıkışına işârettir. Bu hadîsteki;

- **"Gece"** ile kasıt, halka dönük zulmet ya'nî karanlıktır.

- **"Dünyâ semâsı"** ile kasıt, halkın vücûdunun zâhiridir.

-**"Son üçte bir"** ile kasıt, halkın vücûdunun hakîkatidir. Çünkü mevcûdlardan her şey, üç kısma ayrılır:

- Bir kısmı, zâhirdir. Bu kısma "mülk" ismi verilir.
- Bir kısmı, bâtındır. Bu kısma, "melekût" ismi verilir.
- Üçüncü kısım, mülke ve melekûta dönük kısımlanmadan yana münezzehtir. İşte hadîs-i şerîfte işâret diliyle "son üçte bir" denilen bu kısım, ilâhî ceberûta âit kısımdır.

"Ceberûta âit kısım, kısımlanmadan yana münezzehtir", dedik. Çünkü, bir şeyin kısımlanamaması dikkâte alınırsa;

- O şey için sûretinden ibâret olan zâhirinden, nefsten ibâret olan bâtınını akletmek zarûrî olduğu gibi;

- O şeye kıyâm sebebi olacak bir hakîkâtin varlığının bulunması da zarûrîdir.

İşte "son üçte bir" ile işâret edilen âşikâr oldu

- **"Hakk'ın inmesi"** ise, halka dönük teşbîh nefsinde Hakk'ın tenzîh ile zuhûru demektir.

Bu hadîs-i şerîfle başka bir işâretle, başka bir i'tibârı dikkâte almak da mümkündür. Bu işâret bundan önceki işâretten daha yüksektir. Bunun izâh edilmesi, aşağıdaki ilme bağlıdır.

- **"Son üçte bir"** ile kasıt, kul üzerine tecellî eden ilâhî sıfatlardan ibârettir. Ve zât hakîkâtinin zuhûru ancak, o tecellî eden sıfatın sonlarındadır; ne başlarında, ne ortalarında olmaz. Bu bizzat yaşanan bir husûstur, ancak keşf ile bilinir.

"Zât hakîkatinin zuhûru, tecellî eden sıfâtın sonlarındadır" dedik, oysa sıfatlardan hiç bir şey için de, bir son yoktur. Bahsettiğimiz son ise, zât hükümlerinin başlamasıdır. Bu durumda zâtın zuhûru, sıfâtın gecesinin son üçte birinde zâhir olur demektir.

- **"Dünyâ semâsı"** ta'biri, Hakk'ın, ilâhî isimler ile halk tarafından bilinmesine sebeb olan sıfatlara inmesi demektir. Zâta ve sıfatlara nisbetle ilâhî isimler, dünyâ demektir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın pek yüce sıfatlarına karşı, halkın da ona karşı ubûdiyyeti ya'nî kulluğu vardır. Ubûdiyyet ya'nî kulluk, ulviyyetin tam zıddı olan "denâet ya'nî alçaklık"tan türemiş olarak, dünyâdır. İlâhî isimler ise, halkın ubûdiyyetine kıyâm sebebi olan dünyâ semâsı demektir.

Bahsedilen bu i'tibârlar yönüyle şu anlaşılır ki;

Cenâb-ı Hak, kullarına o kulların bilmiş olduğu sıfatlarda zâhir olur ve bu zâhir olma, o sıfatların zuhûrundaki nihâyetlenmenin zamanında oluşur.

Yâ'nî ilâhî kullar, bahsedilen sıfatların **zuhûrunun kemâlinden** evvel sıfâtla berâberdirler, Allah ile berâber değildirler.

İlâhî sıfatlar zuhûrda nihâyetlenmeye başlayınca, ilâhî kullar sıfât ile değil, zât ile berâber olurlar. Bunu anla!

Bu hadîs-i şerîfin sır yoluyla başka bir işâreti de vardır. Bu son işâret evliyâdan kâmil olanlar hakkında gerçekleşir. Bunun izâhı şöyledir:

- **"Gece"** ile kasıt, ilâhî zâttır;

- **"Son üçte bir"** ile kasıt, zâta nisbetle mümkün olan ma'rifetin ya'nî ârifliğin kemâlidir. Çünkü Hakk'ı ârif olmak, iki şekilde olur. Birisi, kemâlini idrâk etmenin mümkün olduğu ma'rifet, diğeri de, kemâlinin idrâk edilmesi mümkün olmayan ma'rifettir. İşte "son üçte bir" ile kastedilen, Hakk'a nisbetle mümkün olan ma'rifetin kemâlidir. Çünkü velînin Cenâb-ı Hakk'ı ma'rifeti üç şekilde olur:

- Birinci ma'rifet, **"Nefsine ârif olan, Rabb'ına ârif olur"** hadîsinin ma'nâsını ma'rifettir. Bunun ma'nâsı üçüncü bölümdeki "SIFÂT" bahsinde geçti.
- İkinci ma'rifet, ulûhiyyeti ma'rifettir. Bu da, Cenâb-ı Hakk'ın zâtını hakettiği sıfatlarla bilmektir. Bu ikinci ma'rifet, nefse ârif olmakla kaydedilen Rabb'ına ârif olmaktan sonra olur.

- Üçüncü ma'rifet, ilâhî bir yaşayıştan ibârettir ki, kulun vücûduna sirâyet eder ve kul o ma'rifetle Rabb'ı hakkında gaybtan şehâdete iner. Yâ'nî, madde bedeninde rubûbiyyet eserleri açığa çıkar. Bu derecede kulun eli için kudret, dili için tekvîn, ayağı için adım ve gözü için kendisinde hiç bir şey gizlenmemek üzere açılma, kulağı için vücûda âit hazretteki her konuşanın sözünü dinleme kudreti oluşur. Bu ma'nâya Resûlullah (s.a.v) meşhûr olan **"Ben onun işiten kulağı, gören gözü olurum…"** hâdis-i kudsîsinde işâret buyurmuştur. Bu derecede Hak zâhir, kul bâtındır.

Bu izâhlardan şu şekilde anlaşılır ki,

- **"Rabb'ın inmesi",** rubûbiyyettin gereklerinden olan ilâhî eserlerin ve sıfatların zuhûrudur.

- **"Dünyâ semâsı"** ile kasıt da, velînin zâhir cismidir.

- **"Son üçte bir"** ile de kastedilen, kulun vücûduna sirâyet eden ilâhî yaşantının ma'rifetidir.

İşte ilâhî kul için mahk ve sahk denilen çok yüksek hâl, bu şekilde oluşur ve bu şekilde tamâm olur.

İlâhî kul bu dereceye ulaşınca, Hak kendisinde tahakkuk eder.

- **"Her gece"** ta'bîrinden murâd, her bir velîdeki her zâtî zuhûrdan ibârettir.

Bunu anla!

Bizim bu konuda izâh etmeye çalıştığımız bu hadîsin pek yüksek ibâresine dâir olan sözlerimizden dolayı, hadîsi zâhir ifâdesinden çıkarma!

Sen bizim dikkât çektiklerimizle tahakkuk etmekle berâber, hadîs-i şerîfin zâhirî ifâdesini de terk etme!

Çünkü Risâlet-meâb (s.a.v) hazretlerinin hadîsleri, sonu olmayan sırları ihtivâ edicidir.

Resûlullah'ın (s.a.v) kelâmının zâhiri de vardır, bâtını da; her bâtının zâhiri olduğu gibi, her zâhirin de bâtını vardır. Bu yedinci bâtına kadar tahakkuk edebilir.

Çünkü Resûlullah (s.a.v) **"Kur'ân âyetlerinin birbiri içinde yedi bâtını vardır"** buyurmuştur.

Resûlullah'ın (s.a.v) kelâmı da, ilâhî kelâmdan bir şu'bedir. Çünkü Resûlullah (s.a.v), hevâsından konuşmaz. Söyledikleri Cenâb-ı Hak'dan kendisinde vukû' bulan vahiylerdir.

Cenâb-ı Hakk'ın salâtı, selâmı, teşrîfi, ta'zîmi, temcidi, tekrîmi, o Resûl'e olsun.

Fâtiha-i Kitâb Hakkındadır

"Fâtiha-i Kitâb", seb-i mesânîden ibârettir. Seb-i mesânî de yedi nefsî sıfattır.

Onlar da hayât, ilim, irâde, kudret, semi', basar, kelâmdır.

Resûlullah (s.a.v), **"Cenâb-ı Hak, Fâtiha'yı kuluyla kendi arasında taksîm etti"** buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîf, vücûdun halk ile Hak arasında taksîm edilmiş olduğuna işârettir.

Zâhiriyle halk olan insan, bâtını i'tibâriyle Hak'tır. Şu halde vücûd, bâtın ile zâhir arasında taksîm edilmiştir. Dikkât et, nefsî sıfatlar ayniyle Resûlullah (s.a.v)'in sıfatlarıdır. Cenâb-ı Hak hayydır, âlimdir denildiği gibi, Resûlullah (s.a.v) hakkında da hayydır, âlimdir denilir. Diğer beş sıfât da böyledir.

İşte bu izâh, Fâtiha'nın Allah ile kul arasında taksîmi demektir.

Fâtiha-i şerîf, ihtivâ ettiği kendisine delîl olunanlarla insânî yapıya işârettir. Çünkü Cenâb-ı Hak, vücûdun kilitlerini o insanî yapı ile açmıştır.

Fâtiha'nın Allah ile kulu arasında taksîmine gelince;

Bu taksîm, insan her ne kadar zâhiren halk ise de, Hakk'ın insânî hakîkat olduğuna işârettir.

Çünkü insan, kulluk vasıflarını ihtivâ ettiği gibi, rubûbiyyet vasıflarını da toplamıştır.

Çünkü Allah, onun hakîkatidir. O hakîkat dahi, Muhammed (s.a.v.)'den ibârettir. Bu konuda Muhammed (s.a.v)'den başka bir şey yoktur. İki mertebede mu'teber olan, iki memlekette mevcûd olan odur. Bundan dolayı Hak da odur, halk da odur.

Hele bir bak! Cenâb-ı Hak, Fâtiha'yı;

- Allah üzerine hamd ve senâ arası ile;

- Kula duâ arasında nasıl taksîm etmiştir.

Bundan dolayı kul;

- Vücûda âit aynî ve hükmî ilâhî kemâlât arası ile,

- Şuhûda âit halka dönük aynî noksanlıklar arasında taksîm edilmiştir.

Şu halde kul, fâtihatü'l-kitaptır, seb'u'l-mesânîdir.

Bu sûre-i şerîfte sayfaların sığdıramayacağı sırlar olduğu gibi, bize göre de açıklanması câiz olmayan sırlar vardır.

Bundan dolayı ilâhî kelâmı bereketlendirme maksâdına dayalı olarak Fâtiha sûresinin zâhirine bağlı sözler söyleyeceğiz.

"Bismillâhir rahmânir rahîm; El hamdu lillâhi rabbil âlemîn"

Kur'ân'ın başı olan, besmeleye bağlı olarak **"El-Kehfu ve'r-Rakîmu Fî Şerhi Bismillâhirahmânirrahîm"** isminde yazdığımız kitapta, besmele için yeterli izâhlar vardır. Besmelenin şerhini anlamak isteyenler, o kitabı incelesinler. Burada da besmeleye bağlı işâret yoluyla biraz söz söyleyeceğiz çünkü yeri gelmiştir.

Arâpça âlimleri, "besmelenin başındaki "**B**" harfi istiâne ya'nî yardım istemek içindir" demişlerdir. Bunun ma'nâsı, "Allah'ın adı **ile** şunu şunu yaparım" demektir.

"B"nin tamamlayıcısı olan fiilin düşmüş olması, her şeye kapsam olması içindir.

Besmelede işâret diliyle fiil düşünmek gerekse **"Bismillâhi yuârefullahu"** ya'nî "Allah ismiyle Allah'a ârif olunur" deriz. Çünkü Cenâb-ı Hakk'a ârif olmak için Allah isminin, senin üstüne tecellîsinden başka yol yoktur. Çünkü Allah ismi, kemâlâtı müşâhede için aynadır. İşâret ettiğimiz kemâlâtı anla!

- "Ve kâlerkebû fîhâ bismillâhi mecrâhâ ve mursâhâ" (Hûd, 11/41) ya'nî "Hakîkât denizinin gemisi, Allah ismiyle yürür ve Allah ismiyle durur; başka bir isimle yürümez ve durmaz. Kalb gemicisi, tevhîd denizinde Allah ismi gemisine biner."

- **"Ben Rahmân'ın nefesini, Yemen tarafından alıyorum"** hadîsinin çevresinde rahmâniyyet rüzgarı eserse, Rahîm isminin hidâyete rahmetiyle zât sâhiline ulaşır.

- Kalb gemicisi, îzâh edilen bu yönle zât sâhiline ulaşınca, isimlerde ve sıfatlarda münezzeh oluşa nâil olur. İşte o zaman vücûd fâtihasını fethederek, ibâdet eden ibâdet edilenin aynı olarak tahakkuk eder.

İşte o neşve ile **"El-hamdulillâh"** der. Allah, kendi zâtına hakettiği kemâl ile senâ eder. Allah'ın kendine senâsı, kendisi için olan kemâlatta aynı ile açığa çıkması ve tecellîsi demektir.

"El-hamdulillâh" kelimesindeki, **"El"** târif harfi de, kapsamlaştırma ve genelleştirme içindir. Bundan dolayı, "El-hamdulillâh" **"Külli elhamdulillâh** ya'nî "Bütün hamd Allah'a mahsûstur" demektir.

Bu durumda, Hakka dönüklük ve halka dönüklük ile hamd edilmiş sıfatların hepsinden murâd, o Allah'tır. Bundan dolayı nefsine hamd ve senâsı;

- İlâhî mertebelerde ve halka dönük mertebelerde;

- Vücûdun hakîkî mâhiyyetiyle berâber zuhûruyla olur, demektir.

Ehl-i Sünnet'in **"El"** ta'rîf harfindeki görüşü, işte bu izâh ettiğimiz şekilde kapsamlaştırma ve genelleştirme içindir.

Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet âlimlerinden ba'zıları, **"El"** ta'rîf harfi, ahd içindir" dediler. Buna göre ma'nâsı, "Allah'a lâyık olan hamd, Allah içindir" demektir.

Ve bu i'tibâra göre **"el-hamd"**daki işâret, ilâhî azamet ve rütbedeki hakedişe göre, Cenâb-ı Hakk'ın kendine senâsınadır.

Özetle, hamd makâmı, makâmların â'lâsıdır. Bunun için Muhammed (s.a.v)'in sancağı, "livâü'l-hamd" ya'nî "hamd sancağı" oldu.

Çünkü Resûlullah (s.a.v), ilâhî rütbenin hakedişine göre ecell ve â'lâ Zât'a hamd ve senâ ederek, Hakk'a dönük ve halka dönük mertebelerde zâhir oldu.

Onun bu iki şekildeki zâhir oluşu, vücûdun hakîkî gerekleridir.

"Allah" isminin "hamd"a tahsîs edilmesindeki sebebe gelince;

Ulûhiyyet, vücûdun bütün ma'nâlarını ve mertebelerini toplamıştır. Çünkü Allah ismi, vücûd hakîkatlerinden her hak sâhibine hakkını veren demektir. Bu ma'nâ, Allah isminin dışındaki isimlerde yoktur. Bunun beyânı, "Ulûhiyyet" bölümünde geçmişti. İşte bundan dolayı Allah ismi, "hamd"a tahsîs edilmiştir.

İşte bu tahsîsten sonra, bizim "insânî hakîkatten ibârettir" dediğimiz Allah ismi, **"Rabbü'l-âlemîn"** ya'nî "Âlemlerin Rabb'ı" olarak vasıflandı ki;

- Âlemlerin sâhibi ve;

- Âlemlerin benzersiz halk edicisi ve;

- Âlemlerde kâim olan ve;

- Âlemlerin zuhûr yeri ve zuhûra getiricisi demektir.

Bundan dolayı ilâhî âlemlerde ve kula dönük âlemlerde Allah'tan başka bir şey yoktur. Zâhir de O'dur, Bâtın da O'dur; Rahmân ve Rahîm ile kasıt da odur.

Rab ismine ve Rahmân ismine âit gerekli tefsîrler, bu kitabın önceki bölümlerinde geçmişti, oradan tetkîk edilsin.

Bilinsin ki;

- **"Rahmân" "Rahîm"**den daha genele dönük; Rahîm Rahmân'dan daha özele dönüktür.

- **"Rahmetî vesiat külle şey'in"** ya'nî "Her şeye kapsam olan ve her şeyi ihâta etmiş olan rahmet" (A'râf, 7/156), **"Rahmân"** isminin feyzidir.

- "Sakınanlarla, zekât verenlere" (A'râf, 7/156) mahsûs olan rahmet, **"Rahîm"** isminin feyzindendir.

- Bu konuda aslî kâide şudur ki, Rahmân isminden anlaşılan rahmete hoş olmayan şey karışabilir. Merhâmeti barındıracak şekilde, çocukları dövmekle terbiye etmek gibi ve hastaya merhametten dolayı tadı iğrenç olan ilaçı içirmek gibi. Bu iki örnekte merhâmet mevcût olmakla berâber, içine hoş olmayan şey de karışmıştır.

- Kısaca Rahmân, nerede olursa olsun ve nasıl olursa olsun ve içine hoş olmayan şey karışsın karışmasın, her türlü merhâmeti kapsar.

- Rahîm ismi böyle değildir. O isim, hiçbir şekilde içine hoş olmayan şey karışmayan rahmete mahsûstur. Bu sebebtendir ki, Rahîm isminin âhirette zuhûru daha kuvvetlidir. Çünkü cennetin ni'metlerine hoşnutsuzluk kederinin karışma ihtimâli yoktur. İşte bu salt feyz, Rahîm isminin eseridir.

Bir bak! Resûlullah (s.a.v), **"Ümmetin şîfâsı üç şeyden birindedir: Ya Kur'an'dan bir âyette, yâhut bal yalamakta, yâhut ateşle dağlanmakta. Fakat ümmetimin ateşle dağlanmasını sevmem"** hadîs-i şerîfinde, ümmetinin ateşle dağlanmasını sevmediği için Cenâb-ı Hak ona;

- **"Sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir. Size çok düşkündür, mü'minlere karşı harîstir, raûftur, rahîmdir."** (Tevbe, 9/88) âyetinde "Rahîm" demiştir. Çünkü, Resûlullah (s.a.v)'in rahmetine, hoş olmayan şeyin kederi karışmamıştır. Onun için **"rahmeten li'l-âlemîn"** ya'nî "âlemlere rahmet" olmuştur.

Cenâb-ı Hak, fâtihâda **"el-hamdulillâh"** dedikten sonra, **"el-hamdulillâh"**ın tefsîrinde izâh edilen insân ferdlerinden her ferdin zâtının aynı olan hakîkât-ı muhammedîye'yi **"Mâliki yevmü'd-dîn"** diyerek vasıflandırmıştır.

- **Melik**, kuvveti şiddetli olan hâkim demektir.

- **Yevm**, Allâh'ın günlerinden birisi olan ilâhî tecellî demektir.

- **Dîn**, "edâne" kelimesinden türemiştir; "borç vermek" demektir.

Şu halde yevmü'd-din, mevcûdların kabûle mecbûr olduğu rabbânî tecellîden ibârettir.

Cenâb-ı Hak o tecellî ile, eşyâda dilediği gibi tasarruf eder. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, mevcûdların Melik'idir.

Bu âyette **"Dîn gününün sâhibi"** şeklinde okunuş da vardır. Bu okunuşa göre, **"Dîn gününün sâhibi"** bâtın âleminin sâhibi demektir.

"Bâtın âlem" dediğimiz, kıyâmet ve saât olarak ta'bîr edilen âlem demektir.

O bâtın âlemi, içinde bulunduğumuz âlemdeki hissedilebilir sûretlerin ma'nâsı, mevcûdların rûhâniyetlerinin mahallidir.

Bunu anla!

"İyyâke na'büdü"

Yâ'nî, kendine kendisiyle hitâb ederek, "Sana ibâdet ederiz; başka kimseye ibâdet etmeyiz" dedi.

Bu âyette Arab edebiyâtının usûlünce iltifât vardır.

İltifât, "söyleyen yerinde iken muhâtaba, muhâtab yerine ise söyleyene" söylemek gibi, bir çeşit ifâde tarzıdır.

Bir şâir kendisine hitâb ederek şöyle dedi:

"Kalb seni götürdü; güzellere, neş'elenmekte."

Burada, "kalb **beni** götürdü" demesi lâzım gelirken, "kalb **seni** götürdü" diyerek, kendisini muhâtab makâmına koymuştur.

İşte Cenâb-ı Hak da **"İyyâke na'büdü"**de kendisini muhâtab alıyor.

Yâ'nî mahlûkâttaki zuhûr yerleri ile kendisine ibâdet eden O'dur. Çünkü;

- Mahlûklarda fâil;

- Mahlûkların hareket ettiricisi;

- Mahlûkların durduranı,

Cenâb-ı Hak olduğu için, mahlûkların Hakk'a ibâdeti, Hakk'ın kendisine ibâdeti demektir.

Esâsen Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkları vücûda getirmesi, isimlerine ve sıfatlarına hakkını vermek içindir.

Özetle; Hak, kendi kendisine mahlûklar ile ibâdet etmiştir.

"ve iyyâke nestaîn"

Cenâb-ı Hak **"İyyâke na'büdü"**dedikten sonra, halk lisânıyla kendisine hitâb ederek, **"ve iyyâke nestaîn"** buyurdu.

Halk lisânıyla dememizin sebebi, halk ile de Hak ile de kastedilen kendisi olduğu içindir. Cenâb-ı Hak;

- İsterse, Hak kelâmı ile kendisine hitâb edip, halkın kulağıyla onu işitir;

- İsterse, halk kelâmı ile kendisine hitâb edip, Hak kulağıyla o kelâmı işitir.

İşte bu şekilde mahlûklar ile kendisine ibâdet edenin Hak olduğunu bize bildirince, bu hakîkatin bizde de müşâhedesine dikkât çekerek, **"ve iyyâke nestaîn"** buyurdu.

Hakîki ibâdet edici olunca biz, ibâdet vesâireyi Hakk'a isnâd ederek güçten, kudretten, kuvvetten berî olmuş oluruz.

Ve bu hakîkati kendimizde ve kendimizden tefekkür ederiz ve vâhidiyyetine ârif olmaya yükselmek için Hak'tan gafil olmayız ve ilâhî tecellîler ile devlete nâil oluruz.

İşte kendileri için ezelî saâdet öne geçmiş olanlar, bu şekilde saâdetli olurlar.

Bu **"iyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn"**cümlelerinde o kadar çok büyük ma'nâlar vardır ki, bu sayfalar onun şerhine dar gelir.

Bundan dolayı yaptığımız izâh ile yetinmeye mecbûruz. Çünkü maksâdımız uzatmak değil, kısa kesmektir.

"İhdinas sırâtel mustakîm"

Sonra Fâtiha'da Cenâb-ı Hak, yine halk lisânıyla **"İhdinas sırâtel mustakîm"** buyurdu.

"Bismillâhir rahmânir rahîm"den **"Mâliki yevmid dîn"**e gelinceye kadar olan kısım, Hakk'ın lisânıyla Hakk'ın kendisinden haber vermesidir.

Fâtiha'nın ikinci yarısı ise, halk lisânıyla Hakk'a karşı hitâb etmedir. Bundan dolayı **"sırât-ı müstakîm"**, Hakk'ın zâtıyla zâtına tecellîsinden ibâret olan ahâdî şehâdet yerinin yoludur. Kur'ân'da **"sırâtullâh"** ta'bîri, buna işârettir; zuhûr tecellîsine giden yol demektir.

Cenâb-ı Hak **"İhdinas sırâtel mustakîm"** buyurduktan sonra, sırâtullâh ta'bîrindeki bütünlüğü ta'kîben, ahâdî şehâdet yerinin ehlini ayırıcı lisânıyla vasıflandırdı ve: **"Sırâtallezîne en'amte aleyhim"** buyurdu.

Ya'nî "Vücûdunla ve müşâhedenle ni'metine mazhar olanların yolunu göster." Bu tür ni'mete nâil olanlara Cenâb-ı Hak, ilâhî yakınlığının ni'metleriyle tecellî eder ve onlar **"mağdûb-ı aleyh"** ya'nî "üzerlerine gazab edilenler" değildir.

"Gayril magdûbi aleyhim" buyurması bunun içindir. "Mağdûb-ı aleyh" ya'nî "üzerlerine gazab edilenler", Allah'ın Muntakîm isminin tecellîsine uğradıkları için uzaklık ehlidirler.

Cenâb-ı Hakk'ın **"ve lâd dâllîn"** buyurması "Hakk'ın hidâyetinden yana dalâlete uğramayanlar" demektir.

Şu halde âyetin ma'nâsı: "Dalâlete uğramayanlar ve üzerlerine gazab edilmeyenlerden olarak, vücûdunla ve

müşâhedenle ni'metine nâil olanların yolunu bize göster" demektir.

Dalâlette olanlar, Hakk'ı bulmayanlardır. Bunlar yine de "üzerine gazab edilenler" değildirler. Bunlar, Allah'ı bulmamışlar ise de, rızâsını bulmuşlardır. Hak, bunları indinde değil, civârında sâkin kılar. Bu türden olanlar o kimselerdir ki, Hak onlara:

- "Ey kullarım benden dileyin" dediği zaman,

- "Yâ Rabbi rızânı temennî ederiz" demişlerdir. Cenâb-ı Hakk cevâben,

- "Benim rızâmın mükâfâtı, sizi civârımda sâkin kılmaktan ibâret kalır, daha başka dileyin" diye onlara tekrar sorduğu zaman, yine;

- "Yâ Rabbi, rızândan başka bir şey temennî etmeyiz" demişlerdir.

Çünkü, bu zümreden olanlar, Hakk'ı bilemezler; bilselerdi Hakk'ı temennî ederlerdi.

Kısaca bu zümreden olanlar, cennet bahçelerinde var edilmişlerin ni'metleriyle ni'mete nâil olmuşlardır.

Fakat Hak, onlara zâtıyla tecellî edici değildir. Onlar Rahmân'dan dalâlettedirler, cennetlerin lezzetleriyle ni'mettedirler.

Bunu anla!

Allah, hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

Tûr Sûresi İlk Altı Âyeti Hakkındadır

Cenâb-ı Hak, bizi ve seni yardımına mazhar kılsın!

Bilesin ki, bu bölüm bu kitaptaki bölümlerin dayanağıdır, bundan dolayı burada söylenecek sözlerde kalb huzûru ile derin düşünmeyi ve tefekkürü kendine şart kılmalısın.

Sözlerin zâhir yönüyle yetinme; yapacağımız tenbîhlerimizdeki işâretlerden yana kastımızı ve o işâretlerdeki incelik taşıyan ibârelerimizden daha ötede olan sırları taleb et.

Bilesin ki, Tûr ve Kitâb-ı Mestûr ile berâber bölümlerin hepsinde bahsedilen ma'nâlar, şerîatların sâhibinin sözü üzerine zâhirine sarf edilmekle berâber, bâtınî yönden bunların hepsiyle murâd sensin.

Senin enniyetin ya'nî benliğin, o ibarelerin hepsini toplamıştır.

Ma'nâların çoğalması, senin benliğindeki yönlerin çoğalmasından dolayıdır.

O ma'nâların hepsini kendinde dikkâte al; o isimler ile isim almış olan ve o sıfatlar ile sıfat almış olan sensin.

- **"Vet tûri"** (Tûr, 52/1)

Bilesin ki, Tûr ile kasıt, nefsindir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"Ve nâdeynâhu min cânibit tûril eymeni"** ya'nî **"Biz Mûsâ'ya Tûr-ı Eymen tarafından seslendik"** (Meryem, 9/52) buyurdu.

"Tûr-ı Eymen tarafından" demek, nefs tarafından demektir. Ancak bu ta'bîrden şu da anlaşılır ki, orada Tûr-ı Eymen'den başka, "eymen olmayan" bir Tûr daha vardır.

İşte bu Tûr, Mûsâ'nın kendisinde halvet ettiği dağdır. Esâsen ehlullâh tarafından mağara ve benzeri tenhâ yerlerde halvetin tercîh edilmesi usûldendir.

Özetle, orada Mûsâ'ya olan tecellî nefs tarafındandır, dağdan değildir. O dağ, Mûsâ'nın ibâdet ettiği mekânın bulunduğu yerin adıdır.

- Dağın parçalanması, Mûsâ'nın ilâhî bakâ tecellîsiyle kendisinden fânî olmasından ibârettir.

- Mûsâ'nın bayılması, nefsin tam parçalanıp yok olması demek olan, mahk ve sahktan ibârettir. Mûsâ yok oldu; kul olan Mûsâ'dan eser kalmadı. Hak, zevâl bulmaz olarak bâkî kaldı.

- Bundan dolayı Mûsâ Rabb'ını görmedi, Allah, Allah'ı gördü. Bununla berâber arada Mûsâ olarak ta'bîr edilmiş olan zâttan başka da bir şey yoktur.

Bu ma'nâya Cenâb-ı Hak Kur'an'da **"len terânî"** ya'nî **"sen beni elbette göremezsin"** (A'râf, 7/143) demekle, işâret etmiştir.

Bu sözün ma'nâsı odur ki, "sen mevcûd oldukça, ben senden kayıbım. Eğer beni bulursan, sen kaybolursun." Kadîm olanın zâhir oluşu ânında sonradan olanın bâkî kalmasına imkân yoktur. Bu ma'nâya Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri, "Sonradan olma olan, kadîme bitişince sonradan olmanın eseri kalmaz" sözüyle işâret etmiştir. İmâm Ali (k.A.v) de, "Ben gaîb olunca, o âşikâr oldu. O âşikâr olunca beni gaîb etti" diye buyurmuştur.

Mûsâ (a.s) yakarışında "Yâ Rabbi, sana nasıl ulaşırım" dediği zaman, Cenâb-ı Hakk'ın "Nefsini bırak da öyle gel" cevâbını vermesi de bu ma'nâya işârettir.

Bu izâhlara göre Tûr'un, nefsinin bâtınından ibâret olduğunu bildin. İnsanda "ilâhî hakîkât" diye ta'bîr edilen, işte budur. Çünkü insana "halk" denilmesi mecâzîdir.

Hadîs-i şerîfe bak! Resûlullah (s.a.v), **"Rahmân'ın nefesini yemen tarafından buluyorum"** buyurmuştur.

- Daha önceki izâhta demiştik ki, Tûr-ı Eymen nefsten ibâret olup, eymen olmayan ise, Tûr Dağından ibârettir.

Resûlullah (s.a.v) bu hadîste yalnızca "yemen"i zikretmekle yetinerek;

- Rahmân'ın nefesini, nefsinin nefesinden bulduğuna dikkât çekmiştir.

- Rahmân'ın nefesi ise, Rahmân'ın isimlerinde ve sıfatlarında zuhûr etmesidir.

Cenâb-ı Hak Kur'an'da **"Ves subhı izâ teneffes"** ya'nî **"Nefeslenmeye başladığında sabaha and olsun"** (Tekvîr, 81/18) diye buyurmuştur.Burada **"teneffes"** ya'nî "nefeslenme" ile kasıt, zuhûr demektir.

"Ve kitâbin mestûrin" (Tûr, 52/2)

Şimdi, bu izâhlara bakarak bilmen lâzımdır ki, **"Kitâb-ı Mestûr"** bütün dallarıyla, bütün aksâmıyla ve bütün Hakk'a dönük ve halka dönük i'tibârlarıyla mutlak vücûddan ibârettir.

- Mestûr ya'nî satırlanmış olan odur, yâ'nî mevcûddur.

- Melekût ya'nî rûhlar âleminde dahi müşâhede edilen ve "Levh-i Mahfûz" dahi budur. Şöyle ki; Bunun mülk âleminde benzeri, insandaki "insânî edilgen kuvve ya'nî kabûl edici kuvve"dir.

"Fî rakkın menşûrin" (Tûr, 52/3)

"Rakk-ı menşûr," olarak ta'bîr edilen de işte bu "insânî edilgen kuvve ya'nî kabûl edici kuvve"dir.

İnsanî rûhtaki edilgenliği ya'nî kâbul ediciliği **"rakk"**a ya'nî "sayfa"ya benzetmenin bağlantısı şu yerden dolayıdır ki; Eşyâ rûhî kabûl edicilikte, aslî fıtratına dönük tab' olmuşlukla mevcûddur. Mevcûdların o kabûl edicilik ile var olması, hiç bir şeyin ondan eksik olmaması şekliyledir.

İşte **"menşûr"** ya'nî neşredilmeyle ta'bîr edilen budur. Çünkü kitab, neşredilince, o rakk-ı menşûrda ya'nî neşredilen sayfada ne varsa hepsi ma'lûm ya'nî bilinen olur.

İşte o "rakk-ı menşûr" ya'nî neşredilen sayfa, "levh-i mahfûz"dur. Onun benzeri, mevcûdların hepsini kabûl ettiği ve kendisinde tab' edilmiş kıldığı için, insanî rûhtur. O insanî rûh da, "levh-i mahfûz"un zâtı olduğu için, arada gayrılık yoktur.

"Vel beytil ma'mûri" (Tûr, 52/4)

"Beyt-i ma'mûr"a gelince; Allah'ın zâtına tahsîs ettiği mâ'nevî mahallidir. Cenâb-ı Hak, onu yerden semâya yükseltti ve melekler ile ma'mûr kıldı.

Bunun benzeri insanî kalbdir. O, Hakk'ın mâ'nevî mahallidir.

Kalb, ebediyyen kendisini i'mâr edenlerden hâriç değildir. İ'mâr edenler ise;

- Ya ilâhî kudsî rûhtur;

- Ya melekî rûhtur;

- Ya şeytânî rûhtur;

- Veyâhut hayvanî rûhtan ibâret olan nefsânî rûhtur.

Kısaca, içindeki sâkinleriyle kalb dâi'mâ ma'mûrdur.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi men âmene billâhi"** ya'nî **"Allah'ın mescîdlerini ancak Allah'a îmân edenler i'mâr eder"** (Tevbe, 9/18) buyurmuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın buyurduğu bu âyetteki "i'mâr," ikâmet demektir.

Yâ'nî "ilâhî mescîdlerde mü'minler ikâmet eder" demektir.

Zâten i'mâret de, "mesken" ma'nâsınadır.

"Ves sakfil merfûi" (Tûr, 52/5)

"Sakf-ı merfu'", kalbteki pek yüce ilâhî kuvvetten ibârettir.

Cenâb-ı Hak, kalbi "beyt-i ma'mûr"a benzetince, ilâhî hakîkati o beyte yüce bir çatı yaptı. Çatı da, beyttendir. "Beyt-i Ma'mûr"un çatısı, ulûhiyyettir.

Beyt, kalbtir. Çatı da beytten ve ona mahsûs bölümlerden ve onun parçalarından olduğu gibi, Cenâb-ı Hakk'ı sığdıran kalb de O'ndandır ve O'nun bir parçasıdır. Çünkü sığdıran küldür, sığdırılan cüz'dür.

Bu ta'bîr ise, işin hakîkatine bakarak mecâzen, anlamı genişleterek anlatabilme lisânıyla söylenmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın hükmü ve vasfı ise, eşyâya kapsam olmasıdır. Hiç bir şey Hakk'ı ihâta edemez. O'nda külli olma ve cüz'î olma i'tibârı da câiz değildir. Belki kudsîyyetinde bunların hepsinden münezzehtir.

İşte bu izâha göre sen;

- Aynî vücûd yönünden Allah için olanı ve;

- Hükmî vücûd yönünden Allah için olanı ve;

- O'nun kim olduğunu ve;

- Senin ne olduğunu ve;

- Senin ne ile olduğunu ve;

- O'nun ne ile sen olduğunu ve;

- Senin ne yönle ona gayrılık gösterdiğini ve;

- Ne ile O'nun senin noksanlıklarından münezzeh olduğunu bil!

Bunu bilmekle berâber;

– Senin ile O'nun arasındaki bağlantının ne şekilde geçerli olup da, O'nu bulduğunu ve;

– Ne yönle seninle O'nun arasında bağlantının kesilerek onu gayb ettiğini de bil!

– Bu ibârelerin açıklığında ve işâretlerinde içinde barındırdığı ilâhî sırları da düşün!

"Vel bahril mescûri" (Tûr, 52/6)

"Bahr-ı Mescûr"a ya'nî "kendisinde hiç boşluk olmayan denize" gelince; korunmuş ilim, gizlenmiş sır, Kâf ile Nûn arasındaki hazînede gizli olan sır demektir. İşâret lisânıyla olan ta'bîri budur.

Zâhir ilmine göre ta'bîre gelince;

"Bahr-ı mescûr"; Arşın altında bir denizdir. Cebrâil ona her gün girer. O denizden çıkınca kanatlarını silkeler; kanatlarını silkeleyince yetmişbin damla dökülür. Allah her damladan bir melek halk eder. O melekler, ilâhî ilmi taşıyıcıdır. İşte bu melekler her gün, "Beyt-i Ma'mûr"un bir kapısından girerek diğer kapısından çıkarlar ve kıyâmete kadar bir daha geri gelmezler.

Bizim açık anlatımdaki işâretlerimizi ve işâretlerdeki remizlerimizi iyi anla!

– O deniz neden mescûr oldu?

– Bu şafak niçin sökmedi? Bunu düşün!

– Bu, senin aklının idrâkindeki kusûr nedeniyle midir?

– Yoksa ilâhî kıskanma, bu hakîkati keşfe mâni' olduğundan mıdır?

Bu husûsları iyice tefekkür et!

Resûlullah (s.a.v)'ın, **"Mi'râc'a çıktığım gece, bana üç tür ilim verildi. Bu ilimlerin birisi zâhir, birisi bâtın idi, birisinin de gizlenmesi için benden söz alındı"** ma'nâsındaki hadîs-i şerîfindeki "gizlenme husûsunda söz alınmasını" iyi anla!

Özetle, bizim bu satırlarda ortaya koyduklarımız, o **"Bahr-ı Mescûr"**un köpüklerindendir; yoksa "mescûr"un sözlükteki diğer anlamı olan gerdanlara takılmak için hazırlanmış incilerden değildir.

Bununla berâber, biz elimizden geldiği kadar gizlemeye de gayret ettik. Bunların hepsini ibârelerdeki remiz ile işâretlerdeki bilmecelerle ve açık açık anlatırken, o anlatımı terk edip, gizleme yoluna dönmekle beyân ettik.

Bu kitap öyle bir kitaptır ki, onun gibisini zaman meydana getirmemiş, beyân şeklini geçmiş asırlar izâh etmemiştir.

Bu kitabı anla, düşün! Bahtiyâr oğlu bahtiyâr, bu kitabı okuyup da anlayan kimseden ibârettir.

Allah, hakkı söyler, doğru yolu gösterir.